

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Disertační práce

2013

Mgr. Zdeňka Schejbalová

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Disertační práce

**VZTAHY ČESKÝCH ZEMÍ A JIHOVÝCHODNÍHO
NĚMECKA (HORNÍ FALC, HORNÍ FRANKY) V RANÉM
STŘEDOVĚKU NA ZÁKLADĚ ARCHEOLOGICKÝCH
NÁLEZŮ**

Mgr. Zdeňka Schejbalová

Plzeň 2013

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra archeologie

Studijní program - Historické vědy

Studijní obor - Archeologie

Disertační práce

**VZTAHY ČESKÝCH ZEMÍ A
JIHOVÝCHODNÍHO NĚMECKA (HORNÍ FALC, HORNÍ
FRANKY) V RANÉM STŘEDOVĚKU NA ZÁKLADĚ
ARCHEOLOGICKÝCH NÁLEZŮ**

Mgr. Zdeňka Schejbalová

Školitel:

Prof. Mgr. Jiří Macháček, PhD.

Ústav archeologie a muzeologie

Fakulta filozofická Masarykovy univerzity v Brně

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen
uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, říjen 2013

.....

Obsah

1	ÚVOD	1
2	CÍL A METODA PRÁCE	4
3	PRAMENNÁ ZÁKLADNA	7
4	VYMEZENÍ REGIONŮ A JEJICH PŘÍRODNÍ POMĚRY	10
	4.1 Plzeňsko (Plzeňský kraj)	11
	4.2 Karlovarsko (Chebsko).....	12
	4.3 Historická oblast Nordgau (Severní marka)	13
5	DĚJINY BĀDÁNÍ	14
	5.1 Čechy	14
	5.2 Bavorsko.....	17
6	RANĚ STŘEDOVĚKÉ OSÍDLENÍ ZĀPADNÍCH ČECH	20
	6.1 Zázemí města Plzně	20
	6.2 Tachovsko	26
	6.3 Plzeň – sever	30
	6.4 Plzeň – jih	33
	6.5 Klatovsko	38
	6.6 Domažlicko	41

6.7 Karlovarsko a Sokolovsko	44
6.8 Chebsko	47
7 RANĚ STŘEDOVĚKÉ OSÍDLENÍ JIHOVÝCHODNÍHO NĚMECKA	50
7.1 Hradiště.....	51
7.2 Sídliště	54
7.3 Pohřebiště.....	54
7.4 Sakrální architektura.....	59
7.5 Hradební architektura	60
8 ROZBOR POHŘEBNÍ VÝBAVY	62
8.1 Šperk	63
8.2 Další ozdobné předměty.....	76
8.3 Mince	80
8.4 Zbraně	81
8.5 Předměty denní potřeby	83
8.6 Keramika	86
9 EXKURZ – ZÁUŠNICE	93
9.1 Volba materiálu na výrobu záušnic	95
9.2 RFA analýza souboru záušnic ze západních Čech	98
9.3 Velikost/průměr záušnice.....	103

9.4	Přehled typů záušnic	108
9.5	Vztah mezi použitým materiálem a velikostí záušnice.....	113
9.6	Vztah mezi velikostí a typem záušnice.....	114
9.7	Vztah mezi typem a použitým materiálem záušnice	115
10	CHRONOLOGIE POHŘEBIŠŤ	116
11	VÝPOVĚĚ DALŠÍCH PRAMENŮ	118
11.1	Historické prameny	118
11.2	Toponomastické prameny	121
12	PROBLEMATIKA DÁLKOVÝCH CEST	121
12.1	Řezenská cesta (domažlická, „bavorská“).....	123
12.2	Norimberská cesta.....	125
12.3	Zlatá stezka (pasovská, prachatická, via Bohemica) ..	126
12.4	Cheb na křižovatce cest.....	126
12.5	Význam vodních toků pro dálkový obchod.....	127
13	PROBLÉM IMPORTŮ.....	128
14	DALŠÍ METODY STUDIA PROBLEMATIKY	130
15	ODRAZ KULTURNÍCH A ETNICKÝCH INTERAKCÍ V ARCHEOLOGICKÝCH PRAMENECH	132
16	KOMPARACE S DALŠÍMI REGIONY.....	136

17 SYNTÉZA STRUKTUR.....	138
17.1 Zhodnocení stavu raně středověkého osídlení	138
17.2 Pohřební výbava	144
18 INTERPRETACE	154
19 ZÁVĚR	159
20 LITERATURA	160
21 PRAMENY	194
22 RESUMÉ	195
23 PŘÍLOHY	200

1 ÚVOD

Předložená práce nastiňuje problematiku kontaktů mezi sousedními regiony Čech (především západní části) a severovýchodního Bavorska (Horní Falc a Horní Franky) v období raného středověku na základě archeologických nálezů. Na základě historických pramenů předpokládáme, že zde ke kontaktům docházelo, západní sousedi často ovlivňovali vývoj v českých zemích a dálkové komunikace propojovaly sousední regiony. Také z těchto pramenů a toponomastiky zároveň víme, že nejbližší oblasti byly osídleny slovanským etnikem, a to nejen v sousedním Bavorsku, ale také v Sasku a Durynsku¹, Rakousku (*Rempel 1966; Bach – Dušek 1971; Justová 1990*; z historického pohledu např. *Lübke 2000; Lübke 2008*).

Otázkou archeologických pramenů spojovaných tradičně se Slovany v jihovýchodním Německu a jejich případným vztahem k českým zemím (nejbližší region západní Čechy, resp. Chebsko) se v minulosti zabývala česká i německá archeologie i historie (např. *Niederle 1919; Váňa 1958; Eisner 1966; Reinecke 1928; Dinklage 1940*). Některé z těchto prací byly silně ovlivněny dobovým nacionalismem. Němečtí autoři zpočátku zcela vylučovali možnost „slovanského“ osídlení této části Německu. Naopak české badatele vedly některé nálezy k etnické interpretaci raně středověkého osídlení jako „slovanského“ (srov. *Váňa 1958*; k vývoji přístupů a pohledů na problematiku archeologie Slovanů *Brather 2001*). Současná archeologie již uznává, že ztotožnění archeologických nálezů (kultur) s historicky doloženými etniky není z metodických důvodů možné. Může se jednat o sotva prokazatelnou hypotézu, neboť artefakty netvoří součást jazykového systému, podle kterého určujeme etnika v živé kultuře nebo na základě jazyka zachyceného v psaných pramenech v minulosti (např. *Neustupný 2002; Neustupný 2010, 291 - 292*). Archeologické nálezy nenesou samy o

sobě etnospecifické znaky. Etnicita se může projevit na základě konfrontace mezi dvěma společenstvy, kdy může docházet k sebeidentifikaci (*Macháček 2001a*, 356). Jako příklad této sebeidentifikace můžeme uvést příběh o bamberských zázracích. Jindřich II., zakladatel bamberského biskupství (1007), byl uctíván jako světec a modlitba k němu mohla poskytnout uzdravení. Když jeden z obyvatel „slovanského“ původu oslepl, byla mu dána rada, aby se šel hledat pomoc u světce prostřednictvím modliteb. On však namítnul, že mu nemůže pomoci světec německého boha (podle *Lübke 2008*, 194).

V tomto případě můžeme výpověď archeologie doplnit svědectvím psaných a toponomastických pramenů, které indikují slovanské osídlení sledovaného území (obr. 1). V listinách je toto území označeno jako „terra Sclavorum“ nebo „regio Sclavorum“. Nejvíce je tato složka osídlení zastoupena mezi horním Mohanem a řekou Radnicí („Moinvinidi et Ratanzvinidi“) a je doloženo panovnickými a biskupskými listinami z 8. – 10. století (*Schütz 1994*, 48 – 69; *Losert 2007a*, 154) a v povodí řeky Náby. Listina Arnulfova z roku 889 uvádí Slovary na statcích biskupství ve Würzburku a řeší neúspěšné snahy o christianizaci zdejších slovanských osadníků. Toto úsilí vyvrcholilo roku 1007 založením nového biskupství v centru „slovanského kraje“ v Bamberku Jindřichem II. (*Niederle 1919*, 82 – 87; *Losert 1993b*, 223; *Losert 2009*).

Nejnovější výzkumy prováděné Hansem Losertem z univerzity v Bamberku např. na hradišti Rauhen Kulm (*Losert 2007b*) nebo žárového pohřebiště v Řezně – Großprüfeningu (*Losert 2009*; *Losert 2011*) možnost přítomnosti slovanského etnika na základě archeologických pramenů naznačují, nicméně stále se objevuje řada otázek týkající se synchronizace osídlení na české a německé straně. Mimo to musíme přihlížet k faktu, že

---

¹ Z Großbrenbachu v Durynsku pochází poloreliéf z 16. století, který symbolizuje akt oficiálního

život obyvatel „slovanského“ původu, kteří byli obklopeni franským obyvatelstvem, zřejmě vypadal jinak než v oblastech, kde soužití různých etnik není doloženo. Otázkou je, zda můžeme takové „kulturní vlivy“ zachytit v archeologických pramenech. Přehled vývoje raně středověkých pohřebišť v severovýchodním Bavorsku ukazuje obr. 2.

Práce navazuje na předchozí studie: „Šperky jako hrobová výbava ženských hrobů na raně středověkých řadových pohřebištích v Čechách, Bavorsku a Durynsku (9. – 11. století)“ (*Schejbalová 2006*) a „Raně středověká pohřebiště v jihozápadních Čechách“ (*Schejbalová 2009*).

---

sloučení dvou etnicky rozdílných vesnic, slovanské a německé (*Dušek 2002, 255*).

2 CÍL A METODA PRÁCE

Cílem předkládané práce je postižení možných vztahů mezi oblastmi a jevů, které se objevují v těchto regionech a vykazují podobné znaky ať na úrovni struktury osídlení, tak především v materiální kultuře. Rozborem dostupných archeologických pramenů podobné povahy v západních Čechách a severovýchodním Bavorsku se pokouším postihnout jednotlivé etapy raně středověkého vývoje a jejich komparací pak dojít ke stanovení odlišností či podobností.

První část práce představuje přehled dostupného archeologického poznání všech tří sledovaných regionů. Lokality jsou podrobně popsány po okresech (Plzeň – město, Plzeň – jih, Plzeň – sever, Rokycany, Tachov, Domažlice, Klatovy), taktéž v Karlovarském kraji (Karlovarsko a Sokolovsko, Chebsko). Snahou bylo vytvořit ucelenější pohled na vývoj osídlení od počátku raného středověku (nejstarší památky jsou datovány do cca 7. století) až do průběhu 12. století (reprezentantem jsou kromě končících řadových pohřebišť především památky sakrálního charakteru). V sousedním Bavorsku byla největší pozornost věnována raně středověkým pohřebišťům, jejichž pramenná skladba v mnoha případech ukazuje podobné rysy jako na našem území. Vzhledem k torzovitosti archeologických nálezů jiných komponent se zaměřuji především na výsledky nejnovějších výzkumů na několika bavorských hradištích a uvádím přehled hradební architektury na druhé straně hranice. Systematický archeologický průzkum krajiny, který v západních Čechách v minulosti odhalil řadu nových lokalit (viz práce manželů Baštových apod.), bohužel v Bavorsku chybí, takže počty jednotlivých kategorií památek nejsou na obou stranách vyvážené.

Druhá část práce představuje rozbor archeologických nálezů ze západočeských pohřebišť, hornofalckých a hornofranských² (viz pramenná základna).

Třetí část práce představuje detailnější analýzu záušnice, kde jsou řešeny konkrétnější otázky, které se vztahují k tomuto typu šperku, jež je zastoupen ve všech oblastech.

Poslední oddíl se věnuje chronologii pohřebišť a představuje další prameny (historické a toponomastické), jež lze využít při studiu této problematiky. Důležitou součástí jsou také dálkové cesty, spojující regiony a možnosti využití nových metod, taktéž zamyšlení nad nálezy tradičně označovanými za „importy“ a otázkou etnického zařazení obyvatel, především na bavorské straně.

Přehled základních otázek, které byly kladeny při zpracování dané problematiky

Add struktura osídlení :

Liší se sídlení struktura na území s podobnou artefaktuální kulturou?

Lze vysledovat podobné struktury na úrovni sídlištních situací (rovinná a výšinná sídliště)?

Počátky christianizace v Čechách a Bavorsku.

Shodné rysy raně středověkých pohřebišť.

Pokus o synchronizaci jevů ze sledovaných pohřebišť.

Odlišná chronologie pohřebišť.

Add pohřební výbava :

---

² Na základě geografického vymezení v názvu práce.

Liší se pohřební výbava v západních Čechách a severovýchodním Bavorsku?

Problematika importů.

Add šperk :

Absence a výskyt jednotlivých typů šperků různých kulturních tradic.

Absence a výskyt hrobů „elity“.

Add zbraně :

Fenomén „bojovníckých (příp. jezdeckých)“ hrobů v severovýchodním Bavorsku.

Add keramika :

Liší se keramické nálezy z pohřebišť ze sledovaných území?

Lze na základě nálezů (nejen keramických) uvažovat o Chebsku jako o kontaktním území?

Add exkurz - záušnice :

Liší se použití materiálu při výrobě záušnic na západě Čech a v severovýchodním Bavorsku?

Jaké je velikostní zastoupení záušnic na českých a bavorských lokalitách?

Vyskytují se stejné typy záušnic v obou regionech?

Vztah mezi použitým materiálem a velikostí/průměrem.

Velikostí a typem.

Typem a použitým materiálem.

Závěrečné otázky :

Lze na základě všech provedených analýz a srovnání uvažovat o možných vztazích mezi sledovanými regiony a čím se vyznačovaly?

3 PRAMENNÁ ZÁKLADNA

Základní přehled archeologických pramenů na české i německé straně se opírá o publikované soubory doplněné muzejními sbírkami (od informací z archivu Západočeského muzea, přes řadu odborných článků v regionálních periodických³ i celorepublikových⁴, monografie⁵ a katalogy⁶). Na základě literatury byl vytvořen přehled lokalit zařazených do období raného středověku (6. – 12. století). Pro získání dalších informací, především z německé strany, jsem kontaktovala kolegy z Univerzity v Bamberku a několikrát navštívila místní muzea. Lokality jsou rozděleny do jednotlivých kategorií: hradiště, sídliště, pohřebiště (již v minulosti jsem se snažila vyčlenit ojedinělé nálezy, zejména esovitých záušnic, korálků nebo nádob a jistá pohřebiště) a sakrální architektura a představeny vlastnosti, které byly využity ke komparaci.

Struktura osídlení

Hradiště – výskyt v obou regionech, menší pramenná základna z území Bavorska, chronologický výskyt tohoto jevu, fortifikace

Sídliště – vzhledem k minimálnímu počtu archeologických výzkumů zjišťována prezence poznání celé osady, přehled nálezů stavebních

³Především *Minulostí Západočeského kraje*, sborníky ZČM, Sborník Chebského muzea, Sborník muzea okresu Plzeň-sever, AVJČ apod, v Bavorsku např. *Das Archäologische Jahr in Bayern*.

⁴ PA, AR, ČČH apod.

⁵ Např. *Heidenreich 1998, Pöllath 2002, Haberstroh 2004, Hensch a kol. 2005, Nováček 2010*

⁶ Např. *Stroh 1954*

konstrukcí (jejich podoba), přehled lokalit s keramickými nálezy (nejčastější jev), další nálezy spojené s osídlením

Pohřebiště – poloha, vazba na vodní tok, orientace, úprava hrobových jam (kámen, dřevo, náhrobní kámen), ritus (žárové pohřby v popelnicích, mohylníky, řadová pohřebiště, pohřby u sakrální stavby), nestandardní způsob zacházení s mrtvými, chronologie (horizont 1 – 4), **pohřební výbava**

Sakrální architektura – proces vznikání sakrálních staveb (nejstarší – nejmladší)

Rozbor pohřební výbavy

Rozbor pohřební výbavy zahrnoval představení všech typů předmětů, které se vyskytly na vymezeném území a jejich vzájemné srovnání v rámci regionů.

Šperk a další ozdobné předměty – náušnice, korálky (sklo, kov, jantar, polodrahokam), prsteny, náhrdelník, náramek, gombík, rolnička, přívěsky, jehlice, přezky

Předměty denní potřeby a nástroje – mince, hřeben, nože, nůžky, ocílky, přesleny, vědra, vidle, srpy

Zbraně a jezdecké potřeby – meče a saxy, kopí, šipky, sekery, ostruhy

Keramika – hrnce, láhve, misky (pánev)

Exkurz - záušnice - sledován materiál (včetně RFA analýz), velikost/průměr, typy (způsob ukončení, zdobení), vztahy mezi jednotlivými kategoriemi, chronologie

Nejpočetněji zastoupeným druhem nálezu je šperk (v podobě exkurzu záušnice - analýzy materiálu, velikosti a typu, využit program Microsoft Excel a Statistica 10) a je mu věnována samostatná pozornost s ohledem na možnou chronologickou citlivost tohoto druhu artefaktu. Vzorový soubor z Plzeňského a Karlovarského kraje (celkově 95 ks předmětů – 90 ks záušnic a 5 ks prstenů) byly podrobeny materiálovým analýzám, ovšem srovnání s nálezy z německé strany hranice nám dosud absence srovnatelných rozborů neumožňuje. Potenciálně významným artefaktem pro srovnávací analýzy je keramika. Vzhledem k nedostupnosti souborů z lokalit s kvalitní stratigrafií (zejm. hradiště) nelze vytvořit propracovanou chronologickou řadu těchto nálezů.

Zásadním zdrojem informací o řadových pohřebištích v Bavorsku jsou katalogy lokalit od A. Stroha (*Stroh 1954*) a revize a přehled nových lokalit od R. Pöllatha (*Pöllath 2002*), dále publikované pohřebiště z Horních Frank ve Wirbenz (*Haberstroh 2004*), lokalita Barbaraberg v Horní Falci (*Heidenreich 1998*) a další publikace, především z pera H. Loserta (viz dějiny bádání).

Druhým hlavní zdroj představují výsledky vlastního empirického výzkumu zaměřeného na pohřebiště v Plzeňském kraji (včetně nově zdokumentovaných nálezů pod Svatoborem u Sušice; *Schejbalová 2011*) a nověji i Karlovarska.

Při analýze hrobové výbavy jsem vycházela z databází, které jsem vytvořila pro účely bakalářské a diplomové práce, které byly doplněny o nová data. Kromě celé řady šperků obsahovaly především podrobnější deskripci záušnice, které jsou nejpočetnějším šperkem na pohřebištích (celkem 655 ks – Plzeňsko 118 ks, Karlovarska 91 ks a Bavorsko 466 ks), u nichž byly zaznamenány rozměry (na základě kterých byl nález zařazen do velikostní skupiny), síla drátu, šířka ukončení (zejména u esovité kličky),

způsob ukončení a materiál (u předmětů, u kterých byla provedena RFA analýza zaznamenána také materiálová skupina). Kromě tohoto souboru, který byl podrobněji analyzován, je v literatuře zmínka o dalších 26 ks záušnic z 12 lokalit z Plzeňska, které ovšem vzhledem k chybějícím informacím nebyly do analýz zahrnuty⁷.

4 VYMEZENÍ REGIONŮ A JEJICH PŘÍRODNÍ POMĚRY

Tématem této práce je posouzení vzájemných vztahů mezi dvěma regiony, které jsou historicko-geograficky definovány jako české země (konkrétně západní Čechy) a jihovýchodní Německo (Horní Falc a Franky). Zajímavým teoretickým příspěvkem k otázce vymezení historických regionů je článek E. Semotanové, publikovaný ve sborníku z konference „Regiony jako časoprostorové průsečíky“ v roce 2008 (*Semotanová 2008*), ve kterém se mimo jiné zabývá definicí pojmu region (organicky propojený územní celek s politickým, hospodářským a kulturním centrem) i otázky tzv. „historického regionu“ (*Semotanová 2008*, 8). Důležitým prvkem definice regionu je jeho vymezení vůči regionu druhému (v našem případě oblast západních Čech a přilehlé území Bavorska), specifičnost oblasti a prostupnost krajiny. Také můžeme sledovanou oblast Čech nazvat kontaktním územím mezi západem a východem, ve kterém probíhaly významné integrační a desintegrační procesy (např. vztahy Ašska a Chebska, Chebska k českým zemím, později k německé říši; *Semotanová 2008*, 9). V této kapitole představuji jednotlivá území geograficky (západní Čechy – Plzeňský a Karlovarský kraj, podle rozdělení z roku 2000, severovýchodní část Bavorska – Horní Falc a Horní Franky) a z hlediska historického vývoje – útvary, které v určitém období existovaly na sledovaném území a měly vliv na vztahy mezi těmito regiony (severní marka, Nordgau).

---

⁷ Taktéž na německé straně.

4.1 Plzeňsko (Plzeňský kraj)

Nejbližším kontaktním územím s Bavorskem jsou západní Čechy, konkrétně Plzeňský a Karlovarský kraj. Plzeňský kraj (Plzeňsko) se rozprostírá na jihozápadě České republiky a leží na strategické spojnici Německa s Prahou (nejdelší hranice s Bavorskem) a zeměmi západní Evropy. Vzhledem k rozloze (7561 km²) patří k třetímu největšímu kraji v zemi. Kraj je tvořen 7 bývalými okresy různé velikosti (Plzeň-město, Plzeň-sever, Plzeň-jih, Rokycany, Klatovy, Domažlice a Tachov). Centrem celé oblasti je krajské město Plzeň (po neúspěšné lokaci ve Starém Plzenci byla založena Václavem II. v letech 1291 – 1295 Nová Plzeň, srov. *Listář I; Strnad 1894; nově Nováček – Široký 2004*).

Jádrem kraje je z hlediska fyzické geografie Plzeňská pánev s nadmořskou výškou 300 - 400 m n. m. Výraznou část území vyplňuje Plzeňská pahorkatina, která zaujímá plochu 4612 km² a je tvořena zvrásněnými proterozoickými horninami s ostrůvky hlubinných vyvřelin. Její povrch je zvlněný a střídají se v něm vyvýšené části s plochými sníženinami, na některých místech se objevují odolné horniny (buližníky). Hluboká údolí byla vytvořena především řekou Berounkou (historicky Mží) a jejími přítoky. Plzeňská kotlina na severovýchodě kraje je mělkou sníženinou tvořenou sedimentárními horninami, kde se stékají řeky Úslava, Úhlava, Radbuza a Mže (více k vodní soustavě Plzeňského kraje *Vlček a kol. 1984*). Podél západních a jižních hranic se prostírá Šumavská soustava, jejíž součástí jsou Český les a Šumavská hornatina, jejíž osu tvoří šumavská větev moldanubického plutonu (kolem hranic s Bavorskem zbytky holoroviny; k přírodním podmínkám regionu srov. např. *Demek – Mackovčín 2006*). Klimaticky patří oblast Plzeňské kotliny do mírně teplého pásma s dlouhým, teplým a suchým létem, krátkým, mírně teplým jarem a mírně chladnou zimou. Odlišné podmínky má Šumavská hornatina, kterou můžeme řadit k

chladné oblasti střeoevropského středohorského typu podnebí. K nejchladnějším částem patří Šumavské pláně (srov. *Quitt 1971*, 13). Podle rekonstrukční vegetační mapy se v Plzeňském kraji vyskytovaly původně dubové habřiny, acidofilní bučiny a v oblastech Šumavy také květnaté bučiny (srov. *Mikyška 1968*, 42–58).

4.2 Karlovarsko (Chebsko)

Druhým nejbližším regionem při hranici s Bavorskem je Karlovarský kraj, který je složen ze tří bývalých okresů Cheb, Karlovy Vary a Sokolov a je nejmenším krajem republiky (rozloha 3314 km²). Přírozenou česko-bavorskou hranici tvoří Český les (bavorská strana Oberpfälzer Wald), což je členitá vrchovina, který se táhne od Chebské pánve na severozápadě až po Všerubskou vrchovinu (oddělující český les od Šumavy; nejvyšším vrcholem Čerchov, 1042 m. n. m). Český les je tvořen plochými hřbety a širokými mělkými údolími s občasně vystupujícími suky a strukturními hřbety s tvary zvětrávání a odnosu (obsahující převážně ruly, méně se vyskytují granity; více *Bína – Demek 2012*, 29).

Historické Chebsko (Egerland) v období raného středověku zasahovalo kromě českého území také do oblasti Saska (jižní cíp Vogtland) a části Bavorska (linie Adorf, Markneukirchen, Erlbach, Kirchberg, Ullrichsgrün, Beidl, Weissenstadt, Bischofsgrün, Kirchenlamitz, Rossbach). V historických pramenech je tento region uváděn jako „Regio Egire“ v roce 1135 a „Pagus Egire“ v roce 1182 (*Kubů 1997*, 19; k historiografii *Hlaváček 1998*). Kromě povodí horního toku Ohře zahrnuje také na severu tok Halštrova – Elster, na západě Bílý Mohan a na jihu střední a horní tok Náby (*Hejna 1971*, 489 – 490).

4.3 Horní Falc a Horní Franky

Zkoumaná část Bavorska se nachází jihozápadně od Plzeňska. Bavorsko jako územně největší část ze spolkových zemí Německa je tvořeno 7 vládními obvody, mezi něž patří i na východě země Horní Falc (Oberpfalz) a její sousední Horní Franky (Oberfranken). Horní Falc se skládá z 3 městských okresů (Řezno, Amberg a Weiden in der Oberpfalz) a 7 zemských okresů (Amberg – Sulzbach, Cham, Neumarkt in der Oberpfalz, Neustadt an der Waldnaab, Řezno, Schwandorf, Tirschenreuth). Horní Franky tvoří 4 městské okresy (Bamberg, Bayreuth, Coburg a Hof) a 9 zemských okresů (Bamberg, Bayreuth, Coburg, Forchheim, Hof, Kronach, Kulmbach, Lichtenfels, Wunsiedel).

Šumavská soustava je součástí hranice mezi západními Čechami a Bavorskem. Na Český les na bavorské straně navazuje Oberpfälzer Wald (Hornofalcký les). Nižší georeliéf Všerubské vrchoviny pokračuje na Cham – Further Senke (Chamsko – furthská sníženina). Dřívější název pro část Šumavy na německé straně - Böhmerwald byl postupně obměněn za Bayerischer Wald, jehož nejvyšším vrcholem je Gross Arber (1456 m; *Bína – Demek 2012, 28*).

4.3 Historická oblast Nordgau (Severní marka)

Severní marku (Nordgau) můžeme geograficky vymezit jako území dnešní Horní Falce podél řeky Mohan. Hlavními centry této oblasti byla města Norimberk a Bamberg. Zasahovala taktéž na území Chebska (k problematice severní marky *Sturm 1984*).

5 DĚJINY BĀDÁNÍ

5.1 Čechy

V průběhu 19. století se historie západních Čech těší zájmu celé řady regionálních badatelů z řad učitelů a kleriků. Mnohým z nich můžeme být vděční za záchranu památek při nejrůznějších výkopových pracích a následnému předání do již vznikajících muzeí či informování institucí v Praze. Nejprve uvedu přehled badatelů (z řad archeologů, historiků), jejichž zájem se primárně zaměřil na raně středověké osídlení západních Čech. V druhé části zmíním badatele, kteří se pokusili řešit otázku kontaktů Čech a sousedních zemí.

Mezi jednu z nejstarších historiografických prací patří soupis památek od kněze Antonína Podlahy v okrese Rokycanském (*Podlaha 1898*). Po založení muzea v Plzni⁸ roku 1878 patřil k jeho významným pracovníkům konzervátor a tajemník Fridolín Macháček, který napsal řadu statí o osídlení tohoto regionu (*Macháček 1909*). Mimo jiné je propagátorem myšlenky o velice pozdním osídlení Plzeňska slovanským etnikem. Mezi Brdy a Šumavou se měla nacházet „neobydlená končina“ a Plzeňsko mělo být tzv. markou mezi Franskou říší a Čechy („kolonizace kulturou hradištní“ v 8. /9. – 12. století, jež se vyznačovala šedými hrnci s vlnovkou a esovitými záušnicemi; *Macháček 1925*, 57 – 58).

V 19. století a na počátku 20. století bylo kromě ojedinělých nálezů hrobů prozkoumáno i několik větších řadových pohřebišť. V letech 1863 byla zkoumána pohřebiště v Dolanech (okr. Plzeň – sever) a hroby mezi vesnicemi Vodokrty a Krasavci (okr. Plzeň – jih). Poměrně rozsáhlý výzkum byl proveden v roce 1873 v Ejpovicích (okr. Rokycany) a roku 1881 v Sušici

(okr. Klatovy). V dalších letech byly nacházeny další lokality a celkově jich bylo do roku 1918 objeveno více než 20. Řada nálezů z těchto výzkumů se ztratila a již nemůže být dohledána. Nově zřízené muzeum v Plzni se postupně začalo zapojovat do archeologických výzkumů především v období první republiky, kdy se podílí na výzkumu Starého Plzeňce (okr. Plzeň – jih; výzkum v letech 1906 – 1909, 1921), rozsáhlého pohřebiště v Radčicích (okr. Plzeň město; výzkum v letech 1923 – 1931; *Schejbalová 2011*, 13 – 14). V roce 1911 J. E. Jonas provádí výzkum chebského hradu, při kterém je nalezeno velké množství esovitých záušnic, v tomto výzkumu se pokračovalo i ve třicátých letech (poslední nálezy z pohřebišť na chebském hradě pochází z roku 2001; *Hejna 1967*; *Šebesta 2002*). V roce 1922 také probíhá archeologický výzkum mohylníku u Hlohoviček (okr. Rokycany), který prováděl J. A. Jíra (*Lutovský – Tomková 1993*).

Během války je řada archeologických památek předmětem zájmu německých odborníků, kteří buď provádějí terénní archeologický průzkum lokalit⁹, nebo publikují témata související s etnickým řazením některých artefaktů¹⁰. Některé vůdčí osobnosti západočeského odborného života se během okupace stali předmětem perzekucí¹¹ a mohli pokračovat ve své práci až po válce.

Po roce 1945 pokračují výzkumy muzea v Plzni, tentokrát pod vedením V. Čtrnácta a stále probíhá výzkum v Radčicích (*Čtrnáct sine.*). V padesátých letech J. Kudrnáč provádí výzkumy nejstarších mohylníků

---

⁸ V roce 1878 bylo zřízeno Obecní muzeum pro město Plzeň a západní Čechy, později rozděleno na dvě samostatná muzea. Od roku 1901 se jmenovala Západočeské umělecko – průmyslové muzeum císaře a krále Františka Josefa I. a Historické muzeum císaře a krále Františka Josefa I. v Plzni.

⁹ Výzkum západočeských výšinných lokalit prováděla intenzivně C. Streitová (např. hradiště Lipno, okr. Plzeň – sever; *Streit 1934*, 111 – 113; *Streit 1937*, 113 – 116).

¹⁰ P. Reinecke (*Reinecke 1942*, 50 – 55) publikuje v roce 1942 nález esovité záušnice z roku 1928, datuje jí k roku 900 a dává do souvislosti s teorií o německém osídlení Šumavy – etnicky zařazuje nález německému etniku (jedná se o záušnici velkého rozměru, tudíž její datování a následná interpretace je naprosto mylná; *Schejbalová 2011*, 105).

v západních Čechách – na Stříbrsku (Bezemín, okr. Tachov; Lhota u Černošína, okr. Tachov; *Kudrnáč 1951; 1952*). V šedesátých letech bylo zkoumáno pohřebiště v Řesanících. Jedná se o jedno z nejlépe zkoumaných pohřebišť v regionu, čemuž odpovídá také počet nalezených artefaktů (*Zeman – Sláma – Buchvaldek 1971*). Kromě výzkumu pohřebišť se objevuje řada teoretických a historických prací různé kvality o raně středověkém osídlení Plzeňska (západních Čech, např. *Frinta 1960*). Otázkami původu jmen západočeských řek (včetně jejich geneze) se zabýval J. Spal, který dospěl k názoru, že většina z nich má původ český, pouze několik z nich lze označit za německý (např. Řezná), a u některých nedokázal původ vůbec posoudit (např. Radbuza a Přimda, *Spal 1964*, 180). Ve stejném čísle regionálního časopisu *Minulostí západočeského kraje* vyšly také práce V. Čtrnácta (*Čtrnáct 1964*) a O. Kalandry s V. Chumem (*Kalandra – Chum 1964*), zabývající se různými aspekty historického a archeologického poznání regionu. Na Chebsku probíhají výzkumy A. Hejny, především na chebském hradě (*Hejna 1967, 1971*). V sedmdesátých letech vyšly tři práce R. Turka zabývající se postavením Plzeňska (*Turek 1971*) v počátcích formování českého státu a úlohy hradiště ve Starém Plzenci (*Turek 1975, 1976*) a příspěvek Z. Kalisty k osídlení území (*Kalista 1970*), který vyvolal následnou reakci J. Slámy (Sláma 1971). Z. Kalista například prezentuje region jako hustě osídlený již před 10. stoletím, poukazuje na přítomnost místní „staré šlechty“. Především problematikou pravěkých a raně středověkých hradišť se zabývají práce D. a J. Baštových z osmdesátých a počátku devadesátých let. Díky jejich terénním aktivitám byla objevena či datována řada výšinných lokalit (*Bašta – Baštová 1988, Bašta – Baštová 1990*). A. Beneš publikuje v roce 1980 práci o osídlení v pravěku a raném středověku v horním Pootaví (*Beneš 1980*).

---

¹¹ Příkladem je zatčení dr. Fridolína Macháčka z muzea v Plzni a jeho internace do koncentračního tábora Flossenbürg. Okolnosti zatčení popisuje ve vzpomínkách *Plzeň – Terezín – Flossenbürg (Macháček 1946)*.

V roce 1990 byla vydaná M. Doubovou syntéza raně středověkého osídlení Plzeňska, která sice obsahuje několik nepřesností, nicméně na dlouho dobu byla jediným obsáhlým přehledem archeologických pramenů k tomuto období (*Doubová 1990*). Od této práce bylo objeveno a zdokumentováno několik nových lokalit a získána nová data z již známých lokalit zásluhou pracovníků Západočeského muzea (např. pohřebiště v Rokycanech), ale také jiných institucí (NPÚ v Plzni – výzkum v klášteře v Plasích a v Mariánské Týnici, obě okr. Plzeň – sever; katedra archeologie FF ZČU – pohřebiště v Dolanech, okr. Plzeň – sever; více *Schejbalová 2011*, 15 - 16).

Převážný zájem všech výše citovaných se soustředil na studium raně středověkého osídlení západních Čech. Málo z těchto badatelů se pokusilo o přesah na německé území a interpretaci osídlení v sousedním regionu. Z neregionálních archeologů, kromě L. Niederla (*Niederle 1919*, 69 – 93) a J. Eisnera (*Eisner 1966*, 210 – 213) musím jmenovat studii Z. Váni z roku 1958 věnující se této problematice (*Váňa 1958*). Komparace s bavorskými nálezy čas od času ovšem pronikla i do prací o hmotné kultuře raně středověkých pohřebišť (*Krumphanzlová 1974*; *Krumphanzlová 1974*; *Šolle 1982*; *Profantová 2005*; *Košnar 2009*; *Košta – Tomková 2011*). V poslední době se objevilo několik prací od J. Hasila (*Hasil 2008*; *2010a*; *2010b*).

5.2 Bavorsko

Slovanské osídlení jihovýchodního Německa nepřitahovalo v minulosti velký zájem sousedních badatelů. Zásadní otázka, zda se vůbec jedná o slovanské etnikum, byla sice řešena některými z nich, nicméně řada nechtěla takovou interpretaci připustit. Jména spjatá se studiem této problematiky v závěru 19. století a počátku 20. století jsou L. Zapf, J. Ranke (na české straně v téže době L. Niederle) a A. Neischl (podrobný přehled

bádání Losert 2009, 219 – 221). Pokusy oddělit etnicky nálezy a datovat je zaměstnávaly archeology nejen na německé straně. Jeden z nejpočetnějších nálezů z pohřebišť v tomto období byly záušnice, jejichž geneze a datování dodnes představují jeden ze základních problémů archeologie raného středověku, a to nejen ve sledované oblasti (její interpretace podléhala často ideologiím, viz Reinecke 1942).

Již J. Ranke přiřadil pohřebišť v Burglengenfeldu Slovanům (opíral se především o nálezy šperků; Ranke 1899). P. Reinecke naopak ve svých pracích popíral možnost slovanského osídlení v Bavorsku až do 10. století (Reinecke 1928). Z dalších autorů dvacátých a třicátých let je třeba zmínit M. Bachmannovou (Bachmann 1924), H. Eidama a K. Dinklageho (Dinklage 1940). Jednou z dosud nejcitovanějších děl je katalog pohřebišť v Horní Falci od A. Stroha (Stroh 1954) a disertační práce R. Pöllatha, který kromě soupisu nálezů a jejich analýzy podává také přehled chronologie a typologie pohřební výbavy v Bavorsku (Pöllath 2002). Dalšími pracemi na toto téma jsou monografie o Barbarabergu (Heidenreich 1998, k lokalitě dále Heidenreich 1996; 1999) a Wirbenz (Haberstroh 2004). Některé nálezy související s pohřebními aktivitami byly publikovány průběžně v časopise Das archäologische Jahr in Bayern (např. Koch 1986; Feuerhahn – Heyse – Wintergerst 2002). Slovanskému osídlení na území Německa se v 70. letech věnoval J. Herrmann (Herrmann 1970) a K. Schwarz, jehož výzkumy, především v okolí Řezna, přinesly řadu nových poznatků (např. výzkum v Niedermünsteru, např. Schwarz 1975; 1977). Tematicky zaměřenou studii o esovitých záušnicích publikovala v roce 2003 R. Hannig, ve které se pokusila charakterizovat a rozčlenit nálezy tohoto šperku v Bavorsku a následně srovnat i s českými nálezy (Hannig 2003). Z dalších prací je třeba uvést publikaci K. Schwarze o osídlení východních Frank (Schwarz 1984) a především práce H. Loserta (Losert 1993a; 1993b; 2003; 2007; 2008; 2009; 2011; 2012; obr. 3). Řada již zmiňovaných prací byla přednesena na

konferenci s názvem Archeologická pracovní skupina východní Bavorsko/západní a jižní Čechy/Horní Rakousko (Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen/Oberösterreich), které se zúčastňují každý rok badatelé z Čech, Bavorska a Rakouska. Mnoho z prací o struktuře osídlení v Horní Falci a Frankách bylo publikováno ve sbornících z těchto setkání (např. *Pöllath 2001; Ettel 2007; Boos 2007*). Zhodnocení desetiletí archeologických výzkumů (včetně historické rešerše) v komplexu hradu Sulzbach bylo publikováno roku 2005 a představuje detailní analýzu osídlení od 8. do 14. století v prostoru severního Bavorska a v blízkosti dálkové trasy do Čech (*Hensch a kol. 2005*).

Zatím posledním počinem v této oblasti byla výstava s názvem „Ostbayerns Slawisches Mittelalter. Archäologische Funde zur Geschichte der frühmittelalterlichen Slawen in Ostbayern“, která se konala v Historisches Museum v Řezně od 27. června do 3. října 2012 a představila nejnovější výzkumy (autorem výstavy byl H. Losert z univerzity v Bamberku)¹².

Na kontaktech česko - bavorských (nejen v minulosti) je od roku 2010 postaven projekt historického parku Bärnau – Tachov¹³. Postupně bude vybudována do konce roku 2013 rekonstrukce vesnice z období raného středověku, motte, kostel a ves z vrcholného středověku a další stavby od 9. do 13. století. Všechny stavby mají předlohy z archeologických výzkumů v Bavorsku (některé též jinde v Německu) a vznikají pod odborným dohledem Stefana Wolterse. Probíhají zde taktéž odborné semináře, přednášky a je také realizována spolupráce s katedrou archeologie v Plzni (seminář experimentální archeologie).

---

¹² 30. května proběhla v muzeu v Kouřimi vernisáž výstavy - Slované v Bavorsku mezi Řeznem a Rauher Kulmem. Archeologické nálezy k dějinám slovanského osídlení severovýchodního Bavorska.

6 RANĚ STŘEDOVĚKÉ OSÍDLENÍ ZÁPADNÍCH ČECH

6.1 Zázemí města Plzně¹⁴

Nejstarší doklady osídlení zázemí města Plzně (obr. 4) evidujeme ze 7. – 8. století v blízkosti centra (ulice Karlovarská a Sady 5. Května, *Metlička 2005a, 160 – 161*). Donedávna se předpokládalo, že západočeská oblast byla osídlena až mnohem později (viz např. *Macháček 1925*), ovšem již od 80. let je tato teze vyvrácena (především díky výzkumům Baštových), později vzhledem ke stavební činnosti v centru města. Kromě nálezů z prostoru centra Plzně zjišťujeme stopy dalších sídelních areálů v jeho nejbližším okolí, jedná se o prostor severně od městského jádra za řekou Mží a další sídliště dokládají nálezy na Plzni Doubravce u kostela sv. Jiří (*Metlička 2005a, 160*), v Křimicích (*Zelenka 2006, 80*), Liticích (*Sokol 2001, 229*), Malesicích (*Metlička 2005a, 160*) a Radčicích (*Metlička 2005b, 160*).

Hradiště

Raně středověké hradiště se nachází u Bukovce (obr. 6) v poloze Holý vrch (např. *Šnajdr 1893, 489 – 493*). Dvojdílná dispozice na ostrožně, nad levým břehem Berounky, dosahuje plochy více než 4 ha a je datováno do konce 8. – 9. století (*Bašta – Baštová 1988, 12; Čtverák – Lutovský – Slabina – Smejtek 2003, 48*). Nově byla objevena M. Metličkou ze ZČM další výšinná opevněná poloha. Jedná se o malé jednodílné ostrožné hradiště v lese „V jamách“ v blízkosti Radčic, které chránil šíjový příkop s valem a část obvodové fortifikace (*Metlička 2005b, 232*).

Pohřebiště

¹⁴ Kapitola vychází z práce publikované v *Archaeologia Historica 37/12*, kde přehled raně středověkého osídlení vytvořila autorka (*Vařeka – Rožmberský – Holata – Schejbalová 2012, 291 – 294*).

Plochá řadová pohřebiště registrujeme na pěti polohách v Plzni - na Doubravce u kostela sv. Jiří, na Slovanech na úpatí vrchu Homolka a v blízkosti bývalých obcí Litice, Křimice a Radčice (celkem ve čtyřech polohách). Na základě nálezů z hrobové výbavy (esovité záušnice, skleněné korálky, keramické nádoby) je možno pohřebiště zařadit do mladohradištního období s přesahem do konce středohradištního období (Litice, Radčice; na základě chronologie esovitých *Schejbalová 2011*, 34 - 35). Možné raně středověké mohyly v Dýšině a Nové Hospodě nebyly potvrzeny (*Doubová 1990*, 29 - 31; *Sokol 2001*, 229).

Sídliště

Raně středověké osídlení se koncentruje v oblasti podél řek do nadmořské výšky 350 m s nejúrodnějšími půdami. V dominantních polohách s dalekým výhledem nebo na terasách či zvýšeninách nad řekami byla situována plochá kostrová pohřebiště. Na ostrožnách byla lokalizována hradiště, ovšem stav jejich poznání neumožňuje přesnější stanovení jejich funkcí a úlohy v sídelní struktuře. Hradiště v 10. století vzniká ve vzdálenosti asi 9 km od dnešního jádra Plzně přemyslovské hradiště ve Starém Plzenci s centrální funkcí a vazbou na dálkovou komunikaci evropského významu, které se nachází mimo sledované území (*Frýda - Hus 1989*, *Nováček 1996*, *Nováček 2006*; *Široký - Kodera - Nováček - Šormová 2003*).

Nejstarší psaná zpráva z území dnešní Plzně se vztahuje k Liticím, kde je k roku 1216 připomínán Oldřich (*CDB II*, 113, č. 125). Stejně jako v případě Půty z Křimic, jmenovaného k letům 1251 a 1252 (*RBM I*, 586, č. 1263; *RBM II*, 1166, č. 2658), jsou oba šlechtici považováni za příslušníky Drslaviců (*Sedláček 1905*, 244). Ves Malesice se objevuje v predikátu Zdeslava, který směnil vsi v okolí s kladrubským klášteřem, což potvrdil panovník v roce 1239 (*CDB III/2*, 289 - 295, č. 219). Je možné, že Zdeslav byl příslušníkem dalšího mocného rodu s erbem labutě, pozdějších Švamberských (*Rožmberský 1995*, 4). Kladrubskému klášteři náležela v této době zřejmě

také ves Skvrňany jmenovaná v papežském potvrzení klášterního majetku v roce 1239 (*RBM I*, 455, č. 979). Klášter sv. Jiří na Pražském hradě držel Doudlevce při Radbuze, jmenované ve spuriu 13. století hlásícímu se do doby okolo roku 1227 (*CDB II*, 422, č. 378). Majetkové pronikání chotěšovského kláštera do blízkosti Plzně po polovině 13. století dokládá získání dvou pozemků od panovníka v Doudlevcích (*RBM II*, 202, č. 520) a jednoho v Malicích v roce 1266 (*CDB V/1*, 703 – 705, č. 475; *Vařeka – Rožmberský – Holata – Schejbalová 2012*, 292).

Sakrální architektura

Na území dnešní Plzně evidujeme tři románské kostely - kostel sv. Jiří (obr. 5; *Merhautová 1971*, 193 – 194), kostel Všech svatých (*Macháček 1992*, 13) a kostel sv. Petra a Pavla v Plzni Liticích (*Anderle 2006*).

Rokycansko¹⁵

Doklady raně středověkého osídlení Rokycanska (obr. 7) jsou značně torzovité. Značná část nálezů a archeologických výzkumů pochází z 19. a první poloviny 20. století, proto ve většině případů postrádáme přesnější nálezové okolnosti a někdy dokonce chybí nalezené artefakty. Ve druhé polovině 20. století byla věnována pozornost zejména hradištím a několik nálezů bylo získáno při stavebních akcích a záchranných výzkumech.

Hradiště

Tři opevněné výšinné lokality lze zařadit do raného středověku, ze všech však pocházejí také pravěké nálezy. Již do 8. – 9. století jsou datovány

---

¹⁵ Studie o raně středověkém osídlení na Rokycansku vychází z práce publikované v AH 36 (*Vařeka – Holata – Rožmberský – Schejbalová 2011*).

nálezy keramiky z ostrožného jednodílného hradiště s dnes nedochovanou fortifikací (cca 4 ha) položené nad Berouňkou u obce Střápole (*Bašta – Baštová 1988*, 17 – 18; *Beneš 1982*; *Sklenář 1989*, 54). Do 9. – 10. století je kladeno nejlépe zachované hradiště nad obcí Březina (oblast zkoumaná také pomocí LIDARU, viz obr. 8) situované ve vrcholové partii západního okraje Radečské vrchoviny, které shlíží do severozápadní části Rokycanska a na severní Plzeňsko. Mohutné kamenné valy s dvojicí bran vymezují plochu 1,4 ha, ovšem předhradí zjištěné v 19. století na jihozápadní straně a již z velké části nedochovalo (*Bašta – Baštová 1988*, 12; *Dobová 1972*; *Píč 1909*, 370; *Sklenář 1989*, 14 – 16; *Sklenář 1992*, 28 – 29). Zajímavostí jsou početné nálezy strusky a železných artefaktů získané při drobné sondáži (*Bašta 1992*). Nevelké ostrožné hradiště překryté vsí Hradiště nad Berouňkou poskytlo nálezy z mladší a pozdní doby hradištní (*Bašta – Baštová 1988*, 17 – 18; *Fryda 1976*; *Sklenář 1989*, 54). Nejisté je hradiště v areálu obce Podmokly, kde měly být ve 30. letech 19. století zjištěny valy a nálezy keramiky (podle *Píč 1909*, 400; *Sklenář 1989*, 39; *1992*, 174).

Pohřebiště

Jediným raně středověkým mohylovým pohřebištěm a zároveň nejlépe prozkoumaným pohřebním areálem s nejpočetnějším souborem nálezů na Rokycansku jsou Hlohovičky datované do konce 9. – konce 10. století, s možným přesahem do počátku 11. věku, které představují jeden z nejmladších mohylníků u nás (obr. 9). Jediné birituální raně středověké pohřebiště v západních Čechách (1 mohyla s žárovým pohřbem a 20 mohyl s hroby kostrovými) poskytlo bohaté doklady hrobové výbavy, kterou reprezentují nástroje denní potřeby a množství šperků (*Lutovský – Tomková 1993*).

Řadová pohřebiště s několika prozkoumanými hroby z mladší a pozdní doby hradištní byla zjištěna u Ejpovic (*Smolík 1878*, 139 – 140),

Cheznovic (*Fryda 1987*, 62), v Rokycanech mezi děkanstvím a kostelem (*Sklenář 1989*, 50) a na Malém náměstí (*Břicháček – Metlička – Metličková 1995*). Náhodné nálezy indikují zřejmě další pohřebiště (Chockov - *Sklenář 1989*, 26 – 27; Přívětice - *Sklenář 1989*, 42-43; Smědčice - *Beneš 1979*, 10; *Dobová 1990*, 38).

Sídliště

Nálezy zlomků keramiky řazené do raného středověku, které mohou indikovat sídlištní areály, pocházejí z 6 lokalit, ovšem artefakty se zatím nepodařilo najít v muzejních sbírkách a ověřit tak jejich datování. Jediné jisté sídliště zjištěné povrchovými sběry, které je možno zařadit do střední doby hradištní, se nachází jihovýchodně od Litohlav ve výrazné poloze nad soutokem dvou potoků (*Metlička 1992*). V roce 1823 byl objeven depot raně středověkých mincí v lese u Zbiroha, který byl však ztracen (ražba *Spytihněva II.*; *Sklenář 1989*, 60).

Nejstarší zpráva o sídle na Rokycansku se hlásí k roku 1000 (Drasovice), ovšem pochází z kopie listiny ze 13. století (*CDB I*, 47), podobně jako druhá nejstarší zmínka z roku 1045 (Podmokly; *CDB I*, 353). Další zprávy jsou až z 12. století. Z falza zakládací listiny kladrubskeho kláštera hlásící se do roku 1115 známe několik dalších lokalit (*RBM I*, 89 – 90) a jména dvou vsí se objevují v nejstarších predikátech v regionu u svědků na listině plaského kláštera z roku 1180 nebo 1182.

Nejstarší skupinu lokalit z raného středověku, které jsou řazeny již do střední doby hradištní, představují hradiště u Štěpěle a u Březiny, mohylník u Hlohoviček a sídliště u Litohlav. Tyto lokality naznačují starou sídelní tradici v západní, níže položené části regionu podél Berounky a v Rokycanské kotlině. Tomu odpovídají také písemné doklady osídlení z 11. a 12. století zahrnující celkem 12 vsí, biskupský dvorec v Rokycanech a

archeologické prameny, které dokládají řadová pohřebiště (3 jistá a 3 pravděpodobná), hradiště v prostoru stejnojmenné obce Hradiště na severu regionu a depot denárů z 11. století u Zbiroha. Můžeme tak zhruba rekonstruovat nejrozsáhlejší sídelní komoru mladší doby hradištní na severozápadě regionu mezi Radečskou vrchovinou, Křivoklátskou vrchovinou a Berouňkou (11 vsí doložených psanými prameny, zřejmě 3 pohřebiště a hradiště), která pokračovala i na levý břeh řeky na severní Plzeňsko. Osídlena byla také nevelká Rokycanská kotlina ovládaná biskupským sídlem s kostelem, situovaným zřejmě v prostoru dnešního děkanského chrámu v Rokycanech a s doklady dvou pohřebních areálů (další pohřebiště bylo zjištěno u Ejpovic). Osídlení Holoubkovské kotliny dokládá řadové pohřebiště u Chezovic a staré sídelní aktivity u Zbiroha může indikovat depot denárů. Zjišťujeme tak stopy osídlení krajiny podél předpokládané trasy dálkové cesty z Prahy do západních Čech a do jižního Německa, která (stejně jako v mladším období) vedla zřejmě přes jižní Zbirožsko do Holoubkovské kotliny, do Rokycan a odtud do Staré Plzně (Řezenská a Norimberská cesta; srov. *Vávra 1973*). Tyto závěry rámcově odpovídají tradičním názorům na nejstarší osídlení Rokycanska na základě rozboru místních jmen, které bylo kladeno k Mži a Klabavě (*Šmilauer 1960*, 13 – 14, 17, 103, 113, 358).

Sakrální architektura

V Kosmově kronice jsou doloženy Rokycany k roku 1110 jako ves s biskupským dvorcem (*FRB II*, 169) a roku 1176 (*CDB I*, 251) je zde zmíněno sídlo arcijáhena a tím je nepřímým doložen kostel.

6.2 Tachovsko¹⁶

Hradiště

V okrese Tachov (obr. 10) se nachází sedm hradišť s nálezy raně středověkého osídlení (Bezemín, Darmyšl, Krtín, Stráž, Šipín, Tachov a Stříbro). Dále na Okrouhlém hradišti, které bylo osídleno v pozdní době bronzové, bylo nalezeno několik středohradištních střepů (Šaldová 1967, 22). Osídlení v raném středověku na lokalitách Kokašice a Racov zatím nebylo doloženo (Vešta 1952, 182 – 184). Zřejmě nejlépe bylo zatím zdokumentováno hradiště Bezemín. J. Kudrnáč zde podnikl archeologický výzkum v letech 1949 - 1950, při kterých provedl řez jihovýchodním valem a zdokumentoval čelní kamennou zeď z nasucho kladených kamenů, dále prozkoumal příkop a několik mohyl z přilehlého mohylového pohřebiště. Hradiště zřejmě zaniklo velkým požárem, čímž J. Kudrnáč interpretuje velké množství mazanice a v některých místech přítomnost tzv. „spečeného valu“. Keramika datuje osídlení do 8. – první pol. 9. století a předpokládá se, že po zániku hradiště se osídlení stěhuje do polohy Šipín (Kudrnáč 1951, 189; Čtverák – Lutovský – Slabina – Smejtek 2003, 36). Pokus o získání více informací o podobě hradiště v Tachově, před výstavbou hradu, podnikl T. Durdík (Durdík 2006, 199 – 208).

Sídliště

Převážně ojedinělé nálezy keramiky ve většině případů mohou indikovat sídlištní aktivity (z Bezdužic pochází skleněný korálek a z Kšic hliněné tkalcovské závaží, obě zřejmě z hradištního období; Metlička 1994; Šaldová 1967, 20). V okrese Tachov zatím neproběhl žádný archeologický

---

¹⁶ Přehled o raně středověkém osídlení na Tachovsku byl součástí příspěvku Frühmittelalterliche Siedlungen in der Pilsener region, který byl přednesen na konferenci Archeologická pracovní skupina východní Bavorsko/západní a jižní Čechy/Horní Rakousko (Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen/Oberösterreich) v červnu 2011 (Vařeka – Holata – Rožmberský – Schejbalová 2012).

výzkum raně středověkého sídliště (vyjma zřejmě sídlištních vrstev okolo kostela Petra a Pavla v Plané). Keramika pochází z celkem osmi lokalit (Brod nad Tichou, Šaldová 1967, 17; Butov, Metlička 2003; Kohoutov, Baštová 1986, 8; Bašta – Baštová 1988, 14; Kostelec, Justová 1975, 66; Planá, Nováček 2000, 140; Pozorka, Šaldová 1967, 23; Trpísty, Čtrnáct 1952; Ústí, Nováček 1995).

Pohřebiště

Na okrese Tachov se nachází zhruba šest lokalit (jedna lokalita zatím nebyla ověřena) s doklady pohřebních aktivit. Ojedinelé nálezy indikující pohřebiště pochází z Plané a Stříbra. Raně středověké mohylníky se nacházejí dvakrát v blízkosti hradiště – Bezemín a Hradišťanský vrch (hradiště Krtín) a u Lhoty u Černošína a u Vrbice.

Pod vedením J. Kudrnáče byly prozkoumány čtyři mohyly z celkového počtu čtyřiceti pěti mohyl v Bezemíně (Turek 1967, 22-24). Mohyly obsahovaly kromě drobných nespálených kůstek také hradištní keramiku a zlomky mazanice. Průměr mohyl se pohyboval od 630 – 490 cm a dosahovaly výšky 75 – 50 cm. Plášť mohyl byl vytvořen směsí hlíny, kamenů, popela (Kudrnáč 1951, 185 – 188). Jádro mohyly tvořily na sebe kladené kameny prahorní břidlice. U mohyly A (Kudrnáč 1951, 185) můžeme uvažovat o zbytcích dřevěné konstrukce (srov. Lutovský 1996, 114 – 116). Podobnou strukturu jako v Bezemíně má mohylník ve Lhotě u Černošína. Průměr největší mohyly byl 12 m, ale většinou se pohyboval okolo 6 m a jejich výška byla 1,5 – 0,99 m. Jádro mělo podobnou konstrukci a složení jako mohyly v Bezemíně. Také keramika měla podobný charakter (Kudrnáč 1952, 487 – 490).

V roce 1952 byla při stavbě nového mostu ve Stříbře nalezena bronzová esovitá záušnice, pletená bronzová záušnice, pět bronzových kroužků, železná přezka a zlomek nádoby. V blízkosti nálezů se nacházel

nyní již zrušený hřbitov s kostelem Nanebevzetí Panny Marie (*Doubová 1990*, 39 – 40). Z těchto nálezů se podařilo dochovat a zdokumentovat pouze nádobu (ulož. v muzeu ve Stříbře), ostatní se bohužel nepodařilo dohledat.

Při předstihovém výzkumu kostela Petra a Pavla v Plané v roce 1979 byly nalezeny dvě kulturní vrstvy s keramikou (starší z 11. století a mladší 12. – 13. století). Existenci staršího pohřebiště okolo kostela nepřímo dokládá přítomnost lidských kostí v základovém žlabu románského zdiva lodi kostela. V Západočeském muzeu byly nalezeny dvě esovité záušnice, které mají pocházet z tohoto výzkumu (nálezové okolnosti chybí).

Exkurz – mohylník Hradišťanský vrch

Další z lokalit, která má zřejmě vazbu na raně středověké hradiště je mohylník v blízkosti Krtína (obr. 12) hradiště nacházející se na jižním ostrohu Hradišťanského vrchu mezi Krtínem a Hradišťany; datováno je minimem nálezů do starohradištního období, *Bašta – Baštová 1988*, 14). Mohylník „Žalov“ byl v sedmdesátých letech zaměřen a bylo identifikováno celkem 12 objektů o průměru 4 – 14 m a výšce 0,2 – 0,9 m (*Justová 1979*, 192).

Velmi zajímavá je poloha mohylníku, jež leží na protilehlém kopci naproti hradišti (s dobrým vizuálním kontaktem), a pod kterým se rozprostírá hluboké údolí. Při revizi v roce 2011 bylo již identifikováno pouze 7 objektů, přičemž další 4 můžeme považovat za nejisté (obr. 11). Mohyly byly zaměřeny pomocí GPS a změřen jejich průměr a výška. Bohužel nebyly nalezeny žádné nálezy, ani v minulosti, takže nemůžeme dokázat raně středověké stáří (ovšem vzhledem k dataci hradiště by to bylo více než možné).

Sakrální architektura

Z Tachovska evidujeme tři kostely a dva kláštery spadající do 12. století. Věž tribunového kostela sv. Petra a Pavla ve Svojšíně (1177; *CDB I*, č. 279) je datována do konce 12. století (*Merhautová 1971*, 332 – 333, *Mencl – Benešová – Soukupová 1978*, 46), taktéž kostel P. Marie ve Stříbře (1183 – kostel darován křížovníkům jeruzalémským vévodou, *CDB II*, č. 420; *Mencl – Benešová – Soukupová 1978*, 30 – 31) a kostel sv. Mikuláše v Holostřevch (1186; *CDB I*, č. 405; *Mencl – Benešová – Soukupová 1978*, 49 – 50).

Benediktinský klášter s kostelem P. Marie v Kladrubech byl založen roku 1115 (*CDB I*, č. 390; *Merhautová 1971*, 139 – 141; *Mencl – Benešová – Soukupová 1978*, 29 – 30). Rozsáhlá studie o klášteře a jeho zázemí vznikla roku 2010 a přináší nové poznatky z archeologického, geofyzikálního a stavebně historického výzkumu (*Nováček a kol. 2010*). Někdejší premonstrátský klášter s kostelem Zvěstování P. Marie v Teplé se objevuje v pramenech poprvé 1193 (*CDB I*, č. 357; *Merhautová 1971*, 334 – 338) a měl mimořádný vliv na dění v oblasti. V minulých dvou letech byl podroben novému stavebně historickému a archeologickému výzkumu, jehož předběžné výsledky jsou průběžně publikovány (nejnověji k již proběhlé etapě *Široký – Nováček 2011*).

Hradní architektura

Jedním ze symbolů pohraničního hvozdu Českého lesa je hrad Přimda (obr. 13; německy Pfraumberg), tyčící se v nadmořské výšce 837 m nad mořem a ležící strategicky nad komunikací vedoucí z Čech do Norimberka (jižní větev Norimberské cesty, více *Vávra 1973*; *Široký – Nováček 1998*). Někteří autoři předpokládali existenci hradiště před samotnou stavbou hradu, ovšem tato hypotéza se prozatím nepotvrdila (např. *Sláma 1986*, 87). Kosmas uvádí datum založení 1121 „*quidam Teutonici*“ („jakýsi Němci“, Kosmova kronika; *MGH*, podle *Bretholz 1923*), stavitelem byl markrabě Severní marky (Nordgau) Děpolt II. z Vohburgu (taktéž staví v Chebu), jehož

pokus o proniknutí na českou stranu hranice se setkal s reakcí knížete Vladislava, kterému se podařilo hrad získat. Nejstaršími dochovanými částmi původně zřejmě jednoduchého hradu jsou donjon a západní přístavek (zdívko z čedičových kvádrů má analogie na bavorské straně, např. na klášteře Reichenbach a Kastl, podle *Menclová 1972*, 103 – 107; *Mencl – Benešovská – Soukupová 1978*, 31; *Durdík 2000*, 461 – 462; více *Durdík 2007*).

6.3 Plzeň – sever

Hradiště

Raně středověké nálezy evidujeme z 5 výšinných poloh v okrese Plzeň-sever. Převážná část těchto lokalit již byla intenzivně osídlena od pravěku (především v době bronzové a halštatské; více např. *Šaldová 1977*). Většinou se jedná o ojedinělé nálezy keramických fragmentů z doby hradištní (často není lépe datováno). Manželé Baštovi během svého průzkumu západočeských hradišť prováděli menší sondáže a z nich byl získán materiál (např. *Bašta – Baštová 1988*). Dolní Hradiště, které leží nad soutokem řeky Střely a Karlovického potoka, bylo archeologicky zkoumáno roku 1926, kdy byly odkryty sídlištní objekty, které mimo jiné obsahovaly i keramiku z přelomu 9. a 10. století (*Maličský 1950*, 34; *Bašta – Baštová 1988*, 12). Na pravém břehu Berounky leží hradiště Nadryby, na němž našli Baštovi atypické hradištní zlomky keramiky (*Bašta – Baštová 1988*, 15). Zhruba 200 metrů od Nadryb se nachází další výšinná poloha raně středověkého stáří, hradiště Strápole, jež ovšem nyní katastrálně spadá do okresu Rokycany. Na vrchu Radná se v poloze Starý zámek nalézá hradiště Planá. Pozornost této lokalitě byla věnována již v 19. století (M. Kalina z Jäthensteina), další výzkumy probíhaly od třicátých let 20. století. Kromě nálezů pravěkého stáří byly nalezeny také keramické zlomky z 2. poloviny 9. století (*Píč 1909*, 379; *Sláma 1986*, 83; *Bašta – Baštová 1988*, 17). V blízkosti hřbitova u kostela

z Plané pochází nálezy zřejmě z pohřebiště (*Schejbalová 2011, 64 – 65*). Výzkumy Baštových z osmdesátých let ve Všerubech přinesly datovací materiál ze starší doby hradištní (*Bašta – Baštová 1988, 20*). Poloha Staré Lipno, nad přehradou Hracholusky, byla osídlena již v době bronzové a poté znovu ve dvou fázích v raném středověku (středohradištní a mladohradištní období). Počátky zájmu o tuto výšinnou lokalitu můžeme také vysledovat až do 19. století (*Kolář 1874; Šnajdr 1893*). Od sedmdesátých let jsou evidovány problémy s postupným poškozováním plochy hradiště stavbou rekreačních chat, které trvá dodnes společně s necitlivým lesním hospodářstvím. Nové nálezy z lokality potvrzují datování lokality (*Šaldová 1964, 47 - 52; Frýda 1977, 27 – 28; Baštová – Svobodová 1985, 88*).

Sídliště

Často ojedinělé nálezy keramiky byly nalezeny v Dýšině, Plasích (Pod borem; *Dubová 1977, 12 - 14*), Brdě (*Beneš 1974, 173*), Manětíně (*Beneš 1974, 177*), Touškově, Vochově (*Dubová 1990, 34*) a ve Výrově (nález nádoby z první poloviny 9. století v areálu dvoru Sechutice; *Kamenická 2005, 122 - 124*). Další nálezy sídlištního charakteru evidujeme z Bděnevsí (nálezy ze starší až střední doby hradištní a možná i z mladohradištního období; *Nováček 1997, 496*) a Červené Hory u Kralovic (10. století; *Kamenická 2005, 123*).

Pohřebiště

U kostela sv. Petra a Pavla v Dolanech byla prováděn archeologický výzkum několikrát (první polovina 19. století F. P. Rohoznický, 2003 – 2006 NPÚ Plzeň, E. Kamenická a KAR FF ZČU, L. Janíček), celkem bylo nalezeno jen nemnoho nálezů (esovitá záušnice, pletený prsten a denár Soběslava I., pozdější odkryvy dokonce již žádné předměty neobsahovaly (*Schejbalová 2011, 59*). Celou řadu nálezů se podařilo zachránit faráři Vaníčkovi

z kostrového pohřebiště u kostela v Plané. Dochovalo se 6 esovitých záušnic (průměr od 17 – 22 mm a jedna o průměru 69 mm), 6 skleněných korálků, bronzový rovnoramenný křížek a denár Vratislava II. (*Schejbalová 2011*, 64 – 65). Další ze zachráněných předmětů, bez bližších nálezových okolností, se dochovaly při cestě z Chotíkova do Příšova. Nález pochází z počátku 20. století a obsahoval dvě plátované záušnice (o průměru 42 mm; *Macháček 1909*, 159; *Schejbalová 2011*, 72). Podle popisu V. Čtrnácta, byly roku 1930 objeveny 4 kostrové hroby v Přehýšově (*Horáková – Jansová 1932*, 96). Kromě pozůstatků rakví nález obsahoval také nádobu, jež je nyní již ztracená. V roce 1996 došlo k dalšímu objevu kostry, ovšem bez dalších nálezů (*Metlička – Svobodová 1996*).

Při záchranném výzkumu klášterního kostela Nanebevzetí P. Marie v Plasích byly objeveny při severní lodi kostela také šperky v hrobovém zásypu. Jednalo se o 3 záušnice (průměr 66 mm, 20 mm a pletenou s háčkem o průměru 69 mm) a polovinu bronzového prstenu s náznakem ryté výzdoby (*Schejbalová 2011*, 66). Při dalším výzkumu E. Kamenické v areálu probošství v Mariánské Týnici byla nalezena zdeformovaná esovitá záušnice (průměr cca 58 mm), vzhledem k absenci kostrových pozůstatků, se může jednat o sídlištní nález (*Kamenická 2007*, 89 – 109).

Podle několika zmínek v literatuře se měly nalézt kosti a keramika (datovaná do 8. století) na poli u Těchoděl (u Lipna), místo bylo interpretováno jako možný mohylník (např. *Šaldová 1967*, 25).

Sakrální architektura

Z konce 12. století zřejmě pochází kostel sv. Ondřeje v Krašově (první zmínka 1183, *CDB I*, č. 403; poté 1186 *CDB I*, č. 405), patrně se jednalo o kostel s tribunou (*Mencl – Benešová – Soukupová 1978*, 46). Stejně datován

je i kostel sv. Martina ve Všerubech, vzhledem k použití kvádříkové metody (*Merhautová 1971, 358 – 359*).

Neznáme dispozici ani přesnou podobu johanitské komendy v Manětíně, o níž zmínka pochází z roku 1182 (*CDB I, č. 298; Merhautová 1971, 164*). Roku 1144 (*CDB I, č. 396, s. 408 - 409*) byl založen Vladislavem II. cisterciácký klášter v Plasích s kostelem Nanebevzetí P. Marie. Těsné spojení udržoval s významným franským klášterem v Langheimu (*Charvátová 1998, 155 – 156*). Z výzkumů E. Kamenické v roce 2000 pocházejí nálezy čtyř šperků z hrobů při severní lodi kostela (*Schejbalová 2011, 66*).

6.4 Plzeň – jih

Hradiště

Na konci 19. století započaly archeologické výzkumy ve Starém Plzenci, během nichž byly objeveny základy kostela sv. Vavřince (i s pohřebištěm), sv. Kříže na Hůrce a část opevnění (*Horák 1906 - 1907, 1909*). Na Malé straně byl objeven hrob a na předhradí okolo rotundy sv. Petra bylo taktéž několik jedinců pohřbeno. Ve dvacátých letech výzkum pokračoval pod vedením A. Friedla a byly odkryty další hroby (*Friedl 1921*). V dalších desetiletích se na hradišti a v předhradí vystřídalo mnoho archeologů (např. *Hejna 1972*), v osmdesátých letech bylo odkryto sídliště na levém břehu řeky Úslavy s výrobními, hospodářskými a taktéž s obytnými objekty a množstvím nálezů¹⁷ (*Frýda – Hus 1989, 222 – 225*). Nové výzkumy se zaměřily především na relikty kostelních staveb, ale také proběhla revize

¹⁷ Kromě nálezů dokládající železářskou a kovářskou činnost byly také objeveny předměty, které známe spíše z pohřebních komponent – bronzové esovité záušnice a bronzový prsten

archeologických pramenů na zbytku plochy lokality (včetně geofyzikálního měření apod.; výsledky *Široký – Nováček – Kaiser 2004*; shrnutí všech dosavadních výzkumů *Nováček 2006*).

Otázka chronologie plzeneckých kostelů prošla v průběhu 20. století zásadním vývojem. Rotunda sv. Petra (obr. 14) byla datována do konce 10. století (*Guth 1925, 122; Merhautová 1971, 322* a další), ovšem pod vlivem nových revizních výzkumů se uvažuje o mnohem mladším stáří objektu (12. století; *Široký – Nováček – Kaiser 2004, 807; Nováček 2006*). Ovšem první zmínka o tomto objektu pochází až z roku 1266 („...*et cum omnibus ecclesiis ab eadem dependentibus...ecclesiam s. Petri in monte castris predictae civitatis...*“, *CDB V/1, č. 475*). Také u kostela sv. Vavřince došlo k určitým změnám v chápání jeho funkce a chronologie (původně datován do konce 11. století, podle *Merhautová 1971, 323*). Reliktům stavby zřejmě předcházela mnohem starší kostel, jež mohl plnit zásadní funkci na hradišti od 10. století (*Široký – Nováček – Kaiser 2004, 805*).

Významným bodem při dálkové komunikaci do Bavorska byl Hradec u Stoda, jež byl podroben archeologickému výzkumu od sedmdesátých let (*Justová 1979*). Dílčí výsledky jsou průběžně publikovány, nicméně na komplexnější zhodnocení se stále čeká (objekt z 9. století, další nálezy z 10. století; ojediněle *Lutovský 2006, 28; Metlička 2007*).

Keramika ze starší doby hradištní pochází z hradiště Žinkovy („Na peklích“, „Obrovo hradiště“; *Bašta – Baštová 1988, 20*). Ojedinělé nálezy keramiky, které dokládají osídlení, se objevily na výšinných lokalitách v Radkovicích (1 hradištní střep), Mítově (zlomky středohradištní keramiky) a ze Štěnovic (přelom 12. a 13. století; *Bašta – Baštová 1988, 15 – 18*).

Sídliště

---

s geometrickou výzdobou, pro který nemáme z nejbližšího okolí analogie (*Fryda – Hus 1989, obr.*

Zlomky keramiky, řazené do mladší doby hradištní, byly získány ze Štěnovic (*Beneš 1974, 180*) a Útušic (*Beneš 1974, 180*). Sídlní aktivity ze Starého Plzeňce (mimo samotnou plochu hradiště Hůrka) pocházejí ze sklonku střední doby hradištní z okolí Jiráskovy ulice a bývalého podniku Jitona (*Široký – Nováček – Kaiser 2004, 804*).

Pohřebiště

Ojedinelé nálezy, zřejmě ze zaniklých pohřebišť registrujeme v Dobřanech (esovitá záušnice a jeden její fragment, průměr 15 mm; *Schejbalová 2011, 101*), a z Těnovic (2 keramické nádoby, *Schejbalová 2011, 114 – 115*).

Na dalších třech polohách v Dobřanech byly nalezeny kosterní pozůstatky s dochovanými (4 esovité záušnice o průměru od 16 do 30 mm) i nedochovanými nálezy (korálky, záušnice, nádoby; *Schejbalová 2011, 58 – 59*).

Z cesty z Krasavcí do Vodokrt pochází nález pouze dvou keramických nádob z 20 odkrytých hrobů. Další nálezy se nedochovaly (*Schejbalová 2011, 62 – 63*). Jižně od kostela v Přešticích byly během záchranného výzkumu odhaleny tři hroby obsahující dvě esovité záušnice a denár Vratislava II. (*Fryda 2000, 195 – 200*). Pouze osm hrobů bylo odkryto na vrchu Hůrka, při cestě z Radochov do Vojovic. Kromě keramických fragmentů odtud pochází také celá keramická nádoba (*Hůrková 1996, 15*).

V okolí kostela sv. Vavřince v Hradci u Stoda se nacházelo pohřebiště, objevené na konci 19. století (*Justová 1979, 131 – 212*). Nejlépe publikovanou lokalitou v tomto okrese je pohřebiště v Řesanicích a také se z něho dochovalo nejvíce artefaktů. V poloze Na Posvarech byl zahájen roku 1961 záchranný výzkum, během kterého se postupně podařilo

---

12).

zdokumentovat dvacet čtyři hrobů (další nálezy pocházely z kamenné vrstvy). Kromě velkého počtu esovitých záušnic (včetně jedné plátované zlatem, většina průměrů se pohybovala do 16 mm), skleněných, jantarových korálků, prstenu, gombíku, nože, se také dochovaly zbytky železných obručí z věder a soubor keramických nádob (4 ks). Většina hrobů byla obložena kameny (kamenné skříňky?), u některých není vyloučeno také uložení v rakvi (zbytky prken). Celé pohřebiště je datováno do druhé poloviny 10. století (*Zeman – Sláma – Buchvaldek 1971, 364 – 405*).

Pohřební aktivity na staroplzeneckém hradišti se objevily na několika polohách a jejich výzkum probíhal již od konce 19. století společně s komplexním výzkumem dalších aktivit na lokalitě (*Doubová 1976, 19 – 27; Doubová 1990*). Hroby byly lokalizovány okolo rotundy sv. Petra a Pavla (10 hrobů v okolí kostela, další hrob vně), tak také okolo kostela sv. Vavřince (také okolo i uvnitř). Vzhledem k velkému významu a postavení, jaký měla tato lokalita v tomto období, bylo nalezeno velmi málo předmětů (5 esovitých záušnic, jantarový korálek, keramický přeslen a nádoba a řada fragmentů keramiky). Při kompletování nálezů z této lokality (nejen z pohřebišť) je ovšem problém dislokace nálezů na různých pracovištích a mnohdy problém dohledat konkrétní nálezy (včetně nálezových okolností). Každopádně několik nálezů pochází také z území Malé strany, kde byl také nalezen hrob s keramickou nádobou (*Schejbalová 2011, 94 - 99*).

Keramická nádoba, uložená v ZČM, má podle M. Doubové údajně pocházet z výzkumů F. X. France ze Štáhlavic (druhotné uložení do pravěké mohyly?; *Doubová 1990, 31*), tento původ je v současné době zpochybňován (z raně středověké fáze Dolních Neslív či z Plzně?; *Thomasová – Trnka 2010, 53*).

Z Těnovic pochází (údajně z mohyl) dvě keramické nádoby ze střední doby hradištní (*Doubová 1990, 31*). R. Turek zmiňuje další mohylník v lese

mezi Přebudovem a Bohuslavicemi, který nebyl doposud nalezen (*Turek 1958, 39*).

Exkurz – mohylník u Hradce u Stoda

Jednou z lokalit, jejíž datování není zatím jisté, je mohylové pohřebiště nacházející se 1,4 km od hradiště Hradec u Stoda. Hradiště bylo předmětem archeologických výzkumů M. Metličky ze ZČM, ovšem výsledky nebyly dosud publikovány. Dvoudílné hradiště o rozloze cca 6 ha je nyní součástí stejnojmenné obce. V sedmdesátých letech probíhal výzkum vnějšího valu předhradí pod vedením J. Justové (*Justová 1979*). Přes velmi malé množství materiálu, převážně z povrchových sběrů, se lokalita datuje do 10. – 12. století (s možností i 9. století; *Čtverák – Lutovský – Slabina – Smejtek 2003, 91*). Zmínku o nedalekém mohylníku zanechala J. Justová, ovšem od té doby této lokalitě nebyla věnována pozornost. V popisu pohřebiště uvádí J. Justová 45 – 50 mohyl o průměru 10 – 20 m a výšce 0,5 – 1,2 m (*Justová 1979, 142*).

Při revizním průzkumu v létě 2011 se podařilo identifikovat a zaměřit pomocí GPS 38 mohyl, z nichž několik můžeme považovat za nejisté. Po mohylníku v Bezemíně (okr. Tachov) by se jednalo o druhé největší mohylové pohřebiště zachované v západních Čechách (v Bezemíně se mělo dochovat údajně 45 mohyl, podle *Kudrnáč 1951*).

Vzhledem k poloze v blízkosti rekreačních chat je celá řada z nich poničená chataři (jízda přes mohylníky různými prostředky, lesní cesta, lesní školka a odebírání hlíny na zahrádky). Celou lokalitu protíná cesta a jedna část pohřebiště se nachází vně lesní školky. Mohylník se nachází 90 m od řeky Radbuzy. V terénu můžeme identifikovat 31 jistých mohyl (a zhruba 7 nejistých). Jejich výška se pohybuje od 0,2 – 1,6 m a průměr 5 – 21 m. V narušeném objektu č. 26 se podařilo najít dva menší fragmenty keramiky

(jeden zdoben vodorovnými rýhami, druhý bez výzdoby) a jeden kus mazanice.

Sakrální architektura

Písemné prameny zmiňují roku 1115 kostel v Bijadlech, ovšem přesná poloha kostela není známá (*CDB I*, č. 390; *Merhautová 1971*, 95).

Největší koncentrace staveb sakrální architektury se soustřeďuje na hradišti Starý Plzenec (sv. Petra a Pavel, sv. Vavřinec a sv. Kříže) a pod ním ve vsi (zřejmě existence předchůdce kostela P. Marie; *Široký – Nováček – Kaiser 2004*, 804; viz hradiště).

Druhým cisterciáckým klášterem na Plzeňsku (společně s Plasy na severu) je Nepomuk s kostelem sv. Jakuba Většího, který byl založen v letech 1144 – 1145 (vazba na franský klášter Ebrach; *Charvátová 1998*, 209 – 210; *Mencl – Benešová – Soukupová 1978*, 39 - 40).

6.5 Klatovsko

Hradiště

Hradiště Sedlo u Albrechtic, jež svojí strategickou polohou ovládá většinu horního Pootaví, bylo osídleno již od pravěku, ovšem objev obydlí datované do mladší doby hradištní, potvrdil i přítomnost raně středověkého osídlení (*Beneš 1980*, 21 – 22; *Sláma 1986*, 63). Raně středověká fáze hradu Prácheň je datovaná do 11. – 12. století (možná i 13. století, společně s nálezy z hrobů; *Hůrková – Pícka 2005*, 97). Lutovský uvádí ještě možnost zařadit mezi výšinnou opevněnou lokalitu Hradec (jihozápadně od Práchně, také katastr Velkých Hydčic) s nálezy keramiky a malé hradiště u Ústalče (1 zlomek keramiky z mladší doby hradištní; *Lutovský 2011*, 175 – 176).

Sídliště

Přehled o nových lokalitách (či nálezech objevených v muzeu) na Klatovsku v raném středověku publikovali J. Hůrková a J. Pícka. Nálezy zlomků keramických nádob pocházejí z Horažďovic (konec středohradištního období), Miřenic (fragment láhve a další zlomky nádob, konec střední až mladší doba hradištní), Plánic (mladší doba hradištní), Rábí (9. století), Klatov (přelom starší a střední doba hradištní), Svěradic (11. – 12. století), Týnce u Janovic nad Úhlavou (první polovina 9. století), Velkých Hydčic (11. – 12. století), Velkého Boru (přelom starší a střední doby hradištní) a Zborov (mladší doba hradištní; *Hůrková – Pícka 2005*, 99 – 116). Další stopy středohradištního osídlení se vyskytly v Dražovicích, Malých Hydčicích, Nezamyslicích a Svěradicích (*Lutovský 2011*, 173).

Na možné kontakty s Bavorskem ukazuje nález depotu v Hodousicích, který obsahoval české denáry a bavorské feniky (datace po roce 1120; *Radoměřský 1952; Hásková 1983*, 155). Další nález mincí pochází z Běhařova. Zde byla v roce 1967 objevena nádoba obsahující 1100 jihoněmeckých feniků (polovina 12. století; *Hásková 1983*, 155; *Hůrková – Pícka 2005*, 93). Obě lokality s depoty se nacházejí v blízkosti přechodu do Bavorska (Svatá Kateřina; *Smetánka – Hrdlička 1969*, 392 – 393). Také depot z Vřeskovic obsahoval mince bavorské ražby (12. století; *Hásková 1983*, 155).

Pohřebiště

Ojediné nálezy keramiky a šperků, jejichž výskyt může předpokládat existenci pohřebiště, byly nalezeny v Domažličkách (keramická nádoba datovaná do druhé poloviny 10. století, *Hůrková – Pícka 2005*, 99), Kašperských Horách (esovitá záušnice o průměru 65 mm; *Reinecke 1942*, 50 – 55), Klatovech (4 esovité záušnice, dnes ztracené; *Píč 1909*, 352), Srní (keramická nádoba, dnes nezvěstná; *Beneš 1980*, 34 – 35).

Na konci padesátých let byly vykopány čtyři kostry v Bolešínách, z nichž se podařilo zachránit esovitou záušnici o průměru 20 mm (*Schejbalová 2011*, 58). V průběhu druhé světové války měly být údajně nalezeny kostrové hroby s esovitými záušnicemi v Kadešicích (obec Žihobce; *Beneš 1980*, 35). Při stavbě kempeličky v blízkosti kostela Nanebevzetí P. Marie v Myslívě byla objevena část kostrového pohřebiště s esovitými záušnicemi (5 ks v průměru od 46 – 58 mm, z nich 3 měly eso zdobené žlábkou, 1 ks o průměru 25 mm; *Schejbalová 2011*, 64).

V roce 1881 bylo nalezeno řadové pohřebiště pod úpatím Svatoboru¹⁸ v Sušici. Údajně se mohlo jednat až o sto hrobů, z nichž většina byla dost neodborně vykopána. Nálezů se nedochovalo velké množství (část z nich je publikována, některé nejsou¹⁹). A. Beneš uvádí keramickou nádobu, denár Vratislava II., dvacet tři esovitých záušnic (19 v expozici muzea, 4 známé z kresebné dokumentace), korálky ze stříbra a karneolu a křišťálu, udidlo z bronzu, přezka s kováním opasku. Mnoho z těchto předmětů se obvykle nevyskytuje v západních Čechách, pro mnohé (přezka) je těžké vůbec analogii v Čechách hledat. Pro záušnici s háčkem (průměr 18 mm, podle *Beneš 1980*, 32, obr. 4), která je fyzicky nedostupná (vycházíme pouze z kresby) a jejíž ukončení není typické pro české země (jak si již všiml A. Beneš), je nutné hledat analogie v sousedním Bavorsku. Mimo tohoto nálezu je dalším zajímavým typem záušnice ukončení esem a knoflíky, jejíž výskyt je také častější na bavorské straně. Každopádně toto pohřebiště představuje velmi zajímavý celek, který se rozhodně vymyká běžným zvyklostem, především na západě Čech. Více se konkrétním nálezům z tohoto pohřebiště budu věnovat v kapitolách o srovnání hrobové výbavy.

¹⁸ Pomístní jméno Svatobor je spojováno se slovanským kultem bohů, vyskytuje se i na dalších místech Čech (viz *Profantová 2011a*, 24 – 25).

¹⁹ V katalogu pohřebišť převzaty údaje z literatury (*Beneš 1980*; *Schejbalová 2011*, 99 – 100), nicméně se mi již podařilo všechny zachované nálezy zdokumentovat po navázání lepší komunikace s muzeem v Sušici, kterému na tomto místě děkuji.

Kromě řadového pohřebiště byl v šedesátých letech objeven na okraji téže plochy další kostrový hrob, jež porušil starší objekt. Na základě nálezů keramiky je interpretován jako pozůstatek mohyly. Chronologicky bylo obtížné je datovat, někteří autoři se přiklání již k 7. století (*Beneš 1980, 20*), jiní k 8. století (*Lutovský 2001, 317*).

Na hradišti Prácheň na hřbitově byly v zásypu hrobů nalezeny fragment esovité záušnice a dvě železné přezky (*Schejbalová 2011, 101*).

Sakrální architektura

Do konce 12. století jsou řazeny kostely Nanebevzetí P. Marie v Myslívě (v blízkosti nalezeno pohřebiště; *Merhautová 1971, 173*) a sv. Jiří v Klatovech (*Mencl – Benešovská – Soukupová 1978, 48 – 49*).

6.6 Domažlicko

Hradiště

Zajímavým jevem je poměrně velká koncentrace výšinných lokalit na Domažlicku. Pouze v okolí Domažlic (včetně) můžeme lokalizovat čtyři hradiště. Východně od města, na ostrožně jménem Hvízdalka, se rozkládalo zřejmě opevněné hradiště, jež je nálezy keramiky datováno až do 11. – 12. století. V blízkosti se nacházel hřbitov „U svatých“ s kostelem sv. Jakuba (dnes zaniklý), z něhož pochází pohřby (*Břicháček – Metlička 1999, 264 – 265*). Hradiště „Na Dmoutě“ v Havlovicích, jihozápadně od Domažlic, je datováno do střední až mladší doby hradištní (*Břicháček – Metlička 1999, 265 – 266*). Z této lokality pochází nález esovité záušnice (průměr 33 mm; *Schejbalová 2011, 103*). Hradiště Bořice a 700 m vzdálený Smolov, situované nad Smolovským potokem, jsou dalšími nejbližšími lokalitami. Materiál

z Bořic je datován do 9. – 11. století a po jeho zániku se předpokládá přesun funkce na Smolov (*Břicháček – Metlička 1999*, 263 – 264). Hradiště Smolov, ztotožňované se správním centrem Tuhoště (listina Jindřicha IV. 1086 o potvrzování hranic pražského biskupství; *CDB I*, č. 86, 94), bylo podrobena archeologickému výzkumu v padesátých letech a bylo zjištěno opevnění datované do poloviny 10. století (*Turek 1967*, 450). Konec hradiště je kladen do 12. století (*Břicháček – Metlička 1999*, 267 – 269).

Tasnovice – Štítary s kostelem sv. Vavřince a rozlohou téměř 13 hektarů lze považovat za jedno z největších hradišť v Plzeňském kraji. V 19. století byly nalezeny hroby s esovitými záušnicemi, korálky a dalšími předměty, které byly datovány do 11. století (*Bašta – Baštová 1988*, 18). Samotné hradiště bylo osídleno zřejmě již v 9. století do druhé poloviny 10. století a poté ve 12. až počátku 13. století (*Čtverák – Lutovský – Slabina – Smejtek 2003*, 310 – 311). Vzhledem ke svému zasvěcení sv. Vavřinci v Tasnovicích (taktéž ve Starém Plzenci a Hradci u Stoda), někteří autoři předpokládají starší původ než je nynější gotická podoba kostela (*Justová 1976*, 89).

Předchůdcem středověkého hradu v Horšovském Týně byl pravděpodobně opevněný biskupský dvorec (*Durdík – Krušinová 1986*, 127 – 142). Na několika polohách bylo zjištěno mladohradištní osídlení (*Břicháček – Metlička 1999*, 261 – 262). Ojedinelé nálezy z raného středověku nalézáme také na pravěkých lokalitách typu Svržno (starší doba hradištní), Věvrov (středohradištní fragment keramiky) a Meclov (pouze hradištní období; *Bašta – Baštová 1988*, 15, 18, 23).

Sídliště

Většina ojedinělých nálezů keramických zlomků pochází z mladohradištního období (Horšov; Dolní Valdorf; Lazce; Mašovice, o.

Meclov; Meclov; Mračnice; Horšovský Týn; Otov, o. Nový Kramolín; Bezvěrov; Radonice, o. Milavče; *Břicháček – Metlička 1999*, 261 – 266; Čečovice, *Břicháček 1998*, 31), ale ojedinělé zlomky jdou také datovat do středohradištního (Horšov, Meclov, Horšovský Týn, Milavče; *Břicháček – Metlička 1999*, 261 - 265).

Jedno z důležitých center byly Domažlice, v nichž je doložena celnice (roku 993 získal břevnovský klášter podíl na výnosu cla, *CDB I*, č. 375, 349). V 11. století obdržel podíl z výnosů cla ostrovský klášter (*CDB I*, č. 52, 53). Uvažuje se o vztahu mezi existencí celnice na trase dálkové cesty a nálezech dvou mincovních depotů. Jeden, který byl objeven v lese u Nového Herštejna v roce 1888, měl obsahovat asi 600 kusů českých denárů knížete Bořivoje II. (1100 – 1120) a Svatopluka (1107 – 1109) a je datován okolo roku 1109 (*Hásková 1967*, 17). Druhý pochází ze třicátých let 20. století ze Starého Postřekova a obsahoval pouze 13 denárů Bořivoje II. (1100 – 1120) a Vladislava I. (1110 – 1125) a je datován okolo roku 1125 (*Hásková 1967*, 18).

Pohřebiště

Kromě již zmiňovaných hrobů v Tasnovicích – Štítarech, Domažlicích a Havlovicích, existují také ojedinělé nálezy z Holubče (skleněný korálek, *Schejbalová 2011*, 104), Holýšova (nedochovaná esovitá záušnice o průměru 19 mm, *Justová 1979*, 198), Luženice (esovitá záušnice o průměru 57 mm a bronzová rolnička, *Břicháček – Metlička 1999*, 266), Nevolic (skleněný korálek, *Schejbalová 2011*, 108) a z Úboče (esovitá záušnice o průměru 50 mm a dva železné hřebíky, *Schejbalová 2011*, 115).

Čtyři hroby byly zdokumentovány v. Čtrnáctem na návrší severně od Srbů. Z nálezů se dochoval již pouze náhrdelník, skládající se z deseti skleněných korálek a esovitá záušnička (průměr 20 mm; *Schejbalová 2011*,

94). V okolí kostela sv. Mikuláše v Šitboři bylo objeveno řadové pohřebiště (*Břicháček – Metlička 1999, 263*).

Sakrální architektura

Již zmiňovaný, nedochovaný kostel sv. Jakuba v Domažlicích se objevuje v pramenech v letech 1037 – 1055 (*CDB I, č. 86*), v nedávné době bylo okolí kostela podrobno archeologickému výzkumu, který odhalil několik reliktnů stavby i s keramickým materiálem ze základového žlabu (datován zhruba do 9. – 10. století; dále vrstva z první poloviny 12. století; *Břicháček – Čechura 2011, 146*). Z konce 12. století zřejmě pochází kostel Nanebevzetí P. Marie v Bukovci, zmiňovaný poprvé 1117 (*CDB I, č. 279; Mencl – Benešová – Soukupová 1978, 49*), a kostel Všech svatých v Horšově, založený pražským biskupem (1184 – 1192; *CDB I, č. 335; Mencl – Benešová – Soukupová 1978, 45*).

6.7 Karlovarsko a Sokolovsko

Poměrně řídké osídlení evidujeme na Sokolovsku a Karlovarsku. Na základě ojedinělých nálezů keramiky z hradištního období (často není detailněji datována) celkem pochází z okresu Karlovy Vary devět lokalit z období raného středověku (pět hradišť a 4 potencionální sídliště). Esovité záušnice byly nalezeny v hrobech ve Štědré a Žluticích.

Pouze hradiště Kolová - Libavské údolí a kostel v Kostelní (obec Kraslice) z 12. století pocházejí ze Sokolovska.

Hradiště

Můžeme pozorovat určitou koncentraci výšinných lokalit v povodí horní Ohře (obr. 18). Jedním z nich je Sedlec (okr. Karlovy Vary), přesnou

polohu již nejsme schopni určit, ale zřejmě se jedná o výšinu Gobes (západně od Sedlce). Sedlecký hrad patřil k přemyslovským správním hradům (písemné prameny mluví o Sedlecku a jeho občanech – Sedličanech, 1086). Ještě ke konci 19. století měly být viditelné pozůstatky valů (*Kašička – Nechvátal 1980*, 108; dále *Kašička – Nechvátel 1982*, 256 - 257). Tašovice (okr. Karlovy Vary), situované na skalnaté ostrožně při ohybu Ohře, bývají někdy v literatuře nazývány Starým Loktem. Od 20. let zde proběhlo několik výzkumů, během kterých byly například odryty pozůstatky srubové konstrukce (1948 – 1950, *Prošek 1952*, 452 - 453). Na základě fragmentů keramiky je hradiště datováno do 9. a 10. století (*Čtverák – Lutovský – Slabina – Smejtek 2003*, 312). Pouze na základě povrchových průzkumů a z nich získaných nálezů je datováno hradiště Velichov (okr. Karlovy Vary) do 10. a 11. století (s předchozí dominantnější fází v době bronzové; *Kašička – Nechvátal 1980*, 111, *Sláma 1986*, 93). V těsné blízkosti Velichova nalézáme další, pravděpodobně raně středověké, hradiště Radošov (okr. Karlovy Vary, *Čtverák – Lutovský – Slabina – Smejtek 2003*, 271). Vrch Vladař u Žlutic byl v minulých několika letech intenzivně archeologicky a botanicky zkoumán několika institucemi (KAR ZČU, ARÚ Praha). Kromě velké řady nálezů pravěkého staří, byla také datována vrstva, pocházející zčásti dřevěné konstrukce, pomocí radiokarbonového datování do 10. století (*Šmejda – Chytráček – Pokorný – Kočár 2010*, 50, obr. 7). Poloha Kolová nad soutokem Velké a Malé Libavy (okr. Sokolov, poloha Starý zámek) bývá někdy interpretováno jako neúspěšná lokace města Kynšperka (*Čtverák – Lutovský – Slabina – Smejtek 2003*, 173). Předpokládaným hradištěm mohl být i Locket (okr. Sokolov) jako předchůdce hradu (někteří autoři se kladí k tomuto názoru na základě nálezů kopí karolinského typu, které datují do 9. století; *Kolektiv 2011*).

Sídliště

Nálezy hradištní keramiky představují pramen, na základě kterého jsou některé lokality považovány za sídliště. Na Karlovarsku a Sokolovsku evidujeme pouze čtyři (Dalovice, *Kolektiv 2011*; Ostrov nad Ohří, Teplá, Cihelny, *Plesl – Hájek – Martínek 1983*, 24, 30). Vzhledem k absenci archeologického výzkumu na některé z těchto lokalit můžeme o rozsahu osídlení pouze spekulovat.

Pohřebiště

Pouze dvě lokality spadají do kategorie pohřebišť (obě okr. Karlovy Vary). Ovšem pouze torzovité informace a několik předmětů bez bližších nálezových okolností máme ze Štědré a Žlutic. V padesátých letech, při výkopu pro vodovod v blízkosti kostela Narození P. Marie, bylo zachráněno 5 bronzových esovitých záušnic (4 celé a jeden fragment, průměry všech se pohybují od 28 – 49 mm; *Plesl – Hájek – Martínek 1983*, 69), které datují do průběhu 11., ale spíše 12. století. Ze zničených hrobů ve Žluticích se roku 1974 podařilo zachránit pouze 4 bronzové záušnice (většina je poškozena, průměry se pohybují od 42 – 58 mm; *Plesl – Hájek – Martínek 1983*, 79), které je možno datovat do 12. století.

Sakrální architektura

Kostelní s kostelem sv. Jiljí (část obce Kraslice, okr. Sokolov) se objevuje v pramenech k roku 1160 (řezenský biskup Hartwig potvrzuje waldsaskému opatovi desátky z okolí Kostelní; *Gradl 1886*, 76) a roku 1195. Na základě stavebně historického průzkumu je kostel datován do konce 12. století (*Merhautová 1971*, 145; *Mencl – Benešovská – Soukupová 1978*, 46 – 47).

6.8 Chebsko

Hradiště

Zásadní postavení měl v raném středověku hrad Cheb (obr. 16), jemuž předcházela fáze hradiště. Vzhledem k velkému zájmu o tuto lokalitu začaly probíhat výzkumy již od počátku 20. století (Jonas 1912) a jejich další etapy pokračovaly v průběhu třicátých (Schürer 1934a, 1934b; Gnirs 1996) a šedesátých let (Hejna 1967a, 1967b, 1971, 1975; obr. 17). Novější výzkumy v Chebu a okolí vedl P. Šebesta (Šebesta 2000, 2001, 2002). Řada prací, zabývající se komplexněji osídlením Chebu jeho širšího okolí v raném středověku, vznikala od konce čtyřicátých let do dnes (Slavík 1949; Turek 1950; Hasil 2008, Hasil 2010), ovšem ucelenější syntéza s výsledky nových výzkumů bohužel stále chybí (a data z těchto akcí nejsou většinou přístupná).

Dvojdílné hradiště o rozloze zhruba 2,5 ha se nacházelo v areálu dnešního hradu (jehož jádro tvoří falc se zbořeným palácem, zachovalou kaplí a donjonem; Turek 1950, 407). Opevněno bylo dřevohlinitou hradbou s roštovou konstrukcí o celkové šířce asi 30 m. Počátky jsou kladeny do 9. století (objev zahloubeného objektu, jež byl datován pomocí C¹⁴ mezi roky 851 – 860; Šebesta 2000, 9). Hradiště zřejmě fungovalo až do počátku 12. století. V několika fázích výzkumu bylo postupně odkryto pohřebiště, které obsahovalo poměrně velký soubor šperků (část ze souboru byla analyzována, příslušná kapitola o RFA).

V roce 1061 se Cheb poprvé objevil v pramenech a to v souvislosti s polohou na cestě do Bavorska („...et inde urbi oritur Trewina...usque in illam villam, quae procedit de Egire...“, CDB I, č. 61), další prameny hovoří například o pobytech císaře na chebském hradě v letech 1184 – 1192 (CDB I,

č. 335). V letech 1179 – 1183 Friedrich Barbarossa staví v Chebu mohutnou falc (*Kubů 1997*, 21, 90 – 91).

Sídliště

Specifickým typem artefaktu ve sledovaném regionu jsou dvě keramické nádoby, které svým vzhledem vybočují z řady domácí produkce. Je to nádoba z Chocovic – Tršnice (Dlouhé Mosty) a z Cetnova. Oba předměty byly původně vysvětlovány jako jasný import z merovejského prostředí (pozdně merovejské až počátek karolinského období, 8. století; *Hejna 1971*, 504). Ovšem nález z Cetnova je nyní interpretován jako doklad místní provenience, který pouze imituje západní vzory (taktéž 8. století; *Profantová 2000*, 660 – 661).

Ze Střížova pochází keramická nádoba, která byla nalezena na pozemku firmy Prosch (*Turek 1950*, 423). Další keramické nádoby a fragmenty keramiky pochází z Chebu, Třebeně, Jindřichova, Střížova, Dlouhých Mostů (2 keramické nádoby, 9. století; *Hejna 1967a*, 216), Dolních Loman.

Pohřebiště

Nejrozsáhlejší pohřebiště pochází z hradiště Cheb. Poprvé byly hroby odkryty již roku 1911, jižně od kaple. Podle informací z Jonasova výzkumu se kostry nacházely v hloubce 2,25 a některé z koster byly překryty deskami z břidlice a z žuly (na jedné náhrobní desce vyryto znamení kříže). Většina hrobů neobsahovala rakve, pouze popelavou vrstvu, tvořenou z uhlíků. Při zakládání kaple byly evidentně některé hroby porušeny. Z nálezů převažovaly záušnice. Odhad počtu jedinců dosahoval 500 (*Turek 1950*, 412 – 415; *Hejna 1967a*, 173). Ve třicátých letech pokračoval výzkum pod vedením A. Gnirse a Schürera, další nálezy z dalších částí pohřebiště

pocházejí průběžně téměř ze všech výzkumných sezón na chebském hradě (Hejna 1967a; Šebesta 2002).

Další dvě pohřebiště z Horních Loman a Třebeně leží zhruba 8 – 9 km na sever od města Cheb. Z těchto lokalit pochází především šperky jako součásti hrobové výbavy (esovité záušnice, prsteny a korálky). V obou případech se nejednalo o archeologický výzkum, ale o záchranu předmětů místními občany.

Jižně od nového hřbitova v Horních Lomanech bylo zachráněno několik předmětů z 27 hrobů na konci 19. století místním lékárníkem (Zitrmannova pískovna; John 1911; Turek 1950, 420-422). Kromě esovitých záušnic byly také nalezeny skleněné korálky, prsten a fragmenty keramiky (železný nůž a fragment meče se již nedochovaly; Turek 1950, 421). Poloha se nachází asi 200 m severně od vesnice zmiňované již k roku 1181 (Jindřich z Loman, Oldřich z Loman; CDB I, 294), kde můžeme předpokládat dnes již zřejmě zničené řadové pohřebiště (viz Schejbalová – Gregor – Fikrle 2013).

Hrobová výbava z Třebeně byla taktéž zachráněna místním, tentokrát profesorem na chebském gymnáziu Josefem Gustavem Hierschem, který získal nálezy od dělníků při stavbě márnice v třicátých letech, ovšem bez dalších nálezových okolností (Franz 1941, 68 – 72; Turek 1950, 423 – 424, 426; Hejna 1971, 510). Stejně jako na předešlé lokalitě byly kromě záušnic²⁰ také nalezeny skleněné korálky a prsten a keramická nádoba. Ves zmiňovaná poprvé až v roce 1339 (Gradl 1891, 153) leží na mírné vyvýšenině nad levým břehem bezejmenného přítoku Doubského potoka. Nálezy zřejmě můžou dokládat starou tradici pohřbívání u pozdějšího gotického kostela sv. Vavřince (Schejbalová – Gregor – Fikrle 2013).

Zřejmě z hrobů pochází meč (jednosečný sax s plochým řapem se zbytkem pochvy, délka 61,5 cm, šířka okolo 40 cm) a keramická nádoba

z Jindřichova (blízko Ohře, pozemek mlynáře Kasseckerta), které byly nalezeny ve třicátých letech bez bližších nálezových okolností (*Franz 1939; Šebesta 2000*, 5). R. Turek dále uvádí ještě čtyři zlomky železné obroučky, železnou ocílku a fragment možná nože (*Turek 1950*, 423, obr. 15).

Sakrální architektura

Otázky okolo datování nejzajímavější památky na chebském hradě, dvojité patrové hradní kaple, zaměstnávala badatele již od počátku výzkumu. V letech 1997 – 2000 byl v severní sakristii objeven základ mnohem staršího předchůdce stavby. Pod podlahou jižní sakristie byl do podloží vyhlouben hrob muže se zbytky ostruh, poté byly nalezeny další pohřby (*Šebesta 2001*, 10 – 12). Kaple byla původně datována do 11. – 12. století (*Merhautová 1971*, 128 – 131), ovšem zřejmě vznikla až na počátku 13. století (*Šebesta 2001*, 14).

Do posledního desetiletí 12. století je řazen kostel sv. Oldřicha v Dřenicích na studiu portálu jakožto výrobku chebské huti (*Mencl – Benešová – Soukupová 1978*, 36).

7 RANĚ STŘEDOVĚKÉ OSÍDLENÍ JIHOVÝCHODNÍHO NĚMECKA

Území jihovýchodního Německa (severovýchodní Bavorsko) je specifickou oblastí vzhledem k odlišnosti historického vývoje oproti jiným částem země. Jevy, které se objevují v Horní Falci a Frankách, mají mnoho společného se situací v českých zemích (a dalších oblastech

---

²⁰ R. Turek uvádí v soupisu nálezů 21 ks záušnic, při revizi v muzeu dohledáno pouze 16 (*Turek 1950*, 424).

západoslovanského světa). Písemné prameny zmiňují slovanské osídlení, nicméně datování příchodu těchto skupin obyvatel se zdálo být dlouhou dobu na úrovni různých hypotéz. Nemůžeme říct, že by otázka byla v dohlednu vyřešena, ovšem určité indicie, se během posledních let výzkumu, objevily. V okolí Řezna bylo během výzkumné sezony 2003 objeveno pohřebiště, které vyznačuje značné shodné rysy s horizontem časně slovanským, jak ho známe nejen z území Čech, ale také Moravy apod. (např. *Losert 2009*, 239 – 24; *Losert 2011*). Vzhledem k nesystematičnosti archeologického výzkumu v sousední oblasti je zpracování přehledného vývoje osídlení značně problematické. Nejvíce archeologických pramenů pochází z raně středověkých pohřebišť a byla jim v minulosti (i přítomnosti) věnována největší pozornost. Výzkum výšinných a nížinných poloh není tak intenzivní, zaměřuje se pouze na několik významnějších lokalit a nepřináší proto větší přehled o struktuře osídlení v tomto konkrétním období.

7.1 Hradiště

Jeden z intenzivnějších archeologických výzkumů pod vedením H. Loserta proběhl v letech 2004 – 2007 na hradišti Rauher Kulm (velký a malý Kulm v blízkosti městečka Neustadt; obr. 19). Vzhledem ke své poloze na jedné z nejimpozantnějších čedičových hor v Bavorsku (Velký Kulm 683 m. n. m.) se stalo centrem oblasti, jež je nazývána Flednitz (*Losert 2007b*, 119). V pramenech se objevuje zmínka až k roku 1191 (*MB 1823*, 546). První výzkumy na lokalitě probíhaly v letech 1908 – 1910 pod vedením A. Neischla a ukázaly stopy osídlení tohoto výšinného hradiště od pravěkého do raně středověkého (karlinského) období (*Losert 2009*, 271 – 272, Abb. 58, 59). Během výzkumu opevnění v novějších sezónách, byl nalezen keramický materiál, který je H. Losertem datován do přelomu 8. a 9. století (*Losert 2007b*, abb. 5, abb. 6) a odhalil reliktů 12,5 m široké a 2 m vysoké fortifikace z basaltových bloků (s klešťovitou bránou, jádro valu tvoří nasucho kladená

zed'; obr. 20), přičemž došlo v průběhu 19. století k zániku velké části této konstrukce kvůli těžbě basaltu. Akropole se nachází na jihozápadní straně plochy. Kromě keramiky (obr. 21) pochází z výzkumů celá řada dalších nálezů (obr. 22), především železné hroty šípů - s tulejkou a s rombickým listem, z nichž některé jsou H. Losertem etnicky spojovány s přítomností Maďarských nájezdníků²¹.

Zajímavou skutečností je relativně velký počet lokalizovaných pohřebišť v blízkosti samotného hradiště. Nejbližším pohřebišťem je Mockersdorf, jež je německými kolegy datován do přelomu 8. a 9. století (*Losert 2007b*, abb. 1). Další blízká pohřebišťe se nachází ve Wirbenz (*Haberstroh 2004*), Barbarabergu (*Heidenreich 1998*) a Eichelbergu (*Stroh 1954*).

Výzkumy na lokalitě Laineck – Burgflur (okr. Bayreuth) v osmdesátých letech 20. století přinesly řadu informací o třech fázích opevnění z 10. století (srov. *Abels – Losert 1986; Losert 2009*).

Zřícenina hradu Gross Waldstein byla zkoumána na konci 19. století L. Zapfem (*Zapf 1885*). Mezi nálezy je uváděna hradištní keramika (s výzdobou ve tvaru vlnice). Tato fáze osídlení je podle Turka datována do konce 10. a 11. století (*Turek 1950*, 417 - 419).

Již zřejmě v 8. a 9. století existovalo osídlení v Naaburgu na řece Nábě. Kromě samotného hradiště je zde také doloženo pohřebišťe s pohřební výbavou, jež bylo zkoumáno v padesátých letech 20. století. Nový výzkum,

---

²¹ Všudypřítomná etnická interpretace na základě archeologických nálezů se objevuje i na nejnovější výstavě o „Slovanech v Bavorsku“, z nichž celá řada předmětů je ztotožňována s etniky (např. slovansko-germánský hrot šípů s tulejkou a jeho maďarský protějšek tvořený rombickým listem s řapem, cit. výstava v Kouřimi).

kdy bylo zkoumáno také opevnění, proběhl v roce 2011 (obr. 23; *Hensch 2012*).

Na dómském vrchu (Domberg) v Bamberku byla nalezena raně středověká keramika (podle H. Loserta „slovanská“ keramika, včetně bavorské; *Losert 2009*, 274). Mimo jiné zde bylo nalezeno pohřebiště, jež obsahovaly mimo jiné i emailové šperky (datované do 2. pol. 9. a 10. století; *Habestroh 2002*, 253).

Důležitým opěrným bodem bylo hradiště (později hrad) Sulzbach, jež vzniklo v blízkosti důležité dopravní křižovatky nejen na Wurzburg, Bamberk a Řezno ale také směrem do Čech. Počátky osídlení této polohy jsou kladeny do 8. století, kdy je doložena první fáze osídlení této lokality. Pomocí C^{14} datování byly nalezeny stopy aktivit dokonce v 7. století. V průběhu 8. století vznikají první obytné stavby na hradišti a opevnění. Z dalších fází budování jsou doloženy kamenné objekty, sakrální stavba a hřbitov z 9. století (pohřbívání plynule pokračuje v dalších obdobích a samotný hřbitov byl zřejmě využíván pouze členy rodové šlechty sídlící v areálu). Za majitele hradiště v 9. století je zvažován hrabě Severní marky Ernst (taktéž se měl zúčastnit jako vojevůdce tažení do Čech). Později byli majiteli zřejmě hrabata ze Svinibrodu. V průběhu 11. století se hrad dostává do majetku pozdějšího hraběte ze Sulzbachu a patří k důležitým šlechtickým rodům v oblasti, jistě s velkou mocí v regionu. Největší skupinu nálezů tvořily keramické zlomky (přelom 8. a 9. – 12. století) a zvířecí kosti (*Hensch a kol. 2005*, 419 – 422). Keramika z hradiště je odlišná od materiálu z předešlých lokalit (srov. *Hensch 2005*, Band 3, 2, Taf. 102).

7.2 Sídliště

Většina lokalit, které spadají pod kategorii sídliště, tvoří lokality s ojedinělými nálezy keramiky. Většina z nich byla německými kolegy etnicky interpretována na základě určité vizuální shody s fondy z našeho či východoevropského prostoru. Keramické fragmenty pochází například z Diendorfu (okr. Schwandorf), Dietstätta (okr. Schwandorf), Eichelbergu (Neustadt a. d. Waldnaab), Iffelsdorfu (okr. Schwandorf), Meischendorfu (okr. Schwandorf), Naaburgu (okr. Schwandorf), Oberauerbachu (okr. Schwandorf), Perschenu (okr. Schwandorf), Pfreimdu (okr. Schwandorf), Řezně, Schwarzachu (okr. Schwandorf) a Uckersdorfu (okr. Schwandorf; *Losert 2003*, abb. 9). Tyto lokality se kumulují podél řeky Náby a jejích přítoků a jsou datovány od 7. století²² až do přelomu 9. a 10. století (*Losert 2003*, 282).

Nový výzkum v Dietstätta (okr. Schwandorf; 2002 - 2007) odhalil pozůstatky raně středověkého sídliště. Lokalita se nachází zhruba 5 km od řeky Náby a je datována do průběhu 8. – 9. století (keramický materiál v rozsahu 6. – 9. století). Kromě kůlových jam (zřejmě srubová konstrukce) byla objevena také studna (dub), již se na základě dendro datování podařilo zařadit do druhé poloviny 8. století (obr. 25). Na sídlišti byl nalezen mosazný křížek, jež má podle autora výzkumu analogie v Byzanci (*Losert 2012*, 159 – 161).

7.3 Pohřebiště

V této kapitole uvádím přehled některých raně středověkých pohřebišť, z nichž většina poskytla srovnávací materiál pro komparativní

²² Tato datace vychází z radiokarbonového datování nálezů z Pfreimdu (*Losert 2003*, 282).

analýzu archeologických pramenů. Celkem evidují cca 73 lokalit (31 spadá pod oblast Horní Falce a 42 pod oblast Horních Frank), z nichž některá obsahuje více poloh. Nejstarší horizont tvoří žárové pohřby v Řezně – Großprüfeningu (poslední třetiny 6. – první poloviny 7. století) a Eggolsheimu (okr. Forchheim; 650 – 675), nejpočetněji je zastoupen horizont řadových kostrových pohřebišť (typickým představitelem např. Burglengenfeld, přelom 8. – 9. století; s přechodovou fází, kde je zaznamenán výskyt objektů, které mohou být interpretovány jako „mohyly“ – Iffelsdorf) a poslední fázi představuje především pohřebišť Barbaraberg (konec 9. – počátek 10. století).

V Řezně – Großprüfeningu (obr. 26 – 29) bylo odryto 22 žárových pohřbu (obsahující okolo 50 jedinců, 9 popelnicových, 13 jámové s násypem zbytků ze žároviště) s pohřební výbavou (včetně různých přezek, spon), jež bylo průběžně datováno poslední třetiny 6. – první poloviny 7. století (*Losert 2009*, 239). Jedním z artefaktů, jehož analogii shledáváme také na našem území je spirálovitá ozdoba (zřejmě součást náhrdelníku; *Losert 2009*, abb.7 : 4, 5), jinak ovšem známá spíše z avarského prostředí. V Roztokách byl nalezen podobný šperk, který je dokonce datován do rozmezí let 566 – 620 (*Profantová 2012*, fig. 6). Některé předměty lze připsat místní merovejské tradici (např. lisované plechové závěsky či přezka s trapezoidním štítkem), ovšem u některých je hledána analogie i v langobardském prostředí na sever od řeky Dunaj (*Jelínková 2012*, 8). Jedná se jedinou lokalitu tohoto druhu na sledovaném území (*Losert 2009*, abb. 14). Další lokalitou, datovanou do 7. století, je Eggolsheim – Peunt (okr. Forchheim; *Losert 2009*, 243).

Jak jsem již uvedla výše, na několika lokalitách se objevují objekty, které jsou německými kolegy interpretovány jako pozůstatky mohyl nad pohřby. Jedná se především o pohřby, které byly objeveny mezi Iffelsdorfem a Untersteinbachem v blízkosti řeky Náby (okr. Schwandorf). Několik

pohřbů se mělo nacházet pod fragmenty rozorané mohyly a obsahovaly keramické nádoby a šperk (Losert 2009, 242).

Většina pohřebišť obsahovala kostrový ritus a podle uspořádání hrobů v řadách se nazývají řadová (v německé terminologii se užívá termín „Die Reihengräberfelder“). Řada z nich (stejně jako v našich zemích) nebyla prokopána celá a většina z výzkumů těchto lokalit je již staršího data (katalog těchto lokalit spracoval A. Stroh v roce 1954; obr. 30 - 31). V minulých letech byly nově objeveny či znovu zkoumány například pohřebiště v Mockersdorfu nebo v Lintachu (Svatá Walburga). Samostatně byla publikována pohřebiště v Barbarabergu (Heidenreich 1998) a Wirbenz (Haberstroh 2004).

Pohřebiště Burglengenfeld (obr. 32; okr. Schwandorf, poloha Weiden, ulice Rote Kreuzstrasse) bylo lokalizováno u kostela sv. Jiří a je známo již od konce 19. století. Výzkumy probíhaly v průběhu roku 1935 - 1936 (další nálezy ze 40. - 50. let). Většina nálezů pochází ze zhruba 59 hrobů, které byly seskupeny do řad. Kromě klasické výbavy, která obsahovala keramické nádoby, předměty denní potřeby a šperky (skleněné korálky, závěsky, náušnice a záušnice s esovitou kličkou), se zde objevují také tzv. bojovnícké hroby se zbraněmi (např. H1 - kopí, dlouhý sax a šipky, H50 - ostruhy; Stroh 1954, Taf. 3 - 7).

Pohřebiště menšího rozsahu bylo nalezeno na několika polohách v Kallmünz (ulice Hutgasse a na místě dětského domova; okr. Řezno) ve třicátých letech 20. století a obsahovalo zbraně (šipky, dlouhý sax, nože), předměty denní potřeby a železné nástroje a šperk (především korálky a náušnice). Na této lokalitě nebyly nalezeny žádné záušnice (Stroh 1954, Taf. 11).

Dalším z řadových pohřebišť, kde se nevyskytuje záušnice, je Krachenhausen (okr. Řezno). Hrobový inventář je zde podobný jako na předchozí lokalitě, která je v nevelké vzdálenosti od ní. Zajímavým nálezem z tohoto místa jsou srpy, jež se objevují ve dvou hrobech (*Stroh 1954*, 20 – 24; *Losert 2012*, 144).

V Theuernu (okr. Amberg – Sulzbach) v blízkosti Vilsu bylo zachráněno několik hrobů se saxem, záušnicemi, noži, šípkami a korálky (*Losert 2012*, 145).

Pohřebiště menšího rozsahu byla odkryta v Krondorfu (okr. Schwandorf) a Neustadtu am Kulm (okr. Neustadt/Waldnaab), které obě obsahovaly záušnice s esovitou kličkou (*Stroh 1954*, Taf. 14, 15). Druhé ze jmenovaných pohřebišť je situováno v těsné blízkosti hradiště Rauher Kulm a uvažuje se o možné vazbě na tuto výšinnou lokalitu (*Losert 2009*, Abb. 58).

Také nálezy z Nabburgu (především keramické nádoby a záušnice; *Stroh 1954*, Taf. 2, 15, 16) mají zřejmě souvislost s předpokládaným stejnojmenným hradištěm.

Také v případě Luhe (okr. Neustadt/Waldnaab) se uvažuje o existenci mohylových násypů nad pohřby. Inventář obsahoval především ozdobné předměty z řad šperku (záušnice, korálky; *Stroh 1954*, 27 – 28). Zřejmě dnes již zničené pozůstatky mohyly se nacházely nad pohřby v Iffelsdorfu. Kromě keramických nádob byly objeveny také náhrdelníky, tvořené skleněnými korálky a fragment pánve (interpretována jako důkaz obřadů spojených s přechodovým pohřebním rituálem) a zbytek záušnice s esovitým ukončením (*Losert 2012*, 149, abb. 16, 17).

Nejzajímavější soubor předmětů z hornofalckých pohřebišť byl objeven v hrobu 2 a 3 v Matzhausenu (okr. Neumarkt in der Oberpfalz). Lokalita je známá již od konce dvacátých let, ale výzkum proběhl v letech

1937 a 1938 a bylo odkryto celkem 44 hrobů, které obsahovaly keramické nádoby, železné předměty (především nože, ocílka) a součásti jezdce (ostruhy) a především ozdobné předměty. Nejpočetněji jsou zde zastoupeny korálky (sklo, jantar) a záušnice různých velikostí a typů. Unikátní soubor stříbrného šperku zahrnoval tři páry záušnic velkých rozměrů, pár lunicovitých náušnic s přívěsky, pár gombíků a zoomorfní figurku koně. Většina předmětů byla zdobena technikou filigránu a granulace (*Stroh 1954, Taf. 1; dále Menghin 1990, Abb. 64*).

Dvě záušnice pocházejí z hrobu nalezeného v Tabernackelu (okr. Sulzbach – Rosenberg; *Stroh 1954, 34*), keramika, záušnice, korálky a zbraně z Theuernu (okr. Amberg; *Stroh 1954, 10 – 11*), šperk a nože z Unterammerthalu (okr. Amberg; *Stroh 1954, 11*).

Nálezový fond z Gesees (okr. Bayreuth) obsahuje předměty objevené především již v 19. století (1847, 1880), ale také z první poloviny 20. století. Pohřebiště je situováno 1,3 km jižně od kostela a celkem se podařilo postupně objevit cca 32 hrobů a další nálezy bez bližšího zařazení (záušnice, korálky, nože aj.; *Pöllath 2002*).

V několika sezónách bylo objeveno několik hrobů s pohřební výbavou v okolí kostela v Harsdorfu (okr. Kulmbach; *Pöllath 2002*).

V padesátých letech byly objeveny nálezy 750 m severovýchodně od kostela v Döringstadtu. V roce 1953 bylo objeveno kopí o délce 37 cm a později soubor předmětů obsahující železný kruh (6 cm), nůž, esovitá záušnice, korálky, křesadlo, 3 ocílky a keramickou nádobu (*Pöllath 2002, Taf. 5*).

Během stavebních prací jižně od Lehen (Bindlach – Lehen) bylo v roce 1963 a 1964 nalezeny hroby. V jednom z nich byl nalezen fragment stříbrné záušnice s nožem (*Pöllath 2002, Taf. 2:1, 2; Schwarz 1984, 43, abb.20A1a*).

Pohřebiště Barbaraberg, jež se nacházelo v Nordgau (Severní marce), je jedno z největších zkoumaných v severním Bavorsku (obr. 35). Celkem bylo zdokumentováno 297 koster, které byly orientovány západ – východ. Častá je koncentrace několika koster v hrobě, zřejmě rodinných příslušníků (např. žena, muž, dítě – hrob 138 či 144, žena s chlapcem – hrob 120; *Heidenreich 1998*, 112, 116 – 117). Obložení hrobu kameny se objevuje sporadicky, spíše jsou mrtví ukládáni do rakví. Kromě esovitých záušnic jsou dalšími nejčastějšími nálezy skleněné korálky, prsteny, hřebíky z rakví a fragmenty keramiky (8. – 11. století). Pohřebiště je datováno do 9. – počátku 10. století (v jehož průběhu vzniká i kostel) a interpretováno jako „soukromý hřbitov“ příslušníků nižší šlechty (*Heidenreich 1998*, 77 – 79).

Jedno z největších pohřebišť evidujeme ve Weismain (okr. Lichtenfels), kde je doloženo dlouhodobé pohřbívání (cca 210 hrobů; obr. 33). Počátek užívání hřbitova můžeme klást do 8. století (některé fragmenty keramiky H. Losertem datovány již do 7. století, *Losert 2009*, 251). Zajímavou skutečností je kumulace hrobů (zřejmě pro příslušníky specifické skupiny obyvatel; *Pöllath 2002*, 243 – 244) a výskyt náušnic ve tvaru lunice s řetízky (hrob 53; *Pöllath 2002*, Taf. 71).

7.4 Sakrální architektura

Oproti našim zemím dochází k christianizačním procesům v Bavorsku velice záhy. Bavorští vévodové z rodu Agilofingerů (první vévoda Garibald I. přijal křest již po polovině 6. století; *Losert 2009*, 255) podporovali misijní aktivity (např. Odilo založil klášter v Chammu). Ovšem velký vliv mělo působení sv. Bonifáce a Emmerama (bazilka sv. Jimrama – Emmerama v Řezně), což mělo za následek vznik biskupství. V letech 793 – 794 Karel Veliký zakládá 14 „slovanských“ kostelů s cílem christianizovat zdejší obyvatelstvo (*„In terra sclavorum, qui sedent inter Moinum et Radentiam*

fluvios, qui vocantur Moinvinidi et Radanzvinidi“...“ populus noviter ad christiannitatem conversus habere potuisset“; Losert 1993b, 216). Podle F. Gelnera se jedná o lokality Amlingstadt (okr. Bamberg), Bischberg (okr. Bamberg), Eltmann (okr. Haßberge), Isling (Okr. Lichtenfels), Kirschletten (okr. Bamberg), Ludwag (okr. Bamberg), Marktgraitz (okr. Lichtenfels), Ober- und Unterhaid (okr. Bamberg), Reuth (Stadt Forchheim), Seußling (okr. Bamberg), Trunstadt (okr. Bamberg), Modschiedel (okr. Lichtenfels) a Ützing (okr. Lichtenfels; *Gelner 1986; převzal Losert 1993b, abb.1; obr. 36).* Identifikovány byly zřejmě dva – kostel v Amlingstadtu (obr. 37; St. Aegidius; *Schwarz 1972*) a ve Seußlingu (*Schütz 1976; Haberstroh 1999*). Podoba kostela v Amlingstadtu (s přilehlým pohřebištěm obsahující pohřební výbavu včetně záušnic) měl podobu kamenné sálové stavby s půlkruhovou apsidou (*Losert 2009, 258*).

Za příklad důkazu o misijní činnosti na obyvatelstvo oblasti Flednitz je považován nález křížku z hradiště Rauher Kulm (*Losert 2012, abb. 31*).

Za jeden z nejstarších dokladů tohoto druhu architektury je třeba uvést již zaniklý kostel sv. Jiří v Burglengenfeldu – Weidenu datovaný do 7. století. V průběhu první poloviny 8. století dochází k založení biskupství v Řezně (739), Würzburgu (741) a Eichstätdu (744/745) a založení kláštera v Chammünsteru (*Losert 2012, 157 – 158*). Význam a vliv bavorské diecéze na sousední oblast až do založení pražského biskupství je nepopiratelný, příkladem je událost křtu 14 českých „knížat“, o jejímž průběhu a symbolice se donedávna vedly debaty (14 kostelů v Bavorsku, 14 „českých knížat“; srov. *Třeštík 1994, 429*).

7.5 Hradební architektura

Mezi nejstarší hrady („hradiště“) můžeme řadit některé výšinné lokality, jejichž nejstarší nálezy jsou datovány již do 8. (7/8.) století (viz

předchozí hradiště). Příkladem je Burgkunstadt (okr. Lichtenfels; obr. 38 - 39), kde se objevuje takto stará keramika (mix bavorské a „slovanské“ tradice; *Losert 1993b*, 243). Kronikář Dětmar z Merseburgu zmiňuje některé hrady roku 1003 (např. Ammerthal, Creußen, Kronach, Schweinfurt, Bamberg, Burgkunstadt, Kasendorf; *MGH SRG NS IX*, 21). Oproti situaci v západních Čechách existuje v Horní Falci síť hradů, z nichž značná část je spojena s politikou ministeriálů (úředníků, ministeriales – nesvobodní služebníci feudálů, kteří byli povoláni k plnění různé řady funkcí; *Kubů 1997*, 15), jež byly častým zřizovatelem těchto objektů. V průběhu 11. a 12. století je doložena existence hradů Cham a Nabburg (zřízena markrabaty Nordgau), Sulzbachu. Na české straně můžeme k tomuto typu systému později přiřadit Cheb (k štaufské ministerialitě na Chebsku více *Kubů 1997*, *Kubů 2006*). Počátky tohoto typu zřízení spadají do období vlády císaře Konráda II. (1024 – 1039). Před polovinou 11. století stoupá počet ministeriálů a s pomocí nich Jindřich III. (1039 – 1056) ovládnul území Severní marky, během toho vzniká hrabství Sulzbach a Severní marka je rozdělena na marky Cham, Nabburg (*Kubů 1997*, 17).

Vzhledem k rozsahu archeologického výzkumu a aplikací přírodovědných metod je hrad v Sulzbachu nejlépe probádanou lokalitou, kterou zde uvádím. V letech 1992 až 2001 proběhla celá řada terénních výzkumů, které osvětlily vývoj hradu (nyní zámku) od 8. do 14. století. Vzhledem ke strategické poloze v blízkosti cesty do Čech, jsou výsledky zajímavé i pro českou stranu. Počátky hradu jsou spjaty s rodem hrabat ze Sulzbachu (přehled udává taf. 3, *Hensch 2005*, Band3, 2), ovšem nejstarší nálezy pocházejí již z 8. století (*Hensch 2005*, 420). Autor publikace vyčleňuje celkem 7 fází osídlení. Z druhé fáze (9. – poč. 10. století) pochází několik hrobů v blízkosti kostela. Vzhledem k poloze a podobě stavby se uvažuje o významu lokality v rámci struktury osídlení Severní marky

(Hensch 2005, 421). Nejvíce nálezů tvoří keramický materiál (Hensch 2005, Band 3, 1, 276 – 344) a zvířecí kosti (Pasda 2005b, Band 3, 2, 247 – 260).

Hrad Cham, o němž se objevuje zmínka i v českých pramenech („*civitas Chamma.*“, 976 sem odchází Otto II. po prohrané bitvě u Starého Plzece; dále Kosmasova zmínka k roku 1040 v souvislostech s tažením proti Břetislavovi; *MGH*, podle Bretholz 1923), svojí ideální polohou na dálkové cestě do Čech, tvořil jeden z hlavních styčných bodů na bavorské straně hranic. Výzkumy prokázaly raně středověké osídlení, ražbu mincí v průběhu 9. až 12. století (Procházka 1996, 12).

V blízkosti zemské brány mezi Bavorskem a Čechami existoval na kopci Lamberg hrad, po kterém se nedochovalo moc reliktnů. Na vrcholu kopce se nalézají kostel sv. Walburgy, nedaleko něj se nachází zbytky valů a zdvojeného příkopu. Na základě nálezů je toto opevnění datováno do 10. století (případně 9/10. století; Procházka 1996, 29).

Dalšími hrady, jejichž počátky jsou spjaty s ministeriálními rodinami markrabat z Chamu, jsou Runding a Haidstein. Další lokalitou, jež existuje ve 12. století, je Leuchtenberg (Procházka 1996, 26, 31).

8 ROZBOR POHŘEBNÍ VÝBAVY

Nejlepší pramennou základnu z celého studovaného území představují archeologické nálezy z raně středověkých pohřebišť. Jak již bylo uvedeno, snahou bylo dohledat co nejvíce archeologických nálezů ze západních Čech a přilehlého Bavorska. Předměty pocházejí ze 127 pohřebišť (či míst s ojedinělými nálezy, které mohou indikovat pohřební areál; Plzeňsko 49 lokalit, Karlovarsko 6 lokalit, Horní Falc 30 lokalit a Horní Franky 42 lokalit).

Archeologické nálezy obsahují popis a s informací o výskytu nálezu (konkrétní pohřebiště či hrob, mnohdy i přehled dalších artefaktů, pokud se jednalo o celý soubor předmětů z konkrétního hrobu). Následně je zaznamenán výskyt v dalších sledovaných oblastech nebo analogie na dalším nejbližším či vzdáleném území (stručný přehled o prezenci či absenci udává tab. 1).

8.1 Šperk

Náušnice

Co do početního zastoupení se náušnice objevují velice sporadicky. V západních Čechách nemáme žádný exemplář tohoto druhu, ať už se jedná o jednoduchý prostý kroužek (ovšem může být zaměněn za fragment záušnice) nebo představitele velkomoravského šperku (např. hrozníčkovité, bubínkovité či košíčkové náušnice), které se objevují v dalších nejbližších částech Čech (převážně Praha a střední Čechy, *Šolle 1966; Krumphanzlová 1974; Sláma 1977*, nověji *Tomková a kolektiv 2012*; severozápadní Čechy – např. *Žatec, Čech 2000, 2004*).

V Bavorsku se vyskytuje několik typů náušnic, jejichž analogie postrádáme v Čechách, ovšem ojediněle se vyskytly třeba na Moravě (např. podobné typy náušnic s dutými závěsky na obvodu).

Náušnice s podlouhlým plechovým závěskem nebo náušnice se závěsky z několika perel (podle německé terminologie „Bommelohrring“)

Z hlediska české odborné terminologie můžeme „Bommelohrring“ (*Pöllath 2002, 74*) přeložit několika způsoby, protože pod tímto pojmem si můžeme představit několik typů náušnice s navlečeným závěskem/plechovou perlou (obr. 40). V prvním případě se může jednat

zprv o náušnici se závěskem tvořeným z několika perel, v počtu většinou 3 kusů (s možnými ozdobnými prvky), na něž může navazovat závěsek se spirálovým ukončením (bývá nalezeno také samostatně, viz náušnice se spirálovým ukončením). Druhým typem jsou nálezy náušnic s podlouhlým prolamovaným závěskem, který je zakončen perlou s výklenky. Obě varianty náušnice se vyskytly na pohřebišti Burglengenfeld (hrob 2 - společně s fragmentem lunicovitého závěsku) Kallmünz (společně s různými druhy korálek, fragmentem keramiky s výzdobou, 2 noži a mečem), Krachenhausen (hrob 35 - společně s korálky; *Stroh 1954*, Taf. 3, Taf. 11, Taf. 13) a Weismain (*Pöllath 2002*, Taf. 61).

Podobné typy náušnice pochází ojediněle z moravských pohřebišť. Jedná se o náušnice s dutými kuličkami nad ovoidem („bommelohringe mit Kugelkranz“) a byly nalezeny v Prušánkách (zlatý exemplář společně s terčovitou sponou, *Klanica 2006*, obr. 36), Dolních Věstonicích na pohřebišti na pískách (s dalšími artefakty, např. s olivovitým korálkem, gombíkem; *Klanica 2006*, 97). Tento typ náušnice se objevuje také v Rakousku a například na severním Kavkazu, kde jsou tento typ šperku datován do 8. století (*Klanica 2006*, 97). V avarském prostředí se vyskytují náušnice s dutým kulovitým přívěskem, které jsou datované do časného i následujícího avarského období (*Zábojník 2009*, obr. 25 : IC).

Náušnice s bipyramidálním závěskem

Náušnice s pyramidovým závěskem známe z lokalit Burglengenfeld (hrob 30 - zlatý exemplář společně s korálky a nožem; obr. 41), Krachenhausen (hrob 39 - zlatá náušnice společně s korálky) a Luhe (*Stroh 1954*, Taf. 6, Taf. 13, Taf. 15). V českém prostředí nemáme nálezy tohoto šperku, ale v avarském prostředí se objevuje typ s jedním pyramidovým přívěskem (časný stupeň cca 567 - 675, *Zábojník 2009*, obr. 25 : typ ID, 22).

Náušnice se spirálovým ukončením

Náušnice se spirálovým ukončením se objevuje v Krachenhausenu (hrob 37 – společně s korálky; obr. 42). Nejblíže analogií z Čech je náušnice nalezená v Praze na Strahově (Tomková 2005, 230). Z moravských pohřebišť máme nálezy ze Starého Města, Mikulčic a dalších lokalit, převážně datovaných do 10. století (Dostál 1966, 32). Na Slovensku pochází náušnice z pozdního stupně avarského období (675 – 804; Zábojník 2009, obr. 25 : typ VIIIA, 22).

Náušnice s očky

Náušnice se objevuje více na území Horní Falce, než v Čechách. Ze západních Čech nemáme jediný exemplář, ze středních Čech pochází bronzová náušnice z pohřebiště Nové Dvory (Sláma 1977, tab. 21) a je datován do první poloviny 10. století. V Bavorsku byla nalezena v Burglengenfeldu (obr. 43; Stroh 1954, Taf. 3 a 5) a v Thurnau – Alladorf (Pöllath 2002, Taf. 38).

Lunicovitá náušnice s řetízky

Dva exempláře náušnic s řetízky patří mezi nejkrásnější šperky z hrobové výbavy. První typ pochází z Řezna z hřbitova klášterního kostela Niedermünster (obr. 44; diskuze o jeho původu uvádím jinde; Profantová 2005). Ojedinělý nález dvou stříbrných náušnic z hrobového celku z Matzhausenu představuje unikát, jehož analogie bychom v přilehlých oblastech těžko hledali. Společně s náušnicemi se v hrobě (hrob 2 a 3) našly tři páry esovitých záušnic s háčkem, dva stříbrné gombíky, jantarový korálek, stříbrná plaketa koně a destička (Stroh 1954, Taf. 8). Samotné náušnice se skládají ze tří částí. První částí je záušnička, do které je provlečena samotná náušnice s dvěma bubínky, na niž nasedá lunice, jež je centrálním prvkem.

Lunice je zdobená granulací, na níž jsou zavěšeny v jednom případě 4, v druhém 5 řetízků s korálkem a plochou ozdobou ve tvaru čtyřúhelníku.

Záušnice

Nejzajímavějším artefaktem ve sledovaném období je záušnice. O počátcích a vývoji tohoto šperku byla v minulosti vedena mnohokrát diskuze (např. *Niederle 1913; Niederle 1931; Musianowicz 1948 – 1949; Smetánka 1973; Krumphanzlová 1974; Dresler 2002; Tomková 2005, 2008; Štefan 2010*). Datování tohoto artefaktu se zásadně nemění již delší dobu (na základě studia některých hrobových celků a kontaktům s velkomoravskými šperky) i s přísunem nových dat, záušnice se v Čechách objevuje od první třetiny 10. století do počátku 13. století (ojedinělé nálezy záušnic velkých rozměrů; *Krumphanzlová 1974, 52; Štefan 2010, 176, 185*). Otázkou zůstává, proč něco tak jednoduchého, jako kroužek (nejčastěji s esovitou kličkou), se stal tak oblíbeným. Objevily se teorie o symbolickém rozměru záušnice, jež byl spatřován v použití esovitého ukončení u některých liturgických předmětů (*Štefan 2010, 173*). Odpověď je možná v jeho jednoduchosti. Až na výjimky (pletené záušnice) nebylo složité tento předmět v jeho nejjednodušší formě vyrobit. Také další umělecké zpracování předmětu nepotřebovalo zásadní speciální vybavení, ani talent (např. plátování).

Obecně můžeme vymezit několik typů záušnice, které se vyskytují na území západních Čech, Horní Falce a Horních Frank a případně v dalších částech Čech. Nejtypičtějším druhem je záušnice s esovitým ukončením/kličkou z oblého drátu (druhý konec je bez ukončení). Některé záušnice se objevují s roztepanou esovitou kličkou. Šířka roztepaní může indikovat speciální druh záušnice, vyskytující se v Durynsku tzv. durynský typ (více *Rempel 1966, Bach – Dušek 1971*) či na území Slovenska tzv. nitranský typ (více *Fusek 2012*).

V dalších oblastech Čech a Moravy (případně Slovenska) můžeme nalézt další speciální druhy záušnic, které se vůbec neobjevily ani na západě Čech, ani v Bavorsku. Jedná se např. o záušnici s jedním koncem provrtaným (Hrusice, *Sláma 1977*, tab. 11; Praha – Loretánské náměstí, *Tomková 2005*, 55) a záušnici tzv. českého typu – s oboustranným esem (Brandýs nad Labem, Kladno, *Krumphanzlová 1974*, 55).

Záušnici se samostatně věnuji v příslušné kapitole.

Korálky

Korálky kovové

Korálky ze stříbra nacházíme na třech lokalitách v západních Čechách. Fragменты stříbrných korálků (dnes ve velmi špatném stavu zachování) pochází z pohřebiště na chebském hradě. Druhý nález tří (původně jeden celý a polovina druhého) kusů se dochoval z pohřebiště pod Svatoborem u Sušice (obr. 48) a poslední byl nalezen v mohylníku u Hlohoviček. Soudečkovité sušické stříbrné korálky jsou zdobené granulací (trojúhelníky sestavené ze 14 zrněk, vně větší trojúhelník tvořen ze dvou řad granulace) a zřejmě byly součástí náhrdelníku, který dále tvoří dalších 5 korálků (3 z karneolu a 2 z křišťálu). Korálky jsou řazeny do okruhu pozdního doznívání velkomoravského vlivu s velkou inspirací v polských nálezech a datovány do první poloviny 11. století (*Sláma 1963*, 257; *Beneš 1980*, 30). Podobné typy korálků opravdu nacházíme především na polském území, např. Obra Nowa (konec 10. a poč. 11. století; *Brzeziński a kol. 2007*, 153, obr. 266) nebo Borucin (polovina 11. století; *Brzeziński a kol. 2011*, 158, obr. 421).

Korálky z Chebu představují naprosto jiný typ předmětu než nálezy ze Sušice. Jedná se o kulovitý (košíčkovitý, d. 10 mm) a oválný (d. 17 mm) filigránový korálek, jež byly vytvořeny splétáním z tordovaného drátku (obr.

49, 50). Velmi podobné korálky pocházejí z pohřebiště v jižním křídle Jízdárny na Pražském hradě (*Frolík – Tomková – Žeglitz 1988*, obr. 6 : 1, 2).

Stříbrný korálek s vývalky zdobenými granulací z Hlohoviček, jakožto zřejmě centrální prvek náhrdelníku z mohyly 9, byl dáván do souvislosti s nálezem ze Staré Kouřimy nebo Libice (*Šolle 1959*, 451), ovšem spíše patří do okruhu tzv. okruhu zlomkového stříbra, vyskytující se napříč Čechami (*Lutovský – Tomková 1993*, 92, obr. 5 : 11.1).

V Matzhausenu v hrobu 40 se objevují dvě a fragment třetí perly o délce 1,5 a 1,35 cm, které jsou pozlacené (či zlacené?, *Stroh 1954*, Taf. 10J : 2, 3). Z Burglengenfeldu pochází korálek měděný (délka 1,65 cm), válcovitý, na jehož obou koncích jsou připevněny perličky (*Stroh 1954*, Taf. 3E : 17). Tento nálezný je součástí celku s dalšími korálky (olivovité skleněné, segmentované a kulovité), fragmentem esovité kličky a náušnice s očky. Stříbrné korálky nacházíme v Altenkunstadt (kulovitý 1 ks, *Pöllath 2002*, 9), Staffelsteinu „Siechenhausu“ (2 ks, *Pöllath 2002*, Taf. 25 : 13), Weismainu (fragменты dvojkónické se spirálovitého drátu, 6 ks, *Pöllath 2002*, 256, Taf. 92 : 12) a Thurnau – Alladorfu (fragменты dvojkónické, společně se záušnicemi a skleněnými korálky a často nožem, 7 ks, *Pöllath 2002*, 173, 176, 182, 183). Bohužel ve většině případů se jedná o zlomky korálků, další informace se k nim nepodařilo zjistit. Větší koncentrace použití kovu při výrově korálků evidujeme z hornofranských lokalit, než z falckých.

Korálky ze skla

Skleněné formy korálků jsou nejčastější formou nálezů. Nejlepší přehled o české typologii přináší práce Z. Krumphanzlové (srov. *Krumphanzlová 1965*), na základě které můžeme vyčlenit několik typů, které se vyskytly v západních Čechách (celkový počet činil 65 ks, včetně zlomků). Vzhledem k chudému inventáři zdejších, převážně venkovských, pohřebišť

máme co dočinění pouze s několika standartními tvary. Nejčastějším tvarem je kulovitý korálek, který se na Plzeňsku vyskytl v Cheznovicích (*Schejbalová 2011*, obr. 74) a Řesanících (obr. 51; často společně s esovitými záušnicemi, *Schejbalová 2011*, obr. 79), Srbech (*Schejbalová 2011*, obr. 47, 68 : 3) a v Hlohovičkách (*Lutovský – Tomková 1993*, obr. 5 : 11.4). Na Chebsku se kulovitý korálek vyskytl v souboru z Chebu (zlomek) a v Horních Lomanech (3 ks). Kulovité korálky různých rozměrů se objevují v podobné míře i v Bavorsku na pohřebištích Burglengenfeld (*Stroh 1954*, Taf. 6W : 3), Kallmünz (*Stroh 1954*, Taf. 11A : 28), Krachenhausen (*Stroh 1954*, Taf. 13A : 12; Taf. 13B : 15 apod.), Krondorf (*Stroh 1954*, Taf. 14A : 9), Theuern (*Stroh 1954*, Taf. 17A : 10; přehled obr. 53).

Dále máme nálezy skleněných koláčovitých (Ejповice, okr. Rokycany; Domažlice, Tasnovice a Nevolice; vzhledem k průměru předmětů – 25 - 30mm mohly uvedené sloužit také jako přesleny, více k problematice *Krumphanzlová 1965*) a prstencovitých korálek (Planá, okr. Plzeň – sever; Radčice; Srby), válcovitých (Řesanice; nejčastěji společně s esovitými záušnicemi menších rozměrů; *Schejbalová 2011*, 37) a hraněných (ve tvaru šestihrannu, Radčice; vše *Schejbalová 2011*, 37, 39 – 40). Modrý koláčovitý korálek pochází také z Chebu.

Na západě Čech postrádáme typy, které jsou charakteristické pro ostatní regiony v tomto období, především olivovité a segmentované formy (např. na Budči, *Šolle 1982*, 193). Jediný pětidílný segmentovaný korálek (který se ovšem již nedochoval) pocházel z pohřebiště pod Svatoborem v Sušici, o kterém víme pouze na základě kresby. Z mohylníku u Hlohoviček byl segmentovaný korálek součástí náhrdelníku v mohyle 9 (složen jen z 2 ks; *Lutovský – Tomková 1993*, obr. 5 : 11.9). Tyto typy korálek se v Čechách většinou vyskytují v 10. a 11. století (*Krumphanzlová 1965*, 172). Na bavorských pohřebištích se tento typ objevuje poměrně hojně (20 lokalit),

máme je z Burglengenfeldu (*Stroh 1954*, Taf.3E : 15, 16; Taf. 3K; Taf.5 :19; Taf. 6J : 3, 4; Taf. 6R : 5 – 16; Taf. 7 : 1 – 16, 19 – 25), Unterammerthalu (*Stroh 1954*, Taf. 8A : 1 – 17), Matzhausenu (*Stroh 1954*, Taf. 9A : 1 – 18; Taf. 9I : 8 – 14; Taf. 10D : 4), Gesees (*Pöllath 2002*, Taf. 6), Kallmünz (*Stroh 1954*, Taf 11A : 25 – 26; Taf. 11U), Krachenusenu (*Stroh 1954*, Taf. 11V : 5; Taf. 11W : 23, 25, 26; Taf. 12K : 12 – 22; Taf. 13J : 4; Taf. 13L : 1 - 3), Luhe (*Stroh 1954*, Taf. 15A : 9 – 13), dále v Neustadt a. K (*Stroh 1954*, Taf. 15B : 19), Theuern (*Stroh 1954*, Taf. 17D : 1 – 3), Thurnau – Felkendorf (*Pöllath 2002*), Wattendorf (*Pöllath 2002*), Duggendorf – Heitzenhofen (*Pöllath 2002*), Ebensfeld – Döringstadt (*Pöllath 2002*), Eggolsheim (*Pöllath 2002*), Kulmbach – Grefendobrach (*Pöllath 2002*), Wirbenz (*Haberstroh 2004*), Staffelstein „Siechenhaus“ (*Pöllath 2002*), Alladorf (*Pöllath 2002*), Nabburg (*Koch 1986*, 44 – 46), Weismain (*Pöllath 2002*). Tak jako u nás se většinou skládají ze čtyř až pěti dílů, ovšem objevují se i dvoj a trojdílné, ale celá řada je bohužel v dost fragmentárním stavu.

Jediná zmínka o nálezu olivovitého korálku ze sledovaného území Čech, který měl být nalezen v Nevolicích (o průměru 20 mm), pochází z literatury²³. Autoři ho dávají do souvislosti s okruhem těchto korálků z Horní Falce, což může být velmi zavádějící (*Břicháček – Metlička 1999*, 267). Vzhledem k tomu, že se mi nepodařilo o korálku získat podrobnější informace, nelze hledat analogie tímto směrem. Problematikou tohoto typu korálku se v nedávné době podrobně zabývali K. Tomková s J. Koštou. Zásadní přínos této práce vidím v rozlišení dvou typů „olivovitých“ korálků z českého (korálky podélně dělené – olivenförmige längsgerippte) a bavorského prostředí (hladké – olivenförmige glatte, u nás odpovídají soudkovité korálky). Český typ těchto korálků je tradičně spojován s předměty velkomoravského horizontu a mizí v průběhu 10. století (mezi nejmladší nálezy se řadí korálek s plátovanými záušnicemi z Pátku u Loun,

řazený do konce 10. – počátku 11. století; *Košta – Tomková 2011*, 307 – 308, 333). V Bavorsku se korálky objevují na pohřebištích Burglengenfeld (*Stroh 1954*, Taf. 3 : C, E, Taf. 5 : 2, 3, 4, Taf. 7 : 26), Theuern (*Stroh 1954*, Taf. 17 : A1, D4), Matzhausen (*Stroh 1954*, Taf. 10 : J1), Wirbenz (*Haberstroh 2004*, Taf. 7 : 4, 5), Kulmbach – Grafendobrach (*Pöllath 2002*, III/98, 100), Staffelstein (*Pöllath 2002*, III/154), Alladorf (*Pöllath 2002*), Thurnau – Kleetzhöfe – Felkendorf (*Pöllath 2002*, III/232 – 233) a Weismain (*Pöllath 2002*, III). Většina z těchto korálků je tvořena čtyřmi laloky, ovšem objevují se i tří a pětilaločné. Oproti českým nálezům jsou bavorské menších rozměrů a často jsou součástí náhrdelníků společně s dalšími typy korálků (*Košta – Tomková 2011*, 343 – 344). C. Haberstroh na základě nálezů z pohřebiště Wirbenz datuje „klasické“ olivovité do konce 9. století – první polovina 10. století a „bavorský“ typ do první poloviny až poslední třetiny 9. století (*Haberstroh 2004*, 51 – 53).

Kromě již zmiňovaných tvarů skleněných korálků je hojně také zastoupen válcovitý (Horní Lomany, Burglengenfeld), kroužkovitý (Hlohovičky, Krachenhausen), soudkovitý (Burglengenfeld) nebo hráněný tvar (vyskytuje se nejen u jantaru; Hlohovičky, *Lutovský – Tomková 1993*, obr. 5; Radčice, *Schejbalová 2011*, obr. 77; Burglengenfeld, *Stroh 1954*, Taf. 6T : 6 – 8).

Barevné spektrum se u západočeských korálků pohybuje od zelených variant – po modré až k průhledné s fialovým nádechem. Nemáme doklady vícebarevných variací nebo millefiorových (se zatavenou výzdobou v oblém či válcovitého tvaru), které se naopak vyskytují v sousedním regionu v průběhu 9. století (např. Krachenhausen, Kallmünz; *Stroh 1954*, 9, Taf. 12, 13, Farbtafel; *Krumphanzlová 1965*, 174). Jediným vícebarevným korálkem je

---

²³ Nepodařilo se získat z muzejního fondu.

nález z Chebska – Horních Loman, který představuje typ s očky²⁴ (sklo, černý o průměru 10 mm a bílo - modrými očky) podobné nálezy pochází taktéž z Kallmünz (*Stroh 1954*, Taf. 11C : 6).

Plastická výzdoba u skleněných korálků se objevila v Hlohovičkách u jednoho exempláře (obr. 52; soudkovitý se zatavenou výzdobou ve formě vložené tyrkysové niti s plasticky vystupujícími kapkami, podle *Lutovský – Tomková 1993*, 88) a ve Krachenhausenu (kulovitý tmavý s vystupujícími 8 očky, které jsou zvýrazněny bílými obrysy, *Stroh 1954*, Taf. 12L : 2).

Korálky z polodrahokamu

Různé druhy polodrahokamu, jako materiál pro výrobu korálků byly v oblibě na všech sledovaných územích. Ojedinelé nálezy polodrahokamu (nejčastěji se jedná o karneol, křišťál a křemen) pochází ze čtyř lokalit (mohylník u Hlohoviček, pohřebiště Dobřany, Cheznovice a Sušice), některé z předmětů nejsou dnes dohledatelné. Největší zastoupení tohoto typu šperku shledáváme v hrobech mohylníku u Hlohoviček, kde byly nalezeny v mohyle 5 a 9 čtyři korálky z křišťálu, jeden z karneolu, achátu a chrysoprasu. Původ polodrahokamu, který byl součástí českých náhrdelníků, je hledán většinou mimo českou oblast, uvažovalo se o Polsku, Durynsku nebo jižním Bavorsku (*Lutovský – Tomková 1993*, 92 - 94). Tvarově se přibližují nálezům z jiných lokalit, korálky z křišťálu se velmi podobají dvěma nálezům z pohřebiště pod Svatoborem v Sušici, kde se kromě křišťálu dochovaly také tři korálky z karneolu. Z Dobřan a Chezovic máme zmínky o korálcích z křemene (*Píč 1909*, 332; *Krumphanzlová 1974*, 67).

Z Chebska nevím o žádném podobném nálezu. Dva korálky z ametystu (Burglengenfeld, *Stroh 1954*, 15; Kulmbach – Grafendobrach, *Pöllath 2002*, 88) a dva z křišťálu (Burglengenfeld, *Stroh 1954*, 15; Krondorf, *Stroh 1954*,

²⁴ Další nálezy z Čech – např. Královská jízdárna v Praze (*Krumphanzlová 1965*, 175) nebo Libici

25) evidují z bavorských pohřebišť. Zajímavý je poměrně malý počet polodrahokamu z tohoto území oproti pohřebišťům v Durynsku, kde byly tyto korálky velmi populární (přes 100 ks; *Rempel 1966; Schejbalová 2006, 35*).

Korálky z jantaru

Popularita jantarových šperků zasáhla okrajově i západ Čech. Bohužel se nejedná o početný soubor (celkem 18 ks z pohřebišť Řesanice, Tasnovice a Starý Plzenec). Nejvíce jantarových korálků máme z relativně dobře prozkoumaného pohřebiště v Řesanicích, které bylo jako jedno z mála podrobeno modernějším metodám výzkumu než většina ostatních v Čechách (*Zeman – Sláma – Buchvaldek 1971*). Z několika prací na téma výskytu jantaru v době hradištní v Čechách vyplývá, že převážná část nálezů pochází z výzkumů výšinných sídel – hradišť (*Tomková 1998, 66 – 69*), což není případ Plzeňského kraje, kde jeden kus jantaru byl nalezen ve významném centru regionu Starém Plzenci a o počtu ztracených z Tasnovic – Štítar můžeme pouze spekulovat. Musíme ovšem dodat, že právě největší počet z Řesanic (venkovské řadové pohřebiště) může poukazovat spíše než na absenci jantaru na metody výzkumu většiny lokalit (*Schejbalová 2011, 40*). Výskyt jantaru v Čechách je rámcově datován prvními desetiletími 10. století, včetně, objevuje se ale ojediněle i v 11. a v 12. století (*Krumphanzlová 1974, 66 – 67*).

Pět jantarových korálků bylo nalezeno na mohylovém pohřebišti u Hlohoviček (mohyla 5, hrob 2 – 1 ks společně s esovitými záušnicemi, korálky z polodrahokamu, skla a prstenem; mohyla 9, hrob 1 – 4 ks, společně s nožem, vědrem, esovitými záušnicemi a náhrdelníkem, který byl kromě jantaru tvořen také stříbrnou perlou a korálky ze skla a jeden z chrysoprasu; *Lutovský – Tomková 1993, 86 – 106*).

---

nad Cidlinou (také černý korálek s bílými očky, *Mařík 2009, 128*).

Z Chebu pochází pouhé dva jantarové korálky (hráněný s okosenými rohy a osmistěn), jež byly zřejmě nalezeny ve výzkumné sezóně 1999. Jedná se o standartní typy, které v ničem nevybočují z české pramenné základny.

Celkem 9 jantarových korálků se mi podařilo nalézt na sledovaném území v Bavorsku, jedná se o pohřebiště Theuern (1 ks, *Stroh 1954*, 11), Krachenhausen (1 ks, *Stroh 1954*, Taf. 13 : B1), Matzhausen (1 ks, *Stroh 1954*, Taf. 8 : B12), Eggolsheim (2 ks, *Pöllath 2002*, 32 - 33), Kulmbach – Grafendobrach (2 ks, *Pöllath 2002*, 101), Weismain (1 ks, *Pöllath 2002*, Taf. 79 : 7) a Burglengenfeld (1ks, *Stroh 1954*, Taf. 5 : 1). Jako v našem prostředí, jsou pro jantarové korálky charakteristické tvary hráněné (krychle, kvádr) s okosenými rohy (viz např. korálek z Burglengenfeldu).

Prsteny

Prsten uzavřený a otevřený se zašpičatělými nebo tupými konci

Klasický model uzavřeného tyčinkovitého prstenu je šperkem, který se vyskytuje napříč časem i prostorem. Prsten otevřený se objevuje také na celém území Čech. Ze západu Čech máme nález z Cheznovic (tyčinkový, *Schejbalová 2011*, obr. 74) a Řesanic (páskový, společně s esovitými záušnicemi v koženém pásku, skleněnými a jantarovými korálky; *Schejbalová 2011*, 92), z Bavorska z Barbarabergu (tyčinkový, *Heidenreich 1998*, Taf. 18 : 18.7), Matzhausenu, Burglengenfeldu (obr. 56; tyčinkový se zúženými konci, *Stroh 1954*, Taf. 5 : 26, otevřený s tupými konci a půlkruhovým průřezem, *Stroh 1954*, Taf. 5 : 35), Rattelsdorfu „Schlammersdorfu“ (*Pöllath 2002*, 126) a Hallstadtu (*Pöllath 2002*, 46). V mohyle 5 z Hlohoviček byly objeveny dva prsteny, jeden se zúženými konci navzájem se překrývající (také v Barbarabergu, *Heidenreich 1998*, Taf. 12 : 12.6; obr. 54) a jeden s tupými konci (*Lutovský – Tomková 1993*, obr. 5 : 4a, 4b; taktéž v Barbarabergu,

Heidenreich 1998, Taf. 4 : 4.4, Taf. 6 : 6.4; Thurnau – Alladorfu, *Pöllath 2002*, Taf. 51 : 5; Weismainu, *Pöllath 2002*, Taf. 77 : 15). Z Chebu máme jeden otevřený páskový prsten se zašpičatělými konci a jeden z Třebeně, se zúženými konci.

Z Horních Loman a Matzhausenu (*Stroh 1954*, Taf. 9B : 5) pochází bronzové prsteny, jejichž tvar a průřez drátu (kosočtverec, průměr 22 – 23 mm) jsou velmi podobné.

Prsten s rytou výzdobou

Pouze dva bronzové prsteny, jejichž plochý drát je v jednom místě roztepán a zdoben rytou jednoduchou výzdobou (Plasy, průměr cca 19,5 mm, 3 vseky a 1 kolmo na ně; *Schejbalová 2011*, 66) nebo celý drát po obvodu (Cheb, průměr 22 mm, 2 x 2 rýhy) je roztepán a zdoben dvojnásobnou rýhou na dvou místech, pochází ze západu Čech (podobně zřejmě i v Eggolsheimu, *Pöllath 2002*, s. 35).

Prsten pletený

Pletený bronzový prsten z Chebu je jediný exemplář tohoto druhu na sledovaném území (průměr 23 mm). Výskyt pleteného šperku (taktéž záušnice) je spjat s polským prostředím a u nás je často datován do 11. – 12. století (*Krumphanzlová 1974*, 62).

Prsten skleněný

Dva skleněné prstýnky byly nalezeny v Přehýšově a Tasnovicích – Štítarech. První, zelenobílý, je otevřený se zašpičatělými konci, druhý, nažloutlý, je klasický kroužek o průměru 15 mm (*Schejbalová 2011*, 36 – 37). Z Chebska ani Bavorska nevím o nález skleněného prstenu. V Čechách jsou tyto prsteny spjaté s pozdní fází mladší doby hradištní a spadají tak do závěru pohřbívání s milodary (*Krumphanzlová 1974*, 63).

8.2 Další ozdobné předměty

Gombík

Registrujeme pouze tři nálezy gombíků ze západu Čech a jihovýchodního Německa. Z Čech pochází jediný exemplář z pohřebiště v Řesanicích (obr. 58), jehož vzhled se velice odlišuje od dvou jedinců z Matzhausenu (obr. 57). Gombík z bronzu o průměru 20mm byl nalezen na povrchu kamenné vrstvy společně s fragmentem nože a kusem dalšího železa, jedná se o jednoduchý typ, bez výzdoby (Schejbalová 2011, 93). Naprostý protiklad byl nalezen v Bavorsku. Pár stříbrných gombíků s motivy lidských masek a hvězdice tvoří společně s lunicotivými náušnicemi, záušnicemi a plaketou koně nejkrásnější a nejunikátnější hrobový celek v Horní Falci (Stroh 1954, Taf. 1; Menghin 1990, Taf. 62 - 64). Výzdobou gombíky můžou konkurovat nálezům velkomoravským, případně nálezům ze středních Čech (Pražský hrad, Tomková 2005, 223 - 226; Stará Kouřim, Šolle 1966, 153). Každopádně celý nálezový celek i s dalšími předměty umělecké hodnoty nemá konkurenci ve zbytku sledovaného území.

Rolnička

Rolnička patří ke standartní pohřební výbavě. Ze západu Čech máme pouhý jediný ojedinělý bronzový nález z Plzeňska, bez nálezových okolností, z Luženice (okr. Domažlice), který byl nalezen s esovitou záušnicí (Schejbalová 2011, 107). Proti malému množství těchto nálezů na západě se naopak objevuje větší množství v jižních Čechách (také s bohatší škálou ryté výzdoby, více Frölich – Chvojka – Michálek 2010).

Z oblasti Bavorska pochází pět bronzových rolniček (1 ks Burglengenfeld, Stroh 1954, Taf. 5 : 45; 2 ks Thurnau – Alladorf, Pöllath 2002, Taf. 57 : 9, 10; 1 ks Thierstein, Pöllath 2002, Taf. 34 : 11; 1 ks Schesslitz – Ludwag, Pöllath 2002, 138). Oproti jednoduchému typu z Plzeňska jsou

bavorské bohaté na rytou výzdobu. Výzdoba je situována na obou půlkách těla (v jednom případě pouze na dolní části rýhy) a tvoří jí často kombinace několika motivů (rozeta, vlnky, cikcak rýhy).

Přívěsky

Dva lunicovité přívěsky s výzdobou jsou ojedinělým nálezem z Horní Falce. První byl nalezen na pohřebišti v Matzhausenu a fragment druhého v Burglengenfeldu (*Stroh 1954, Taf. 3 a 9*).

Lunice jako symbol byl populární od pravěku a starověku (především v Mezopotámii). Římané si lunicovité závěsky navěšovali do koňských postrojů a měli chránit jezdce i koně, ženám zase měly zajišťovat plodnost. Symbol přetrval do raného středověku, lunice je často nalézána společně s korálky a stává se součástí náhrdelníků v různých částech světa (*Ungerma 2007, 229*). Zajímavostí je tvar bavorských přívěsků, velice se liší od nálezů z Polska, kde převládá tvar obrácený s jedním očkem na zavěšení (přehled polské problematiky - *Małachowska 1998, 66, 83*). Nálezy z Matzhausenu a část z Burglengenfeldu má očka k zavěšení dvě (v druhém případě možná i tři, včetně středového), způsob členění převrácené lunice na 4 laloky, které jsou taktéž zdobeny, je nezvyklý.

Jako pozůstatek zjevného pronikání křesťanské víry na západ Čech můžeme považovat nález bronzového křížku s rozšířenými konci (velikost 24 mm) z Plané (okr. Plzeň – sever). Společně s křížkem ovšem byly nalezeny esovité záušnice a skleněné korálky, později denár Vratislava II. Zda se jedná o předměty z téhož hrobového celku, nevíme, neboť byly nalezeny náhodně při rušení hřbitova (*Schejbalová 2011, 42*).

Náramek

Jediný exemplář náramku je součástí nálezového celku z Weismainu (H57; obr. 59). Byl vyroben z plochého bronzového plechu, jenž je zdoben puncováním. Kromě náramku byly v hrobě záušnice, jehlice, nůž a segmentované korálky (Pöllath 2002, Taf. 72).

Náhrdelník?

Zřejmě jako náhrdelník sloužily dva stříbrné kruhové šperky (průměr cca 16 cm), z nichž jeden se objevuje v pletené formě. Oba kruhy byly uzavřené očkem a háčkem (Weismain, H47; Pöllath 2002, Taf. 70).

Jehlice

Vzácně se na našem území objevují kovové jehlice v průběhu 9 a 10. století. Z mohylového pohřebiště u Hlohoviček pochází jediná s kruhovým svinutým očkem ze západu Čech, ovšem její datace do raného středověku není jistá (Lutovský – Tomková 1993, 92). Zřejmě ze sídlištní situace z Chebu by měla pocházet bronzová jehlice s hlavicí a dříkem členěným (d. 95 mm; Krumphanzlová 1967, 585).

Větší množství nálezů pochází z Bavorska. Celkem evidují jehlice na zhruba 11 pohřebištích v různých formách. Jednou z nejtypičtějších je jehlice se srdcovitou hlavicí, jež pochází z Burglengenfeldu (Stroh 1954, Taf. 6), Wirbenz (2 ks, Haberstroh 2004, Taf. 3:2), Thurnau – Alladorfu (4 ks, Pöllath 2002, Taf. 36:11), Wattendorfu (1 ks, Pöllath 2002, Taf. 59:1) a např. Weismainu (6 ks, Pöllath 2002, Taf. 72:10). Jehlice s rozšířeným zakončením, příčně rýhovaným, další s roztepanou hlavicí a nález, jež je ukončen ležící osmičkou, pochází z Burglengenfeldu (okr. Burglengenfeld, Stroh 1954, Taf. 3, Taf. 5). Další předměty s kulovitou hlavicí byly nalezeny v Burglengenfeldu (Stroh 1954, Taf. 6) a Krachenhausenu (Stroh 1954, Taf. 13). Fragmenty pochází z Luhe a Theuern. Podobné typy se objevily také v Staffelsteinu, Strullendorfu – Amlingstadtu (Pöllath 2002, Taf. 33:1, 34:9). Šest bronzových

jehlic s kuželovitou hlavicí obsahoval hrob v Barbarabergu (*Heidenreich 1998, Taf. 3:3*).

Nálezy z dalších částí Čech a Moravy (např. Lahovice, Mikulčice) jsou datovány do 9. – 10. století a stejně byly řazeny i nálezy bavorské (*Krumphanzlová 1967, 582*). Nicméně s ohledem na dataci těchto lokalit musíme počítat zřejmě i se starším horizontem výskytu na německé straně.

Zoomorfní figurka

V nejzajímavějším hrobovém celku z Matzhausenu byla společně s dalšími stříbrnými šperky nalezena zoomorfní figurka (obr. 60) ze stříbra ve tvaru koně, zdobená filigránem, datovaná do 9. století (*Stroh 1954, Taf. 1 : 8; Menghin 1990, 62, 64*). Někteří autoři jí kladou do okruhu nálezů zlomkového stříbra (s analogiemi v Polsku; např. *Váňa 1958, 197*).

Čelenky

Nejen v minulosti probíhala diskuze o způsobu nošení závěsných kruhů – záušnic, jež byly po dlouhou dobu jednou z nejoblíbenějších ozdob hlavy. Vzhledem k většímu počtu nálezů záušnic, které byly našity na kožené čelence nebo řemínku, se postupně vykrystalizoval názor o jednom ze způsobu nošení tohoto šperku – na čelence. Jistě tak nebyly nošené všechny, nicméně řada z nich jistě ano, často ještě společně s korálky (viz dále). Tento způsob se vyskytuje napříč zeměmi, tudíž tato móda nebyla lokálním trendem.

Fragmenty koženého řemínku, na kterém byly zavěšeny esovité záušnice, se dochovaly v Řesanicích (obr. 62) ve dvou dětských a jednom ženském hrobě. Kromě samotné kůže, na které byly zavěšeny záušnice, byly taktéž přítomny zbytky vlasů (*Schejbalová 2011, 42*).

Tento jev není ojedinělý, neboť z pohřebiště Wirbez (Okr. Bayreuth) máme také z dětského hrobu zbytky čelenky (obr. 61), na které byly našity záušnice společně s korálky (*Haberstroh 2004*, rekonstrukce abb. 6).

Přezky

Kovové přezky se vyskytují poměrně málo na českých pohřebištích, většinou se jedná o prostší typy oválné či hranaté, vyrobené ze železa nebo bronzu (Cheb; *Krumphanzlová 1974*, 68 – 69; dvě oválné z Práchně – Velkých Hydčic, *Schejbalová 2011*, 41; Rundig – Niederrunding – Satzdorf, Thurnau – Alladorf, Weismain, *Pöllath 2002*; půlkruhovitá – Thurnau – Alladorf, *Pöllath 2002*, Taf. 37 : 9; a hranatá z Tasnovic – Štítar; *Schejbalová 2011*, 41, Weismain, *Pöllath 2002*, Taf. 62 : 5, Staffelstein, *Pöllath 2002*, Taf. 26 : 7, 9, 14).

8.3 Mince

Z Plzeňského kraje pochází nálezy mincí domácí ražby z 6 pohřebišť (Přeštice; Planá, okr. Plzeň – sever; Sušice; Starý Plzenec – denár Jaromíra, Vratislav II.; Dolany – Soběslav I.; Plzeň – Doubravka – denár Oldřicha; *Schejbalová 2011*, 43). Při výzkumu uvnitř kostela sv. Jakuba v Domažlicích byl objeven řezenský denár biskupa Hartwiga nebo Konráda (*Břicháček – Metlička 1999*, 260). Celkem 3 mince byly nalezeny při výzkumech v Chebu (2 neidentifikované mince a 1 stříbrný denár biskupa Adolfa, zřejmě z Kolína nad Rýnem).

Z bavorského území se mi podařilo dohledat jediný nález mince v hrobě z Weismainu. Mužský hrob 206 obsahoval kromě nože a kovových přezek také stříbrnou minci, ovšem římského původu (*Pöllath 2002*, 306 – 307). Žádnou aktuálnější ražbu na pohřebišti se mi nepodařilo objevit.

8.4 Zbraně

Kopí

Kopí, jakožto předmět západní proveniencce, byl populární již od doby merovejské po karolinskou (*Zápotocký 1965, 228*) a proto nepřekvapuje jejich výskyt i v hrobech bavorských a to ve formě bez křídélek (Burglengenfeld, *Stroh 1954, Taf. 3A : 9*, společný výskyt s nožem, šipkami a saxem; Krachenhausen, *Stroh 1954, Taf. 12G*; Weismain, *Pöllath 2002, Taf. 5:6*) i s křídélky (Burglengenfeld, *Stroh 1954, Taf. 5 : 57*; obr. 63).

Sekery

Sekery se objevují v hrobových nálezech v Bavorsku na lokalitách Neustadt a. K. (2 ks, *Stroh 1954, Taf. 15B : 24, 25*), Luhe (obr. 64; 2 ks, *Stroh 1954, Taf. 14B : 11, 19*). Jedná se o několik typů seker (širočina se štíhlým, slabě spuštěným ostrím a odsazenou násadní částí, datace seker z dalších částí Čech, například Litoměřicka, se pohybuje v rozmezí 9. až 10. století, kdy postupně z hrobů mizí (*Zápotocký 1965, 228*).

Šipky

V mužských „bojovníckých“ hrobech nacházíme několik typů železných šipek. Nejvíce zastoupené jsou šipky se zpětnými háčky (např. Krachenhausen, Burglengenfeld, Theuern, Weismain; *Stroh 1954, Taf. 3, Pöllath 2002, Taf. 66*), s tulejkou (Burglengenfeld) a tvar s listovitým hrotem (Burglengenfeld, *Stroh 1954, Taf. 3A : 4*; podle *Dostál 1966, obr. 15*). V Barbarabergu byla nalezena šipka s háčky zabalená do textilu v hrobu mladého muže jakožto jediný milodar (*Heidenreich 1998, Taf. 5 : 5.1 – 5.4*).

Ostruhy

Vzhledem k již popsané výbavě bojovníka není překvapující výskyt ostruh v některých pohřbech (Burglengenfeld, *Stroh 1954*, Taf. 7 : 42 – 43; Krachenhausen, *Stroh 1954*, Taf. 13K : 7, 8; Theuern, *Stroh 1954*, 17A : 30, 31; Weismain, *Pöllath 2002*, Taf. 62 : 7, Taf. 66:10). Tento typ (možný typ Stärmen, podle *Kind 2007*, 548 – 550; podle Ungermana spíše ne, *Ungerman 2011*, 139; typ s ploténkami, podle *Profantová 1993*, 75) je obvyklý pro karolinské období a několik podobných nálezů (importů?) pochází také z dalších území Čech a Moravy (Nymburk – bojovnícký hrob s vědrem, Stará Kouřim - se saxem, kopím, kováním k meči a z Kolína; *Šolle 1966*, 68). České nálezy jsou datovány do první poloviny 9. století (*Profantová 1993*, 75).

Meče a saxy

Z Chebska pochází sax z Jindřichova, jedná se o jednosečný exemplář s plochým řapem se zbytky pochvy (d. 61,7 cm). Z jeho blízkosti ještě pochází keramická nádoba, ocílka a další železné předměty (*Turek 1950*, 422 – 423). Z Plzně Doudlevců máme náhodný nález meče s tausovanou výzdobou a značkou ve tvaru 8 (obr. 69). Na základě srovnání s jinými nálezy je řazen k Petersenově typu H a B a předpokládá se jeho vznik v karolinském prostředí na konci 8. nebo v polovině 9. století (*Profantová 2011b*, 72).

Na hornofalckých a hornofranckých pohřebištích se objevuje celá řada mužských hrobů, jejichž výbavu tvoří sax a ostruhy (často společně s noži, střelami – šípkami, někdy kopím). Saxy se vyskytly na zhruba na 6 lokalitách (Burglengenfeld, Kallmünz, Krachenhausen, Theuern, Staffelstein, Rundig – Niederrundig – Satzdorf; *Stroh 1954*; *Pöllath 2002*).

Vlastní meče pochází z Krondorfu (obr. 68; *Stroh 1954*, Taf. 14A : 20) a z Girnitzu (obr. 67; *Stroh 1954*, Taf. 17B : 2). Z. Váňa řadí první k staršímu Petersenově typu H a druhý k typu X (*Petersen 1919*; *Váňa 1958*, 198 – 199). Další dva meče z Weismainu (obr. 65, 66; *Pöllath 2002*, Taf. 62 : 1, Taf. 66 : 1)

lze zařadit také k variantě H. Tato zbraň se vyskytuje v západní Evropě od druhé poloviny 8. do první poloviny 9. století (stejně tak analogie z Mikulčic, *Dostál 1966*, 68, obr. 15 : 2).

8.5 Předměty denní potřeby

Hřeben

Oboustranný hřeben, jako exemplář z Krachenhausenu, se objevuje standartně i v jiných oblastech (*Stroh 1954*, Taf. 13N : 1, společně s keramickou nádobou).

Šídlo

Kostěné šídlo pochází z výzkumů v Chebu (*Hejna 1967*, obr. 22, 219).

Nože

Největším zastoupení železných předmětů mají klasické nože (s trnem). Na západě Čech evidujeme nože z Cheznovic, Hlohoviček, Radčic a Řesanic (*Schejbalová 2009*, 43). Jejich výskyt je často spjat se šperky (korálky, záušnice) a jejich délka dosahovala cca 15 cm. Mezi předměty z pohřebišť na Chebsku se mi nepodařilo zjistit nože. V Bavorsku se objevují téměř na všech větších lokalitách ve velkém množství (Bindlach – Lehen, Duggendorf – Heitzenhofen, Gesees, Harsdorf, Kasendorf – Heubsch, Zultenberg, Merkendorf – Grossbreitenbronn, Pressath – Riggau – Eichelberg, Rattelsdorf – Busendorf, Rundig – Niederrundig – Satzdorf, Schesslitz – Burglesau, Schmidmmühlen, Staffelstein – Altenbanz, Thurnau – Alladorf, Wattendorf, Weismain (*Pöllath 2002*), Burglengenfeld, Unterammerthal, Matzhausen, Kallmünz, Krachenhausen (obr. 70), Luhe, Neustadt a. K. (*Stroh 1954*).

Kromě tohoto typu nože se také objevují nože zavírací (břitva?, Weismain nebo Thurnau – Alladorf, Pöllath 2002, Taf. 45 : 15), jež představují skupinu, které se ve sledované části Čech vůbec neobjevila. Naopak se objevuje například na pohřebišti ve Staré Boleslavi (*Boháčová – Hošek 2009*, 376) a na Levém Hradci (*Hošek – Ottenwelter 2012*, obr. 1).

Nůžky

Nůžky s prstencovým perem z Cheznovic (obr. 71; *Schejbalová 2011*, 62) a téměř identické z bavorského Weismainu (společně s vědrem a dalšími železnými fragmenty, *Pöllath 2002*, Taf. 63 : 6) a Krachenhausenu (*Stroh 1954*, Taf. 11W : 42) jsou jedinými nálezy tohoto nástroje na pohřebištech. V Čechách je tento typ nůžek spjat s mladší dobou hradištní (*Beranová 1967*, 573).

Ocílky

Ocílky se objevují sporadicky na pohřebištech v Čechách, ovšem ze západu Čech máme pouze jediný doklad tohoto předmětu. Součástí nálezu z Jindřichova a Chebsku byla i železná ocílka („západoslovanského typu“ s ulomenými konci, společně s mečem, keramickou nádobou a dalšími fragmenty železa, podle *Turek 1950*, 422 – 423). Zřejmě se jednalo o nejběžnější lyrovitou formu (*Krumphanzlová 1974*, 73), jejíž analogie taktéž nalézáme v Thurnau – Alladorf (*Pöllath 2002*, Taf. 42, 56), Ebensfeldu – Döringstadtu (*Pöllath 2002*, Taf. 5 : 2 – 4) a Rundigu – Niederrundigu (*Pöllath 2002*, Taf. 21 – 23), často se vyskytuje společně s nožem či šperky. Další nálezy pocházejí z Burglengenfeldu (*Stroh 1954*, Taf. 3I : 1), Matzhausenu (*Stroh 1954*, Taf. 9N : 1, společně s ostruhy a nožem), Kallmüzu (*Stroh 1954*, Taf. 11I) a Krachenhausenu (*Stroh 1954*, Taf. 12N : 1, společně se srpem a nožem).

Hřebíky

Hřebíky, vyskytující se na pohřebištích, většinou souvisejí s rozvojem pohřbívání do dřevěných rakví v mladohradištním období (*Krumphanzlová 1974, 74*; na Plzeňsku Úboč a Řesanice, *Schejbalová 2011, obr. 41, 115*). Celá řada hřebíků pochází z pohřebiště Barbaraberg (*Heidenreich 1998, Taf. 4, 6, 15*).

Srpy

Srp jako součást hrobové výbavy evidují pouze z Krachenhause, kde se objevil ve dvou hrobech (*Stroh 1954, Taf. 12M : 4, společně s korálky a fragmentem nože; Taf. 12N : 3, také společně s nožem a ocílkou, dochována také část dřevěné rukojeti; obr. 72*).

Vidle

Součástí hrobového celku mužského hrobu z Weismainu (*obr. 73; hrob 79, Pöllath 2002, Taf. 76 : 8*) byla i dobře zachovaná horní část železných vidlí (délka 25 cm, společně s železnými fragmenty se zlomky textilu, nožem).

Vědra

Poměrně častým nálezem v Čechách na pohřebištích v období 9. – 10. století bývají vědra, která často doprovází keramické nádoby (*Krumphanzlová 1974, 77*). Kromě zachovalých obručí se také setkáváme s fragmenty držadel (Řesanice, *Schejbalová 2011, obr. 43*). Zprávu o vědrech ze západu Čech máme z Krasavcí – Vodokrt, zbytky železných obručí jsou z Hlohoviček (kónický tvar) a Radčic.

Téměř celé kování dřevěného vědra se dochovalo z pohřebiště Weismain (3 ks, 3 obruče, držadla a úchytky, společně s náušnicí Bömmelohrring, *Pöllath 2002, Taf. 61 : 2*) a ze čtvrtého fragmenty dvou obručí a držadlo s úchytkami (společně s nožem, *Pöllath 2002, Taf. 64 : 3*).

V hrobových celcích se nejčastěji s vědrem objevuje nůž či další kovový nástroj (i nůžky) a také i šperk (kromě již zmíněné náušnice v dalším hrobě dva páry náušnic se závěsky (*Pöllath 2002*, Taf. 71 : 6 – 11). Další fragmenty vědra se nacházely ve Staffelsteinu – Altenbanzu (*Pöllath 2002*, Taf. 33 : 21).

Přesleny

Přesleny patří k tradičním předmětům z pohřebišť, dva hliněné pocházejí z Tasnovic – Štítar (průměr 30 mm) a ze Starého Plzece (24 mm, *Schejbalová 2011*, 42). Také můžeme uvažovat o využití koláčovitých skleněných korálek jakožto přeslenů (Ejovice, Domažlice, Nevolice a Tasnovice – Štítary, průměr 25 – 31 mm, *Schejbalová 2011*, 37; k funkci těchto typů např. *Krumphanzlová 1965*, 164). Podobný skleněný přeslen (korálek) byl nalezen v Barbarabergu (průměr 28 mm, *Heidenreich 1998*, Taf. 18 : 18.4). Z Chebu pochází kostěné přesleny (*Hejna 1967*, obr. 23, 221).

8.6 Keramika

Předmětem srovnání jsou celé keramické nádoby a velké fragmenty pocházející z hrobových nálezů v celkovém počtu 90 kusů (23 ks z Plzeňského kraje, 10 ks z Karlovarska a 57 ks ze severovýchodního Bavorska).

Již v minulosti se srovnáním keramických nálezů z Chebska zabývalo několik autorů, především R. Turek (především *Turek 1950*) a A. Hejna (*Hejna 1967*, 1971). Analogie k tomuto materiálu byly hledány ve středních Čechách, Litoměřicku, Bavorsku i Durynsku (*Hejna 1967*, 216 – 221).

U keramických nádob byly sledovány následující vlastnosti – typ nádoby (hrnec, láhev, miska; tab. 2), okraj, velikost (kategorie 0 – 10 cm, 10 –

20 cm, 20 – 30 cm, nad 30 cm, nelze změřit u fragmentů nádob), keramická hmota, výzdoba (rozpoznáno 17 kategorií výzdoby - hřebenová vlnice, vpichy, vlnice, záseky, hřebenové vpichy/hřebenová vlnice, hřebenové rýhy vodorovné/svislé, hřebenové vlnice/pásky, rýhy, vlnice přes sebe, hřebenové vpichy/vlnice/rýha, šroubovice, hřebenové vpichy/pásky, vlnice/rýhy, rýhy vně okraje, hřebenový vpich/kazetový motiv, hřebenová vlnice přes sebe, svislé vodorovné pásky, bez výzdoby; většina typů podle *Macháček 2001b*), značka na dně (motivy v kruhovitém, čtyřúhelném rámování, prosté motivy; podle *Varadzin 2007*, 58).

Plzeňsko

V literatuře lze nalézt zmínky o zhruba 36 nádobách (graf 1), nicméně řadu z nich již nelze dohledat a některé nejsou k dispozici (Radochovy, Přehýšov, Srní a Klatovy). Rozbor keramických nádob vychází z již publikovaného katalogu (*Schejbalová 2011*).

V plzeňském materiálu naprosto převažují hrncovité nádoby (20 x - Krasavce – Vodokrty 2 ks, Smědčice 2 ks, Plzeň – Homolka 2 ks, Radčice 1 ks, Těnovice 2 ks, Řesanice 7 ks, Stříbro 1 ks, Starý Plzenec 1 ks, Hlohovičky 2 ks) a jen ve třech případech se setkáváme s láhvemi (Plzeň – Homolka, Plzeň – Doudlevice, Hlohovičky).

Velikostní kategorie udává graf 4 a 5, z kterých je patrné, že nejvíce nádob dosahuje velikosti 10 – 20 cm (15 ks).

U posuzovaných nádob zjišťujeme nejčastěji jednoduše profilovaný šikmo vyhnutého okraje s různými variantami seříznutí (šikmo, svisle, kuželovitě seříznutý), někdy s náznakem prožlabení (Krasavce – Vodokrty, Plzeň – Slovany, Radčice, Těnovice, Smědčice, Starý Plzenec). Setkáváme se také s mírně prožlabeným a zesíleným okrajem (Těnovice, Plzeň – Homolka) a s protaženými až téměř vzhůru vytaženými okraji (Řesanice, Krasavce -

Vodokrty). U keramické hmoty převažují hnědé odstíny (od světlých po střední, ale objevuje se i tmavě hnědá až šedohnědá) s různým podílem příměsí (křemičitý písek). Objevuje se středně tvrdý výpal v oxidačním prostředí (*Schejbalová 2011, 29*).

Nejčastějším ozdobným motivem na nádobách jsou vlnice a rýhy (5x vlnice/rýhy, 4x vlnice). Z dalších zdobných prvků se objevuje hřebenová vlnice a pásy (3x), případně vlnice přes sebe (2x; přehled výzdoby graf 7).

V sedmi případech zjišťujeme na dnech značky, a to jak kruhové tvary (jednoduchý kruh, kruh s křížem, kruh se středovým bodem), tak i prosté motivy (vycházejí zřejmě ze čtverce doplněného dalšími liniemi; k problematice značek nejnověji *Varadzin 2007, 53 – 79*; viz graf 6).

Chebsko

Z celého Karlovarského kraje evidují nálezy keramiky na zhruba 17 lokalitách (hradiště s pohřebištěm Cheb; hradiště - Tašovice, Velichov, Libavské údolí - Kolová, Sedlec, Vladař, Radošov; pohřebiště - Třebeň, Jindřichov; sídliště - Cetnov, Dlouhé Mosty, Chocovice - Tršnice, Střížov, Loket, Cihelny, Dalovice, Ostroh). Kromě nálezů celých nádob, pochází z lokalit celá řada fragmentů keramiky, ať již z povrchových sběrů nebo archeologických výzkumů (především z Chebu ze všech sezón od roku 1911). Tak jako i v jiných regionech i tady narážíme na problémy s nezpracováním souborů z výzkumů. Keramika z výzkumů chebského hradu ze šedesátých let se dočkala sice několika odborných prací, nicméně jedná se o pouhou část souboru (*Hejna 1967a, 1971*). Zbylý materiál stále čeká na své

zpracování²⁵. Z publikovaných nálezů a předmětů z depozitáře muzea v Chebu se podařilo získat informace o 10 keramických nádobách (včetně velkých fragmentů; viz graf 2). Většina z nich spadá do kategorie ojedinělých nálezů, u kterých často neznáme detailnější nálezové okolnosti.

V souboru keramiky převažují hrnce (9 ks – Cheb, Střížov, Chocovice – Dlouhé Mosty, Jindřichov, Třebeň, Cetnov). Pouze u jednoho fragmentu můžeme uvažovat o misce (Cheb). Ovšem objevují se tvarové anomálie, jež nám dovolují řadit tyto nádoby do kategorie importu nebo napodobeniny místní provenience (např. Cetnov, Chocovice – Dlouhé Mosty; viz *Profantová 2000*).

Jedná se o dvě nádoby, jejichž analogie v Čechách nenacházíme. Dvojkónická nádoba z Chocovic – Tršic (v muzejních sbírkách pod lokalitou Dlouhé Mosty) ze světle šedé hlíny je zdobená na výduti a podhrdlí dvěma pásy kolkovaných vpichů. Analogie je hledána v okolí Řezna na merovejských pohřebištích a časně ottonských (*Profantová 2000*, 660 – 661; např. *Angerer 1995*, 41). Druhým nálezem je ojedinělý nález z Cetnova (obr. 83), tvarově se jedná o terinovitou nádobu zdobenou plastickými lištami se šikmými pásy čtverců, kazetovým motivem a hřebenovou výzdobou. Objevuje se názor, že nádoba není importem, ale představuje výrobek místní provenience z 8. století (*Profantová 2000*, 661). Nicméně bez důkladné analýzy materiálu nádobu spíše považují za import.

Polovinu keramických nádob lze zařadit velikostně do kategorie 10 – 20 cm, druhou polovinu tvoří fragmenty různých velikostí (viz graf 4 a 5). Keramická hmota se objevuje od středně hnědé (např. Střížov, Cheb), světle hnědou (Např. Jindřichov, Cetnov) až po světle šedou (Dlouhé Mosty –

---

²⁵ Autorčina snaha o zpracování části keramického souboru z výzkumů A. Hejny narazila na absenci jakékoliv dokumentace, která by byla dohledatelná či přístupná. Totéž bohužel platí o nálezech z mladších výzkumných akcí, kdy se nepodařilo získat detailnější informace k nálezům.

Chocovice). Příměsí tvoří především zrnka písku (doložena je i slída, Třebeň). Většina nádob má jednoduše profilovaný okraj (vyjma „importů“).

Výzdobu eviduji u všech nádob. Nejčastějším motivem je hřebenová vlnice (3x) a jednoduchá vlnice (3x), dále vpichy, záseky a vlnice/rýhy. Na zřejmě míse z Chebu je zdokumentována výzdoba vně okraje (rýhy) a specifický motiv se objevuje u nádobky z Cetnova (plastické lišty, kazetový motiv a hřebenový vpich; viz graf 7). Na žádné z nádob se nepodařilo najít značku, nicméně na dalším materiálu z hradiště Cheb se značka na dně objevuje a to ve formě kruhového rámování, nicméně není častým jevem (*Hejna 1967a, 208*).

Severovýchodní Bavorsko

Ze severovýchodního Bavorska se mi podařilo nashromáždit data o 57 keramických nádobách (viz graf 3) pocházejících z pohřebních areálů (obr. 88 – 98).

Kromě několika starších autorů, kteří se okrajově zabývali i studiem keramiky, ovšem především pouze v rámci katalogizace lokalit (např. *Stroh 1954*), je s touto problematikou spjat především H. Losert (*Losert 1993a, 1993b, 2009*). O přehled typologie bavorské „slovanské“ keramiky se pokusil taktéž Z. Váňa ve své práci o raně středověkém osídlení Bavorska, ovšem bez většího hledání analogií na západě Čech (*Váňa 1958*). Z. Váňa rozlišuje (po vzoru R. Turka) tři tvarové typy keramických nádob – hrnce, láhve a mísy. Nejpočetněji zastoupenou skupinu tvoří hrncovité nádoby soudkovitého a vejčitého tvaru. Vyšší vejčité hrnce jsou zastoupené např. v Nabburgu, Burglengenfeldu, Kallmünz a Krachenhausenu (často se u nich vyskytuje mnohonásobná vlnice, hřebenový vpich nebo kombinace obojího). Nižším typ této nádoby se vyskytl taktéž v Kallmünz, Krachenhausenu a Eichelbergu. Hrnce s ostře odsazeným okrajem pochází z Matzhausenu a Luhe. Analogie

k těmto nádobám autor spatřuje například v materiálu na severozápadě Čech (*Váňa 1958*, 186 – 188). K hrncům se soudkovitým tělem z Burglengenfeldu, Krachenhausenu a Kallmünz (zdobené mnohonásobnou vlnicí nebo liniovými pásy) vidí analogie v Čechách již ve starohradištním období (*Váňa 1958*, 190 – 191). Také v nálezech lahví (Burglengenfeld a Nabburg) a mís (Burglengenfeld) vidí velkou podobnost s materiálem z Čech, především zase v severozápadní oblasti (např. Žatec, Slatina apod.), jež si vysvětluje jako důsledek přímého vývoje z tradic podunajského okruhu (*Váňa 1958*, 191 – 193; *Zeman 1975*, 212).

Nejnovější a zároveň nejstarší nálezy keramiky z tohoto území pochází z výzkumů H. Loserta v Řezně – Großprüfeningu v letech 2003 – 2005. Již na několika místech zmiňované pohřebiště, jehož žárový ritus a materiál doposud neměl na tomto území obdoby. Nálezová situace je H. Losertem datována do poslední třetiny 6. století až do první poloviny 7. století²⁶ (*Losert 2009*, 239), což naznačuje přítomnost určitých skupin (které je možno spojovat se slovanským etnikem) na tomto území již relativně brzy. Keramické nádoby (hrnec se zaobleně dvojkónickým tělem, vázovitá nádoba s užším ústím, vázovitá nádoba se širším ústím a baňatá nádoba s maximální výdutí ve střední části a se dvěma reparačními otvory, bez výzdoby; podle *Zeman 1975*, obr. 1) se velice podobají keramice časně slovanského období. Ovšem nejbližší analogie v Plzeňském kraji nenacházíme. Několik fragmentů pochází z jižních Čech (Bechyně, Purkarec, již zdobený pražský typ – Hosty, Písek - datace nejistá; *Kuna – Profantová a kol. 2005*, 75 – 82).

Dalším keramickým materiálem, který H. Losert nazývá „časně slovanským“, jsou tři nádoby z Iffelsdorfu (Okr. Schwandorf), řazené do přelomu 7. a 8. století (*Losert 2009*, Abb. 12) a hrobový celek z Eggolsheimu – Peuntu (okr. Forchheim), obsahující keramickou nádobu vejčitého tvaru

bez výzdoby, ze 7. století (*Losert 2009*, abb. 13). Z území západních Čech jsou nejstarší nálezy řazeny až do 7. – 8. století (ulice Karlovarská a Sady 5. května, *Metlička 2005a*, 160 – 161). Jedná se o zřejmě druhotné uložení keramických fragmentů z výzkumu hrncířské pece v Plzni v jámě. Keramický materiál je ve formě zlomku s výzdobou ze dvou pásů hustě řazených rýh, mezi nimiž byla vyryta vlnice a zlomku s obvodovými rýhami v hrdle s dvěma šikmými pásy ze tří rýh (*Dobová – Nechvátal 1996*, 59 – 64, obr. 10 : 2, 6). Podobný typ výzdoby se objevuje i na druhé nádobě z Iffelsdorfu (*Losert 2009*, abb. 12 : 2).

Z celkového počtu 57 kusů nádob převažují hrnce (53 ks, 93%), po dvou exemplářích se objevily láhve a misky (tab. 2). Kromě těchto tradičních typů stolní keramiky byla během nových výzkumů v Iffelsdorfu nalezena pánev v žárovišti (jež je dávana do souvislosti s rituálními obřady během pohřebního rituálu, *Losert 2012*, 150). Stejně jako v předešlých souborech nejvíce nálezů dosahovalo výšky 10 – 20 cm (40 ks), druhou zastoupenou skupinou jsou malé nádoby do 10 cm (12 ks), tři nádoby spadají do kategorie 20 – 30 cm a dokonce výška jedné nádoby z Burglengenfeldu přesáhla 30 cm (viz graf 4 a 5).

Barva keramické hmoty u sledovaných nádob se pohybovala na škále různých odstínů šedé a hnědé (šedohnědá, tmavě hnědá, tmavě šedohnědá; většina nálezů) až po černohnědé (např. Kallmünz, Krachenhausen) a červenohnědé (např. Burglengenfeld). Většinu okrajů řadím mezi jednoduše profilované s různým seříznutím (např. kuželovité, vodorovné), zaoblený.

Nádoby vykazovaly různé varianty zdobení, z nichž nejoblíbenější byla hřebenová vlnice (15 ks), následovaná jednoduchou vlnicí (10 ks) a

---

²⁶ Spirálovitá ozdoba z pohřebiště má analogie v Čechách v Roztokách a je datována do let 566 – 620 (podle *Profantová 2012*).

hřebenovou vlnicí kombinovanou s pásy (9 ks). Celkový přehled výzdoby udává graf 7.

Značka na dně se objevila ve 21 % všech nádob (12 ks; graf 6). Většinu značek tvořily obrazce v kruhovém rámování (10 ks) a po jednom se objevil motiv ve čtvercovém rámování a jeden prostý motiv (podle *Varadzin 2007*). Ve dvou případech dokonce uvažuji o technické značce na dně (Iffelsdorf; podle *Macháček 2001*, obr. 19).

9 EXKURZ – ZÁUŠNICE

Záušnici, jakožto ozdobu hlavy, nacházíme v hrobových celcích v mnoha regionech střední Evropy. V minulosti se stala jedním z předmětů, jejichž nositeli měli být slovanské kmeny („kde jsou závěsné kruhy nebo záušnice, tam byli v 8. – 12. století Slované, viz *Niederle 1913*, 590). Začátek výskytu tohoto šperku v Čechách je kladen do první třetiny 10. století a mizí postupně na přelomu 12/13. století (např. *Smetánka 1973*; *Štefan 2010*). Většina bavorských lokalit, obsahující tento typ šperku, je datována do 8. – 9. století (srov. *Stroh 1954*; *Losert 2009*), nicméně se objevují také na pohřebištích mladších (10. století, Barbaraberg, Lintach; *Hannig 2003*).

Předmětem této části je podrobnější analýza souborů z Plzeňska, Karlovarska a Horní Falce/Frank vzhledem k velkému zastoupení záušnic na severobavorských pohřebištích (přehled lokalit tab. 3). Některé zdejší nálezy záušnic se již na první pohled trochu liší od standartních forem, které známe z našeho území a to především svojí velikostí. Dalším znakem je existence typů, jejichž analogie v Čechách nenacházíme, či ve velmi omezené míře (např. záušnice s háčkem, navazující na pozdně merovejskou tradici?, *Štefan 2010*, 177). Hlavní otázky kladené při těchto analýzách se týkaly materiálu, velikosti/průměru, typologie a chronologie.

Pramennou základnu tvoří celkem 118²⁷ předmětů z Plzeňského kraje (24 lokalit spadající do horizontu plochých řadových pohřebišť, pohřebišť u sakrální stavby či ojedinělé nálezy), 91 z Karlovarského kraje (5 lokalit, především nálezy ze všech sezon výzkumu chebského hradu) a 446 z Horní Falce/Frank (24 lokalit; viz tab. 4). Materiál z Čech představuje všechny nálezy, u kterých mohla být provedena detailnější deskripce. Ze sledovaného území Bavorska byly vybrány k analýze téměř všechny lokality obsahující v inventáři záušnice, nicméně také se objevily pohřebišť s absencí podrobnějších informací o předmětech, tyto artefakty nebyly do analýz zahrnuty. Při dalších úvahách k nim v některých případech bylo přihlíženo.

Deskriptivní systém

Jak jsem již uvedla v úvodních kapitolách, byly využity databáze již vytvořené (databáze šperku v Bavorsku, součást bakalářské práce a databáze pohřebišť s nálezy z Plzeňského kraje, MS Access), další data byla zpracována v programu Microsoft Excel a poté některá data převedena do programu Statistica 10.

Databáze obsahovala deskriptory lokalita, inventární číslo, průměr 1 a 2 (měřeno na dvou místech), síla drátu, šíře ukončení, typ ukončení (kód tvoří spojení zkratk : 0 – bez ukončení, tupý konec, E – esovitá klička, H – háček, F – fragment, může se vztahovat na pouze jedno ukončení, Oč – očko, K – „knoflíkovitý“ konec, Ež – esovitá klička zdobená žlábkováním, P – pletená), materiál (v případě RFA analýz i podrobný rozpis materiálových skupin). Pro potřeby dalších otázek byly také zaznamenány informace o váze, korozi, data vztahující se k nálezu šperku (hrob, ojedinělý nález atd.) aj.

---

²⁷ K analýze vybrán menší počet záušnic (116 ks), než je zmíněn v publikaci (zdokumentováno 109, u dalších doplněny informace pouze na základě zmínek v literatuře; *Schejbalová 2011*, 32), neboť byly vyřazeny pro chybějící využitelná data. Navíc 19 ks ze Sušice.

9.1 Volba materiálu na výrobu záušnic

Identifikace materiálu u předmětů vychází buď z publikované literatury anebo z vlastního empirického určení. Vzhledem k absenci materiálových analýz z Bavorska nelze detailněji postihnout složení předmětů. Na českém území byly srovnány data z RFA analýz z Plzeňska a Chebska²⁸.

V kategorii materiál byly zdokumentovány případy výroby záušnice²⁹ ze stříbra, bronzu, cínu, olova, mědi, železa, plátování stříbrem, plátování zlatem (příp. zlacení) a případy, kdy nevíme materiál (další deskriptory byly použitelné, takže byly předměty přesto zahrnuty do databáze).

Stříbro

Nejpoužívanějším materiálem v celé oblasti bylo stříbro. Mimo výsledky RFA analýz se stříbro vyskytlo na Plzeňsku ve 14 případech (k tomu musíme připočítat RFA skupiny B1 a B2 v počtu 6 ks) a na Karlovarsku v 6 případech (plus 47 ks skupin B1 – 3). Ovšem nejvíce je stříbro zastoupeno na záušnicích v Bavorsku (281 případů ze 446; početní zastoupení všech typů materiálu udává graf 30). Detailnější rozpis stříbrných záušnic na severobavorských lokalitách graf 32 a tab. 15.

V plzeňském kraji bylo nalezeno nejvíce stříbrných záušnic na pohřebišti v Řesanicích v počtu 8 ks (7 ks určení bez RFA a 1 ks s pomocí RFA analýzy), dále po 3 ks v Dobřanech a v Sušici, po 1 ks v Plzni – Homolce (viz graf 28 a tab. 13).

Na Karlovarsku převládají stříbrné šperky v Chebu v počtu 41 ks včetně výsledků RFA, které odhalily také stříbro na pohřebišťích Horní Lomany (2 ks) a Třebeň (10 ks; viz graf 29 a tab. 14).

Nejvíce zastoupené stříbro na bavorských záušnicích je všudypřítomné téměř na každém pohřebišti (na 17 z 24 sledovaných lokalit). Téměř dominuje na největších (co do počtu záušnic) – ve Weismainu (90 ks) a Thurnau – Alladorfu (63 ks). Větší počet také evidujeme v Barbarabergu (36 ks), Matzhausenu (28 ks) a Krondorfu (14 ks).

Plátování stříbrem

Velmi oblíbená technika plátování jádra (nejčastěji slitina mědi, bronz) stříbrnou fólií se objevuje na české straně v hojném počtu 36 ks (včetně výsledků RFA). Zajímavou otázkou je absence plátování na bavorské straně. Plátování je často spojováno spíše s nejmladšími horizonty záušnic (větší rozměry, 11. – 12. století (*Krumphanzlová 1974, 56*), ovšem máme řadu nálezů zřejmě starších (např. Plzeň - Radčice, průměry okolo 14 mm nebo některé záušničky z Chebu, průměr cca 15 mm). Je nicméně zajímavé, že tato módní záležitost nepronikla na bavorské území (viz tab. 12).

Bronz

Druhým nejčastěji zastoupeným materiálem ve všech regionech je bronz. Různými slitinami mědi (podle analýz RFA cca 10 ks) se budu zabývat v příslušné kapitole. Nyní zhodnotím pouze předměty označené jako bronzové.

Na Plzeňsku byl určen bronz v 54 případech (bez RFA) a na Karlovarsku ve 20 případech (bez RFA; tab. 13). Na sušickém pohřebišti bylo nalezeno 16 bronzových záušnic a 6 v Řesanicích, na 14 lokalitách se pohybují v počtu 1 – 4 ks. Z Chebu pochází 11 bronzových záušnic (bez RFA) a 5 ks ze Štědré a 4 ks ze Žlutic (tab. 14).

---

²⁸ Viz samostatná kapitola.

²⁹ Materiál se vyskytl na některém z regionů.

Celkem 126 bronzových záušnic evidují z bavorských pohřebišť. Nejvíce bronzu pochází z Barbarabergu (23 ks), Matzhausenu (19 ks), Burglengenfeldu (18 ks), Weismainu (16 ks) a Thurnau – Alladorfu (14 ks). Počet 1 – 11 ks pochází z dalších 8 lokalit (viz tab. 15).

Železo

V Bavorsku je na třetím místě železo, které na západě Čech neevidujeme (ovšem zajímavý je větší podíl železa u prstenů z Chebska – skupina L, podobné složení se jinde zatím nevyskytlo). Železné záušnice se objevily v Barbarabergu (7 ks) a ve Weismainu (2 ks). V Barbarabergu dosahovaly největší průměru 53 mm a nejmenší okolo 30 mm. U všech se jednalo o typ záušnice s esovitým ukončením (tab. 15). Nejbližší analogie nacházíme v jižních Čechách, v Milevsku, kde ovšem dosahují mnohem větších rozměrů a jsou řazeny do 12. století (nejmenší 65 mm, další 80 a 78 mm; *Břicháček 1992, 178 - 180*).

Měď

Z Weismainu pochází 4 exempláře záušnic vyrobených z mědi (tab. 15). Z přilehlého českého území se podařilo nalézt jednu měděnou záušnici z Tasnovic – Štítar (podle RFA skupina E; graf 8).

Cín a olovo

Jedna olověná záušnice pochází z Barbarabergu (průměr 22 mm; tab. 15) a jedna ze Srbů na Plzeňsku (podle RFA skupina C, průměr 20 mm; graf 9).

Jediný fragment cínové záušnice byl nalezen v Rokycanech, nález se nachází ve velmi špatném stavu a nemůže poskytnout další informace (nelze změřit průměr apod.). Kombinaci olova s cínem odhalily analýzy na dalším šperku z Rokycan (podle RFA skupina F, průměr 37 mm; graf 9).

Zlacení (plátování zlatem?)

Jediný pozlacený exemplář záušnice nebo náušnice měl pocházet z hrobu 17 v Burglengenfeldu (společně s 4 skleněnými korálky a nožíkem), nicméně bohužel další podrobnosti o nálezů nejsou známy (*Stroh 1954*, 13). Na chebském hradě byla nalezena jedna esovitá záušnice plátovaná zlatem (průměr 23 mm) a z Řesaníc máme také jednu potaženou zlatou folií velmi malé velikosti (průměr 13 mm; viz tab. 12).

Zlato³⁰

Na pohřebišti ve Staffelsteinu „Siechenhaus“ (Horní Franky) se objevují dvě záušnice vyrobené ze zlata (s esovitým ukončením a háčkem EH, průměr 32 mm), společně v souboru se 2 stříbrnými (průměr 57 mm, typ EH) a 1 z bronzu (56 mm, EH), bronzovou jehlicí a nožem (hrob 1937/4; *Pöllath 2002*, 152). Ze západu Čech nepochází jediný celý předmět ze zlata (viz tab. 12).

9.2 RFA analýza souboru záušnic ze západních Čech

V této kapitole představím výsledky rentgenové fluorescenční analýzy ze dvou regionů západních Čech – Plzeňska a Chebska. Jedním z cílů těchto analýz, kromě obohacení materiálového spektra šperků v raně středověkých Čechách, mělo být srovnání s materiálem z bavorských řadových pohřebišť. Vzhledem k tomu, že se zatím nepodařilo dojednat případnou zápůjčku předmětů do Čech na analýzy a žádné publikované nejsou k dispozici, musíme se prozatím spokojit s komparací dat v rámci prostředí západních Čech (s přihlédnutím k materiálu ze středních Čech). Nicméně i toto srovnání se jeví jako zajímavé, neboť výsledky jsou velice kontrastní a poukazují na skutečnost, že Chebsko mělo specifickou roli v celém regionu. Oba soubory

byly měřeny v Ústavu jaderné fyziky AV ČR v Řeži, kde analýzy provedl Ing. Marek Fikrle, PhD. (data z Chebska vyhodnotil J. Frána). Jedna ze záušnic z Třebeně (okr. Cheb) byla podrobena také tomografii v Centru nových technologií Západočeské univerzity v Plzni (obr. 113; *Schejbalová – Gregor – Fikrle 2013*). Z Plzeňska bylo vybráno 26 záušnic a z Chebska 64 záušnic a 5 prstenů (tab. 5 a 6).

Plzeňsko

Rentgenová fluorescenční analýza je čím dál častěji využívána vzhledem ke své nedestruktivnosti jako jedna z metod mikroanalýzy materiálu kovových artefaktů (výběr z české literatury uvádím v *Schejbalová 2011, 47*; nově *Schejbalová- Gregor – Fikrle 2013*). Také bývá využívána jako podklad k výběru správné metody konzervace předmětů (více *Fikrle – Frána – Tomková 2012, 321*). Výsledky analýzy souboru esovitých záušnic z Plzeňského kraje byly již několikrát mnou publikovány (*Schejbalová 2010, Schejbalová 2011*), nicméně pokusím se o shrnutí výsledků.

K analýze materiálu byl vybrán vzorek 26 záušnic ze 14 lokalit. Po skončení analýz byl nově reinterpretován materiál u mnoha předmětů z obou regionů, neboť nebyl určen správně.

Vyčleněné skupiny materiálového složení vychází z klasifikace K. Tomkové, kterou jsem převzala a postupně ji společně, na základě nových dat, upravujeme (podle *Frána - Tomková 2005, 324, tab. 7*).

Skupiny podle RFA³¹

B1 – Ag+Cu (Ag nad 80%, Cu do 5%)

B2 – Ag+Cu (Ag pod 80%)

---

³⁰ Dva exempláře ze zlata nejsou zahrnuty v databázi, neboť byly objeveny až po provedení příslušných analýz.

³¹ Kurzívou označené skupiny vyskytující se na Chebsku

B3 – Ag (40-60%)

B4 – Ag (10-40%)

C - Pb

D2 – Cu+Sn (Zn do 2%)

D3 – Cu+Zn

D4 – Cu+Zn+Sn (Zn nad 2%, Sn do 3%)

D5 – Cu+Zn+Sn (Zn nad 2%, Sn nad 2%)

E – Cu (příměsy do 5%)

F – Sn+Pb

G – Ag plátované

J – zlacení (J1 – Ag jádro, J2 – Cu či bronz, J3 – Cu+Zn)

L - Cu+Zn+Sn + Fe

Chebsko

Nejpočetnější skupinu esovitých záušnic reprezentuje skupina s podílem stříbra nad 80% a velmi malým podílem mědi (0,8 – 5,1 %; skupina B1 podle *Fikrle – Frána – Tomková 2012, 321*). Do této kategorie spadá 38 záušnic (Cheb 28 ks, Třebeň 8 ks a Horní Lomany 2 ks).

Druhou, již menší kategorii, tvoří nálezy s podílem stříbra pod 80% a podílem mědi pohybujícím se v rozpětí 19,4 – 30 % (skupina B2 podle *Fikrle – Frána – Tomková 2012, 321*). Ve slitinách se také objevuje v menší míře olovo (1,3 – 3%). Celkem do této skupiny řadíme 9 záušnic (Cheb 6 ks a Třebeň 3 ks).

Slitiny mědi, zinku (nad 2%) a cínu (nad 3%; skupina D4) se vyskytly v 6 případech (Cheb 3 ks a Třebeň 3 ks). Zajímavostí je velmi vysoký podíl olova u dvou záušnic z Třebeň, který byl nejvyšší z celého souboru záušnic (18 a 23%). Tak vysoká koncentrace olova se vyskytla pouze u dvou prstenů z Chebu (17 a 29%).

V analyzovaném souboru se vyskytlo 7 záušnic, které byly plátované stříbrem (Cheb 1 ks, Třebeň 2 ks a Horní Lomany 4 ks; skupina G).

Jediným exemplářem vyrobeným z mědi je záušnice z Chebu (skupina E). Záušnice vyrobená téměř z čisté mědi (97,4%) obsahovala dále zcela marginální podíly olova (1%), stříbra, zinku a cínu (vše do 1%).

Nově vyčleněné skupiny tvoří jedna záušnice s podílem stříbra 45% (stříbro 40-60%; skupina B3) a dvě s podílem 21 a 24 % (stříbro 10 – 40%; skupina B4). V obou případech je materiál doplněn mědí a v menší míře železem, cínem a zinkem. Všechny tyto nálezy pocházejí z Chebu.

Kromě esovitých záušnic bylo RFA analýze podrobena také 5 prstenů (Cheb 3 ks, Horní Lomany 1 ks, Třebeň 1 ks), u kterých byla detekována nová skupina L, kterou reprezentuje slitina mědi s výraznějším procentuálním zastoupením železa v hodnotě 5 - 8% (Cheb 2 ks). Další zastoupené skupiny v souboru prstenů jsou slitina mědi, zinku (nad 2 %) a cínu (nad 3%) z Chebu (D5), stříbrný prsten s podílem stříbra přes 80% (již zmiňovaná skupina B1) a slitina mědi, zinku (nad 2%) a cínu (do 3%) z Horních Loman (skupina D4).

Z celkového počtu 69 ks šperků obsahovalo 51 ks velké množství stříbra (50 ks záušnic a 1 ks prsten; skupina B1 - 39 ks, B2 - 9 ks, B3 - 1 ks a B4 - 2 ks), zbylých 18 předmětů bylo identifikováno jako různorodé slitiny mědi, včetně stříbrem plátovaných záušnic, jejichž jádro bylo taktéž slitinou (celkem 7 ks). Výsledky udává graf 8.

Komparace výsledků

U zhruba 21 záušnic z Chebska materiálové analýzy potvrdily předpoklad, že dotyčné kusy byly vyrobeny ze stříbra či plátované stříbrem. Jak již bylo uvedeno, často analýzy prokázaly jiný materiál (i když někdy byl poznán i pouhým okem), takže několik záušnic, které byly označeny jako stříbro, jsou nově určeny jako plátované stříbrem (Cheb; *Hasil 2010*, tab. 1), naopak některé byly určeny jako bronzové plátované a analýzy ukázaly materiál stříbro (Cheb, *Hasil 2010*, 36). Dále se objevuje určení bronzu u jednoho exempláře (analýzy prokázaly měď, taktéž u exempláře z Chebu; *Hasil 2010*, 36), olova (prokázáno stříbro, A 6553) nebo pozlaceného železa (slitina mědi u chebské záušnice, taktéž *Hasil 2010*, 36).

Srovnáním výsledků z Chebska s ostatními daty z jiných regionů, především z Plzeňského kraje, můžeme konstatovat menší míru variability. Nejvíce je procentuálně zastoupeno stříbro (skupina B1 a B2), v menší míře slitiny mědi (D4, E). Výskyt a převaha kvalitního stříbra (skupina B1) na pohřebišti na Chebském hradě není překvapivá vzhledem k významu lokality. Je ovšem zajímavé, že v analyzovaném souboru z Chebu nebyl zjištěn žádný šperk, který by byl vyroben ze zlata či alespoň zlacen (existuje jedna záušnice z Chebu plátovaná zlatem, nicméně vzhledem ke stavu šperku nebyl vzat na analýzy; *Hejna 1975*, 76). Z Řesanic (okr. Plzeň – jih) máme pouze jedinou pozlacenou záušnici (skupina J2, jádro slitina mědi; *Schejbalová 2011*, 80), další analyzované nálezy pocházejí z Čech, např. z Žalova (*Fikrle – Frána – Tomková 2012*, 325) či Loretánského náměstí v Praze (v tomto případě bylo jádro stříbrné a záušnice byla souběžně plátována také stříbrem; *Frána – Tomková 2005*, 317).

Doposavad' analyzované esovité záušnice z Plzeňského kraje vykazují větší škálu variant složení materiálu (graf 9), což dokládá skutečnost, že se jedná většinou o venkovská pohřebiště nebo hradiště nevelkého významu (Planá, okr. Plzeň – sever). Ovšem zatím postrádáme analýzy několika šperků ze Starého Plzeňce, ale také širší chronologický rámec některých

nálezů. Plzeňsko vykazuje především větší variabilitu slitin mědi, zinku a cínu (pouze skupina D4 – šest záušnic). Jednotlivé skupiny jsou sice na Chebsku zastoupeny ve velmi malém množství (skupiny D2 a D3 1 ks, D4 5 ks, D5 3 ks), ale jednotlivé poměry zinku a cínu se liší (D2 – Cu a Sn, bez Zn; D3 – Cu a Zn a Sn, Sn kolem 0,1%; D4 – Cu a Zn a Sn, Zn nad 2%, Sn do 3%; D5 – Cu a Zn a Sn, Zn nad 2%, Sn nad 2%). Podobná situace je na pohřebištích Pražského hradu, kde největší část zkoumaných záušnic spadala do kategorie slitin mědi (*Frána – Tomková 2005*, 319). Také na Levém Hradci se tyto skupiny vyskytují a převážně pocházejí z mladohradištního pohřebiště u kostela sv. Klimenta (skupiny D4 a D5). Hypotézu o posunu horizontu esovitých záušnic vyrobených ze slitin D2 a D3 (10. století, případě ještě ve starším období zastoupením stříbra) k esovitým záušnicím (11. – 12. stol.) vyrobených ze slitin D4 a D5 (*Fikrle – Frána – Tomková 2012*, 334), můžeme vysledovat i na případě záušnic z Plzeňska (srov. *Schejbalová 2011*, 53; více *Schejbalová – Gregor – Fikrle 2013*).

9.3 Velikost/průměr záušnice

Metoda měření průměru záušnic, která byla použita, vychází ze způsobu měření maximálního a minimálního průměru těla, kdy je následně využit konečný průměr, bez kličky (podle *Zápotocký 1965*, *Dresler 2002*). Kategorie velikosti průměru byly vypracovány K. Tomkovou pro pohřebiště na Pražském hradě a okolí, již v minulosti jsem tento systém kódů využila vzhledem k přehlednosti (*Schejbalová 2009, 2011*).

Přehled kódů pro určení velikosti:

M1 – do 15 mm

M2 – 15 – 20 mm

S – 20 – 30 mm

VT – 30 – 40 mm

VČ – 40 – 50 mm

VP – 50 – 60 mm

VŠ – 60 – 70 mm

VS – 70 – 80 mm

VO – 80 – 90 mm

F – nelze změřit

Záušnice do 15 mm (M1)

Téměř totožný počet záušnic nejmenší velikosti pochází z obou západočeských krajů (Plzeňsko 31 ks, Karlovarsko 30 ks), z Bavorska se mi podařilo objevit 16 ks (přehled velikostních skupin viz tab. 16).

Největší koncentrace těchto velikostí byla nalezena v Řesanících (12 ks), Plzni – Radčicích (11 ks), Chebu (16 ks) a Třebeni (14 ks). V počtu jednoho exempláře máme z Dobřan, Cheznovic a Plzni – Litic (dále tab. 17 a 18).

Početně málo zastoupené záušnice tohoto průměru jsou z bavorských lokalit (Barbaraberg 5 ks, Matzhausen 3 ks, Thurnau – Alladorf 2 ks, Krondorf, Pressath – Riggau – Eichelberg, Rundig – Niederrunding – Satzdorf, Staffelstein – Altenbanz, Wattendorf a Weismain po 1 ks; pro tuto oblast také tab. 19 a 20).

Záušnice do 20 mm (M2)

Rozsah průměru od 15 do 20 mm se objevil na Plzeňsku 25 ks (Sušice 7 ks, Plzeň – Homolka 6ks, Řesanice 4 ks, Dobřany a Cheznovice 2 ks, po 1 ks Plasy, Planá, Plzeň – Radčice a Srby) Karlovarsku na 24 ks (Cheb 18 ks, Horní Lomany 5 ks a Třebeň 1 ks) a v Bavorsku počet nepřesáhl 13 ks (Barbaraberg 7 ks, Weismain 2 ks, po 1 ks Burglengenfeld, Krondorf, Neustadt a. K, Thurnau – Alladorf).

Záušnice do 30 mm (S)

Ze všech analyzovaných záušnic ve všech třech oblastech dosáhly největšího počtu exempláře v horizontu 20 – 30 mm (celkově 117 ks). Nejvíce jsou zastoupeny v Bavorsku (72 ks – Barbaraberg 28 ks, Weismain 15 ks, Thurnau – Alladorf 11 ks, po 5 ks Burglengenfeld a Matzhausen, Wirbenz 4 ks, Harsdorf 3 ks a Wattendorf 1 ks).

V Čechách dominují nálezy z Chebu (17 ks), následovanými předměty ze Sušice (6 ks) a v menších počtech objeveny také v Plané (okr. Plzeň - sever, 4 ks), Dobřanech (2 ks), Chockově (2 ks), Přešticích (2 ks), Plzni – Radčicích (2 ks), Rokycanech (2 ks), Plané (okr. Tachov, 2 ks), Tasnovicích (1 ks), Myslívě (1 ks) a Štědré (1 ks).

Záušnice do 40 mm (VT)

Celkem 74 nálezů spadá do kategorie velikosti do 40 mm. Z nichž 58 ks pochází z bavorského prostředí (Barbaraberg a Matzhausen po 12 ks, Weismain 11 ks a Thurnau – Alladorf 10 k, Burglengenfeld a Wirbenz po 4 ks, Krondorf 2 ks, Gesees, Kasendorf „Turmberg“ a Wattendorf po 1 ks).

Klesající trend počtu záušnic větších rozměrů se objevuje na českém území, kde bylo zdokumentováno pouze 16 ks předmětů (Plzeňsko – Starý Plzenec 4 ks, Plzeň – Radčice 3 ks, po 1 ks Rokycany, Havlovice a Sušice; Karlovarsko – Cheb 3 ks, Štědrá 2 ks a Třebeň 1 ks).

Záušnice do 50 mm (VČ)

Opět poměrně vysoké číslo pochází z německého prostředí (74 ks), z čehož největší koncentrace se objevuje ve Weismain (26 ks) a v Thurnau – Alladorfu (11 ks). Dále je evidujeme poměrně rovnoměrně ve Wirbenz (8 ks), Krondorfu (6 ks), po 5 ks v Burgengengfeldu, Matzhausenu a Barbarabergu a ojediněle také v Neustadtu a. K., Theuern a aj.

Z českého území řadíme do této kategorie nálezy z Plzně – Doubravky a Žlutic (po 3 ks), Štědré a Příšova (po 2 ks) a Chockova, Myslíva a Úboče (po 1 ks).

Záušnice do 60 mm (VP)

Druhý největší počet záušnic má velikost 50 – 60 mm (Bavorsko 94 ks, západní Čechy pouze 8 ks). Největší převahu v počtu kusů má bavorské pohřebiště Weismain, kde bylo nalezeno 34 ks, poté je následováno počtem 23 ks z Thurnau – Alladorf a 11 ks bylo zjištěno v souboru z Matzhausenu. V menším rozsahu se objevují také ve Wirbenz a Burglengengfeldu (obě 5 ks), ojediněle v Barbarabergu, Krondorfu, Neustadtu a. K., Naaburgu, Gesees, Kasendorfu – Zultenbergu atd.

Kromě 4 záušnic z Myslíva se mi podařilo nalézt pouze po jednom předmětu ze Žlutic, Luženice, Mariánské Týnice a z Tasnovic – Štítar.

Záušnice do 70 mm (VŠ)

Největší nálezy západočeských záušnic spadají do této kategorie a pocházejí v počtu 5 ks z Plzeňského kraje. Po dvou předmětech registrují z Plas (jedná se o jedinou pletenou záušnici ze západních Čech) a Tasnovic – Štítar. Jeden nález byl učiněn v Plané (okr. Plzeň – sever).

Velmi populární jsou tyto velikosti v bavorském prostředí, kde se objevil na polovině sledovaných pohřebišť (Weismain a Thurnau – Alladorf po 14 ks, Neustadt a. K. 7 ks, Matzhausen 6 ks, Burglengenfeld 5 ks).

Záušnice do 80 mm (VS)

Na 10 bavorských lokalitách byla přítomna v pohřební výbavě tato záušnice. Nejvíce se objevuje ve Weismain (7 ks), následována Matzhausenem (4 ks), Thurnau – Alladorfem (3 ks) a Burglengenfeldem (2 ks). Ojedinělý nález pochází z Neustadt a. K., Naaburgu, Tabernackelu, Ebensfeldu – Döringstadtu, Gesees a Wattendorfu.

V západních Čechách se mi nepodařilo objevit záušnici tohoto průměru.

Záušnice do 90 mm (VO)

Také pouze z bavorských lokalit jsou předměty dosahující této velikosti. V Burglengenfeldu a Unterammerthalu eviduji po dvou záušnicích a po jednom exempláři se mi podařilo nalézt v Naaburgu a Kasendorfu – Zultenbergu.

Fragmenty

Z celého souboru 655 předmětů nešlo zjistit velikost (vzhledem k rozsáhlejšímu poškození artefaktu) u 40 záušnic (z Bavorska 28 ks, Plzeňska 5 ks a Karlovarska 7 ks), nicméně byly zahrnuty do databáze vzhledem k dalším informacím, které mohly ještě poskytnout.

9.4 Přehled typů záušnic

Obliba kruhových šperků, jejichž konce jsou různorodě zpracovány, nepochází až z raného středověku, ale objevují se i v mnohem starším období napříč Evropou (již dříve např. *Niederle 1913*, 589). Ustálená forma záušnice s jedním koncem esovitě ukončením dosáhla vrcholu ovšem právě ve sledovaném období. Nicméně, i když se jednalo o zřejmě nejpopulárnější typ (především na našem území), objevují se typy i jiné, především v sousedním Bavorsku.

Pro potřeby jednodušší práce s daty bylo dáno kódové označení každému konci šperku a možnými doplňujícími informacemi (příkladem je navlečený bubínek – „b“ či přidání do kódu písmeno „p“ – pletená apod.)³².

Přehled kódů (zkratk) pro typ záušnice

E0 – jeden konec tvoří esovitá klička (E) a druhý je bez specifického ukončení (většinou se jedná o tupý konec – 0)

EK – esovitá klička a „knoflík“ (zakulacený konec, který je zesponu přiškrcen; ukončen drobnou kuličkou podle *Štefana 2010*, 177)

00č – bez zjevného ukončení a očko

0Ež – bez zjevného ukončení a esovitá klička zdobená žlábkováním

0K – bez zjevného ukončení a „knoflík“

HOč - jeden konec ukončen háčkem a druhý očkem

HOčB – jeden konec ukončen háčkem a druhý očkem, na záušnici je navlečen bubínek (většinou ve formě korálku)

---

³² Přehled početního zastoupení v jednotlivých regionech udává tabulka 20.

HEž – jeden konec ukončen háčkem a druhý esovitou kličkou zdobenou žlábkováním

OH - bez zjevného ukončení a háček

EH – esovitá klička a háček

HH – oba konce ukončené háčkem

HHd – oba konce ukončené háčkem, na záušnici je napleten drát

HEb – jeden konec ukončen háčkem a druhý esovitou kličkou, na záušnici je navlečen bubínek (většinou ve formě skleněného korálku)

FOčP – specifický typ pletené záušnice, jejíž jeden konec byl ulomen (F) a druhý obsahoval očko

F – fragmenty záušnic (pokud chybělo jediné ukončení, nález byl zařazen do této kategorie z důvodu zjednodušení systému, výjimku tvoří typ FOčP, který byl zařazen do databáze)

Přehled zastoupení jednotlivých typů ukončení udává tabulka 20, pro jednotlivé oblasti tabulka 21 (SV Bavorsko), 22 (Plzeňsko) a 23 (Karlovarsko).

EH

Celkem 231 záušnic obsahuje kombinaci esovité kličky a háčku a všechny tyto nálezy pocházejí z území Bavorska (17 lokalit z 24).

Největší koncentraci této záušnice nacházíme na dvou tradičně největších pohřebištích – Weismain (76 ks) a Thurnau – Alladorf (47 ks). Také v Matzhausenu se těšil tento šperk velké oblibě (33 ks). Menší počet pochází také z Wirbenz (13 ks), Neustadtu a. K. (12 ks) a Krondorfu (11 ks; viz tab. 21).

Ze Sušice měla pocházet také jedna záušnice s háčkem, bohužel se nedochovala, jediný důkaz o její předpokládané existenci je kresba starých nálezů (reprodukce např. *Lutovský 2011*, 176, obr. 95 : 8; tab. 22).

E0

Záušnice s jedním koncem ukončeným esovitou kličkou a druhým bez výrazného ukončení se rovnoměrně vyskytuje ve všech sledovaných regionech (celkem 216 ks – Bavorsko 60 ks, Plzeňsko 88 ks a Karlovarsko 68 ks).

Z německého prostředí máme nejvíce nálezů z Barbarabergu (30 ks), který je následován Burglengenfeldem (9 ks). Na dalších pohřebištích se již vyskytla v menším rozsahu.

Z Plzeňska evidují nejvíce předmětů v Sušici (17 ks), Řesanících (16 ks) a Plzni – Radčicích (15 ks), dále v Plzni – Homolce (7 ks). V omezeném počtu také ve Starém Plzenci (4 ks), Plané (okr. Plzeň – sever, 4 ks).

Na Karlovarsku je tento typ zastoupen na všech sledovaných lokalitách, přičemž v Chebu je tato záušnice naprosto dominantní (43 ks). Z Třebeně pochází 14 ks a další nacházíme ve Štědré a Žluticích (po 4 ks) a v Horních Lomanech (3 ks).

HH

Oproti předešlým skupinám se již další typy objevují sporadicky, ve větší míře typy s háčky, zejména v bavorském prostředí. Oba konce ukončené háčky nacházíme v počtu 18 ks a to pouze z německých pohřebišť (po 5 ks Burglengenfeld a Wirbenz, 4 ks Thurnau Alladorf, Matzhausen a Kasendorf – Zultenberg po 2 ks).

HOč

Záušnice s jedním koncem ukončeným háčkem a druhým očkem v počtu 13 ks byly objeveny ve Weismainu (7 ks), Thurnau – Alladorf (4 ks) a v Barbarabergu (2 ks). Z našeho území žádný nález neeviduji.

OEŽ

Esovitá záušnice s esovitou kličkou zdobenou žlábkou (většinou v počtu 4) pochází z Plzeňského kraje (5 ks) i Bavorska (4 ks). V Myslívě byly nalezeny 3 žlábkované záušnice a po jedné máme z Cheznovic a Plzně – Doubravky. Všechny bavorské žlábkované jsou lokalizovány v Thurnau – Alladorf.

EK

Specifický typ s esovitou kličkou a druhým koncem ukončený „knoflíkem“ se objevil v západočeském prostředí pouze v Sušici na pohřebišti Svatobor (1 ks) a dalších 8 ks pochází z Barbarabergu (6 ks), Krondorfu (1 ks) a Kasendorf – Zultenberg (1 ks).

OH

Záušnice s háčkem (druhý konec není speciálně ukončen) je také známá především ze sousedního regionu (4 ks – Burglengenfeld 2 ks, Matzhausen 1 ks a Thurnau – Alladorf 1 ks). Ze západních Čech žádný nález nemáme.

HOČB

Záušnice s háčkem a očkem, na jejíž tělo je navlečen bubínek (nejčastěji ve formě skleněného korálku) se objevuje na bavorských pohřebištech v Thurnau – Alladorf (2 ks) a Matzhausen (1 ks).

OOč

Dvě bronzové záušnice ukončené očkem se vyskytly v Barbarabergu ve dvou různých hrobech (skupiny M1 a VT).

HEŽ

Po jednom exempláři záušnice se žlábkovaným esem a háčkem máme z Thurnau – Alladorfu (skupina VČ, bronz) a z Karlovarska z Třebeně (skupina VT, stříbro).

OK

Jediná stříbrná záušnice s knoflíkovitým koncem byla nalezena na pohřebišti v Barbarabergu. Od nás analogií postrádáme.

HEb

Také jediný exemplář v kombinaci esovité kličky s háčkem a navlečeným bubínkem pochází z Weismainu. Jedná se o jednu z mála měděných záušnic (skupina S) ze sledovaných regionů (celkem 4 ks).

HHd

Oba konce ukončené háčkem a s navinutým drátem má bronzová záušnice z Matzhausenu (skupina VT). U nás žádný nález učiněn nebyl.

FOčP

Jediná bronzová pletená záušnice velkého průměru (skupina VŠ) s jedním koncem ukončeným očkem (druhý je ulomen) pochází z výzkumu v Plasích. Z bavorského regionu žádný nález nemáme.

9.5 Vztah mezi použitým materiálem a velikostí záušnice

Vztah mezi jednotlivými proměnnými udávají grafy 15 (Karlovarsko), 16 (Plzeňsko) a 18 (severovýchodní Bavorsko).

Bavorsko

Na základě přenesení dat do programu Statistica 10 byl vyhotoven 3D histogram závislosti materiálu a velikosti (průměru) záušnice (viz graf 18).

Stříbro

Na základě analýzy bylo zjištěno největší procentuální zastoupení velikosti VP u stříbrných bavorských záušnic – 24%, poté následovaly velikostní skupiny S a VČ (16%), VŠ (15%) a VT (12%). Zbylé skupiny se vyskytly v 1 – 6%; viz graf 19. Kromě skupiny S tyto záušnice nabývají větších forem.

Bronz

Poměrně vyvážené zastoupení mají bavorské bronzové záušnice – VČ (17%), S, VT a VP (vše 16%). Velikosti VT a VŠ se vyskytují v 13% a 12% (viz graf 20).

Další materiál

Z pěti železných záušnic jich 3 byly velikosti VČ, po 1 záušnici S a VT. Ze čtyř měděných záušnic byly dvě velikosti S a dvě VP. Jediná olověná záušnice dosahovala velikosti S.

Plzeňsko

Stříbro a stříbrem plátované

U stříbrných záušnic³³ z Plzeňska převažují malé velikosti M1 (47%) a M2 (35%; graf 23). Podobná situace je i u nálezů, které byly plátované stříbrem, většina dosahuje malých velikostí skupin M1 – S (M1 36%, M2 7%, S 28%; graf 24).

Bronz

Záušnice dosahující velikostí od M1 – S převažují v bronzové variantě³⁴ (S 28%, M2 20%, M1 17%). Zbývající procentuální zastoupení ukazuje graf 25.

Karlovarsko

Stříbro a stříbrem plátované

U stříbrných záušnic z Karlovarského kraje³⁵ převažují nejmenší velikosti M1 (40%) a M2 (36%), následovaným skupinou S (20%). Pouze jediný exemplář je většího průměru (VT; graf 21). Stříbrem plátované záušnice dosahují všechny velikosti M1 a M2 (mimo 2 nezměřitelné fragmenty).

Bronz a slitiny mědi

Karlovarské (resp. Chebské) záušnice z bronzu a slitin mědi³⁶ dosahují nejmenších velikostí v 31% případů (M1), na druhém místě se objevuje skupina S a VČ (obě 22%; graf 22).

9.6 Vztah mezi velikostí a typem záušnice

---

³³ Včetně výsledků RFA

³⁴ A slitinách mědi podle RFA

³⁵ Včetně výsledků RFA analýz

³⁶ Taktéž zahrnutý výsledky RFA

Vztah mezi jednotlivými proměnnými udávají grafy 13 (Plzeňsko), 14 (severovýchodní Bavorsko) a 17 (Karlovarsko).

Bavorsko

Na základě histogramu můžeme vyčíst, že největší hodnoty nabývá kombinace skupiny VP a EH (84%) a VČ a EH (68%), následovaný skupinou S, VT a VŠ (vše vázané na skupinu EH; graf 26 a 27).

Plzeňsko

Menší variabilita ukončení záušnice ukazuje provázanost skupiny E0 na téměř všechny typy záušnice, z nichž nejvíce jsou zastoupeny menší velikosti (M1 – S).

Karlovarsko

Stejně jako na Plzeňsku je rovnoměrně zastoupen typ E0 na záušnice M1 – S.

9.7 Vztah mezi typem a použitým materiálem záušnice

Vztah mezi jednotlivými proměnnými udávají grafy 10 (severovýchodní Bavorsko), 11 (Karlovarsko) a 12 (Plzeňsko).

Bavorsko

Nejvíce provázaným typem jsou stříbrné a bronzové EH, následované stříbrnými a bronzovými E0.

Plzeňsko

V Plzeňském kraji jednoznačně dominuje kombinace bronzových E0, následované stříbrem plátovanými a stříbrnými E0.

Karlovarsko

Na Karlovarsku převažuje (vzhledem k souboru z Chebu) kombinace stříbrných E0, následované bronzovými E0.

10 CHRONOLOGIE POHŘEBIŠŤ

Horizont 1a, b (6. – 7/8. století)

Jak jsem již několikrát uvedla, v západních Čechách chybí nálezy z nejstaršího období, což může být dáno stavem výzkumu. Když pomineme několik fragmentů keramiky (zřejmě sídelního charakteru) z centra Plzně, za nejstarší pohřební areály z česko - bavorského území musíme považovat žárové hroby v Řezně – Großprüfeningu (poslední třetiny 6. – první poloviny 7. století) a Eggolsheimu (okr. Forchheim, 650 – 675; horizont 1a). Také Pfreimd byl na základě radiokarbonového datování zařazen do 7. století.

Na konec tohoto horizontu (horizont 1b) řadím pohřebiště Krachenhausen (nejstarší pohřby ze 7. století) a Kallmünz (7. – 8. století). Obě lokality se vyznačují absencí tolik oblíbených záušnic.

Horizont 2 (8. – 9. století)

Tento horizont již obsahuje nejstarší pohřební areály ze západních Čech, mohylníky na Tachovsku (mohylník u hradiště Bezemín a Lhota u Černošína). Uvažuje se také o mohyle ze Sušice. Nálezový fond je tvořen především střípky keramiky, kostí a uhlíků v nevelkém množství. Na základě nálezů saxu (import?) lze sem řadit také nálezový celek z Jindřichova na Chebsku.

Většina publikovaných bavorských řadových pohřebišť spadá do této kategorie (např. Weismain, Thurnau – Alladorf, Nabburg, Eichelberg,

Matzhausen, Burglengenfeld, Theuern, Mockersdorf a další). Pohřební výbavu tvoří standartní inventář popisovaný v této práci (keramické nádoby, šperk, zbraně, nože apod.).

Horizont 3 (9. – 10. století)

Nejmladší západočeský mohylník u Hlohoviček a nejmladší zkoumaná pohřebiště v Barbarabergu a Lintachu (sv. Walburga) se objevují v tomto časovém období. Záušnice stále dominují, ovšem v Bavorsku již mizí některé součásti výbavy (např. keramické nádoby).

Horizont 4 a, b (10. – 11/12. století)

Téměř všechna západočeská (z Plzeňska a Karlovarska) pohřebiště můžeme datovat do tohoto horizontu (např. Cheb, Řesanice, Plzeň – Radčice, Plzeň – Homolka, Cheznovice, Krasavce – Vodokrty, Srby, Starý Plzenec, Třebeň, Horní Lomany, Štědrá, Žlutice a další). Lokality se vyznačují přítomností keramických nádob, záušnic a perel v hrobech ve starší fázi (horizont 4a) a záušnicemi s mincemi v mladší fázi (horizont 4b).

Některá pohřebiště nejdou na základě archeologických pramenů zařaditelná (např. Nevolice, Holubeč), jiná spadají vzhledem ke kontinuálnějšímu osídlení do více kategorií (např. Plzeň – Radčice; samostatná kategorie ojedinělých nálezů záušnic, které jsou často datovány do přelomu 12/13. století; srov. *Schejbalová 2009*, 49 – 50).

11 VÝPOVĚĎ DALŠÍCH PRAMENŮ

11.1 Historické prameny

Historické prameny můžeme rozdělit do dvou kategorií, zaprvé se jedná o zprávy o vzájemných kontaktech mezi těmito regiony (válečné konflikty a vzájemná spolupráce, christianizační procesy ze strany Bavorska, obchodní činnost), zadruhé zprávy o struktuře tehdejšího bavorského osídlení. Vzhledem k tomu, že rozbor historických pramenů není cílem práce, představím několik příkladů, jež se dotýkají konkrétněji tématu.

Válečné konflikty a spolupráce

Jedna ze zpráv z 9. století o cestě přes západ Čech z Bavorska pochází z franských análů. Roku 805 vysílá Karel Veliký vojska do Čech, jež jsou vedeny Karlovým synem Karlem. Bavorská část výpravy, které velel Audulf a Werner, šli po řezenské stezce přes Cham na Domažlice. Výsledkem výpravy bylo obležení Canburgu (Hradsko u Kaniny?; *MMFH I*, 42 – 43; *Annales Mettenses priores*, 55 – 57; *Třeštík 2001*, 72 – 75).

Dalším příkladem jsou válečné události z 11. století. V letech 1039 – 1041 došlo k válečnému střetnutí mezi Břetislavem I. a císařem Jindřichem III, které bylo vyvoláno Břetislavovým vpádem do Polska. Pro nás jsou tyto události zajímavé především kvůli popisu míst, kudy vojska procházela a kde se shromažďovala. V průběhu druhého císařského tažení (1040) se Jindřichova armáda shromáždila v okolí hradu Chamu (na obou březích Řezny; mobilizace probíhala do míst v blízkosti předpokládaného bojiště, více *Krzemieńska 1979*, 27, *Krzemieńska 1999*, 271), poté pokračovala domažlickou stezkou (kap. dálkové cesty) podél řeky Kouby na Eschlkam a Neumark na Domažlice. Jak popisuje Kosmas, po příchodu Jindřicha k „hvozdu, dělícímu Čechy od Bavor“, zjistil, že další cesty byly zataraseny

(*MGH*, podle *Bretholz 1923*; zřejmě se jednalo o pokácené stromy, *Krzemieńska 1999*, 271). K bitvě nakonec dochází podle análů hradištsko – opatovických „v lese poblíž Tuhoště“ a končí vítězstvím Břetislavovým (*FRB II*, 389; jedná se o hradiště u obce Smolov, *Turek 1967*; později místo bitvy kladeno na Brůdek, kde byl postaven kostel sv. Václava na počest českého vítězství, *Krzemieńska 1999*, 272). Roku 1041 vpadl Jindřich III. do Čech zase domažlickou cestou a tentokrát se dostal až do Prahy, kde oblehl hrad a Břetislav posléze přijal jeho podmínky³⁷, které byly potvrzeny na shromáždění v Řezně (např. *Bláhová – Frolíková – Profantová 1999*, 398 – 400).

Přítomnost „slovanského“ etnika ve franském vojsku a jeho účast během vojenských tažení Karla Velikého se objevuje v pramenech. Příkladem je Karlovo tažení proti Vandalům (*MMFH I*, 33).

Obchodní styky

Zajímavou zprávou o obchodních stycích mezi Franskou říší a obecně „slovanskými“ zeměmi je zákaz vývozu a prodeje zbraní na tato území, jež se opakuje v průběhu 8. a 9. století (*MMFH IV*, 23 – 24).

Západní Čechy v bavorských pramenech

Další zprávou, tentokrát vztahující se přímo na Chebský region je záznam z roku 1061 o daru půdy při cestě do Chebu, která představuje vůbec první zmínku o této lokalitě (dar půdy ministeriála Otnanta od panovníka v marce Nabburg při cestě do Chebu; *Kubů 1997*, 20; *Monumenta Egrana* č. 8).

Christianizace

---

³⁷ Během německého tažení územím Čech docházelo k velkému plenění („sklízeli i nepožaté obilí na polích“), po čemž zřejmě následoval hladomor. Kosmas jej sice uvádí, ovšem v jiném roce, v roce

Jedna z nejdiskutovanějších zpráv vztahující se k tématu je křest 14 českých knížat roku 845 v Řezně (*MMFH* I, 89). Různé teorie o možném původu těchto „duces“ se zmiňují na jiném místě (původ ve „slovanských“ osadách v Bavorsku?).

Druhým příkladem je vznik 14 kostelů z pověření Karla Velikého v roce 973 („*ut in terra sclavorum, qui sedent inter Moinum et Radentiam fluvios, qui vocantur Moinvinidi et Radanzvinidi una cum comitibus, qui super eosdem sclavos constituit erant, procurrassent, ut inibi sicut in ceteris christianorum locis ecclesiae construerentur, quatenus ille populus noviter ad christianitatem conversus habere potuisset, ubi et baptismum perciperet et praedicationem audiret...*“; např. *Losert 1993b*, 216).

Dalším christianizačním počinem na sledovaném území Bavorska je vznik biskupství v Bamberku, které nechal zřídit Jindřich II. v roce 1007 z důvodu obrácení na víru zdejších skupin obyvatel, jež se stále drželo svých „pohanských“ tradic („*...ut et paganismus Sclavorum destrueretur et christiani nominis memoria perpetualiter inibi celebris haberetur...*“, *Losert 1993b*, 223).

Zprávy o „slovanech“ z Bavorska

V historických pramenech 9. až 13. století (!) nacházíme celou řadu zmínek o osobách, jež jsou nazývány Slovaný nebo jejich jména jsou „slovanského“ původu, nebo přímo o místech, jež souvisely s touto skupinou obyvatel. Za první informaci o „ponábštích Slovanech“ je považována „villa Nabawinida“, kterou roku 863 daroval Ludvík Němec klášteru v Nideralteichu. Dále máme zprávy o přímo o konkrétních osobách (např. Slovan Grounkin, Maurus, Dragamuzil a jiní; viz např. *Niederle 1919*; *Losert 2012*, 139).

1043 („v Čechách byl takový hlad, že třetina lidu jím zahynula; Kosmas, podle *Bretholz 1923*),

11.2 Toponomastické prameny

V souvislosti se studiem etnické příslušnosti komunit sídlících v regionu severovýchodního Bavorska byla na pomoc přiznána také toponomastika. Studiem názvů lokalit byly vyčleněny lokality se „slovanským“ názvem či základem (např. *Losert 1993b*, abb. 1). Kromě již zmíněné „Nabwinida“, se objevují další jména, jež obsahují koncovky „windisch“ a „winden“ (zasahují i do Dolních a Středních Frank). Pomístní jména slovanského původu se objevují ve velkém rozsahu v pomohání, tak v ponábí, včetně již smíšených jmen (viz mapa osídlení, *Janka 2007*, 126; *Losert 2012*, abb. 1, 19), nicméně jak poukazují někteří badatelé, je třeba si uvědomit, že tento rozsah lokalit nemusí nic vypovídat o počátcích osídlení (*Hasil 2010a*, 63).

12 PROBLEMATIKA DÁLKOVÝCH CEST

Důležitým faktorem, na základě kterého probíhaly kontakty mezi sledovanými regiony, byly dálkové komunikace (obr. 114). Na těchto komunikacích probíhal nejen přenos artefaktů, ale také přenos informací (ať již ve formě ústních zpráv nebo v písemné formě). Docházelo k vzájemnému ovlivňování a difúzím³⁸ (*Neustupný 2010*, 128 – 129). Nejčastějším účelem cestování byl samozřejmě obchod, od východu na západ a zpět kolovalo mnoho zboží (kovy, ozdoby, otroci, kadidlo, koření aj.). Podle některých autorů mohl chodec urazit za den (rychlostí 4 – 6 km/hod) trasu o délce 25 – 40 km (podle *Ohler 2003*, 159). Velice záleželo na směru, terénu, roční době a způsobu přesunu (pěšky, s velkým nákladem na mulách, na koni). Velkou roli také hrála bezpečnost na cestách. Jsou zaznamenány případy, kdy kupci

---

vzhledem k mýlce v letech války (konec 1041 ne 1042, podle *Krzemieńska 1979*, 54).

³⁸ Pohyb vzoru, příkladem může být řemeslný výrobek (přemístění obchodem či sňatkem, darem), nebo napodobování vzoru (v pohybu je řemeslník, podle *Neustupný 2010*, 129).

(vblízkosti nynější česko - bavorské hranice) vytvářejí skupiny karavan a v nich vyráželi přes hraniční lesy do Čech (*Žemlička 2003*, 326 – 327).

Během průchodu dálkovou komunikací mělo na průběh cesty vliv mnoho faktorů, jedním z nich je morfologie terénu s případnými přírodními bariérami (pohoří; území západní Čech mělo průchozí ráz již od pravěku, *Bašta 1991*, 62), které byly často obcházeny či byly vyhledány průsmyky (viz Všerubský průsmyk). Další bariéru mohly tvořit vodní toky, které buď byly broděny (existence přivozů již od pravěku na Dunaji, *Květ 2003*, 30 – 31). Symbolický význam měly křižovatky („soustřednice sil“), jak již víme ze souvislostí se zákazy pohřbívání (viz Břetislavova dekreta; *MGH*, podle *Bretholz 1923*) a ukládání obětí na těchto místech (*Květ 2003*, 21). Kromě samotných křižovatek na cestách byly důležitými křižovatkami celé obce, především Rokycany (dochází k rozpojení cesty z Prahy), Horšovský Týn (důležitá křižovatka především v mladším období, *Bašta 1991*, 70), Kladruby (jistě i místo přenocování) atd. (*Květ 1997*, 44). O tom jakou formu měly například znamení na cestě, můžeme jen uvažovat. Zajímavým tématem by jistě bylo i studium „zájezdnic“ hospod a nocleháren.

Vzhledem k poloze západních Čech tudy procházelo několik tras vedoucích z pražské kotliny do Německa. Zásadní význam měly dvě cesty, které jsou předmětem bádání již dlouho dobu, Řezenská (případně také v literatuře zmiňovaná podle cílů či průchozích bodů Bavorská či Domažlická; *Vávra 1973*, 31; *Květ 2002*, 19 – 20; nejnověji *Bendová 2012*) a Norimberská cesta (taktéž v pozdější literatuře zvaná Plzeňsko – Rozvadskou; *Vávra 1973*, 31; *Široký – Nováček 1998*; *Květ 2002*, 18). Další významná komunikace, která zasahuje také na západ Čech je Zlatá stezka (*Kubů – Zavřel 1998*). Již zřejmě od paleolitu docházelo k pronikání z jednoho území na druhé, především podél vodních toků (např. řeka Cham – Kouba a přítok Naaby – Pfreimd; *Vávra 1973*, 35; *Květ 2003*, 13 – 14). Jeden

z důvodů přechodu obyvatel se zdá být prospekce a získávání surovin (srov. *Kubů – Zavřel 1998*, 37). Důležitým aspektem pro přesun obyvatel je dobrá prostupnost terénu a výškové poměry. Výškové poměry přechodů se zdají být příznivé (420 m u Všerub a Folmavy a okolo 540 Rozvadov, vyšší pouze u Tachova, okolo 700 m; *Vávra 1973*, 35). Prameny ke studiu dálkových komunikací máme několik – archeologické nálezy, rekognoskace terénních reliktnů (*Kubů – Zavřel 1998*), písemné prameny (kroniky či v případě Norimberské cesty se jedná především o diplomatické listiny pramenící z aktivit Kladrubského kláštera; více *Široký – Nováček 1998*, 60; *Nováček a kol. 2010*), toponomastika (např. názvosloví řek v Plzeňském kraji – *Spal 1964*), staré mapy a také data z letecké archeologie (nejnověji např. pomocí leteckého laserového skenování – LIDAR; ke studiu této problematiky a jejího využití *Gojda – John – Starková 2011*, *Gojda – John a kol. 2013*) a výsledky paleobotanických analýz (např. *Opravil 1986*, *Beneš – Kočár – Suchá 1998*). Na bavorské straně se výzkumem starých komunikací zabývali archivář P. Praxl (především zlatou stezkou - *Praxl 1983*, *Praxl 1994*) a profesor D. J. Manske (*Manske 1985*, *Manske 1987*).

12.1 Řezenská cesta (domažlická, „bavorská“)

Řezenská cesta je jedna z částí trasy z Prahy do Bavorska. Nejdetaillnější popis stezky udává I. Vávra (*Vávra 1973*). Zprvu jednotná stezka se v Plzni (nejdříve v Rokycanech, *Vávra 1973*, 31) rozdvouje ve směru na Tachov (Norimberská část) a na Domažlice (Řezenská). Podél levého břehu řeky Radbuzy v mladším středověku, v pravěku a raném středověku na pravém břehu. Za Domažlicemi došlo k rozdělení směr Folmava a Všeruby (*Květ 1997*, 19 – 20, 44). Detailní analýza dálkových cest není hlavním tématem práce, uvádím zde proto pouze základní opěrné body cesty (kromě *Vávry 1973*, dále *Hraše 1885*, nověji *Břicháček – Metlička*

1999³⁹). V historických zprávách vystupuje tato cesta v souvislosti například s tažením Jindřicha III. proti Břetislavovi I. v letech 1039 – 1041 (více v kap. historické prameny).

Důležitým bodem na cestě z Prahy byly Rokycany (okr. Rokycany), jakožto sídlo biskupa, o němž se zmiňuje k roku 1110 Kosmas (řešení sporu mezi Bořivojem a Vladislavem a zásah císaře Jindřicha z Bamberka, *FRB II*, 169). Další zmínka pochází z listiny, která měla vzniknout v letech 1175 – 1178 (*CDB I*, 251 č. 285; taktéž *Vařeka – Holata – Rožmberský – Schejbalová 2011*, 322 - 323) Z výzkumu na Malém náměstí v Rokycanech pochází esovitě záušnice, které lze datovat do 11. – 12. století (*Schejbalová 2011*, 34 – 35).

Před založením Plzně byl další důležitou zastávkou Starý Plzenec (okr. Plzeň – jih), jež plnil funkci pohraničního hradu a tržiště. Ze Starého Plzeňce pokračovala cesta podle I. Vávry směrem na Dobřany (nálezy z pohřebišť na několika polohách, *Schejbalová 2011*, 58 – 59), Stod (hradiště Hradec u Stoda, *Justová 1979*), kladrubský a chotěšovský Hradec, Holýšov k hradišti Smolov (Tuhošť, později celnice v Domažlicích, *CDB I*, č. 375, s. 349; *Vávra 1973*, 40 – 44; *Žemlička 1997*, 60). Materiál z hradiště Smolov, jakožto centra oblasti, které se táhlo až k jihozápadní hranici Čech, je datován do 2. poloviny 10. a 11. století a minimálně v tomto období tuto funkci na trase zřejmě plnilo (*Turek 1967*). Poslední lokalitou na české straně jsou Všeruby, přes které cesta pokračovala směrem na Furth im Wald (*Vávra 1973*, 47).

Nejnovější prací na téma archeologie řezenské cesty je diplomová práce M. Bendové, která byla obhájena na katedře archeologie ZČU v Plzni

---

³⁹ Vyčleňují tři větve a dalších mnoho podvětví – severní větev (Chotěšov – Stod – Hradec u Stoda – Holýšov – Staňkov – Horšovský Týn), která se dále dělí na několik dalších (např. Valtířov – Schwarzach – Waldmünchen); jižní větev (např. Folmava – České Kubice – buď Teplá Bystřice na Pec a Chodov nebo na Starou Pasečnici a Havlovicea dále až na hradiště na Dmoutu); hlavní trasa – všerubská (podél Koutského potoka na Zubřinu bez Domažlic, na Kdyni a Kout na Šumavě do Staňkova a dále k Plzni; *Břicháček – Metlička 1999*, 269 – 270).

(*Bendová 2012*). Autorka se ve své práci zaměřila na úsek ze Starého Plzně k hranicím a pomocí písemných a kartografických pramenů, které byly doplněny o vlastní nedestruktivní průzkum zaniklé cesty (zjištěno 55 reliktních komunikací), vyhodnotila prostorové vlastnosti (*Bendová 2012, 73*).

12.2 Norimberská cesta

Norimberská cesta vedla z Prahy přes Horní Franky a Falc na Norimberk. Důležitost spojení Prahy s Norimberkem se zvýšila především v době konání říšských sněmů, kterých se v průběhu 11. století pravidelně účastňovali čeští knížata (*Žemlička 1997, 55*). Na bavorské straně byla v letech 1040 – 1050 zřízena chamská a nabburská hraniční marka (*Nitz 1991, 20 – 21; Široký – Nováček 1998, 59*).

V Rokycanech se stezka odchyľuje od řezenské a míří směrem k zemské bráně v Kladrubech (u Plzně vede pod hradištěm Bukovec). Za nimi docházelo k rozdělení na cestu do Horní Falce přes Přimdu (jižní větev, hrad Sulzbach - Norimberk) a Tachov (severní větev, Bärnau – Neustadt an der Wadnaab – Sulzbach – Norimberk; *Vávra 1973, 53 - 54*). Klášter v Kladrubech⁴⁰ a existence dvou pohraničních lokalit – Tachova a Přimdy určovali průběh cesty, zrekonstruovat počátky cesty na Tachovsku se pokusili Široký s Nováčkem na základě písemných pramenů (především nejstarších kladrubských listin a falz) a terénního průzkumu (*Široký 1993, Široký – Nováček 1998*). Za starší větev stezky je považována jižní (přes Přimdu, *Široký – Nováček 1998, 64*)⁴¹.

⁴⁰ Založen knížetem Vladislavem I. roku 1115 na důležité křižovatce dálkových cest (*Nováček a kol. 2010*).

⁴¹ Podle Kosmy 1121 založení Přimdy (*MGH, Bretholz 1923, 220*).

12.3 Zlatá stezka (pasovská, prachatická, via Bohemica)

Zlatá stezka spojující Pasov (přes Volary, Prachatice, Písek) do Prahy měla význam především jako cesta, kterou se přepravovala sůl. Jedna z variant cesty procházela i částí západních Čech – přes Sušicko na Šumavě (Květ 1997, 19). Průchod přes šumavské hřebeny již v pravěku dokládají nálezy, častý byl zřejmě přechod za účelem prospekce na německé straně (materiál pro kamenné nástroje – např. bavorský pruhovaný rohovec, John 2010, 9). První historická zpráva o zlaté stezce pochází z roku 1010 (RBM I., č. 87, 37) a fungovala do počátku 18. století (Kubů – Lelková – Štemberk 2007). Nález ze Sušice indikuje starší osídlení oblasti (nález zbytku zřejmě starohradištní mohyly v rámci řadového pohřebiště, Fridrich 1968, Schejbalová 2011, 99 - 100). Další nálezy z mladohradištního období pochází přímo z přechodu u Svaté Kateřiny (Chudenín, okr. Klatovy) a z povodí horní Úhlavy (Kubů – Zavřel 1998, 38). Důležitou osadou na cestě byly Kašperské Hory (okr. Klatovy), jejíž význam vzrostl ve 14. století (více Horpeniak 1974; osídlení z počátku 13. století potvrzuje nález již dnes nedochované záušnice velkého průměru, Reinecke 1942, 51, Schejbalová 2011, 105 - 106).

12.4 Cheb na křižovatce cest

Pokračováním trasy od Stříbra na Cheb je nazývána chebská cesta (Květ 1997, 18). Cheb, jakožto centrum oblasti, hrál důležitou roli v kontaktech s německou říší (viz předchozí kapitoly). V Chebské pánvi také docházelo ke střetu s cestou vedoucí od Dunaje na sever Evropy (Neubauer – Thieser 2002, 71). Nejnovější výzkumy cest poukazují na spojení z Chebu přes Marktredwitz, Fichtelnaab u Riglasreuthu, přes Kemnath do Creussenu (okolo významného hradiště Rauher Kulm) do Bamberka. V listině Jindřicha IV. Otnantovi z 13. 2. 1061 se objevuje zmínka o Chebu „*via quae procedit de Egire*“ (Neubauer – Thieser 2002, 73). Z území Bavorska máme také zřejmě

jednu z možných zastávek („zájezdní hostinec“), kterou Neubauer s Thieserem označují jako „keminata“⁴², v Kemnathu (Altenkemnath; Herrmann 1983, 282, Neubauer – Thieser 2002, 74).

12.5 Význam vodních toků pro dálkový obchod

Významným prvkem v krajině a často důležitým pro vytváření kontaktů je vodní síť. Nezastupitelnou roli hrají velké řeky, podél nichž probíhaly komunikace již od pravěku. V případě kontaktů se Saskem a severní Evropou bylo důležitým dopravním spojením Labe, na souši či po řece procházely obchodní stezky zajišťující kontakty a výměnu zboží (k významu Labe již od pravěku např. *Salač 1997*). Kromě samotného obchodu musíme počítat i s vybudovanou organizační strukturou (místa překlady, přesání a skládky, tržiště a celnice), která byla jistě propracovanější u velkých řek s větší intenzitou pohybu typu Labe, ovšem určité stejné prvky (a styčné body) můžeme najít i u vodních toků menšího rozsahu.

Velký význam na Plzeňsku hrálo již od dob pravěkého osídlení (na velkou koncentraci výšinných lokalit upozornili Baštovi, *Bašta – Baštová 1988*) povodí horní Radbuzy (Domažlicko). Celý region, na západě táhnoucí se až k Českému lesu (rozvodí Radbuzy a Náby), na jihu lemuje rozvodí s Koubou (Cham) v prostoru Všerub a na severovýchodě Merklínskou pahorkatinou (vymezuje *Bašta 1991*) s Plzeňskem byl intenzivně zkoumán v průběhu osmdesátých let manželi Baštovými. Názory F. Macháčka (*Macháček 1925*, 58) o velmi pozdním osídlení krajiny v raném středověku byl vyvrácen terénním průzkumem, během kterého se podařilo objevit stopy osídlení na mnoha lokalitách (*Baštová – Bašta 1990*). Taktéž z práce, věnující se dálkovým kontaktům ve starším období (doba římská a stěhování

---

⁴² Keminata – vytápěná světnice, později typické místní jméno na dálkových cestách (Neubauer – Thieser 2002, 73).

národů), vyplývá intenzita komunikace podél Radbuzy (horní i dolní tok) a přechody přes Folmavu a Všerubský průsmyk, poté podél Řezné až do Řezna (*Droberjar – Metlička – Řezáč 2011*, obr. 1, 318). Toponomastické studium názvů řek se přiklání spíše ke staršímu stáří názvů (J. Spal Cham – odvozuje z keltského jazyka a u Radbuzy si není jist, *Spal 1964*, 173, 180).

Nába (Naab) se nazývá přítok Dunaje, do kterého se vlévá v Řezně. Největším přítokem Náby je Vils, který ústí zprava a teče od Ambergu. Podél této řeky evidujeme raně středověké („slovanské“) osídlení a po níž se v literatuře setkáváme s termínem „nábští Slované“ (např. *Stroh 1954*, Taf. 23)⁴³. Řezná (Regnitz) je dalším přítokem Dunaje. Pramení na české straně Šumavy (na jižním svahu hory Pancíř) a ústí zleva od Dunaje v Bavorsku.

Osídlení podél řeky je také staré a objevuje se taktéž v listinách (mezi horním Mohanem a řekou Radnicí - „Moinvinidi et Ratanzvinidi“, císařské a biskupské listiny z 8. – 10. století, převzato *Niederle 1919*, 82 – 87).

Největším přítokem Řezné je Kouba (Chamb), která se do ní vlévá zprava v Chamu. Pramení taktéž na území Čech (jižně od vsi Vítovky na Domažlicku).

13 PROBLÉM IMPORTŮ

Problematika importů v raně středověkých Čechách byla v minulosti několikrát zpracována, ať již se jednalo o přehledy předmětů z různých částí tehdejšího světa, nebo se autoři přímo soustředili na importy (či častěji „napodobeniny“) z nejbližšího okolí – např. z Franské říše (např. *Tomková 1995*, *Profantová 2001*, *Zemanová 2004*). Největší množství nálezů bylo tradičně nacházeno v oblasti středních Čech (především kopí, *Profantová*

---

⁴³ Protéká např. lokalitami Burglengenfeld, Kallmünz, Naaburg, Duggendorf.

1991; meče, *Krajíc 1978*; kování, mince, *Hásková 1966*), postupně se ovšem objevovalo více a více předmětů i v jiných částech země (*Tomková 1995, 270*).

Na území západních Čech evidujeme pouze malé množství předmětů, které můžeme považovat za importy (zřejmě z území sousedního Bavorska). Jedná se o nález kopí karolinského typu z Lokte (okr. Karlovy Vary, *Kolektiv 2011*), meč z Jindřichova (okr. Cheb, *Hejna 1967a*), keramická nádoba z Cetnova (okr. Cheb, *Profantová 2000*), meč z Plzně – Doudlevců (s tausovanou výzdobou, značka ve tvaru 8; *Profantová 2011b, 72*), nákončí z hradiště Žinkovy (okr. Plzeň – jih, železné s plastickou výzdobou; *Metlička – Profantová 1998*) a kopí z polohy Na spálenečku na Domažlicku (s osmihrannou tulejí; *Profantová 2011b, 73*) a také přezka ze Svatoboru u Sušice (např. *Lutovský 2011, 176*).

Poměrně malý počet těchto nálezů v západních Čechách (oproti středním Čechám) může být vysvětlen stavem bádání (*Profantová 2011b, 97*), nebo skutečností, že cílem těchto předmětů bylo centrum země a pomocí dálkových cest tyto artefakty pouze západem procházely.

Nález náušnice v hrobu ženy na hřbitově klášterního kostela Niedermünster v Řezně (*Schwarz 1975*) vyvolal diskuzi, zda tento předmět nepochází z území Čech (přenos na základě sňatku, *Profantová 2005, 6*). Tato hypotéza vychází ze způsobu zpracování šperku (argument podobnosti s výzdobou kaptorg a náušnic se stylizovanými zvířaty a vliv Byzance, k animálním typům z Pražského hradu *Smetánka 1994, Frolík – Smetánka 1997*; a především navlečení náušnic na esovitou záušnici), na základě kterého je hledán původ v české (pražské?) dílně. Datace pohřbu (před rokem 950) napomáhá autorce uvažovat o jedné z možných dcer z rodu Přemysloven, které byly provdány do Bavorska (*Profantová 2005, 6*). Při řešení těchto otázek, by jistě bylo nápomocné využít metody genetiky, nebo

případně analýz materiálu a následného srovnání s předměty z českých dílen. Já sama se přikláním k možnosti domácí provenience šperku (navlečení na esovitou záušnici jako jeden z argumentů etnicity ženy nelze použít), s podobným způsobem navlečení zdobené náušnice na jednoduchou esovitou záušnici a přítomnost navlečených řetízků se setkáváme na pohřebišti v Matzhausenu (*Stroh 1954, Taf. 1* lepší vyobrazení u *Menghin 1990, abb. 64*).

14 DALŠÍ METODY STUDIA PROBLEMATIKY

Využití přírodovědných metod

Bohužel velmi chatrná pramenná základna nedovoluje učinit jasnější závěry. Vzhledem k tomu, že většina lokalit v západních Čechách byla podrobena výzkumu v minulosti a jen málo nových informací poskytlo poslední období, nemáme žádná relevantní radiokarbonová data z nalezišť⁴⁴. Uvádím zde několik příkladů této metody, které byly publikovány. Bohužel, i vzhledem k tomu, že se jedná o marginálnosti, je třeba k výsledkům (zejména v bavorském případě⁴⁵) přistupovat kriticky. Jedním z důvodů je málo dat, tudíž do té doby, než dojde ke zvětšení pramenné základny, nelze z výsledků činit jasnější závěry.

Pod vedením P. Šebesty proběhl v roce 1999 ověřovací výzkum na chebském hradě s cílem zjistit průběh základových zdí předštaufského hradu. Během výzkumu se podařilo objevit i pozůstatky jámy s vrstvou spáleného dřeva s fragmenty keramických nádob. Situace byla autorem interpretována jako zbytek obytného objektu. Výplň objektu se podařilo

⁴⁴ Autorčin pokus analyzovat odebrané uhlíky z poškozené mohyly v Hradci u Stoda nepřinesl žádné závažná nová data, vzhledem k pravděpodobné kontaminaci materiálu, výsledek řadil mohyly do 5. století (sic!).

⁴⁵ Š. Ungerman ve své recenzi v AR LVII/2005 (*Ungerman 2005, 422 - 429*) poukázal na nejasné provedení analýz na univerzitách v Kielu a Kolíně nad Rýnem (jak a kdo prováděl které analýzy a jak je možné, že výsledky byly rozdílné z jednoho souboru).

datovat pomocí rozboru izotopu uhlíku C¹⁴ na polovinu 9. století (851 – 860; Šebesta 2000, 8 – 9).

Na pohřebištích Wirbenz (okr. Bayreuth) a Eggolsheim II (okr. Forchheim) byly podrobeny radiokarbonovému datování kosterní pozůstatky, které vypracovaly laboratoře v Kielu a Kolíně nad Rýnem. Příspěvek byl publikován J. Haberstrohem v knize o pohřebišti Wirbez, kterou napsala C. Haberstroh (*Haberstroh 2004*). Kromě materiálu z Wirbenz bylo použito k analýze také několik vzorků z Eggolsheimu, které byly dobře stratigraficky ukotveny.

Součástí antropologických analýz koster z archeologického výzkumu hradu Sulzbach (okr. Amberg – Sulzbach) bylo také radiokarbonové datování kosterních pozůstatků, jež zařadily materiál do 9. až 10. století (*Pasda 2005a, 227*).

Nová data poskytly výzkumy sídliště v Dietstättu (sezóna 2002 – 2007; radiokarbonové datování – 6. – 9. století a dendrochronologie u nálezů studny – 8. století) a Pfreimdu (sezóna 2012; radiokarbonové datování do 7. století; *Losert 2012, 161*).

Genetika a další analýzy

Vzhledem k absenci dat na české i německé straně nelze momentálně toto téma zkoumat na základě výsledků genetiky a analýz stabilního izotopu stroncia, jak je tomu již v mnoha částech Evropy. Můžeme pouze doufat, že rozvoj interdisciplinárních výzkumů zasáhne v budoucnosti i témata spojená se raně středověkým osídlením v německých zemích a pokusí se odpovědět například na otázky autochtonity a alochtonity pohřbených jedinců (např. *Hills 2003*, podobné otázky řešené v pravěkém prostředí např. *Zvelebil – Pettit 2008*; v jižních Čechách systematický výzkum na hradišti Netolice, okr. Prachatice, nejnověji *Beneš – Pták – Dobisíková – Hojerová – Houfková –*

Kutílková – Parkman – Šálková – Žďárský 2012). Podobný výzkum by mohl odpovědět na otázky původu některých jedinců (podobně viz *Profantová 2005, 6*).

15 ODRAZ KULTURNÍCH A ETNICKÝCH INTERAKCÍ V ARCHEOLOGICKÝCH PRAMENECH

Samotné téma oboustranné interakce a ovlivňování na rozhraní dvou kulturních a etnických světů představuje zajímavé a náročné téma. Nositeli prvního kulturního a etnického okruhu jsou „Slované“ a druhého „Germáni“ (Bavoři, Frankové, Durynkové), v jejichž teritoriu se ovšem nacházejí rozsáhlé enklávy náležející okruhu prvnímu. Podobná místa na pomezí dvou kulturních světů či regiony s promíšenými skupinami můžeme najít i jinde v Evropě. Kromě již zmiňovaných oblastí Bavorska a Durynska, které byly v minulosti osídleny západními Slovy, kteří se postupně asimilovali a o jejich přítomnosti nám napovídají již jen pomístní jména či nálezy hmotné kultury se jedná o polabské Slovy v severních částech Německa⁴⁶ (např. *Herrmann 2008; Kennecke 2008; Brorsson 2010*). Mimo slovanský svět je z metodologického hlediska zajímavé studium kontaktů a následného sídelního vlivu Seveřanů na území Britských ostrovů (např. *Hadley – Richards 2000*; obdobně výzkum počátků anglo-saského období a otázky příchodů nových obyvatel na ostrovy, srov. např. *Hodges 1989*). Takový výzkum by se měl více opírat o interdisciplinární spolupráci při řešení konkrétních otázek. Velké možnosti v současnosti nabízí přírodovědné obory a metody, zejména genetika a analýzy DNA (např. *Evison 2000*)⁴⁷.

⁴⁶ Autorka se zúčastnila výzkumu hradiště polabských Slovanů na lokalitě Rosenhof (Sasko - Anhaltsko) v roce 2009 pod vedením prof. Z. Kobyliňského

⁴⁷ U nás je tento typ analýz rozvíjen především zásluhou J. Beneše (Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích). Příkladem je výzkum v Netolicích (okr. Prachatice), kde probíhá již řadu let odběr genetických vzorků z pohřebiště a také odběr současného profilu obyvatel Netolic a okolí (*Beneš –*

V našem případě však ani česká, ani bavorská strana zatím nedisponuje takovými daty. Takové výzkumy v jižních Čechách prováděl Jiří Beneš s dalšími kolegy z Jihočeské univerzity (*Beneš – Pták – Dobisíková – Hojerová – Houfková – Kutílková – Parkman – Šálková – Žďárský 2012*; v Británii – např. *Falsetti – Sokal 1993*; *Harper – Sunderland 1986*). Další možnosti nabízejí metalografické analýzy artefaktů, které mohou naznačit nejen různé technologické postupy, ale také původ surovin. Z německé strany zatím pocházejí pouze z několika hornofalckých lokalit (materiál z hradu Sulzbach; *Lychatz 2005*, 279 - 298). Vzhledem k rozvoji rentgenofluorescentních analýz v Čechách (a na Moravě) je škoda, že výsledky nemohou být porovnány s materiálem na druhé straně hranic vzhledem k absenci analýz tohoto druhu. Bohužel tím přicházíme také o možné údaje, které by mohly objasnit otázky pohyb surovin či výrobců (komparace kovů a jejich nejbližších zdrojů; k problematice srov. *Schejbalová – Gregor – Fikrle 2013*).

Vývoj raně středověkého osídlení západních Čech a Bavorska byl v minulosti předmětem studia nejen v oblasti archeologie, ale také historie či toponomastiky (více v příslušné kapitole). Nejčastější otázky, které si badatelé kladli, se týkaly počátků osídlování sledovaného území v raném středověku. Jedna z prvních otázek, kterou si musíme položit, je účel možných kontaktů mezi sousedními oblastmi náležející k různým kulturním i politickým celkům. Vzhledem k existenci dálkových cest spojujících střed Evropy se západními zeměmi, které procházejí sledovaným územím (zejm. tzv. řezenská cesta, srov. *Vávra 1973*; *Květ 2002*), musíme o stycích uvažovat. Můžeme předpokládat, v počátcích raného středověku, tranzitní funkci západních Čech jakožto koridoru. Vzhledem k absenci historických pramenů z tohoto období nám zbývá pouze vzájemná komparace zlomku

---

Pták – Dobisíková – Hojerová – Houfková – Kutílková – Parkman – Šálková – Žďárský 2012, 269 – 270).

V Německu jsou tyto metody aplikovány např. v Hedeby - analýzy stabilního izotopu a studium jeho transformace do populace středověkého města (*Grupe – Carnap – Bornheim – Becker 2013*).

archeologických pramenů, které sem můžeme časově zařadit (momentálně se jedná o několik lokalit na bavorské straně – žárové pohřby v okolí Řezna, zlomky keramiky z Plzeňska, bohužel chybí nejstarší nálezy z Chebska a Karlovarska). Nález keramických fragmentů z mohylníku pod Svatoborem, můžeme považovat za další z míst, které bylo osídleno v nejstarším období (*Fridrich 1968*). Další důležitým problémem je stanovení počátků osídlení v Bavorsku (ať již přijmeme jakoukoliv teorii trasy příchodu). Již v tomto úvodu se přikláním k teorii H. Loserta o brzkém příchodu slovanského etnika (druhá polovina 6. – poč. 7. století, *Losert 2009*) na území Bavorska i s ohledem na zatím malou pramennou základnu.

Při úvahách o kontaktech mezi obyvatelstvem na české a německé straně vycházím z několika možných modelů. Prvním z nich je, dle mého názoru, model socio - ekonomický, kdy jedním z hlavních účelů byl jistě obchod (rozvoj dálkových komunikací, o obchodních kontaktech *Losert 2009*, 277; případně exploatace surovin či sňatková politika). V písemných pramenech je možné dohledat zprávy o obchodních stycích a cestách (viz první zmínka o Chebu 1061, *CDB I*, č. 58). Avšak potvrzení na základě analýzy archeologických pramenů je složitější (viz hypotéza N. Profantové o příslušnosti ženy pohřebné v Řezně, *Profantová 2005*, 6). K otázce využití surovin na druhé straně hranic by mnohé mohly napovědět analýzy materiálů z obou území.⁴⁸

Druhý model bych nazvala politicko – náboženský. Kronikáři Kosmas (*Cosmae Pragensis Chronica Boemorum*) a Thietmar z Merseburku

---

⁴⁸ Na základě výsledků analýz RFA na souboru šperků z Chebska (a hraniční poloze oblasti) můžeme hypoteticky uvažovat o surovině z Německa (např. Andreasberg v Harzu; *Pauliš – Kopecký 2012*, 6). Vzhledem k absenci analýz zaměřených na původ suroviny raně středověkých šperků na německé (bavorské) straně ovšem tuto hypotézu nemůžeme doložit ani vyvrátit. Z českých nejbližších nalezišť stříbra můžeme uvažovat o Horním Slavkově (okr. Sokolov), kde byly zjištěny nejen minerály stříbra, ale také ložiska cínu (*Pauliš – Kopecký 2012*, 101 – 102), dále o Plané u Mariánských lázní a Stříbrné u Kraslic (u těchto lokalit je těžba doložena až od 15. stol.; *Pauliš – Kopecký 2012*, 121, 131) či o Stříbře (okr. Tachov; *Majer 2004*, 36).

(*Chronicon Thietmari Merseburgensis*), Franské anály (*Annales regni Francorum*) či například Vojtěšská legenda (a další písemné zdroje) nás informují o politických událostech a kontaktech mezi českým a bavorským územím. Většinu z nich samozřejmě nelze archeologicky doložit a ověřit (viz snahy o lokalizaci bitvy u Wogastisburku či Cannburku).

Otázka christianizace a její odraz ve hmotné kultuře je velmi frekventované téma celého období raného středověku a nejen na našem území. Odpovědi na otázky, které jsou spojeny s vírou a duchovními představami lidí v minulosti, často archeologové zkoušeli hledat pomocí studia pohřebišť (poloha a jejich vztah k sakrální stavbě) a pohřebního ritu (žeh nebo inhumace, analýza hrobové výbavy). Otázkou je, zda archeologický pramen v sobě skrývá potenciál k odpovědi. Písemný pramen nás informuje o misijních cestách a pokusech o pokřesťanštění „pohanských Slovanů“ v Bavorsku (konečnou fází je založení biskupství v Bamberku roku 1007, v centru „pohanského kraje“, *Losert 1993*, 223). Nicméně z pramenů vyplývá velká tolerance ze strany franského křesťanského světa vůči potomkům slovanského etnika, jež si zřejmě zachovalo svojí víru po dlouhé období. To nás může zaprvé přivést k myšlence, zda nálezy z pohřebišť mohou reflektovat reálný svět náboženských představ (pomineme-li teoretickou otázku archeologických transformací a zániku celé řady artefaktů a ekofaktů, viz *Neustupný 2010*, 38) a zadruhé zda lze tyto struktury vzájemně porovnávat („slovanská“ pohřebiště v Bavorsku a v Čechách). Jistě muselo dojít k určité transformaci myšlenkových představ od počátku příchodu na cizí území a vlivem ze strany původního obyvatelstva (k situaci po příchodu Vikingů do Anglie *Halsall 2000*, 262). Jedna z otázek, která nedá historiků spát, jsou vazby Čech na Řezenskou diecézi a křest 14 českých knížat roku 845, který zaznamenaly Fuldské anály (*MGH SRG 7*, s. 35; *Třeštík 1994*). Otázka křtu těchto knížat a následná diskuze o jejich možném původu ze slovanského území Bavorska (založení 14 kostelů Karlem Velikým 793 –

794, *Losert 1993b; Losert 2009*) zaměstnávala historiky řadu let (diskuze např. *Třeštík 1994, 429*).

16 KOMPARACE S DALŠÍMI REGIONY

Durynsko a Sasko

V mnoha ohledem obdobné nálezy z pohřebišť pocházejí i ze sousedního Durynska (oblast mezi Odrou, Labem a Sálou), kde se předpokládá podobný vývoj osídlení jako v Horní Falci a Frankách. Z písemných pramenů je zde doloženo osídlení již v 7. století, nálezy keramiky a dalších předmětů pocházejí z 8. – 11. století (viz např. soupis pohřebišť *Rempel 1966*). I zde se objevují řadová pohřebiště se stejnou orientací koster, často s hrobovou jámou obloženou kameny a v mnoha ohledech shodnou pohřební výbavou jako nacházíme v Bavorsku a Čechách.

Některé typy šperku se objevují ve sledovaných oblastech i v Durynsku (např. esovitá záušnice s háčkem i bez, záušnice s navlečeným bubínkem – typ HEb, záušnice s navlečeným drátem – Hed; segmentované korálky, olivovité a další prostší typy, stejně jako millefiorové; jantar a polodrahokam – ovšem ve větším množství; kovové korálky; větší zastoupení mají prsteny; *Schejbalová 2006, 52 – 53*). Jedním z dobře prozkoumaných pohřebišť je Espenfeld u Arnstadtu, kde se pohřbívalo od druhé poloviny 10. století do poloviny 12. století, tudíž patří k mladšímu horizontu lokalit. Celkem bylo objeveno přes 440 pohřbů. Většina hrobů obsahovala pohřební výbavu. V ženských hrobech převažovaly šperky (záušnice s esovitým ukončením, tzv. durynský typ – velmi široké roztepání a typy s esovitou kličkou a háčkem, na jejichž těle byl navlečen drát nebo bubínky, či obojí; z náušnice se objevují stříbrné náušnice zdobené granulací

a filigránem, prsteny, různé typy skleněných korálků – segmentované, kulovité apod. a z polodrahokamu i ze stříbra), keramiku, vědra. V mužských hrobech nalézáme nože, ostruhy, podkovy, keramiku, v malém množství zbraně (kopí, meč; *Bach – Dušek 1971*). Keramickou produkci regionu můžeme rozdělit do několika skupin, včetně nálezů, které jsou připisovány různým etnickým skupinám (více *Brachmann 1978; Timpel 1995*).

Hroby s ostruhami dalšími artefakty, které jsou spojovány s jezdcí, jsou interpretovány jako pohřby privilegovaných osob. V listinách se objevují zmínky o „županech“ (jízdni válečníci), jež měli výsadní postavení (kromě vojenské služby také soudnictví a správa; *Dušek 2002*, 254 – 255; srov. podobný vývoj v Bavorsku *Heidenreich 1998*, 151).

Jedno z mála zkoumaných hradišť „slovanského původu“ v Johannisbergu (okr. Jena) odhalil způsob fortifikace, jež má spíše kořeny ve franském světě (nasucho kladené zdi), nicméně v oblasti osídlení byly zjištěny klasické sruby vedle žijících vsí s autochtonním obyvatelstvem (*Dušek 2000*, 254 – 255).

Bádensko - Württembersko

Na pohřebišti v Lauchheimu (okr. Ostalbkreis), se vyskytl šperk, jehož analogie můžeme spatřovat v záušnicích z bavorské oblasti. Předmět byl vyroben z bronzového drátu, na němž byl na několika místech omotán stříbrný a ukončen háčky (*Stork 2004*, 172). Podobný nález pochází také z merovejského pohřebiště v Orsingen-Nenzingen (okr. Konstanz; *Hald 2008*).

17 SYNTÉZA STRUKTUR

17.1 Zhodnocení stavu raně středověkého osídlení

Pohřebiště

Žárové hroby v Řezně Grossprüfeningu dělí od nejstarších mohylových pohřbů z Tachovska zhruba dvě století. Vzájemné analogie na těchto územích prozatím nenacházíme (žádné popelnicové hroby na západě Čech, taktéž absence „klasických“ mohylníků v Bavorsku⁴⁹).

Nejlepší pramennou základnu představují řadová pohřebiště ze západu Čech i Horní Falce a Frank. Raně středověká pohřebiště na Plzeňsku vykazují určité shodné rysy s polohou tohoto typu lokalit v ostatních částech Čech. Nejčastěji byla lokalizována ve výšinné poloze (návrší, na hranách teras apod.) a v blízkosti vodního toku (Úhlava, Úslava, Radbuza a další, avšak vyskytují se lokality i bez této vlastnosti, např. Planá). Na katastru obcí byla většinou zjištěna jedna poloha, ale existují i výjimky (např. Plzeň – Radčice, více *Schejbalová 2011, 21 – 24*; v Bavorsku například Burglengenfeld).

Na sledovaných bavorských pohřebištích se projevuje stejná vazba na řeky či jejich přítoky (např. dolní a střední tok Náby – Burglengenfeld, Krachenhausen, Nabburg, Luhe; Vils – Matzhausen, Theuern; Dunaj – Řezno atd.).

Rozsah pohřebišť nelze v mnoha případech vůbec určit, neboť často nebyla prozkoumána celá. Nicméně na základě publikovaných dat je můžeme rozdělit na lokality s ojedinělými nálezy (často se jedná o keramické nádoby a šperk), pohřebiště malé (zachyceno několik hrobů – např. 3 hroby v

⁴⁹ Na některých lokalitách se předpokládá existence mohylových násypů nad kostrovým pohřbem (např. Iffelsdorf).

Přešticích), střední (do 100 hrobů – např. 30 hrobů v Dobřanech, 35 hrobů v Radčicích, okolo 60 hrobů v Sušici pod Svatoborem, 27 hrobů v Horních Lomanech, 25 hrobů v Řesanících, 30 hrobů ve Wirbenz a Gesees, přes 40 hrobů v Matzhausenu, cca 60 hrobů v Burglengenfeldu a Krachenhausenu atd.) a velké (100 a více hrobů – přes 230 hrobů v Thurnau – Alladorfu, cca 210 ve Weismainu, přes 150 Cheb). Největší výskyt ve všech regionech je v kategorii středně velkých pohřebišť. Pojem řadová pohřebiště vystihuje fenomén seskupování pohřbů do řad, který se objevuje v Čechách i v Bavorsku (např. Krachenhausen, Gesees; s výraznou kumulací hrobů v jednom místě s interpretací možné rodinné vazby v Barbarabergu).

Orientace těl západ – východ a jejich poloha (natažení na zádech, paže podél těla) je dalším znakem česko-bavorských lokalit (existují samozřejmě i jedinci s jinou polohou). Na základě několika publikovaných plánů lokalit můžeme konstatovat výskyt kamenného obložení hrobových jam (Řesanice, Cheznovice, Wirbenz, Thurnau - Alladorf, taktéž i přítomnost dřevěných rakví (i s nálezy hřebíků – Barbaraberg, Řesanice). Pískovcový náhrobní kámen byl zjištěn ve Starém Plzenci a Chebu. Hloubka evidovaných západočeských hrobů se pohybovala od 80 do 100 cm, na některých bavorských pohřebišťích byla zjištěna 30 – 50 cm.

Nestandardní zacházení s mrtvými se objevuje na raně středověkých pohřebišťích napříč oblastmi. Ze západu Čech evidují pouze několik případů (skrčená poloha u jedince z Plzně – Radčic a zavalení těla kamenem jakožto možný protivampyrický zásah v Řesanících; *Schejbalová 2011, 28*), podobné praktiky se vyskytly například i v Mockersdorfu a Matzhausenu (oddělování lebek, překrytí těla; *Losert 2012, 156*)

Postupný odklon od nekřesťanského způsobu pohřbívání s milodary a příklon k pohřbům u kostelů bez pohřební výbavy je patrný v obou regionech. Nicméně vzhledem k dějinným událostem tato změna probíhá na

západě Evropy dříve než u nás (8. století). Příklady zakládání kostelů na okrajích ještě existujících pohřebišť starší tradice nebo přímo na místě původního staršího pohřebiště známe z Čech (např. Šitboř) i Bavorska (viz Barbaraberg, Lintach).

Sídliště

Dosavadní stav archeologického bádání osad ve sledované oblasti neumožňuje učinit konkrétnější závěry. Sídliště jsou často indikována pouze na základě povrchových sběrů či spíše ojedinělých nálezů. Mnoho nálezů je jistě nenávratně ztraceno pod centry žijících měst a vesnic nebo kvůli intenzivnímu zemědělskému hospodářství. Pouze na několika lokalitách byly nalezeny objekty, vztahující se k nějaké formě raně středověkého osídlení. Na základě analogií z jiných částí Čech musíme předpokládat v průběhu raného středověku podobný typ sídlišť (drobnější shlukové a rozptýlené) s vazbou na vodní tok (např. na Klatovsku v blízkosti řeky Úhlavy a jejích přítoků a na horním toku Otavy, *Hůrková – Pícka 2005*, 116; na Domažlicku v povodí horní Radbuzy a Zubřiny, *Baštová – Bašta 1990*; v Plzni v okolí Mže, *Metlička 2005*) s podobnou architekturou (jedno a dvou-dílné stavby, zemnice či polozemnice, s hospodářskými stavbami apod.; *Nováček 2004*, 48). Nové poznatky většinou pocházejí z novějších výzkumů, ovšem nepřinášejí ucelenější informace.

Příkladem je výzkum zaniklé středověké osady Tuřany (k. ú. Soběkury, okr. Plzeň – jih) z roku 2002. Lokalita, která se nachází v blízkosti hradiště Hradec u Stoda (a v blízkosti dálkové cesty do Bavorska), má počátky již zřejmě v 8. století. Byla odhalena úroveň terénu s kulturní vrstvou a zahloubenými objekty (chaty, obilní zásobnice, odpadní jámy, kůlové jamky a pozůstatky výrobních objektů). Osídlení kulminuje v 10. – 12. století a zaniká zřejmě v důsledku husitských válek v 15. století (*Břicháček – Řezáč 2005*, 31 – 36). Během projektu mapování zaniklých středověkých vsí KAR

ZČU na Plzeňsku byly objeveny raně středověké fáze např. na Chýlavě (Pod hřebenem) a na Kamensku (*Vařeka – Holata – Přerostová – Švejnoha 2008*). Přímo v Plzni, v ulici Karlovarská (v nivě na levém břehu Mže), bylo zdokumentováno 22 objektů, z nichž jeden jevil znaky polozemnice (s propálenou podlahou a kameny, které mohou indikovat ohniště, nicméně v netradiční poloze uprostřed) a výrobní objekty. Lokalita je datována do několika fází, od 8. do 11. – 12 (13.) století. V nevelké vzdálenosti byly zjištěny další stopy osídlení v areálu města Plzně (*Metlička 2005, 157 – 161*). V Bdeněvsi (okr. Plzeň – sever) na pravém břehu Mže proběhl výzkum odhalující raně středověké sídliště ze starší až střední doby hradištní (jámy s plochým dnem s nálezy keramiky a zvířecích kostí; *Nováček 1997, 495 – 496*). Doklady zřejmě biskupského dvorce (se zástavbou a palisádovým opevněním) a další přilehlé sídliště se podařilo objevit v Horšovském Týně (*Durdík – Krušinová 1986, 127 – 142; Břicháček – Metlička 1999, 262*).

Přímo z Chebu máme dva příklady nálezů raně středověkého srubu. První byl objeven již při výzkumech A. Hejny a je jím datován do 12. století (*Hejna 1971*), druhý odkryl P. Šebesta 1999. Při revizi základových zdí předštaufského hradu byl nalezen objekt, jejíž dno bylo tvořeno vrstvou spáleného dřeva z borovice. Na základě radiokarbonového datování bylo zjištěno, že zemnice pochází z poloviny 9. století (*Šebesta 2000, 5 – 9*). Další srubový objekt z Karlovarska byl nalezen na „Starém Lokti“ v Tašovicích (*Prošek 1952, 452 – 453*).

Ze sledované části Bavorska byly publikovány také převážně lokality s ojedinělými nálezy keramiky. Ovšem nejnovější výzkum v Dietstättu (okr. Schwandorf; 2002 -2007) odhalil pozůstatky raně středověkého sídliště. Kromě kůlových jam (sруб?) byla objevena také vydřevěná studna, již se na základě dendrochronologického datování podařilo zařadit do druhé poloviny 8. století (*Losert 2012, 159 – 161*).

Hradiště

Západní Čechy představují co do počtu hradišť poměrně zajímavou oblast. Na základě předešlé terénní prospekce se podařilo objevit celou řadu výšinných lokalit (často s pravěkou fází osídlení), které byly osídlené v období raného středověku. V Plzeňském a Karlovarském kraji evidují na cca 41 hradišť (30 samostatně určených, 11 lokalit se zastoupením více komponent osídlení). Mezi nejstarší hradiště můžeme řadit Bukovec a Bezemín (Střapole a Žinkovy?). Podobně je datován i Rauher Kulm v Horní Falci. Nejvíce výšinných lokalit spadá do středohradištního období či přelomu středohradištního a mladohradištního (cca 18 lokalit, např. Březina, Tašovice, Okrouhlé Hradiště aj.). Mezi nejmladší hradiště řadím cca 7 lokalit (např. Prácheň; Domažlice, Planá, okr. Plzeň – sever; Sedlo). Mnohá hradiště prozatím nejdu jednoznačně určit, neboť nálezy z nich většinou představují nedatovatelné fragmenty keramiky. Kontinuálnější osídlení evidujeme především na lokalitách většího významu, příkladem je Starý Plzenec a Cheb. Rozloha hradišť (často ostrožných a dvoudílných) se pohybuje od nejmenších 0,4 – 0,5 ha (např. Havlovice) přes 4 – 6 ha (např. Bukovec, Dolní Hradiště, Hradec u Stoda) až po větší 13 ha (např. Tasnovice – Štítary). Při stavbě fortifikace byly často využity reliktů starší z pravěkých fází osídlení (taktéž i na bavorské straně). Funkce některých hradišť zatím není známá, nejčastěji se uvažovalo se o správních sídlech (*Bašta – Baštová 1988, 27*).

Sakrální architektura

Proces christianizace Čech, zahájený v 9. století, neprobíhal na celém území rovnoměrně. Snaha odklonit obyvatel od starých tradic, či spíše postihy za jejich praktikování v době dvojevěří, známe z písemných pramenů. Vliv řezenské diecéze byl omezen vznikem pražského biskupství, nicméně vztahy v této oblasti přetrvaly dále (*Sommer 2002, 142*). O počátcích sakrálních staveb ve sledovaném regionu můžeme pouze spekulovat,

existence starších předchůdců (třeba i dřevěných) staveb nemůžeme potvrdit ani vyvrátit. Nicméně jistě nějaké existovaly (například na místě kostela sv. Vavřince ve Starém Plzenci, jež mohl plnit funkci sakrální stavby na hradišti od 10. století, *Široký – Nováček – Kaiser 2004*, 805).

Z oblasti západních Čech (Plzeňský a Karlovarský kraj) evidují okolo 13 sakrálních staveb, jejichž počátky spadají většina až do 12. století⁵⁰ (v blízkosti některých z nich byly nalezeny raně středověké hroby, např. Starý Plzenec, Domažlice, Myslív) a 4 kláštery⁵¹ (cisterciácké Plasy a Nepomuk, benediktinské Kladruby a premonstrátská Planá) a johanitská komenda (Manětín). Po založení těchto klášterů dochází k intenzivnějšímu osídlování krajiny. Na Chebsku má nejvýznamnější vliv na strukturu osídlení cisterciácký klášter Waldsassen (*Nováček 2004*, 49 – 50).

Na bavorské straně křesťanství pronikalo mezi obyvatele mnohem dříve. Mezi nejstarší doklad sakrální architektury na sledovaném území je považován již zaniklý kostel sv. Jiří v Burglengenfeldu – Weidenu (s přilehlým pohřebištěm), který je datován do 7. století. Po založení biskupství v Řezně (739), Würzburgu (741) a Eichstättu (744/745) můžeme sledovat výrazné zesílení misijního působení na obyvatele. V roce 748 je založen klášter v Chammünsteru (*Losert 2012*, 157 – 158).

Na konci 8. století buduje Karel Veliký síť kostelů s cílem christianizace obyvatel (*Losert 1993b*). Nicméně i přes tuto zjevnou snahu o změnu v tradicích se na pohřebištích 9. a 10. století objevuje poměrně bohatá pohřební výbava. Na jednom z nejmladších pohřebišť, v Barbarabergu, je sice již patrný odklon od určitých forem milodarů, nicméně stále se ještě projevují zvyklosti vycházející ze starších tradic. Kostel

---

⁵⁰ V minulých letech došlo k zásadnímu předatování některých významných sakrálních staveb regionu – např. rotunda sv. Petra (dlouho řazena do konce 10. století, *Guth 1925*, 122; *Merhautová 1971*, 322 a další).

⁵¹ Po roce 1197 založen ještě Chotěšov (*Nováček 2004*, 49).

sv. Barbory v Barbarabergu z konce 10. století byl postaven na okraji již existujícího pohřebiště a architektonicky představoval typ sálové stavby se čtvercovým chórem (tzv. „capella“; Heidenreich 1998). Za poslední pokus o christianizaci obyvatel lze brát založení biskupství v Bamberku roku 1007.

Hradební architektura

Jediným zástupcem české hradní architektury je Přimda, jež je svojí polohou symbolem hranic s Německem. Druhou stavbou, sice již na českém území, ale s kořeny bavorskými, je štaufská falc v Chebu. Význam ministeriálů a jejich hradů stoupá v průběhu 11. století v Bavorsku a vznikají další hrady. Historické události probíhající na Chebsku v 11. a 12. století sice nejsou cílem této práce, nicméně měly výrazný vliv na osídlení této oblasti a další budoucí vývoj. Osídlení některých bavorských hradů má mnohem starší kořeny, u některých můžeme uvažovat o tzv. „hradištní fázi“ (např. Sulzbach – doloženo osídlení již od 8. století, *Hensch 2005*; Cham, *Procházka 1996* aj.).

17.2 Pohřební výbava

Když opomineme otázku etnicity obyvatel, jež byly pohřbeny na raně středověkých pohřebištích v západních Čechách, Horní Falci a Frankách, můžeme vysledovat určité archeologické struktury, které se objevují napříč oblastmi a naopak. Z 39 předmětů, které se objevily na raně středověkých pohřebištích, můžeme nalézt analogie (podobné znaky) na všech 4 (Plzeňsko, Karlovarsko, Horní Falc a Horní Franky) v případě záušnic, kovových korálků, jantarových korálků, klasických typů prstenů, přezek, přeslenů a u některých keramických nádob. V ostatních případech se shoda projevila pouze v některých oblastech (viz tab. 1).

Pro jednotlivé chronologické horizonty můžeme obecně konstatovat výskyt těchto typů předmětů :

Západní Čechy

- Žárové mohylníky (horizont 2) – fragmenty keramiky, kosti, uhlíky
- Mohylník birituální (převaha inhumace; horizont 3) – keramické nádoby, záušnice, korálky, prsteny, nože, vědra
- Řadová pohřebiště starší (horizont 4a) – keramické nádoby, záušnice, korálky, prsteny, vědra, nože
- Řadová pohřebiště mladší (horizont 4b) – záušnice, korálky, prsteny, mince

Severovýchodní Bavorsko

- Žárové pohřby v popelnici (horizont 1a) – keramická nádoba, drobné ozdobné předměty a kování, přezky, háček a jehla
- Nejstarší řadové pohřby (ojediněle mohylový násyp, horizont 1b) – keramická nádoba, záušnice, korálky, ostruhy, srp, nůž, šípy, sax
- Řadová pohřebiště starší (horizont 2) – keramická nádoba, záušnice, korálky, nůž, šípy, sax, kopí, ostruhy
- Řadová pohřebiště mladší (horizont 3) – záušnice, jehlice, prsteny

Nyní se konkrétně zaměřím na výsledky srovnávací analýzy u hrobové výbavy.

Šperk

Ve všech regionech tvoří nejvýraznější složku pohřební výbavy ozdobné předměty. Podrobnější deskripce nejpočetněji zastoupené záušnice a její výsledky jsou samostatným exkurzem. Kromě nich se na pohřebištích objevují další šperky, jež mají shodné rysy na západě Čech i v Bavorsku. Podrobný přehled těchto typů podává kapitola Rozbor pohřební výbavy (i s případnými analogiemi).

Korálky

Poměrně početně zastoupené jsou korálky (nejčastěji skleněné), jejichž výskyt je často spjat s keramickou nádobou nebo záušnicemi (např.

Burglengenfeld, H4, H8, H47). Korálky vyrobené ze skla se objevují již na nejstarších řadových pohřebištích (Krachenhausen a Kallmünz) a pokračují i v horizontu 8. – 9. století, kam spadá většina lokalit. V mladším horizontu, jehož představitelem je Barbaraberg, již nejsou výrazně zastoupené (H147 společně se záušnicemi 14 ks a bez hrobového celku 2 ks; *Heidenreich 1998*, 138, 140). V případě západočeských pohřebišť se korálky objevují na pohřebištích od středohradištního období standardně (již v mohylníku u Hlohoviček) a v obvyklých formách které nacházíme i na bavorských lokalitách (nejčastěji kulovité, válcovité, koláčovité). Speciální kategorii tvoří olivovitý korálek (jediný nález ze západu Čech je z Nevolic), jež byl v minulosti vzhledem k terminologickým zmatkům, v hojném počtu evidován v Bavorsku. Nicméně nejnovější práce již sparávně rozlišily dva typy „olivovitých“ korálků, z nichž jeden se objevuje právě v Bavorsku a druhý bývá součástí náhrdelníků v českém prostředí (vyjma západu), ale máme nálezy i od sousedů (např. Wirbenz). Datování nálezů z Bavorska a Čech se tolik neliší (C. Haberstroh je datuje do konce 9. – pol. 10. století, v Čechách končí v průběhu 10. století; srov. *Haberstroh 2004*; *Košta – Tomková 2011*). Segmentované korálky jsou součástí hrobových celků v Bavorsku, ovšem ze západu víme pouze o exemplářích z Hlohoviček a o ztraceném ze Sušice. Barevné spektrum západočeských nálezů je velmi omezené (převládá zelená, modrá, fialová) oproti nálezům ze sousedního Německa, kde se objevují i millefiorové formy a plastická výzdoba (u nás pouze Hlohovičky, korálek s očkem z Chebu).

Polodrahokam (karneol, křišťál) byl nalezen na pouze na několika lokalitách, z nichž největší počet pochází zase z Hlohoviček. Stejný kámen evidují i z Burglengenfeldu, Krondorfu a dalších. Jantar (v podobné tvarové formě) se objevuje na řadových pohřebištích (taktéž v Hlohovičkách) na všech územích.

Součástí raně středověkých náhrdelníků byly kovové korálky s různým typem zdobení. Bavorské nálezy nepředstavují tak výrazně zdobené typy, jak je tomu u několika předmětů z Čech. Analogie ke korálkům ze Sušice vidím v nálezech polských a k chebskému korálek z Pražského hradu.

Prsteny

V Bavorsku se prsten objevuje na deseti lokalitách (Matzhausen 1 ks, Thurnau – Felkendorf 1 ks, Burglengenfeld 1 ks, Eggolsheim 1 ks, Hallstadt 1 ks, Rattelsdorf „Schlammersdorf“ 1 ks, Strullendorf – Amlingstadt 1 ks, Alladorf 1 ks, Weismain 2 ks, Barbaraberg 4 ks), na Chebsku na třech (Cheb 9 ks, Horní Lomany 1 ks, Třebeň 1 ks). Objevují se klasické formy prstenu – otevřený či uzavřený, často se zašpičatělými konci. Téměř ve všech regionech byl nalezen prsten s nějakým typem ryté výzdoby (ať již jen ve formě drobných rýh). Pletený exemplář pochází pouze ze západu Čech. Nejčastějším materiálem na výrobu prstenu byl bronz, ojediněle se objevuje také stříbro nebo sklo. Pět prstenů z Chebska bylo podrobena RFA analýze a u jednoho byl zjištěn vysoký podíl stříbra, dva byly detekovány jako slitiny mědi, zinku a cínu a dva jako slitina mědi s příměsí železa (více kap. RFA).

Náušnice

Náušnice v západních Čechách postrádáme. Pět typů náušnic („Bommelohring“, s bipyramidálním závěskem, se spirálovitým ukončením, s očky, lunicovité s řetízky) evidují z hornofalckých a hornofranských lokalit. Analogie k nim můžem hledat od avarského po byzantské prostředí a datování se často rozchází. Přítomnost těchto šperků ukazuje na vlivy, které nepřicházely z našeho území (více náušnic v Durynsku, karantánská oblast?).

Záušnice

Podrobnější analýza záušnice umožnila se detailněji zaměřit na některé otázky spojené s výskytem tohoto druhu šperku. Zdokumentováno bylo 655 ks z 24 lokalit Plzeňského kraje, 5 lokalit Karlovarského kraje a 24 lokalit bavorských. Mezi nejstaší zastoupená pohřebiště lze řadit Theuern (kolem roku 700, *Losert 2012*, 145) a Burglengenfeld (poč. 8. stol., *Losert 2012*, 144 – 145), poté následuje většina bavorských pohřebišť (8. – 9. století) s nejmladším Barbarabergem a navazují na něj západočeské lokality (11. – 12. století) až po nejmladší nálezy záušnic (přelom 12/13. století, např. Luženice, Velké Hydčice). Předmětem zájmu studia záušnice byla velikost (viz deskript. systém M1 – V0), materiál (včetně použití RFA analýz na materiálu ze západu Čech) a typ (především způsob ukončení a další aspekty). Kladené otázky se týkaly srovnání předmětů ze všech regionů a otázky vztahů mezi jednotlivými deskriptory (vztah velikosti a použitého materiálu apod.). Výsledky analýz jsem již naznačila na konci příslušné kapitoly, nicméně se nyní pokusím o určité shrnutí s ohledem na chronologii lokalit.

Velikost záušnice versus chronologie pohřebiště

Na bavorských pohřebištích evidujeme nejvíce záušnic, jejichž průměr se pohybuje od 50 – 60 mm (VP), na druhém místě 40 – 50 mm (VČ) na třetím místě 20 – 30 mm). Dále se objevují kusy, které dosahují velikosti 70 – 80 mm (VS) a 80 – 90 mm (V0). Takto velké záušnice v západních Čechách nenacházíme, ani na lokalitách, které označujeme za nejmladší (průměr do 70 mm, VŠ). Zajímavé je zjištění, že zřejmě na jednom z chronologicky nejstarších pohřebišť evidujeme záušnice velmi pestrého velikostního spektra:

Např. Burglengenfeld

M2 – 1 ks, S – 5 ks, VT – 4 ks, VČ – 5 ks, VP – 5 ks, VŠ – 5 ks, VS – 2 ks,
VO – 2 ks

Oproti tomu, západočeské lokality staršího horizontu řadových pohřebišť, obsahují záušnice nejmenšího průměru (do 15 mm, M1) :

Např. Řesanice

M1 – 12 ks, M2 – 4 ks

Nálezy z mladšího horizontu bavorských pohřebišť :

Např. Barbaraberg

M1 – 5 ks, M2 – 7 ks, S – 28 ks, VT – 12 ks, VČ – 5 ks, VP – 2 ks

Nejmladší západočeské nálezy se pohybují v rozsahu VP (50 – 60 mm) – VŠ (60 – 70 mm; Plasy; Myslív; Planá, okr. Plzeň – sever). Menší nálezy nevidujeme.

Další specifikum bavorských nálezů záušnic je výskyt větších a menších forem v jednom uzavřeném celku. Nejvýrazněji se to projevilo v Matzhausenu, kde v hrobě 12 koexistovaly velikosti M1, S, VP a VŠ (*Stroh 1954, Taf. 9B*).

Rentgenová fluorescenční analýza západočeských záušnic

Vzhledem k nedostupnosti bavorských záušnic pro RFA analýzy byly podrobeny RFA pouze soubor z Plzeňska a Chebska. Cílem analýz bylo prokázat větší míru zastoupení lepších materiálů z okolí Chebu oproti vesměs „venkovským“ pohřebišťům z Plzeňského kraje. Také bylo znovu ověřeno, že často nelze spoléhat na určení materiálu pouhým okem. Výsledky ukázaly větší míru variability u nálezů z Plzeňska, což může být dáno i časovým zařazením lokalit, neboť je vysledován vztah mezi staršími

záušnicemi a stříbrem (poté slitinami mědi) a nejmladšími záušnicemi, většinou vyrobených ve větší míře ze slitin (*Fikrle – Frána – Tomková 2012, 334*). Plátování stříbrem se objevuje v obou regionech. Tato technika se například v Bavorsku nevyskytuje, ovšem případné analýzy by tento fakt mohly potvrdit či vyvrátit.

Další ozdobné předměty

Spirálovitá ozdoba z žárového hrobu v Řezně – Grossprüfeningu má analogie v Roztokách u Prahy. Ojedinelé nálezy z řadových pohřebišť představují gombíky (zcela bez výzdoby z Řesanic a dva zdobené z Matzhausenu), rolničky (standartní předmět raně středověké výbavy), přívěsky (ve tvaru lunice z Horní Falce, křížek z Plané), jehlice (pouze bavorské území), náramek (jediný nález z Weismainu). Zoomorfní figurka koně z dvojhrobu v Matzhausenu představuje unikátní předmět, jehož analogie je možno hledat tak jako některé typy stříbrných korálek v polském prostředí (např. *Váňa 1958*).

Keramika

Na základě srovnání keramického materiálu ze sledovaných pohřebišť můžeme tyto lokality rozdělit do několika skupin. Ve všech regionech převažují hrnce o velikosti 10 – 20 cm. Nejvíce keramických nádob pochází z Burglengenfeldu (19 ks), Krachenhausenu (8 ks) a Řesanic (7 ks). Na bavorské keramice převažuje jako výzdoba hřebenová vlnice (15 ks), vlnice (10 ks) a kombinace hřebenové vlnice a pásů (9 ks), na Chebsku hřebenová vlnice a vlnice (obě 3 ks) a na Plzeňsku spíše jednoduchá vlnice s rýhami (5 ks), vlnice (4 ks) a kombinace hřebenové vlnice s pásy (3 ks). Značky se objevují všude (na Chebsku na neanalizovaném materiálu), nejvíce motivů je v kruhovém rámování. Ojedinelý nález pánve z Iffelsdorfu představuje typ keramiky, jež se sice sporadicky, nicméně vyskytuje i v českém prostředí.

Nejbližší analogii pro pánev z Iffelsdorfu můžeme najít ve fragmentech pánví z Prahy z Loretánského náměstí, případně z Rytířské a Masné ulice v Praze (*Boháčová 1991, 117, 119*).

Keramika „pražského typu“ :

1. Západní Čechy – nemáme nálezy z pohřebišť (pouze ojedinělý keramické fragmenty ze sídlištní situace z Plzně – Lochotínské ulice, datované do 7. století, mají ovšem jiný charakter; *Metlička 2005, 160 – 161*).
2. Severovýchodní Bavorsko - nezdobená keramika z Řezna – Großprüfeningu datovaná do 6. – 7. století. Analogie ve středním Podunají (*Losert 2009, 241*), na Slovensku (*Fusek 1994*) nebo v Čechách (*Kuna – Profantová 2005*).

Keramika německá (příp. merovejská, franská) :

1. Západní Čechy – z Chebska pochází keramické nádoby, jejichž analogie na dalších územích Čech moc nenacházíme. Vzhledem k poloze tohoto regionu se zde objevují jevy typické pro sousední regiony (např. dvojkónická nádoba z Chocovic – Dlouhých Mostů; zcela atypická nádobka z Cetnova s plastickou výzdobou a kazetovým motivem; Jindřichov). Určité podobné rysy se objevují v Durynsku (*Rempel 1966, Taf. 4, 26*), ale také v okolí Řezna (*Wintergerst 1995, 41*).
2. Severovýchodní Bavorsko - kromě „slovanských“ nádob se na pohřebišťích také objevují sporadicky nálezy keramiky (často fragmentární povahy), jež lze spojit s okruhem místním (merovejská tradice – např. Weismain, *Pöllath 2002, Taf. 93*; Iffelsdorf, *Losert 2012, abb. 14:3*). Mimo keramické zlomky se na těchto pohřebišťích objevují další předměty, jejichž původ je také třeba hledat v místní tradici.

Keramika „slovanské“ tradice :

1. Západní Čechy – keramika středohradištní až mladohradištní⁵², do níž lze zařadit většinu pohřební keramiky z Plzeňska (Hlohovičky, Řesanice, Krasavce – Vodokrty,

⁵² V západních Čechách je potřeba zmínit i keramiku z mohylových pohřebišť 8. – 9. století (Bezemín, Lhota u Černošína), jejichž keramický materiál je velmi fragmentární povahy a vyznačuje se hrubým materiálem. Střepey jsou zdobeny hřebenovou vlnicí (někdy s hřebenovým pásem) nebo jednoduchou vlnicí (*Kudrnáč 1951, obr. 167, 168*).

Smědčice, Těnovice, Stříbro, Starý Plzenec, Plzeň – Homolka, Doudlevice a Radčice) a Chebska (Cheb, Třebeň, Střížov a Horní Lomany).

2. Severovýchodní Bavorsko - zdobená a nezdobená keramika z řadových bavorských pohřebišť (Nabburg, Burglengenfeld, Matzhausen, Kallmüz, Krachenhausen, Luhe, Theuern, Eichelberg a Iffelsdorf), jež jsou datovány do 8. – 9. století a vykazují rysy, jejichž analogie nalézáme v našem prostoru (ovšem v pozdějším období). Jedná se především o tvarově podobné nádoby (hrnce) s identickými typy výzdoby (hřebenová vlnice, jednoduchá vlnice a různé kombinace). Objevují se i standartní typy značek na dně.

Další předměty

Do této kategorie řadím kostěné a železné předměty a nálezy z dalších materiálů, jež tvoří standartní složku pohřebních milodarů. K některým nálezům z bavorských pohřebišť nemáme analogie na západě Čech (hřeben z Krachenhausenu, svírací nože z Weismainu a Thurnau – Alladorfu, srpy z Krachenhausenu, vidle z Weismainu), nicméně objevují se v jiných částech Čech a Moravy. Některé artefakty obsahují i hroby na západočeském regionu (nože z Cheznovic, Plzně – Radčic, Matzhausenu aj., nůžky z Cheznovic či Weismainu, ocílky z Jindřichova a např. Thurnau – Alladorfu atd., vědra z Řesaníc a Weismainu, přesleny z Tasnovic – Štítar a Barbarabergu).

Zajímavá je absence mincí na bavorských pohřebišťích. Jediný mnou evidovaný nález pochází z Barbarabergu a jedná se o římskou minci.

Hroby „bojovníků“

Dalo by se říct, že všechny 4 kategorie předmětů (šperk, keramika, zbraně, předměty denní potřeby) jsou zastoupené na všech územích. Nicméně kategorie zbraně má na západě Čech formu pouhých importů. Z Plzeňského ani Karlovarského kraje nemáme nález jediného „bojovnického“ hrobu, jak je tomu v sousedním regionu. Meč z Jindřichova a

Plzně Doudlevců (8. – 9. století) představují ojedinělé nálezy, nicméně naznačují způsob komunikace a kontaktů, které odrážejí i písemné prameny (*Profantová 2011b*, 96). V případě nálezů mečů je třeba také zmínit zákaz Karla Velikého vývozu zbraní a kroužkové zbroje ke „Slovanům“ (*Losert 2012*, 146). Hroby s nálezy zbraní (a jezdeckého náčiní) z území Bavorska evidují v Burglengenfeldu, Matzhausenu, Krachenhausenu, Krondorfu, Girnitz, Theuern, Weismainu. Většinou se jedná o soubor předmětů, obsahující sax, šipky, kopí, případně ostruhy, nůž, sekery a meč (4 ks).

Hroby „elity“

Dalším zajímavým výsledkem komparace pohřebišť je výskyt předmětů na hornofalckých lokalitách, jejichž analogie na západě Čech nemáme. Jedná se především o šperk („velkomoravské“ či „byzantské“ tradice). Naprostým unikátem je dvojhrob 2 a 3 z Matzhausenu, jež skladbou a způsobem výroby předmětů připomíná materiál ze Staré Kouřimi či dalších lokalit s „knížecími hroby“. Kromě tří párů stříbrných esovitých zášnic se v hrobech objevily lunicovité záušnice s řetízky, dva gombíky, lunicovitý přívěšek a zoomorfní figurka koně. Na těchto předmětech byla uplatněna granulace i filigrán (např. *Menghin 1990*, 62, 64).

Další příkladem je ženský hrob z klášterního kostela v Niedermünster, který obsahoval lunicovité náušnice s řetízky se zvířecími motivy (10. století). Jak již uvádím na jiném místě, původ těchto naušnic je shledáván v Čechách (pražská dílna), nicméně argumenty pro tento závěr mi nepřijdou spolehlivé (viz *Profantová 2005*, 6).

Mimo tyto unikátní předměty se objevují šperky, vybočující ze standartní skladby nálezů, i na dalších lokalitách, které patří ke starším ze zkoumaných v regionu (Burglengenfeld, Kallmünz, Krachenhausen). Můžeme jen spekulovat, zda tyto hroby mohou odrážet sociální stratigrafii

pohřebišťe, v tradičních představách archeologů by jistě představovali hroby „elity“.

18 INTERPRETACE

Dochované archeologické prameny obsahují informaci o minulém mrtvém světě, ukazují nám určitou část verze příběhu, do kterého musíme zakomponovat další typy pramenů, abychom mohli více nahlédnout do života tehdejší společnosti (podle *Neustupný 2007, 23*).

Interpretovat vztahy mezi západní částí Čech a severovýchodním Bavorskem na základě pouze archeologických pramenů je dosti komplikované. Zprv se pokusím zodpovědět na otázku „přímých“ kontaktů mezi sledovanými oblastmi, poté zda můžeme uvažovat o „nepřímých“ stycích a v poslední řadě se zamyslím nad osídlením ve sledované části Bavorska a strukturami, jež se vyskytly v těchto regionech.

Historické prameny v omezeném množství hovoří o událostech, které se týkaly této části české země (viz vojenské vpády a informace o transferu bavorských vojsk přes západočeskou oblast), otázkou je, zda tento způsob přímých kontaktů můžeme zachytit v archeologických pramenech. Prozatím nemůžeme, pokud pomineme dva importy mečů (Jindřichov na Chebsku a Plzeň – Doudlevice), jež sice pocházejí z franského prostředí, nicméně nemusí mít spojitost s tímto typem událostí (předmět obchodu). Dalším z možností kontaktů západu mohla být sňatková politika, také těžce vysledovatelná pomocí archeologie (vyjma příkladu ženského hrobu z Řezna, jenž byl N. Profantovou interpretován jako nevěsta z Čech). Nálezy šperků, jejichž analogie můžeme hledat i na českém území (bohužel ne na západě; např. gombíky a náušnice z Matzhausenu apod.), nemusí mít žádnou spojitost s tímto typem styků. Pronikání do sousedního regionu za cílem prospekce

surovin, také nemůžeme prozatím doložit kvůli absenci materiálových analýz.

Lze předpokládat, že v západních Čechách (které měly funkci koridoru, přes který procházely důležité obchodní cesty), nalezneme artefakty, které budeme moci dát do přímé souvislosti s doloženým obchodem, nicméně moc nálezů nemáme. Mezi nejdůležitější trasy, procházející skrz západ Čech, patřila řezenská a norimberská cesta. V posledních letech se dostávají do středu zájmu díky využití nových metod při prospekci, nicméně kromě nových zaměření částí těchto stezek (např. *Bendová 2012*), nedochází k zásadním novým nálezům. Další trasou, jejíž část prochází i přes sledované území, je zlatá (průchod přes šumavské hřebeny). Konkrétně některé nálezy ze Sušice (pohřebiště pod Svatoborem) vykazují určité specifické znaky (ojedinělý nález esovité záušnice s knoflíkovitým koncem a nedochovaná záušnice s háčkem, případně přezka), jejichž analogie nacházíme na bavorském území a je tudíž pravděpodobné, že k přenosu artefaktů (nebo pouze technologických inovací) mohlo docházet. Dalším představitelem lokality, jehož poloha v kontaktní zóně byla pro užší kontakt důležitým faktorem, je Cheb (chebská cesta – směrem od Stříbra na Cheb, první písemná zmínka z 11. století přímo souvisí s problematikou cesty na Cheb z bavorské strany). Nálezům z Chebska se budu ještě podrobněji věnovat, nicméně v materiálu z tohoto území nacházíme předměty, jejichž analogie máme jak z Čech, tak z Bavorska. Skupina nálezů, jež je datována do souvislosti s trasami dálkových spojení, jsou mincovní depoty. Z Domažlicka pocházejí dva depoty, jeden byl nalezen u Nového Herštejna (denáry Bořivoje II., 1100 – 1120) a druhý je ze Starého Postřekova (denáry Bořivoje II. a Vladislava I., 1110 – 1125). Oba se nacházejí v blízkosti Domažlic, kde byla doložena existence celnice již zřejmě od 10. století. Další depoty, které již obsahovaly i ražby bavorské, taktéž spadají až do průběhu 12. století, nicméně jejich poloha v blízkosti přechodu

na Klatovsku, svědčí o možné vazbě na dálkovou komunikaci (české denáry a bavorské feniky - Hodousice, jihoněmecké feniky - Běhařov, další bavorská ražba z Vřeskovice). Existence tržiště se předpokládá ve Starém Plzenci, jehož význam (přemyslovský knížecí hrad a centrum oblasti), je nepopiratelný. Bohužel úroveň minulých archeologických výzkumů této lokality a stav zpracování nálezů nedovoluje zásadní srovnání s lokality bavorskými i českými⁵³.

Zásadní roli v obou regionech hrají vodní toky, na jejichž březích se kumuluje raně středověké osídlení (na západě Čech - povodí horní Radbuzy, Ohře; Nába - termín „ponábští Slované“, Vils, Řezná, Mohan a Radnice - „Moinvinidi et Ratanzvinidi“). I přes značnou torzovitost archeologických pramenů máme představu o raně středověkém osídlení západočeského a severovýchodobavorského prostoru. Ve své práci jsem se zaměřila na bavorské lokality, jež spadají svojí artefaktově náplní do jednoho systému, jež lze označit za archeologickou kulturu, jejímž nositelem mohla být různá etnika. Problém nynější bavorské archeologie spatřuji v důrazném lpění na striktním etnickém zařazení nálezů, což se projevuje i v nejnovějších pracích H. Loserta i aktuální výstavě ve Staré Kouřimi⁵⁴. Písemné prameny slovanské osídlení v této oblasti (i v dalších regionech Německa - např. v Durynsku, jež vykazuje podobné znaky v materiální kultuře jako severovýchod Bavorska) potvrzují (viz termín „terra sclavorum“). Nicméně, na základě artefaktově náplní těchto komunit, nemůžeme určit etnickou příslušnost. Faktem zůstává skutečnost, že v průběhu 6. století dochází k usazení prvních skupin obyvatel s odlišnými tradicemi na břehu Dunaje v Řezně (poté v Eggolsheimu a na několika dalších místech), v těsné blízkosti franského mocenského centra, zřejmě se souhlasem místních vládců (např.

⁵³ To samé se bohužel dá vztáhnout i na nezpracovaný materiál z archeologických výzkumů v Chebu (především keramický materiál), včetně posledních výzkumů raně středověkého pohřebiště v areálu chebského hradu (absence terénní dokumentace).

⁵⁴ Viz již jen název výstavy.

Losert 2009). Zatím omezený počet těchto pohřebišť může být dán stavem poznání, nebo můžeme souhlasit s interpretací některých německých kolegů o postupné asimilaci těchto skupin v 7. století a opuštění tradičních zvyklostí spojených s pohřebním ritem apod (např. *Losert 2012*, 142). Druhá verze osídlování bavorského území lidmi se specifickou archeologickou kulturou počítá s jejich spíše pozdějším příchodem (od 8. století v několika vlnách; *Haberstroh 2002*, 254). Což je v rozporu jednak s nálezy z Pfreimdu (7. století pomocí C14), ale také z Krachenhausenu a Kallmünz (7. – 8. století). Každopádně většina raně středověkých pohřebišť, kterými jsem se v této práci zabývala, vykazuje jednak znaky nám blízké kultuře, ale také znaky domácí (franské). Lidé, kteří byli pohřbeni na těchto hřbitovech, nemuseli být příslušníky jedné skupiny obyvatel, nebo mohli být, avšak postupem času převzali i mnohé z tradic domácích komunit, což se odrazilo v pohřební výbavě.

K otázce nepřímých kontaktů mezi Čechami a hornofalckou a hornofranskou oblastí je potřeba zmínit chronologický nesoulad mezi lokalitami. Časová linie na bavorském území začíná žárovými pohřby z 6. století, v průběhu 7. a 8. století (možná pod vlivem merovejských řadových pohřebišť) dochází k výskytu lokalit typu již zmíněného Krachenhausenu a Kallmünz (s keramickou výbavou se shodnými rysy, ovšem obsahující náušnice „Bommelohrringe“ a bez nálezů záušnic), poté nastává období řadových pohřebišť 8. – 9. století (s klasickou zde představenou výbavou, zahrnující především záušnice velkých rozměrů) po konec lokalit tohoto typu (např. zde již mnohokrát zmiňovaný Barbaraberg se záušnicemi malých až středních rozměrů). V Čechách je situace jiná, nejstarší horizont představují mohylníky na Tachovsku (a zřejmě jeden ze Sušice), obsahující velmi skromný materiál. Poté následuje „přechodné“ období zahrnující nejmladší mohylník u Hlohoviček (ovšem již s esovitými záušnicemi) a počínaje 10. století již i některá další pohřebišť (počátky v Plzni – Radčicích,

Řesanicích, Chebu). Většinu západočeských lokalit řadíme do nejmladšího horizontu (vyjma pohřebišť s kontinuálnější tradicí pohřbívání). Na základě tohoto stručného chronologického přehledu se nabízí otázka, jak datovat český a bavorský materiál a zda mohlo docházet ke kontaktům, když některé lokality jsou si časově vzdálené.

Podrobnější analýza záušnice prokázala poněkud odlišný vývoj tohoto šperku ve sledovaných oblastech. Českými archeology propracovaný systém vývoje tohoto předmětu a jeho chronologie je v rozporu s výskytem záušnice v Bavorsku (podobný vývoj předpokládám i v sousedním Durynsku). Chronologie českých nálezů je především postavena na postupném zvětšování velikosti, což v sousedním regionu neplatí. Nejen, že se objevují různé typy velikostí v jednom hrobovém celku (viz Matzhausen), ale také na starších lokalitách nacházíme záušnice velkých rozměrů, než pohřebišťích mladších. Největší bavorské záušnice v Čechách vůbec nenacházíme. Některé jevy, obvyklé na našem území, se zas neprojeví na sousedních lokalitách (např. způsob úpravy plátování). Vše naznačuje, že se zde zřejmě vyskytují dva odlišné proudy oblíbenosti podobného typu šperku, které na sebe ovšem vůbec nenavazovaly (s výjimkou několika zřejmě importů do nejbližšího českého území – esovitá s „knoflíkovitým“ koncem a esovitá s háčkem, ovšem malého průměru, ze Sušice, dále záušnice s háčkem a žlábkovaným esem z Třebeně). Obliba velkých kruhů (mnohdy i s esovitým ukončením) se objevovala v minulosti napříč oblastmi a časem (nálezy z dalších částí Německa, *Rempel 1966; Stork 2004*; tradice již od doby římských provincií, *Niederle 1913, 592*).

19 ZÁVĚR

Poznání raně středověkého osídlení v západních Čechách a severovýchodním Bavorsku se díky novým výzkumům, a to především na německé straně, výrazně posouvá. Je však třeba více využívat potenciál exaktních metod, ať již materiálových mikroanalýz (v Bavorsku) nebo získání většího počtu absolutních dat (na české straně). Také je třeba opatrněji zacházet s etnickým zařazením celé řady artefaktů (potažmo celých lokalit), jež je stále velmi rozšířené u bavorských sousedů.

Na základě srovnání archeologických nálezů z těchto regionů musíme konstatovat na první pohled velkou míru shody u celé řady artefaktů. V Horní Falci a Frankách, severně od Dunaje, se odehrávaly složité historické procesy, jejichž nositeli bylo nejen místní obyvatelstvo (skládající se z Bavorů, Franků, případně Durynsků), ale také Slované. Tyto skupiny obyvatel, jak již z nových nálezů víme, přišly na území v okolí Řezna již v 6. století. Jejich artefaktuální kultura byla podobná kultuře jiných skupin, které postupně osídlují středoevropský prostor. Postupné pronikání této kultury na území, které je charakterizováno merovejskými řadovými pohřebišťmi, dalo vzniknout fenoménu „slovanských“ řadových pohřebišť 8. a 9. století. Tyto lokality se projevují pohřební výbavou zahrnující složky „slovanské“ (hlavními reprezentanty je keramika a šperk) i domácí (převážně zbraně, některé typy šperků a předměty denní potřeby). Zajímavou skutečností je výskyt hrobů s luxusnější výbavou (Matzhausen) a hroby bojovníků v hornofalckém a hornofranském prostoru. Tento typ památek v západních Čechách nenacházíme. Otázkou je, zda vzhledem k velkému počtu výšinných sídlišť tento element opravdu zastoupen nebyl, nebo zda jej dosavadní výzkumy nezachytily či se pouze nedochoval.

Kontakty probíhaly především formou obchodních styků (výskyt některých předmětů zmiňovaných psanými prameny ovšem nelze prokázat),

pro další typy kontaktů nemáme doložitelné archeologické prameny (vojenské vpády, sňatková politika?, surovinová prospekce). Pro obyvatele na obou stranách jistě Český a Hornofalcký les představoval přirozenou hranici, která však byla překročitelná.

Jeden z největších problémů je ale chronologické zařazení lokalit zkoumaných v českém a bavorském regionu. Jevy, které jsem srovnávala, se časově míjejí. Pohřební výbava bavorských řadových pohřebišť časově předchází českým nálezům a některé předměty mají zřejmě odlišný chronologický vývoj než v západních Čechách (i v dalších částech českých zemí). Využívání západočeských řadových pohřebišť s výbavou dosahuje vrcholu v období, kdy již ve zkoumaných částech Bavorska můžeme mluvit o výrazné asimilaci obyvatel (do 10. století jsou řazena nejmladší pohřebišť, jež ještě obsahují pohřební výbavu s typickými projevy – záušnice apod.). Nicméně i v tomto období ke kontaktům jistě docházelo (již zmiňované předměty nalezené na pohřebišti v Sušici a Chebu z 10. – 11. století), ať již vzhledem k většímu rozvoji dálkových komunikací nebo historickým událostem vztahující se ke vztahům Čech a Bavorska. Pro Čechy atypické formy záušnic (s knoflíkovitými konci) mohou znamenat přežívání starších forem materiální kultury, kterou již nelze doložit z pohřebišť, nicméně v živé kultuře ještě přetrvala.

20 LITERATURA

Abels, B. U. – Losert, H. 1986 : Eine frühmittelalterliche Befestigungsanlage in Laineck, Stadt Bayreuth, Bayerische Vorgeschichtsblätter 51, 285 – 308.

Anderle, J. 2006 : Románský kostel v Liticích, Plzeňský rozhled 10/2006.

Bachmann, M. 1924: Die Verbreitung der slawischen Siedlungen in Nordbayern. Erlangen.

Bach, H. – Dušek, S. 1971: Slawen in Thüringen. Weimar.

Bašta, J. 1991 : Otázka zemských stezek na Domažlicku ve světle archeologických nálezů, *Studia Mediaevalia Pragensia* II, 61 – 73.

Bašta, J. 1992 : Březina, okr. Rokycany, In: *Výzkumy v Čechách 1988–1989*, 20. Praha.

Bašťová, D. 1986 : Pravěké osídlení povodí Úterského potoka, *Archeologické rozhledy* 38, 3 – 31.

Bašta, J. – Bašťová, D. 1988 : K problematice počátků a vývoje slovanských hradišť v západních Čechách, *Studia Mediaevalia Pragensia* 1, 9 – 32.

Bašta, J. – Bašťová, D. 1990 : Slovanské osídlení v povodí horní Radbuzy, *Sborník Západočeského muzea v Plzni – Historie* 5, 5 – 58.

Bašťová, D. – Svobodová, H. 1985 : Lipno (okr. Plzeň – sever). In : *Výzkumy v Čechách 1982 – 1983*, Praha, 88.

Bendová, M. 2012 : Archeologický průzkum Řezenské cesty. Diplomová práce. Katedra archeologie FF ZČU. Plzeň.

Beneš, A. 1974 : Výzkumy expozitury Archeologického ústavu ČSAV v Plzni v Západočeském kraji v letech 1963 – 1972, *Minulostí západočeského kraje* 10, 170 – 184.

Beneš, A. 1980 : Horní Pootaví v pravěku a na počátku dějin podle archeologických pramenů. *Sborník vlastivědných prací o Šumavě k 650. Výročí města Kašperské Hory*. Kašperské Hory, 7 – 58.

Beneš, A. 1982 : Chrást, okr. Plzeň - sever. In: Výzkumy v Čechách 1978 – 79. Praha.

Beneš, J. – Kočár, P. – Suchá, R. 1998 : Doklady kontaktů ve středověké Evropě na základě studia vybraných archeobotanických nálezů, *Archaeologia Historica* 23, 285 – 293.

Beneš, J. – Pták, M. – Dobisíková, M. – Hojerová, H. – Houfková, P. – Kutílková, P. – Parkman, M. – Šálková, T. – Žďárský, E. 2012 : Výzkum hradiště Na Jánu v Netolicích v krajinných, antropologických, genetických a artefaktuálních souvislostech : zpráva za sezónu 2011, *Archeologické výzkumy v jižních Čechách* 25, 265 – 277.

Beranová, M. 1967 : Hradištní nůžky v Československu, *Památky archeologické* 58, 571 – 579.

Bína, J. – Demek, J. 2012 : Z nížin do hor. Geomorfologické jednotky České republiky. Praha.

Bláhová, M. – Frolík, J. – Profantová, N. 1999 : Velké dějiny zemí koruny české. Svazek I. Do roku 1197. Praha.

Boháčová, I. 1991 : Příspěvek k poznání keramiky v pražském prostředí na počátku vrcholného středověku, *Archaeologica Pragensia* 11, 115 – 137.

Boháčová, I. – Hošek, J. 2009 : Raně středověké nože ze Staré Boleslavi, *Archaeologia historica* 34, 367 – 392.

Boos, A. 2007 : Die frühmittelalterlichen Befestigungen im Umland von ɀ. In : Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen/Oberösterreich. Archeologická pracovní skupina východní Bavorsko/západní a jižní Čechy/Horní Rakousko 2006, 205 – 220.

Brachmann, H. 1978 : Slawische Stämme an Elbe und Saale. Zu ihrer Geschichte und Kultur im 6. bis 10. Jahrhundert – auf Grund archäologischer Quellen. Berlin.

Brather, S. 2001 : Slawenbilder „Slawische Altertumskunde“ im 19. und 20. Jahrhundert, *Archeologické rozhledy* LIII, 717 – 751.

Brorsson, T. 2010 : The pottery from Early Medieval Trading Site and Cemetery at Groß Strömkendorf, Okr. Nordwestmecklenburg. *Frühmittelalterliche Archäologie zwischen Ostsee und Mittelmeer* 1. Wiesbaden.

Brzeziński, W. a kolektiv 2007 : Skarby wieków średnich. Treasures of the Middle Ages. Katalog wystawy pod redakcją Wojciecha Brzezińskiego. Warszawa.

Brzeziński, W. a kolektiv 2011 : Schätze des Mittelalters. Schmuck aus dem Staatlichen Archäologischen Museum Warschau. Bönen.

Břicháček, P. 1992 : Příspěvek k datování železných záušnic velkých rozměrů, *Sborník Západočeského muzea v Plzni* VIII, 178 – 181.

Břicháček, P. 1998 : Čechovice, okr. Domažlice. In : *Výzkumy v Čechách 1996 – 1997*. Praha, 31.

Břicháček, P. – Metlička, M. 1999 : Domažlická sídelní aglomerace v raném středověku, *Archeologie ve středních Čechách* 3, 259 – 282.

Břicháček, P. – Řezáč, M. 2005 : Zaniklá středověká osada Tuřany (k. ú. Soběkury, okr. Plzeň – jih). In : *Archeologie doby hradištní v Čechách*, 29 – 43.

Břicháček, P. – Čechura, M. 2011 : Kostel sv. Jakuba většího v Domažlicích a jeho postavení v místní raně středověké sídelní aglomeraci, *Archeologie západních Čech* 2, 133 – 150.

Břicháček, P. – Metlička, M. – Metličková, J. 1995 : Hlášení č. j. 5/1995. *Archiv Západočeského muzea, Plzeň*.

Čech, P. 2000 : Mocenský vývoj v severozápadních Čechách do počátku 11. století. In : *Přemyslovský stát kolem roku 1000*, 155 - 173. Praha.

Čech, P. 2004 : Žatec v raném středověku. In : Holodňák, P. – Ebelová, I. (eds). *Žatec*, 54 -114. Praha.

Čechura, M. 2005 : Raně středověké osídlení v Plzni – Radčicích. *Archeologie doby hradištní v Čechách (Sborník ZČM v Plzni)*, 74 – 87.

Čtrnáct, V. sine : Zápisníky o záchranných akcích úseku prehistorie a nálezové zprávy. Rkp, archiv Západočeského muzea. Plzeň.

Čtrnáct, V. 1952 : Zpráva nálezová. *Archiv ZČM*.

Čtrnáct, V. 1964 : Plzeňsko v pravěku, *Minulostí západočeského kraje* III, 208 – 225.

Čtverák, V. – Lutovský, M. – Slabina, M. – Smejtek, L. 2003 : *Encyklopedie hradišť v Čechách*. Praha.

Demek, J. – Mackovčín, P. (eds) 2006 : *Zeměpisný lexikon ČR. Hory a nížiny*. Brno.

Dinklage, K. 1940: *Studien zur Frühgeschichte des deutschen Südostens. Südostforschungen* 5, 158 – 199.

Dostál, B. 1966 : Slovanská pohřebiště ze střední doby hradištní na Moravě - Slawische Begräbnisstätten der mittleren Burgwallzeit in Mähren. Praha.

Doubová, M. 1976 : Archeologické výzkumy a nálezy na území Starého Plzeň, o. Plzeň – jih. In : Tisíc let Staré Plzně (Sborník Západočeského muzea v Plzni). Plzeň, 19 – 27.

Doubová, M. 1977 : Počátky slovanského osídlení na území okresu Plzeň – sever. Sborník muzea okresu Plzeň – sever, 12 – 15. Kralovice.

Doubová, M. 1990 : Příspěvek k počátkům slovanského osídlení Plzeňska. Příspěvky k archeologii západních Čech, Zprávy Československé společnosti archeologické. Supplementum 11, 28 - 54.

Doubová, M. – Nechvátal, B. 1996 : Středověká hrnčířská pec v Plzni – Lochotínské ulici (s nálezy keramiky z mladší doby římské a starší až mladší doby hradištní), Sborník Západočeského muzea v Plzni. Historie XIII, 41 – 74.

Dresler, P. 2002 : Esovité záušnice a některé problémy s nimi spojené. Diplomová práce. Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně. Ústav archeologie a muzeologie. Brno.

Droberjar, E. – Metlička, M. – Řezáč, M. 2011 : Západní Čechy a dálkové kontakty v době římské a stěhování národů na základě nálezů římských a germánských spon. In : Droberjar, e. (ed). Archeologie Barbarů 2010 : Hroby a pohřebiště Germánů mezi Labem a Dunajem. Studia Archaeologica Suebica I. Olomouc, 307 – 321.

Durdík, T. 2007 : Hrad Přimda. Praha.

Durdík, T. 2000 : Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Praha.

Durdík, T. 2006 : Raně středověké hradiště v Tachově, *Archaeologia historica* 31, 199 – 208.

Durdík, T. – Krušinová, L. 1986 : K počátkům a středověké stavební podobě hradu v Horšovském Týně, *Archaeologia historica* 11, 127 – 142.

Dušek, S. 2002 : Slované a Němci v Durynsku. In : *Střed Evropy kolem roku 1000*. Praha, 254 – 255.

Eisner, J. 1966 : *Rukověť slovanské archeologie. Počátky Slovanů a jejich kultury*. Praha.

Ettel, P. 2007 : Der frühmittelalterliche Burgenbau nördlich der Donau in der Oberpfalz und Franken. In : *Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen/Oberösterreich. Archeologická pracovní skupina východní Bavorsko/západní a jižní Čechy/Horní Rakousko 2006*, 23 – 49.

Evison, M. P. 2000 : All in the Genes? Evaluating the Biological Evidence of Contact and Migration. In : Hadley, D. – Richards, J. D. (eds), *Cultures in Contact : Scandinavian Settlement in England in the Ninth and Tenth Centuries*. Turnhout, 277 – 294.

Falsetti, A. B. – Sokal, R. R. 1993 : Genetic structure of human populations in the British Isles, *Ann Hum Biol* 20, 215 – 229.

Feuerhahn, F. – Heyse, D. – Wintergerst, E. 2002: Ein Ortsfriedhof mit frühmittelalterlichen Bestattungen in Lintach. *Das archäologische Jahr in Bayern*, 93 – 95.

Frána, J. – Tomková, K. 2005 : Raně středověký kovový šperk z pohřebišť Pražského hradu a jeho předpolí z pohledu rentgenové –

fluorescenční analýzy, In : Tomková, K. (ed), Pohřbívání na Pražském hradě a jeho předpolích. Díl I. 1, Castrum Pragense 7. Praha, 311 – 332.

Franz, L. 1939 : Ein frühdeutscher Fund aus dem Egerland (Triesenhof), Unser Egerland 1939/1940, 78 – 79.

Franz, L. 1941 : Der Fund von Trebendorf, Unser Egerland 1941, 68 – 72.

Fikrle, M. – Frána, J. – Tomková, K. 2012 : Raně středověký šperk z pohřebišť na katastru Žalova z pohledu rentgenové fluorescenční analýzy, in : Tomková a kolektiv, Levý Hradec v zrcadle archeologických výzkumů. Pohřebišť. Díl I, 321 – 335.

Fridrich 1968 : Nález slovanského kostrového hrobu v Sušici, o. Klatovy, Archeologické rozhledy 20, 87 – 91.

Friedl, A. 1921 : Seznam hrobů z kostela sv. Vavřince při archeologických výzkumech na Hůrce nalezených 12. – 23. dubna 1921. Rkp., archiv Západočeského muzea, Plzeň.

Frinta, A. 1960 : Chodové – srbský kmen z Bavor, Minulostí Plzně a Plzeňska III, 13 – 44.

Frolík, J. – Smetánka, Z. 1997 : Archeologie na Pražském hradě. Praha.

Frolík, J. – Tomková, K. – Žeglitz, J. 1988 : Výzkum slovanského pohřebišť v jižním křídle Jízdárny Pražského hradu, Památky archeologické LXXIX, 424 – 455.

Frölich, J. – Chvojka, O. – Michálek, J. 2010 : Nálezy rolničků v jižních Čechách – Neue Schellenfunde aus Südböhmen, Archeologické výzkumy v jižních Čechách, 205 – 220.

Frýda, F. 1976 : Hradiště, okr. Rokycany, Nálezová zpráva ZČM Plzeň č. j. 100/83.

Frýda, F. 1977 : Raně středověké osídlení okresu Plzeň – sever, Sborník muzea okresu Plzeň – sever, 16 – 45.

Frýda, F. 1987 : Výzkumy v Čechách 1984. Praha.

Frýda, F. 2000 : Přeštice v raném středověku. Popis a historicko – architektonický průvodce barokním chrámem Nanebevzetí Panny Marie v Přešticích. Přeštice, 195 – 200.

Frýda, F. – Hus, M. 1989 : Archeologický výzkum ve Starém Plzenci, *Archaeologia Historica* 14, 219 – 232.

Fusek, G. 1994 : Slovensko vo včasnოსlovanskom období. Nitra.

Fusek, G. 2012 : Beitrag zur typologie der s-förmigen schläfenringe, In : Tivadar, V. (ed) *Thesaurus Avarorum. Archaeological Studies in Honour of Éva Garam*. Budapest.

Geldner, F. 1986: Das Problem der vierzehn Slavenkirchen Karls des Großen im Lichte der bisher unbeachteten Dorsalvermerke der Urkunden Ludwigs des Deutschen (845) und Arnolfs (889). *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters*. 42. Köln, Wien, 192 – 205.

Gnirs, A. 1996 : Topographie der historischen und kunstgeschichtlichen Denkmale in dem Bezirke Karlsbad. München.

Gojda, M. – John, J. – Starková, L. 2011 : Archeologický průzkum krajiny pomocí leteckého laserového skenování. Dosavadní průběh a výsledky prvního českého projektu, *Archeologické rozhledy* LXIII, 680 – 698.

Gojda, M. – John, J. a kol. 2013 : Archeologie a letecké laserové skenování krajiny. *Archaeology and Airborne Laser Scanning of the landscape*. Plzeň.

Gradl, H. 1886 : Monumenta Egrana. Prag.

Grupe, G. – Carnap – Bornheim, C. von – Becker, C. 2013 : Rise and Fall of a Medieval Trade Centre : Economic Change from Viking Haithabu to Medieval Schleswig Revealed by Stable Isotope Analysis, *European Journal of Archaeology* 16 (1), 137 – 166.

Guth, K. 1925 : České rotundy, *Památky archeologické* 34, 113 – 188.

Haberstroh, C. 2004 : Das frühmittelalterlichen Gräberfeld von Wirbenz, Gde. Speichersdorf, Okr. Bayreuth. München.

Haberstroh, J. 1999 : Ausgrabungen in der Krypta von St. Sigismund von Seußling, Gde. Altendorf, Lkr. Bamberg, Oberfranken, *Das Archäologische Jahr in Bayern*, 96 - 99.

Haberstroh, J. 2002 : Slovanské osídlení v severovýchodním Bavorsku. In : *Střed Evropy kolem roku 1000*. Praha, 253 – 254.

Haberstroh, J. 2004 : Radiokarbonanalysen am Skelettmaterial frühmittelalterlicher Grabfunde Oberfrankens. Zur Chronologie des 7. Bis 11. Jahrhunderts in Nordostbayern. In : *Das frühmittelalterlichen Gräberfeld von Wirbenz, Gde. Speichersdorf, Okr. Bayreuth*, 29 – 39.

Hadley, D. M. – Richards, J. D. (eds.) 2000 : *Cultures in Contact : Scandinavian Settlement in England in the Ninth and Tenth Centuries*. Turnhout.

Hald, J. 2008 : Ein neu entdecktes Gräberfeld der Merowingerzeit in Orsingen-Nenzingen, Kreis Konstanz, *Archäologische Ausgrabungen in Baden-Württemberg* 2007, 159 – 161.

Halsall, G. 2000 : The Viking Presence in England? The Burial Evidence Reconsidered. In : Hadley, D. M. – Richards, J. D. (eds) : *Cultures in Contact* :

Scandinavian Settlement in England in the Ninth and Tenth Centuries. Turnhout, 259 – 276.

Hannig, R. 2003 : S-Schläfenringe frühmittelalterlichen Gräberfeldern Nordostbayerns. In : Aspekte der Archäologie des Mittelalters und der Neuzeit. Festschrift für Walter Sage (Ericsson, I. – Losert, H. Hrsg.), 174 – 185. Bonn.

Harper, P. S. – Sunderland, E. (eds) 1986 : Genetic and Population Studies in Wales, Cardiff.

Hasil, J. 2008 : Chebsko a Horní Franky – kontaktní region Franské říše a západních Slovanů, In : Regiony – časoprostorové průsečíky ? Praha, 77 – 97.

Hasil, J. 2010a : Raně středověké osídlení Chebska, Studia mediaevalia Pragensia 9, 7 – 73.

Hasil, J. 2010b : Problém chronologické synchronizace raně středověkých kostrových pohřebišť v Čechách a v severovýchodním Bavorsku, AH 35, 159 – 167.

Hásková, J. 1966 : Nález karolinského denáru v Šárce, Numismatický sborník 9, 1 - 9.

Hásková, J. 1967 : Nálezy mincí na Chodsku. Domažlice.

Hásková, J. 1983 : Osídlení a směna v západních Čechách do konce 13. století v historické výpovědi nálezů mincí, Minulostí západočeského kraje 19, 153 – 161.

Heidenreich, A. 1996: Ein slawischen Friedhof mit Kirche auf dem Barbaraberg. Das archäologische Jahr in Bayern, 152 – 155.

Heidenreich, A. 1998 : Ein slawischer Friedhof mit Kirche auf dem Barbaraberg im Landkreis Neustadt/Waldnaab. Pressath.

Heidenreich, A. 1999 : Der slawische Friedhof auf dem Barbaraberg bei Speinshart, Okr. Neustadt a.d. Waldnaab. In : Archeologická pracovní skupina východní Bavorsko/západní a jižní Čechy/Horní Rakousko Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen/Oberösterreich, 183 – 192.

Hejna, A. 1967a : Archeologický výzkum a počátky sídlištního vývoje Chebu a Chebska, Památky archeologické LVIII, 169 – 262.

Hejna, A. 1967b : K některým otázkám slovanského osídlení Chebu a Chebska, Minulostí západočeského kraje V, 204 – 219.

Hejna, A. 1971 : Archeologický výzkum a počátky sídlištního vývoje Chebu a Chebska II. Die archäologische forschung und ihre bedeutung für die frage der siedlungsentwicklung in Eger und dem Egerlande im frühen und hohen mittelalter II, PA LXII, 488 – 539.

Hejna, A. 1975 : Archeologický výzkum v areálu slovanského hradiště v Chebu, Archeologické studijní materiály 10/2, 75 – 86.

Hejna, A. 1976 : Výzkum na hradišti Stará Plzeň v roce 1972, Sborník Západočeského muzea v Plzni, Tisíc let Staré Plzně – Historie 1, 49 – 60.

Hensch, M. 2005 : Burg Sulzbach in der Oberpfalz. Archäologisch-historische Forschungen zur Entwicklung eines Herrschaftszentrums des 8. Bis 14. Jahrhunderts in Nordbayern. Materialien zur Archäologie in der Oberpfalz. Band 1, 2, 3. Erlangen.

Hensch, M. 2012 : Das ware historische Gesicht Nabburgs – 1300 Jahre Geschichte unter dem Kindergarten, Das archäologische Jahr in Bayern 2011, 123 – 126.

Herrmann, J. 1970: Die Slawen in Deutschland. Berlin.

Herrmann, E. 1983 : Altenkemnath. In : Festschrift zur 875 – Jahrfeier der Stadt Kemnath 1008 – 1983, 2.

Herrmann, V. 2008 : Slawen oder Deutsche? Die keramische Sachkultur im hohen Mittelalter, Archäologie in Sachsen-Anhalt 10, 55 – 58

Hills, C. M. 2003 : Origins of the English. London.

Hlaváček, I. 1998 : Nástin historiografie města Chebu a Chebska, Sborník chebského muzea 1997, 132 – 140.

Horák, B. 1906 - 1907 : Hradiště Plzenecké, Památky archeologické 22, 437 – 448.

Horák, B. 1909 : Zprávy – nálezy. Plzenec, Sborník Městského Historického Musea v Plzni I., 123 – 126.

Horáková – Jansová, L. 1932 : Prehistorické nálezy v roce 1930 a 1931, Památky archeologické 38, 92 – 100.

Horpeniak, V. 1974 : Kašperskohorská zlatá stezka ve 14. a 15. století. Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích 11, 233 – 235.

Hošek, J. – Ottenwelter, E. 2012 : Metalograficko – restaurátorský průzkum železných předmětů ze žalovských pohřebišť. In : Tomková a kol. Levý Hradec v zrcadle archeologických výzkumů. Pohřebišť. Díl I. Praha, 282 – 289.

Hraše, J. K. 1885 : Zemské stezky, strážnice a brány v Čechách. Nové Město nad Metují.

Hůrková, J. 1996 : Okresní muzeum v Klatovech. Zprávy ČAS. Supplement 27. Klatovy.

Hůrková, J. – Pícka, J. 2005 : Nové doklady osídlení jihozápadních Čech v době hradištní. Archeologie doby hradištní v Čechách (Sborník ZČM v Plzni), 93 – 121.

Charvátová, K. 1998 : Dějiny cisterciáckého řádu v Čechách 1142 – 1420. Praha.

Janka, W. 2007 : Slawische Siedlung in Nordostbayern 6. – 12. Jahrhundert. In : Riepertinger, R. – Brockhoff, E. – Eiber, L. – Lippold, S. – Wolf, P. (eds) : Bayern – Böhmen : 1500 Jahre Nachbarschaft. Katalog zur Bayerischen Landesausstellung Zwiesel, 25. Mai bis 14. Oktober 2007. Veröff. Bayer. Gesch. U. Kultur 54. Augsburg, 126 – 128.

Jelínková, D. 2012 : K otázce datování počátků kultury s keramikou pražského typu na Moravě. Příspěvek pro 15. mezinárodní sjezd slavistů v Minsku, Přehled výzkumů 53/2, 7 – 21.

John, A. 1911 : Weitere Beiträge zur Geschichte des egerländer Dorfes Oberlohma, 1. Die Gräberfunde bei Oberlohma, Unser Egerland XV, 10.

John, J. 2010 : Výšinné lokality středního eneolitu v západních Čechách. Opomíjená archeologie. Svazek 1. Plzeň.

Jonas, J. E. 1912 : Bericht über die Ausgrabungsarbeiten auf der Kaiserburg zu Eger im Jahre 1911 : Jahrbuch des Kunsthistorischen Institutes der K. K. Zentralkommission für Denkmalpflege. Wien.

Justová, J. 1975 : Kostelec (okr. Tachov). In : Výzkumy v Čechách 1973. Praha, 66.

Justová, J. 1976 : Příspěvek k otázce českých kostelů z doby knížecí, zasvěcených sv. Vavřinci, Sborník ZČM v Plzni, Řada historie I, 89 – 94.

Justová, J. 1979 : Slovanské osídlení v Hradci u Stoda a Stodsko v raném středověku, Památky archeologické 70, 142.

Justová, J. 1990 : Dolnorakouské Podunají v raném středověku. Slovanská archeologie k jeho osídlení v 6. – 11. století. Praha.

Kalandra, O. – Chum, V. 1964 : Románský kostel sv. Petra a Pavla v Pleně u Mariánských Lázní, Minulostí západočeského kraje III, 182 – 190.

Kalista, Z. 1970 : Plzeňsko na úsvitě českých dějin, *Minulostí západočeského kraje VII*, 299 – 320.

Kamenická, E. 2005 : Nové nálezy středohradištního osídlení na Kralovicku. *Archeologie doby hradištní v Čechách (Sborník ZČM v Plzni)*, 122 – 125.

Kamenická, E. 2007 : Počátky osídlení poutního místa – probošství plaského kláštera v Mariánské Týnici u Kralovic, *Sborník Západočeského muzea v Plzni – Historie 18*, 89 – 109.

Kašička, F. – Nechvátal, B. 1980 : Slovanská hradiště v povodí Ohře na Loketsku. In : *Slované 6. – 10. století. Sborník referátů ze symposia Břeclav – Pohansko 1978*, 107 – 113.

Kašička, F. – Nechvátal, B. 1982 : Horní Poohří na počátku národních dějin, *Minulostí Západočeského kraje XVIII*, 253 – 260.

Kennecke, H. 2008 : Die slawische Siedlung von Dyrotz, Okr. Havelland. *Materialien zur Archäologie in Brandenburg. Band 1. Leidorf*.

Kind, T. 2007 : Westliche Einflüsse auf der östlichen Balkanhalbinsel im Spiegel der früh-und hochmittelalterlichen Reitausrüstung. In : Hennig, J. (ed.) : *Post – Roman Towns, Trade and Settlement in Europe and Byzantium, Vol. 2 – Byzantium, Pliska, and the Balkans. Millenium – Studien zu Kultur und Geschichte des ersten Jahrtausends n. Chr. 5/2*. Berlin – New York, 543 – 612.

Klanica, Z. 2006 : Nechvalín, Prušánky. Čtyři slovanská pohřebiště. Díl I. Brno.

Koch, R. 1986: *Karolingisch – ottonische Reihengräber in Nabburg. Das archäologische Jahr in Bayern*, 144 – 146.

Kolář, M. 1874 : Památky na Plzeňsku, *Památky archeologické 10*, 253.

Kolektiv autorů 2011 : 100 let terénní archeologie v Karlovarském kraji : významné lokality a jejich osudy. 100 Jahre der archäologischen Terrainarbeiten in der Karlsbader Region : bedeutende Fundstellen und ihre Schicksale. Karlovy Vary.

Košnar, L. 2009 : K původu několika raně středověkých nálezů z Čech, Archeologické rozhledy LXI, 666 – 672.

Košta, J. – Tomková, K. 2011 : Olivovité korálky v raně středověkých Čechách a jejich postavení ve středoevropském kontextu, Památky archeologické CII, 307 – 354.

Krajíc, R. 1978 : Vývoj a rozšíření raně středověkých mečů v Evropě, u západních Slovanů a rozbor materiálu z Čech a Moravy. Diplomová práce UK Praha.

Krumphanzlová, Z. 1965 : Skleněné perly doby hradištní v Čechách, Památky archeologické 56, 161 – 188.

Krumphanzlová, Z. 1967 : Časně středověké nálezy jehlic v českých zemích, Památky archeologické 58, 580 – 591.

Krumphanzlová, Z. 1974: Chronologie pohřebního inventáře vesnických hrobů v 9. – 11. věku v Čechách, Památky archeologické 65, 34 – 110.

Krzemieńska, B. 1979 : Boj knížete Břetislava I. o upevnění českého státu (1039 – 1041). Praha.

Krzemieńska, B. 1999 : Břetislav I. Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století. Praha.

Kubů, F. 1997 : Štaufská ministerialita na Chebsku. Cheb.

Kubů, F. 2006 : Chebský městský stát. Počátky a vrcholné období do počátku 16. století. České Budějovice.

Kubů, F. – Zavřel, P. 1998 : Terénní průzkum starých komunikací na příkladu zlaté stezky, *Archaeologia Historica* 23, 35 – 57.

Kubů, F. – Lelková, Z. – Štemberk, J. 2007 : Život na zlaté stezce. Prachatice.

Kudrnáč, J. 1951 : Slované v západních Čechách, *Archeologické rozhledy* 3, 185 – 190.

Kudrnáč, J. 1952 : Slovanské mohyly při horním toku Mže, *Archeologické rozhledy* 4, 487 – 490.

Kuna, M. – Profantová, N. a kol. 2005 : Počátky raného středověku v Čechách. Praha.

Květ, R. 2002 : Staré stezky v České republice. Brno.

Květ, R. 2003 : Duše krajiny. Staré stezky v proměnách věků. Praha.

Losert, H. 1993a : Die keramik des frühen bis hohen Mittelalters in Oberfranken. *Zeitschrift für Archäologie des Mittelalters*. Beiheft 8. Köln, Bonn.

Losert, H. 1993b : Die slawische Besiedlung Nordostbayerns aus Archäologischer sicht, *Vorträge 11. Niederbayerischer Archäologentag*, 207 – 270.

Losert, H. 2003 : Eine Wüstung unbekanntens Namens bei Dietstätt in der mittleren Oberpfalz. In : *Aspekte der Archäologie des Mittelalters und der Neuzeit* (Ericsson, I. – Losert, H.), 279 – 292. Bonn.

Losert, H. 2007a : Slawen in der Oberpfalz. In : Der Orlagau im frühen und hohen Mittelalter (Sachenbacher, P. – Beier, H. J. hrsg.), 151 – 172. Langenweissbach.

Losert, H. 2007b : Neue Forschungen am Rauhen Kulm. Teil 2 : Archäologische Untersuchungen zur Kenntnis von Besiedlung und Befestigung im frühen Mittelalter. In : Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen/Oberösterreich, 119 – 126.

Losert, H. 2008 : Slawen in der Oberpfalz – eine Bestandsaufnahme, Acta Archaeologica Carpathica XLII – XLIII, 301 – 370.

Losert, H. 2009 : Moinvinidi, Radanzvinidi und Nabavinidi Geschichte und Archäologie der Slawen in Bayern. In : Siedlungsstrukturen und Burgen im westslawischen Raum. Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte Mitteleuropas 52, 219 – 294.

Losert, H. 2011 : Die Slawen in Nordostbayern (powerpointová prezentace k přednášce uskutečněné na 21. setkání Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen/Oberösterreich. Archeologická pracovní skupina východní Bavorsko/západní a jižní Čechy/Horní Rakousko ve Stříbře ve dnech 22. – 25. 6. 2011).

Losert, H. 2012 : Die Slawen in Nordostbayern. In : Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen/Oberösterreich. 21. Treffen in Stříbro, 139 – 168.

Lutovský, M. 1996 : Hroby předků. Praha.

Lutovský, M. 2001 : Encyklopedie slovanské archeologie v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Praha.

Lutovský, M. 2006 : Od palisády ke zdi : Raně středověká hradiště v Čechách ve světle archeologického bádání posledních dvou desetiletí, *Archaeologia historica* 31, 21 – 44.

Lutovský, M. 2011 : Jižní Čechy v raném středověku. Slovanské osídlení mezi Práchní a Chýnovem. České Budějovice.

Lutovský, M. – Tomková, K. 1993 : K problematice nejmladších raně středověkých mohyl v Čechách – pohřebiště u Hlohoviček, *Mediaevalia Archeologica Bohemica, Památky archeologické – Supplementum* 2, 86 – 106.

Lübke, Ch. 2000 : Die Elb-und Ostseeslawen. In : Europas mitte um 1000. Beiträge zur Geschichte, Kunst und Archäologie. Band 2, 654 – 657, Stuttgart.

Lübke, Ch. 2008 : Christianity and Paganism as Elements of Gentile Identities to the East of the Elbe and Saale Rivers. In : Garipzanov, I. – Geary, P. – Urbańczyk, P. (eds). *Franks, Northmen, and Slavs*, 189 – 203, Brepols Turnhout.

Lychatz, B. 2005 : Untersuchung eines Gussstücks aus dem 11. Jahrhundert von Burg Sulzbach. In : Hensch, M. : Burg Sulzbach in der Oberpfalz. Archäologisch-historische Forschungen zur Entwicklung eines Herrschaftszentrums des 8. Bis 14. Jahrhunderts in Nordbayern. Materialien zur Archäologie in der Oberpfalz. Band 3, 2. Erlangen, 279 – 283.

Macháček, F. 1909 : Zprávy – nálezy, Sborník městského historického musea v Plzni I., 122 - 126.

Macháček, F. 1925 : Pravěk Plzeňska. Plzeň a Plzeňsko v minulosti a přítomnosti I. Plzeň, 46 – 60.

Macháček, F. 1946 : Plzeň – Terezín – Flossenbürg. Praha.

Macháček, A. 1992 : O využití slohových znaků k posouzení stáří „Kostelce“ sv. Jiří. In: Milénium kostela svatého Jiří v Doubravce v Plzni 992–1992. Plzeň, 53 – 93.

Macháček, J. 2001a : Hej Slované aneb hřebenová vlnice jako etnoidentifikační znak, Archeologické rozhledy LIII, 355 – 356.

Macháček, J. 2001b : Studie k velkomoravské keramice. Metody, analýzy a syntézy, modely. Brno.

Majer, J. 2004 : Rudné hornictví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Praha.

Małachowska, S. 1998 : Wczesnośredniowieczne zawieszki półksiężycowate znalezione na terenie ziem polskich, Archeologia Polski XLIII, 37 – 124.

Maličký, J. 1950 : Předslovanská hradiště v jižních a západních Čechách, Památky archeologické 43, 21 – 42.

Manske, D. J. 1985 : Ambergs Lage im Strassennetz der Oberpfalz während des Mittelalters und der Neuzeit. Ein Beitrag zur historischen un Verkehrs – Geographie. Schriftenreihe der Universität Regensburg 11, 9 – 45.

Manske, D. J. 1987 : Zur Frage der Altstrassen in der Oberpfalz. Beobachtungen an einem Nord – Süd – System – ein Zwischenbericht. Bergbau – und Industriemuseum Ostbayern (Hg.). Die Oberpfalz ein europäisches Eisenzentrum. 600 Jahre grosse Hammerung. Bd. 12/I, 71 – 81.

Mařík, J. 2009 : Libická sídelní aglomerace a její zázemí v raném středověku. Early Medieval Agglomeration of Libice and its Hinterland. Praha.

Menclová, D. 1972 : České hrady. Díl první. Praha.

Mencl, V. – Benešovská, K. – Soukupová, H. 1978 : Předrománská a románská architektura v západních Čechách. Plzeň.

Menghin, W. 1990 : Frühgeschichte Bayerns. Stuttgart.

Merhautová, A. 1971 : Raně středověká architektura v Čechách. Praha.

Metlička, M. 1992 : Litohlavy, okr. Rokycany. In : Výzkumy v Čechách 1988 – 1989, 87. Praha.

Metlička, M. 1993 : Horšovský Týn. Hlášení č. j. 12. Archiv ZČM.

Metlička, M. 1994 : Hlášení o nálezu 1994. Archiv ZČM.

Metlička, M. 2003 : Hlášení o nálezu. Archiv ZČM.

Metlička, M. 2005a : Staro-mladohradištní sídliště v Plzni – Karlovarské ulici. In : Archeologie doby hradištní v Čechách. Plzeň, 134 – 162.

Metlička, M. 2005b : Radčice, okr. Plzeň – město, Výzkumy v Čechách 2005, 232. Praha.

Metlička, M. 2007 : Neue Erkenntnisse über den frühmittelalterlichen Burgwall in Hradec u Stoda und sein Hinterland. In : Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen. 16. Treffen 21. Bis 24. Juni 2006 in Plzeň – Křimice, 133 – 144.

Metlička, M. – Svobodová, J. 1996 : Hlášení o nálezu č. j. 10/1996. Archiv Západočeského muzea.

Metlička, M. – Profantová, N. 1998 : Zum Fund eines eisernen Riemzeugbeschlages und zur Datierung des Burgwalls bei Žinkovy, Bez. Plzeň – jih. Saarbrücker Studien und Materialien zur Altertumskunde 6/7. Bonn, 315 – 324.

Mikyška, R. a kol. 1968 : Geobotanická mapa ČSSR 1. Praha.

Musianowicz, K. 1948 – 1949 : Kabłaczki skroniowe – próba typologii i chronologii – Anneaux temporeaux – essai de typologie et de chronologie, Światowit 20, 115 – 232.

Neubauer, M. – Thieser, B. 2002 : Cheb – (Redwitz) – Kemnath – Creussen : Místa na staré dálkové cestě, Sborník Chebského muzea 2001, 71 – 76.

Neustupný, E. 2002: Archeologie a historie. In: Archeologie nenalézaného. Plzeň.

Neustupný, E. 2010 : Teorie archeologie. Plzeň.

Niederle, L. 1913 : Slovanské starožitnosti. Oddíl kulturní. Život starých Slovanů. Díl I. Svazek 2. Praha.

Niederle, L. 1919 : Slovanské starožitnosti. Původ a počátky Slovanů západních. Díl III. Praha.

Niederle, L. 1931 : Rukověť slovanské archeologie. Praha.

Nitz, H. J. 1991 : Mittelalterliche Raumerschliessung und Plansiedlung in der westlichen region Egere als Teil des historischen Nordwaldes, Oberpfälzer Heimat 35, 7 – 55.

Nováček, K. 1995 : Hlášení č. j. 236/95. Archiv ZČM.

Nováček, K. 1996 : Raně středověké osídlení v areálu Nové Plzně, Sborník Západočeského muzea v Plzni - Historie 13, 75 – 78.

Nováček, K. 1997 : Příklad interpretace historického vývoje mikroreliefu : Bdeněves u Plzně, Archeologické rozhledy XLIX, 495 – 503.

Nováček, K. 2000 : Planá (okr. Tachov). In : Výzkumy v Čechách 1998. Praha, 140.

Nováček, K. 2004 : Západní Čechy v 10. až 13. století. In : Dějiny západních Čech. Od pravěku do poloviny 18. století. Plzeň, 44 – 64.

Nováček, K. 2006 : Starobylá a ještě starobylejší. Vytváření historického významu rotundy sv. Petra a Pavla ve Starém Plzenci během 20. století, *Archaeologica Pragensia* 18, 123 – 142.

Nováček, K. – Široký, R. 2004 : Prvních sto let. Počátky Nové Plzně z pohledu archeologie, *Minulostí západočeského kraje* 39, 7 – 51.

Nováček, K. a kol. 2010 : Kladrubský klášter 1115 – 1421. Osídlení – Architektura – Artefakty. Příbram.

Ohler, N. 2003 : Cestování ve středověku. Praha.

Opravil, E. 1986 : Rostlinné makrozbytky z historického jádra Prahy – Pflanzliche Makroreste aus dem historischen Stadtkern von Prag, *Archaeologica Pragensia* 7, 237 – 271.

Pasda, K. 2005a : Hochadlige Bestattungen und menschliche Einzelknochen aus der Burgengrabung Sulzbach. In : Hensch, M. : Burg Sulzbach in der Oberpfalz. Archäologisch-historische Forschungen zur Entwicklung eines Herrschaftszentrums des 8. Bis 14. Jahrhunderts in Nordbayern. Materialien zur Archäologie in der Oberpfalz. Band 3, 2. Erlangen, 227 – 246.

Pasda, K. 2005b : Tierhaltung und Jagd auf der mittelalterlichen Burg Sulzbach. In : Hensch, M. : Burg Sulzbach in der Oberpfalz. Archäologisch-historische Forschungen zur Entwicklung eines Herrschaftszentrums des 8. Bis 14. Jahrhunderts in Nordbayern. Materialien zur Archäologie in der Oberpfalz. Band 3, 2. Erlangen, 247 – 260.

Pauliš, P. – Kopecký, S. 2012 : Kompletní přehled a popis 135 nalezišť minerálů ČR. Díl I. Kutná Hora.

Petersen, J. 1919 : De norske vikingesverd – En typologisk-kronologisk studie over vikingetides vaaben. Kristiania.

Píč, J. L. 1909 : Starožitnosti země české, díl III., svazek 1. Praha.

Plesl, E. – Hájek, L. – Martínek, J. 1983 : Pravěk Karlovarska a Sokolovska a katalog archeologických sbírek muzeí v Karlových Varech a Sokolově. Karlovy Vary.

Podlaha, A. 1898 : Soupis památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do počátku 19. století. Politický okres Rokycanský. Praha.

Pöllath, R. 2001 : Die Slavenkirchen in Nordostbayern – Glaubenswechsel unter Freunden oder Zwangsbekehrung? In : Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen/Oberösterreich. Archeologická pracovní skupina východní Bavorsko/západní a jižní Čechy/Horní Rakousko 2001, 148 – 168.

Pöllath, R. 2002: Karolingerzeitliche Gräberfelder in Nordostbayern. Eine archäologisch – historische Interpretation mit der Vorlage der Ausgrabungen von K. Schwarz in Weismain und Thurnau – Allendorf.

Praxl, P. 1983 : Der Goldene Steig. Grafenau.

Praxl, P. 1994 : Zur Namensgeschichte des Goldenen Steiges, Zlatá stezka 1, 27 – 35.

Profantová, N. 1991 : Přínos archeologie k poznání českých dějin devátého století, Studia Mediaevalia Pragensia II, 29 – 60.

Profantová, N. 1993 : K nálezům ostruh z konce 7. – 9. století v Čechách. Spurs from the 7th -9th century in Bohemia, Mediaevalia

Archaeologica Bohemica, Památky archeologické – Supplementum 2, 60 – 85.

Profantová, N. 2000 : Slovanské výšinné sídliště z Třebovle, okr. Kolín. K problému napodobování cizích předloh v keramice, Archeologické rozhledy LII, 647 – 664.

Profantová, N. 2001 : K průniku prvků franského životního stylu do Čech 9. Století (na základě poznatků archeologie). In : Velká Morava mezi východem a západem. Brno, 327 – 338.

Profantová, N. 2005 : Hrob vznešené Češky v Řezně : Neznámá Přemyslovna? Dějiny a současnost 7, 6.

Profantová, N. 2011a : Nové poznatky o archeologicky zjistitelných projevech pohanství v českých zemích, In : Co můj kostel dnes má, nemůže kníže odnít. Věnováno Petru Sommerovi k životnímu jubileu. Praha, 21 – 39.

Profantová, N. 2011b : Karolinské importy a jejich napodobování v Čechách, případně na Moravě (konec 8. – 10. století). In : Zborník slovenského národného múzea – Archeológia Supplementum 4, 71 – 104.

Profantová, N. 2012 : Cultural discontinuity and the migration hypothesis. The 6th-century Slavic migration in the light of new archaeological finds from Bohemia. In : ACE Conference Brussels : The Very beginning of Europe? Early-medieval Migration and Colonisation, 255 – 264.

Procházka, Z. 1996 : Hrady v česko – bavorském pohraničí – jejich znovuobjevení. Burgen im bayerisch – böhmischen Grenzland – ihre Wiederentdeckung. Domažlice. Furth i. Wald.

Prošek, F. 1952 : Zbytky slovanského srubové stavby na Starém Lokti u Jenišova – Tašovic, Archeologické rozhledy IV, 452 – 453.

Quitt, E. 1971 : Klimatické oblasti Československa. Studia geographica 16. Brno.

Radoměský, P. 1952 : Peníze Kosmova věku, Numismatický časopis 21, 7 – 138.

Ranke, J. 1899: Zur jüngsten Heidenzeit in Bayern. Correspondenzblatt der deutschen Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte 30, 151 – 154.

Reinecke, P. 1928: Slawische oder Karolingisch? Prähistorische Zeitschrift 19, 268 – 279.

Reinecke, P. 1942 : Ein Schläfenringfund von Bergreichenstein, Germania 26, 50 – 55.

Rempel 1966 : Rempel, H. 1966: Reihengräberfriedhöfe des 8. bis 11. Jahrhunderts aus Sachsen – Anhalt, Sachsen und Thüringen. Berlin.

Rožmberský, P. 1995 : Hrad Kyjov a Malesice, Hláska, zpravodaj Klubu Augusta Sedláčka 6, příloha I, 1 – 5.

Salač, V. 1997 : Význam Labe pro česko – saské kontakty v době laténské (úvod do problematiky), Archeologické rozhledy XLIX, 462 – 494.

Sedláček, A. 1905 : Hrady, zámky a tvrze Království českého XIII. Praha.

Semotanová, E. 2008 : K problematice regionů – časoprostorových průsečíků. In : Regiony – časoprostorové průsečíky? Praha, 7 – 25.

Schejbalová, Z. 2006 : Šperky jako hrobová výbava ženských hrobů na raně středověkých řadových pohřebištích v Čechách, Bavorsku a Durynsku (9. – 11. století). Bakalářská práce. Katedra archeologie FF ZČU. Plzeň.

Schejbalová, Z. 2009 : Raně středověká pohřebiště na jihozápadním Plzeňsku. Diplomová práce. Katedra archeologie FF ZČU. Plzeň.

Schejbalová, Z. 2010 : Pohřbívání v raném středověku v Plzeňském kraji. Výsledky nového vyhodnocení pohřebních areálů, Acta Fakulty filozofické ZČU v Plzni, 135 – 146.

Schejbalová, Z. 2011 : Raně středověká řadová pohřebiště v Plzeňském kraji. Raně středověká pohřebiště v západních Čechách 1. Plzeň.

Schejbalová, Z. – Gregor, T. – Fikrle, M. 2013 (v tisku): Nové výsledky rentgenové fluorescenční analýzy souboru kovových šperků z Chebska, *Archaeologia Historica*.

Schürer, O. 1934a : Die Kaiserpfalz Eger. Berlin.

Schürer, O. 1934b : Geschichte von Burg und Pfalz Eger. München.

Schütz, J. 1976: Seußling als Ort einer karolingischen Slawenkirche. *Jahrbuch für fränkische Landesforschung* 36. Erlangen.

Schütz, J. 1994 : Frankens mainwendische Namen. Geschichte und Gegenwart. *Philologia et literae Slavicae*. Band II. München.

Schwarz, K. 1972 : St. Aegidius zu Amlingstadt. Die Baugeschichte einer karolingischen Ursfarrkirche im oberfränkischen Radenzgau. In : *Zwölfhundert Jahre Pfarrei Amlingstadt*. Herausgegeben vom Pfarramt im Amlingstadt, Landkreis Bamberg. Bamberg, 7 – 36.

Schwarz, K. 1975 : Der frühmittelalterliche Landesausbau in Nordost-Bayern-archäologisch gesehen. *Ausgrabungen in Deutschland*. Monographien des Römisch-Germanischen Zentralmuseums 1,2. Mainz.

Schwarz, K. 1977 : Regensburg während des ersten Jahrtausends im Spiegel der Ausgrabungen im Niedermünster, *Jahresber. Bayern. Bodendenkmalpfl.* 13/14, 7 – 98. Bonn.

Schwarz, K. 1984 : Frühmittelalterliche Landesausbau im östlichen Franken zwischen Steigerwald, Frankenwald und Oberpfälzer Wald. Mainz.

Sklenář, K. 1989 : Pravěké nálezy na Rokycansku (Archeologický místopis okresu Rokycany v pravěku a v rané době dějinné), Sborník Západočeského muzea v Plzni - Historie 4, 7 - 94.

Sklenář, K. 1992 : Archeologické nálezy v Čechách do roku 1870. Prehistorie a protohistorie. Praha.

Sláma, J. 1963 : K česko - polským stykům v 10. a 11. Století. In : Vznik a počátky Slovanů IV. Praha,

Sláma, J. 1971 : K počátkům slovanského osídlení západních Čech, Archeologické rozhledy 23, 725 - 741.

Sláma, J. 1977 : Sláma, J. 1977 : Mittelböhmen im frühen Mittelalter. I. Katalog der grabfunde. Praha.

Sláma, J. 1986 : Střední Čechy v raném středověku. II. Hradiště, příspěvky k jejich dějinám a významu. Praehistorica XI. Praha.

Slavík, R. J. 1949 : Slované na Chebsku. Cheb.

Smetánka, Z. 1973 : Příspěvek k chronologické problematice pozdní doby hradištní, Památky archeologické 64, 463 - 486.

Smetánka, Z. 1994 : Příspěvek ke studiu karolinského vlivu na velkomoravský šperk v Čechách a na Moravě, Praehistorica 21 - Varia Archaeologica 6, 105 - 115.

Smetánka, Z. - Hrdlička, L. 1969 : Mladohradištní sídliště v Běhařově, Archeologické rozhledy 21, 392 - 394.

Smolík, 1878 : Písemné zprávy, Památky archeologické 11, 139 - 140.

Sokol, P. 2001 : Vývoj a struktura osídlení mikroregionu Litice – Útušice (okr. Plzeň – město / Plzeň – jih), Archeologické rozhledy 53, 211 – 235.

Sommer, P. 2002 : Christianizace Čech na základě archeologických, uměleckohistorických a písemných pramenů. In : Střed Evropy kolem roku 1000. Praha, 141 – 142.

Spal, J. 1964 : Jména řek v Západočeském kraji, Minulostí západočeského kraje III, 170 – 181.

Stork, I. 2004 : Neues aus dem alten „Mittelhofen“, Stadt Lauchheim, Ostalbkreis, Archäologische Ausgrabungen in Baden-Württemberg 2003, 170 – 172.

Streit, C. 1934 : Zur Besiedelung des Bezirkes ?, Sudeta 10, 111 – 113.

Streit, C. 1937 : Das „Heerlager“, Sudeta XIII, 116.

Strnad, J. 1894 : O založení královského města Plzně. Plzeň.

Stroh, A. 1954: Die Reihengräber der Karolingisch – Ottonischen Zeit in der Oberpfalz. Kallmünz/ Opf.

Sturm, H. 1984 : Nordgau – Egerland. Oberpfalz. Oldenbourg.

Šaldová, V. 1964 : K datování hradiště na Mži u Lipna, Archeologické studijní materiály I, 47 – 52. Praha.

Šaldová, V. 1967 : Pravěk Stříbrska. Stříbro.

Šaldová, V. 1977 : Sociálně – ekonomické podmínky vzniku a funkce hradišť z pozdní doby bronzové v západních Čechách, Památky archeologické 68, 117 – 163.

Šebesta, P. 2000 : První slovanská obydlí v Chebu, Sborník Chebského muzea 1999, 5 – 11.

Šebesta, P. 2001 : Štaufská hradní kaple v Chebu, Sborník Chebského muzea, 9 – 15.

Šebesta, P. 2002 : Cheb, okr. Cheb, Výzkumy v Čechách 2001, 26. Praha.

Šimek, E. 1955 : Chebsko v staré době. Brno.

Široký, R. 1993 : „Norimberská cesta“ na Tachovsku ve 12. a 13. století. Rkp. Archiv ZČM. Plzeň.

Široký, R. – Nováček, K. 1998 : K počátkům Norimberské cesty na Tachovsku, Archaeologia Historica 23, 59 – 71.

Široký, R. – Nováček, K. 2011 : První etapa výzkumu v areálu premonstrátské kanonie v Teplé, Památky západních Čech I, 37 – 47.

Široký, R. – Nováček, K. – Kaiser, L. 2004 : Zapomenutá Plzeň. Počátky města pod přemyslovským hradem, Archeologické rozhledy LVI, 798 – 827.

Široký, R. – Koder, P. – Nováček, K. – Šormová, P. 2003 : Hradiště Hůrka ve Starém Plzenci. Národní kulturní památka. Plzeň.

Šmejda, L. – Chytráček, M. – Pokorný, P. – Kočár, P. 2010 : Nové poznatky z výzkumu hradiště Vladař u Žlutic, okr. Karlovy Vary. New results from the research on the hillfort „Vladař“ (Karlovy Vary District). In : Křišťuf, P. – Vařeka, P. (eds). Opomíjená archeologie 2007 – 2008. Plzeň, 46 – 53.

Šmilauer, V. 1960 : Osídlení Čech ve světle místních jmen. Praha.

Šnajdr, L. 1893 : K otázce o původu spečených valů, Český lid II, 489 – 493.

Šolle, M. 1959 : Knížecí pohřebiště na Staré Kouřimi, Památky archeologické L, 353 – 506.

Šolle, M. 1966 : Stará Kouřim a projevy velkomoravské hmotné kultury v Čechách. Praha.

Šolle, M. 1982 : Slovanská pohřebiště pod Budčí, Památky archeologické 73, 174 – 216.

Štefan, I. 2010 : Příspěvek k chronologii a výpovědním možnostem esovitých záušnic, Studia Mediaevalia Pragensia 9, 171 – 205.

Thomasová, H. – Trnka, R. 2010 : Méně známá fakta o životě, výzkumech a nálezech F. X. France, Archeologie západních Čech 1, 42 – 58.

Timpel, W. 1995 : Die früh-und hochmittelalterliche Keramik im Westlichen Thüringen (8. – 12. Jhr.). Stuttgart.

Tomková, K. 1995 : Kontakty raně středověkých Čech v 6. – 1. polovině 11. století, Slavia 64, 267 – 274.

Tomková, K. 1998 : Bernstein im Frühmittelalterlichen Böhmen, Památky archeologické 89, 64 – 103.

Tomková, K. 2005: Hmotná kultura raně středověkých pohřebišť Pražského hradu a jeho předpolí, In : Tomková, K. (ed), Pohřbívání na Pražském hradě a jeho předpolích. Díl I. 1, Castrum Pragense 7. Praha, 217–304.

Tomková, K. 2008 : Emma a její šperk její doby v kontextu vývoje raně středověkého šperku. In : Emma Regina – Civitas Melnic. Mělník – Praha, 89 – 105.

Tomková, K. a kolektiv 2012 : Levý Hradec. Pohřebiště. Díl I. Praha.

Třeštík, D. 1994 : Křest českých knížat roku 845 a christianizace Slovanů, Český časopis historický 92/3, 423 – 459.

Třeštík, D. 2001 : Vznik Velké Moravy. Moravané, Čechové a střední Evropa v letech 791 – 871. Praha.

Turek, R. 1950 : Slovanské osídlení Chebska, Obzor prehistorický XIV, 401 – 440.

Turek, R. 1958 : Slovanské mohyly v jižních Čechách. Fontes Archaeologici Pragenses, 39.

Turek, R. 1967 : Smolovské hradisko a problém Tuhoště, Archeologické rozhledy 19, 445 – 451, 461 – 464.

Turek, R. 1971 : K problémům počátků slovanského Plzeňska, Minulostí Minulostí západočeského kraje VIII, 149 – 170.

Turek, R. 1975 : Význam Starého Plzeňska v časném středověku, Minulostí západočeského kraje XII, 153 – 171.

Turek, R. 1976 : Staroplzeňsko v časném středověku, Tisíc let Starého Plzeňska (976 – 1976), 24 – 28.

Ungermaň, Š. 2005 : C. Haberstroh : Das frühmittelalterlichen Gräberfeld von Wirbenz, Gde. Speichersdorf, Okr. Bayreuth, Archeologické rozhledy LVII, 422 – 429.

Ungermaň, Š. 2007 : Amulety v dětských hrobech na raně středověkém pohřebišti v Dolních Věstonicích – Pískách, Študijné zvesti Archeologického ústavu SAV 42, 221 – 237.

Ungermaň, Š. 2011 : Tzv. blatnicko – mikulčický horizont a jeho vliv na chronologii raného středověku. Zborník slovenského Národného múzea. Archaeológia supplementum 4, 135 – 151.

Váňa, Z. 1958 : Slované v Bavorsku podle archeologických dokladů. Vznik a počátky Slovanů 2, 183 – 209.

Varadzin, L. 2007 : Značky na dnech keramických nádob ze Staré Boleslavi, Archeologické rozhledy LIX, 53 – 79.

Vařeka, P. 2002 : Keramika pozdního středověku až počátku novověku z areálu bývalých kasáren Jiřího z Poděbrad na náměstí Republiky v Praze 1 (zjišťovací výzkum v letech 1998 – 1999), Archaeologica Pragensia 16, 217 – 249.

Vařeka, P. – Holata, L. – Přerostová, H. – Švejnoha, J. 2008 : Zaniklé středověké vesnice na Blovicku (Plzeňský kraj), Archaeologia Historica 33, 85 – 100.

Vařeka, P. – Holata, L. – Rožmberský, P. – Schejbalová, Z. 2011 : Středověké osídlení Rokycanska a problematika zaniklých vsí, Archaeologia Historica 36/2, 319 – 342.

Vařeka, P. – Rožmberský, P. – Holata, L. – Schejbalová, Z. 2012 : Vesnické zázemí středověké Nové Plzně, Archaeologia Historica 37/2, 289 – 318.

Vávra, I. 1973 : Řezenská a Norimberská cesta, Historická geografie 11, 31 – 100.

Vešta, A. 1952 : Slovanské osídlení západních Čech, Život Plzeňska 3, 182 – 184.

Vlček, V. a kolektiv 1984 : Zeměpisný lexikon ČSSR. Vodní toky a nádrže. Praha.

Wintergerst, E. 1995 : Rauhwandige Drehscheibenware. In : Regensburg im Mittelalter. Regensburg, 41.

Woldřich, J. N. 1882 – 4 : Dvě česká pohřebiště z XI. století. I. Pohřebiště u Sušice, Památky archeologické 12, 13 – 18.

Zábojník, J. 2009 : Slovensko a avarský kaganát. *Studia Archaeologica et Medievalia*. Bratislava.

Zapf, L. 1885/1886 : Ein Burgwall auf dem Waldstein im Fichtelgebirge, Beiträge zur Anthropologie und Urgeschichte Baierns VI. München.

Zápotocký, M. 1965 : Slovanské osídlení na Litoměřicku, *Památky archeologické* 47, 205 – 391.

Zelenka, A. 2006 : Křimice, okr. Plzeň – město, *Výzkumy v Čechách* 2006, 80. Praha.

Zeman, J. 1975 : Nejstarší slovanské osídlení Čech, *Památky archeologické* 67, 115 – 235.

Zeman, J. – Sláma, J. – Buchvaldek, M. 1971 : Pozdně halštatské a slovanské hroby z Řesanic, okres Plzeň – jih, *Památky archeologické* 62, 364 – 405.

Zemanová, P. 2004 : Nálezy součástí výzbroje a výstroje západního původu na území užší Střední Evropy a jejich vliv na domácí produkci. Diplomová práce. Katedra archeologie FF ZČU. Plzeň.

Zvelebil, M. – Pettit, P. 2008 : Human condition, Life, and Death at the early Neolithic Settlement : Bioarchaeological Analysis of the Vedrovice Cemetery and their Biosocial implications for the spread of agriculture in Central Europe. *Antropologie, Brno* 46/2-3, 195 – 218.

Žemlička, J. 1997 : Čechy v době knížecí. Praha.

Žemlička, J. 2003 : Stará cesta do Bechyňska. K vnímání prostoru a vzdáleností v přemyslovských Čechách, In : *Dějiny ve věku nejistot. Sborník k příležitosti 70. narozenin Dušana Třeštíka*. Praha, 319 – 332.

21 PRAMENY

CDB I - Codex diplomaticus et epistolaris Regni bohemiae I (Friedrich, G., ed.). Praeae 1904 - 1907.

CDB II - Codex diplomaticus et epistolaris Regni Bohemiae II (Friedrich, G. ed.). Praeae 1912.

CDB III - Codex diplomaticus et epistolaris Regni Bohemiae III/2 (Friedrich, G. - Kristen, Z.). Praeae 1962.

CDB V/1 - Codex diplomaticus et epistolaris Regni Bohemiae V/1 (Šebánek, J. - Dušková, S. ed.). Praeae 1974.

FRB II - Fontes rerum bohemicarum II - Prameny dějin českých II. Kosmův letopis český s pokračovateli (Emler, J. - Tomek, W. W. ed.). Praha 1874.

Listář I - Listář královského města Plzně a druhdy poddaných osad I (Strnad, J. ed.). Plzeň 1891.

MB - Monumenta Boica XXV. München 1823.

MG SS rer. Germ. - Annales Fuldenses (Kurze, F. ed.). Hannover 1891.

MG SS separatim editi - Annales Mettenses priores. Hannover 1905.

MGH SRG NS II - Cosmae Pragensis Chronica Boemorum (Bretholz, B. ed.). Berlin 1923.

MGH SRG NS IX - Thietmari Merseburgensis episcopi Chronicon (Holtzmann, R. ed.). Berlin 1935.

MMFH I - Magnae Moraviae fontes Historici I. (Bartoňková, D. - Havlík, L. - Masařík, Z. - Večerka, R. eds.). Praha - Brno 1966.

MMFH IV - *Magnae Moraviae fontes Historici IV*. (Bartoňková, D. – Haderka, K. - Havlík, L. – Ludíkovský, J. – Vašica, J. - Večerka, R. eds.). Brno 1971.

RBM I – *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae I* (Erben, J. K. ed.). Praha 1855.

RBM II – *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae II* (Emler, J. ed.). Praha 1882.

22 RESUMÉ

The aim of this paper is the study of relations among western parts of Bohemia (Pilsen and Karlovy Vary regions) and northeastern part of Bavaria (Upper Palatinum and Upper Franconium) in the Early Middle Age. On the basis of written evidence we know about contacts between these regions. From these sources (including toponomastics) we know about the structure of settlement containing the Slavic element. The material structure of people, who lived in Bavaria, was very similar to finds from the middle and eastern parts of Europe (settled by Slavs). The first part of this work contains the survey of knowledge of early medieval settlement of these areas (cemeteries, hillforts, villages and sacral architecture). The second part includes detailed analysis of grave goods from the cemeteries these regions – jewellery (esp. s-shaped earrings, including X-ray analysis), pottery, tools and weapons. The earliest archaeological finds (some pieces of pottery from the 7th century) from western Bohemia was discovered in Pilsen. The barrow mounds (8th – 9th century) with cremation came from Tachov district. The most of artefacts were found on the flat row cemeteries (pots, jewellery and tools), which is dated to 10th to 11/12th century. The oldest evidence of “slavic” settlement is from Regensburg – Großprüfening (6th century). The most of

Bavarian cemeteries with grave goods come from 8th and 9th century (pots, jewellery, weapons and tools). From 39 types of artefacts, we can find similar types of earrings, beads, amber, fingerings and pots in all regions. Total 655 pieces of earrings were analysed (118 from Pilsen region, 91 from Karlovy Vary region and 446 from Bavaria).

The knowledge of early medieval settlement of these regions has significantly improved due to new research (mainly on Bavarian site). But it is necessary to use potential of scientific methods, especially material microanalysis or obtaining absolute data. The most important thing is cautious using ethnical classification of artefacts (or archaeological sites), what is still very popular on German site.

On the basis of comparison archaeological finds from these regions we have to say high degree of consensus in a range of artefacts. In Northeastern Bavaria conducted complex historical processes with the bearers of the various ethnic groups (Bavarians, Franks), but also Slavs. These groups of residents came to the landscape around Regensburg during the 6th century. Gradual penetration of these people with special culture on the area, which was characterized by Merovingian cemeteries, gave rise the phenomena of "Slavic" cemeteries of the 8th and 9th century. These localities contained different artefacts ("Slavic" pottery and jewellery and domestic weapons and other staff). Very important problem is the presence of wealthy graves (e. g. Matzhausen) and graves of warriors in Bavaria. This kind of finds doesn't appear in the Western Bohemia.

The contacts between Czech and Bavarian site conducted the form of trade (long-haul routes from Prague to Regensburg and Nuremberg). Other kinds of contacts were military invasions, raw material prospection and marriage policy (?). Some written evidence existed, but we don't have many archaeological datas for these examples (only a few finds of weapons, some depots..).

The most important problem of this topic is the chronological inclusion of localities. The cemeteries, which contained very similar types of artefacts, are chronologically distant. Bavarian cemeteries precede Czech findings. Typological development of s-shaped earring (very popular jewellery in the all "Slavic" world) is very different in Czech and Bavarian communities. The presence of huge types of artefacts in the 8th and 9th century in Bavaria is very unusual. This big categories appeared very late in Czech territory. Also some types of these earring are typical for Bavarian (for Thuringia too) finds. Some of this artefacts, we can find on the cemeteries, which lies in the border line (Sušice, Cheb).

Знания о средневековых поселениях в западной и северо-восточной части Баварии и Богемии, благодаря новым исследованиям, особенно проведенным немецкой стороной, значительно изменились. Тем не менее, ещё предстоит использовать точные методы для микроанализа материала (в Баварии), или для получения большего количества абсолютных дат (с чешской стороны). Кроме того, необходима тщательная работа по определению этнической принадлежности ряда артефактов (а, следовательно, и целых памятников), которые до сих пор широко распространены у баварских соседей.

На основе сравнительного анализа археологических находок из этих регионов, можно отметить, значительное сходство ряда артефактов. В Верхнем Пфальце и Франконии, к северу от Дуная, происходили сложные исторические процессы с участием не только местного населения (состоявшего из баварцев, франков или тюрингов), но также и славян. Основываясь на новых данных, мы знаем, что эти группы мигрировали в окрестности Регенсбурга уже в VI веке. Их материальная культура была похожа на культуры других

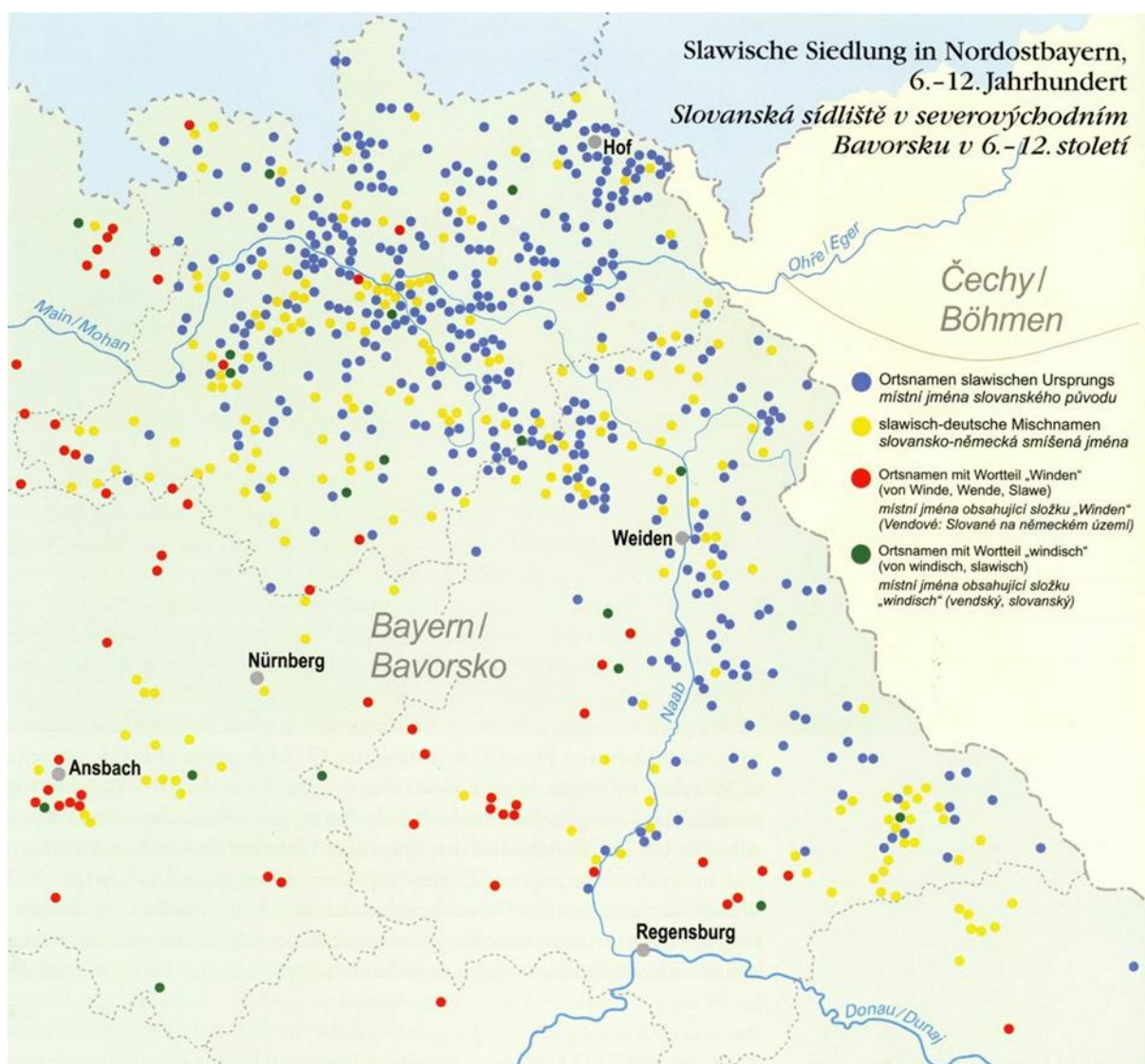
групп, которые постепенно колонизировали Центральную Европу. Постепенное проникновение новых культурных импульсов на территории, характеризующиеся наличием меровинских рядовых могильников, привело к феномену „славянских“ рядовых захоронений, датированных VIII и IX вв. Типичным для этих памятников является погребальный инвентарь, состоящий из „славянских“ (в основном, керамика и украшения), и „местных“ (оружие, некоторые виды украшений и предметов повседневного пользования) изделий. Интересным является наличие могил с предметами роскоши (Matzhausen) и захоронения воинов в Верхнем Пфальце. Могильники этого типа не были найдены в западной Чехии. Остается решить вопрос, по какой причине эти памятники не появились здесь, хотя существовало большое количество горных поселений, или же причина лежит в том, что эти могильники не удалось выявить исследователям.

Контакты происходили, в основном, во время торговли (наличие некоторых предметов подтверждены письменными источниками, но это нет возможности доказать), другие связи не документированы археологическими исследованиями (такие как: набеги, брачная политика, поиск сырья). Для населения, проживавшего на границе Чехии и Верхнего Пфальца, конечно, лес был естественной границей, которую, однако, можно было преодолеть.

Одной из самых больших проблем является хронологическая классификация памятников, обнаруженных в чешском и баварском регионах. Явления, которые я сравнивала, хронологически неодновременны. Погребальный инвентарь из баварских могильников старше, чем из чешских, а некоторые предметы имеют иную хронологию, чем в западной Чехии (а также в других чешских землях). Распространение западно-чешских рядовых могильников с погребальным инвентарем достигает апогея в период, когда мы

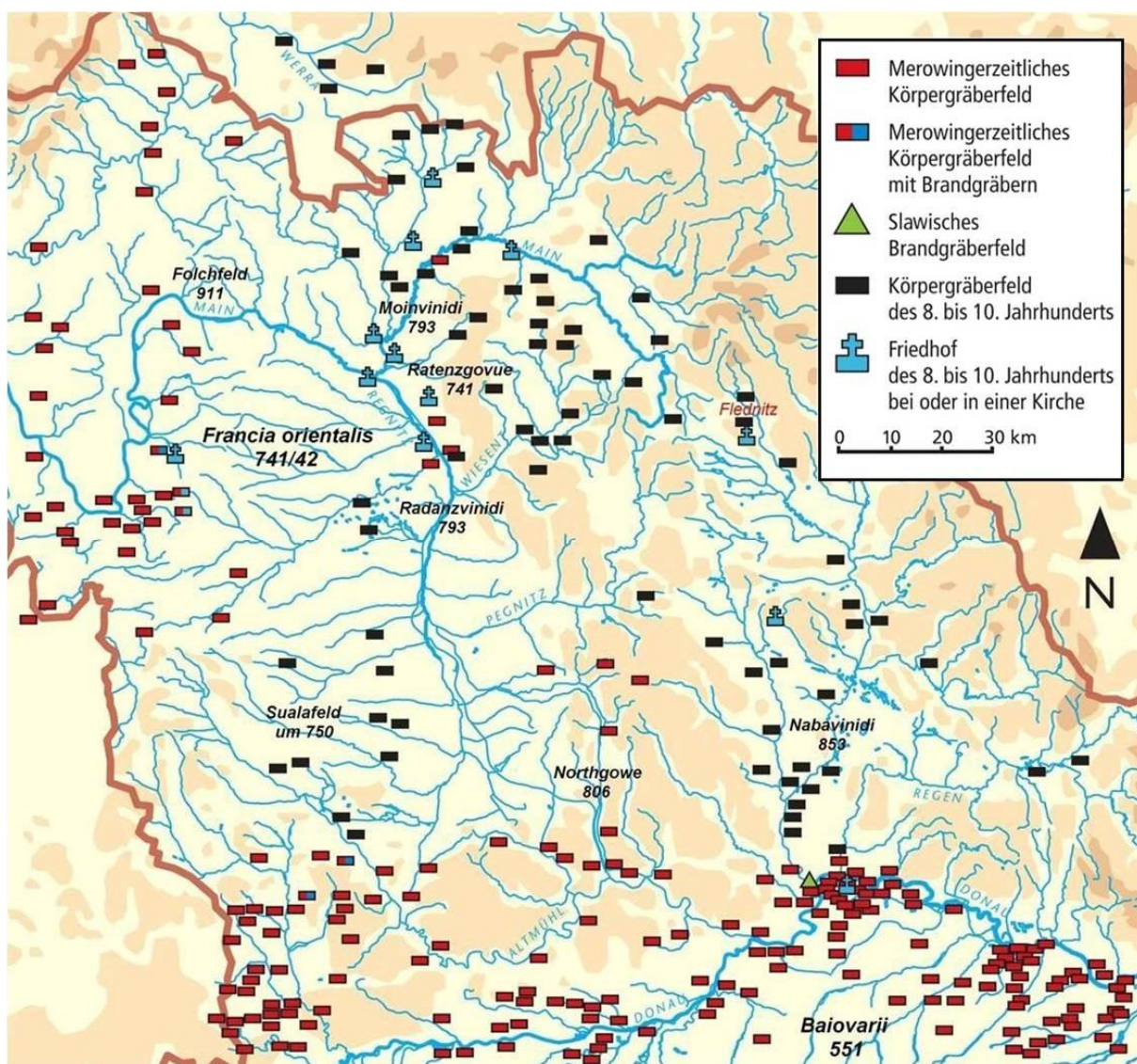
можем сказать, что в Баварии произошла полная ассимиляция населения (самые поздние могильники, включающие погребальный инвентарь с типичными артефактами – серьгами и др., датируются до X в.). Тем не менее, в это время контакты продолжались (вышеупомянутые предметы найдены в могильниках г. Хеб и в Сушице, датированных X – XI вв.), или в связи с развитием далеких коммуникаций, или в результате исторических событий, связанных с отношениями между Чехией и Баварией. Небывшие для территории Чехии формы серег (с кнопковидными окончаниями) могут свидетельствовать о переживании ранних форм материальной культуры, которые отсутствовали на могильниках, но еще использовались в живой культуре.

23 PŘÍLOHY

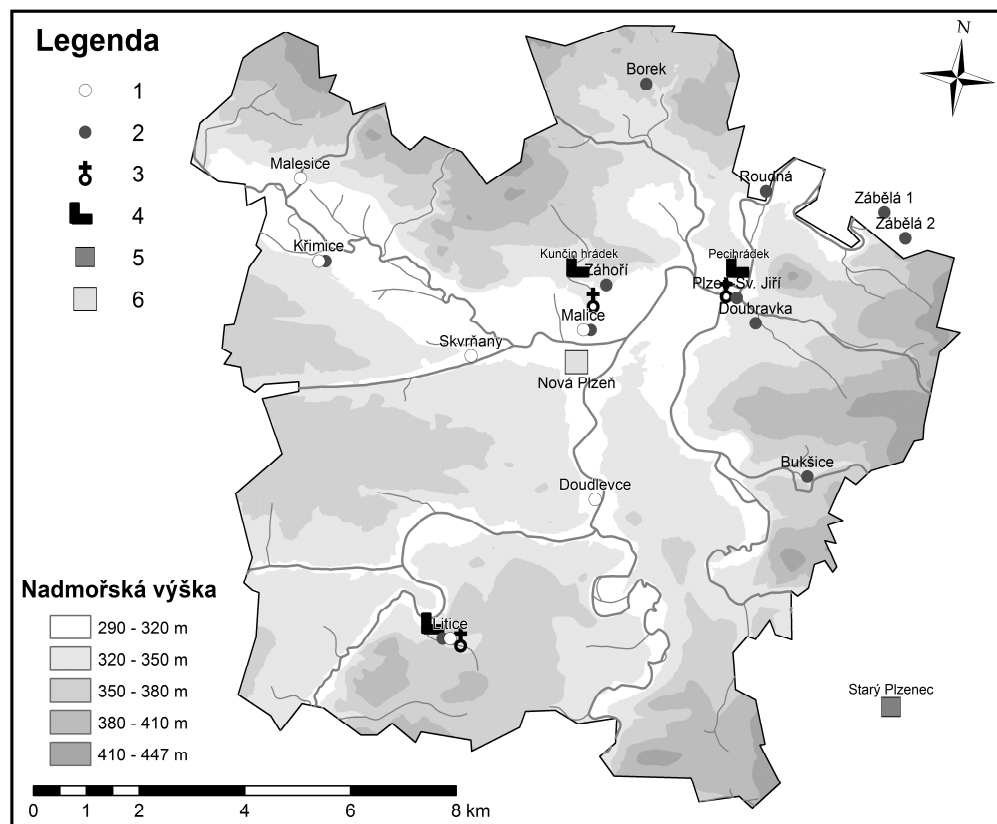
Obr. 1 – „Slovanské“ osídlení podle toponomastických pramenů (podle Losert 2012)

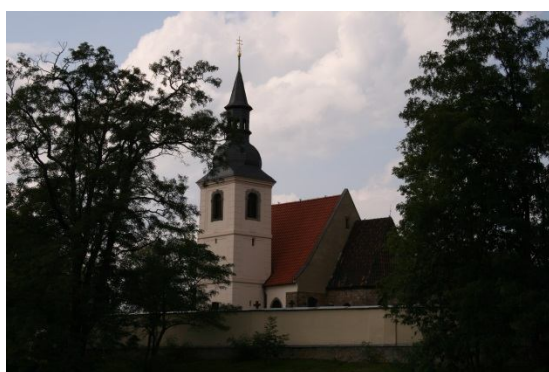

Obr. 2 – Pohřebiště v severovýchodním Bavorsku do 10. století (podle Losert 2012)

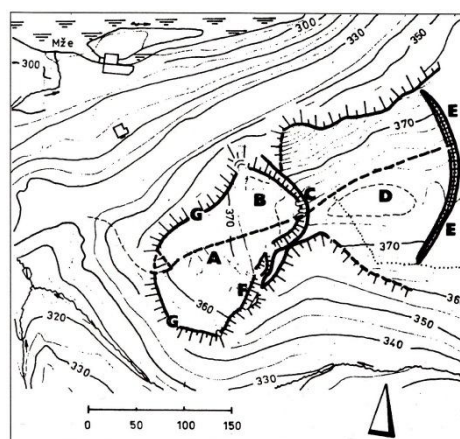

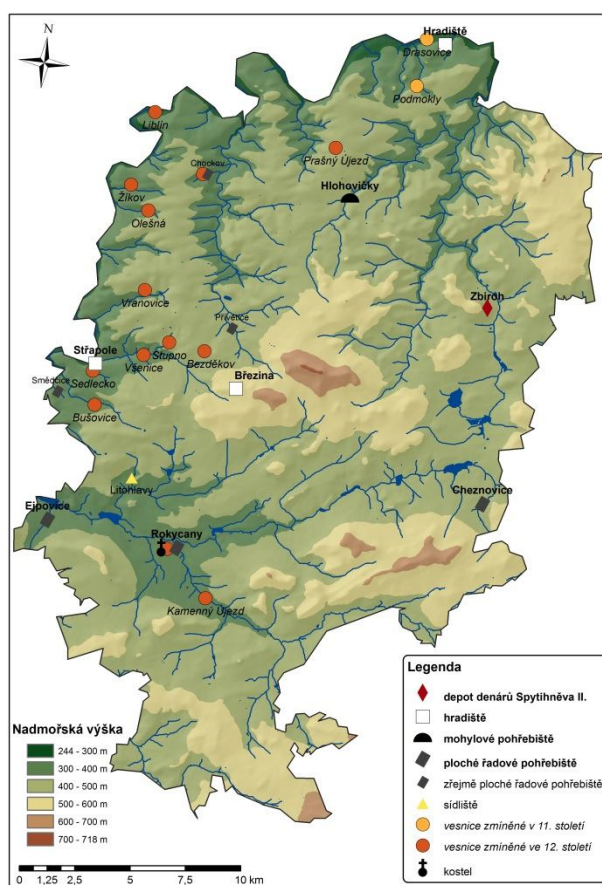
Obr. 4 – Raně středověké osídlení města Plzně (podle Vařeka – Holata – Rožmberský – Schejbalová 2012)

Obr. 5 – kostel sv. Jiří v Plzni Doubravce
(foto ZS)

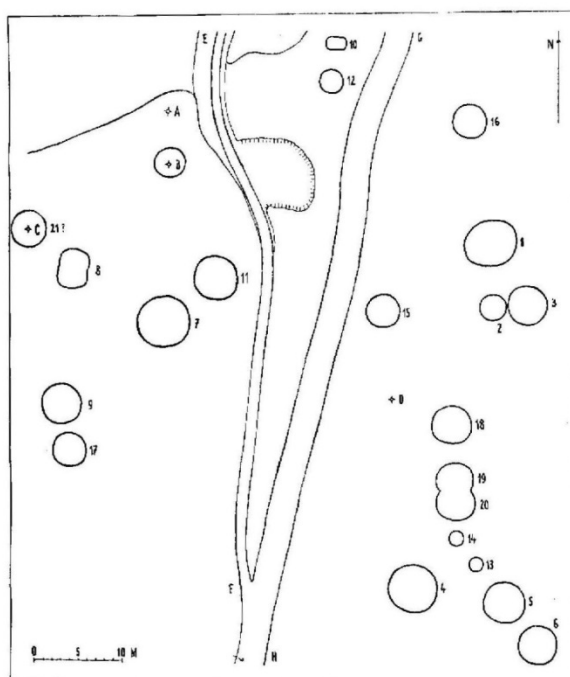
Obr. 6 – hradiště Bukovec (podle
Čtverák – Lutovský – Slabina – Smejtek 2003)

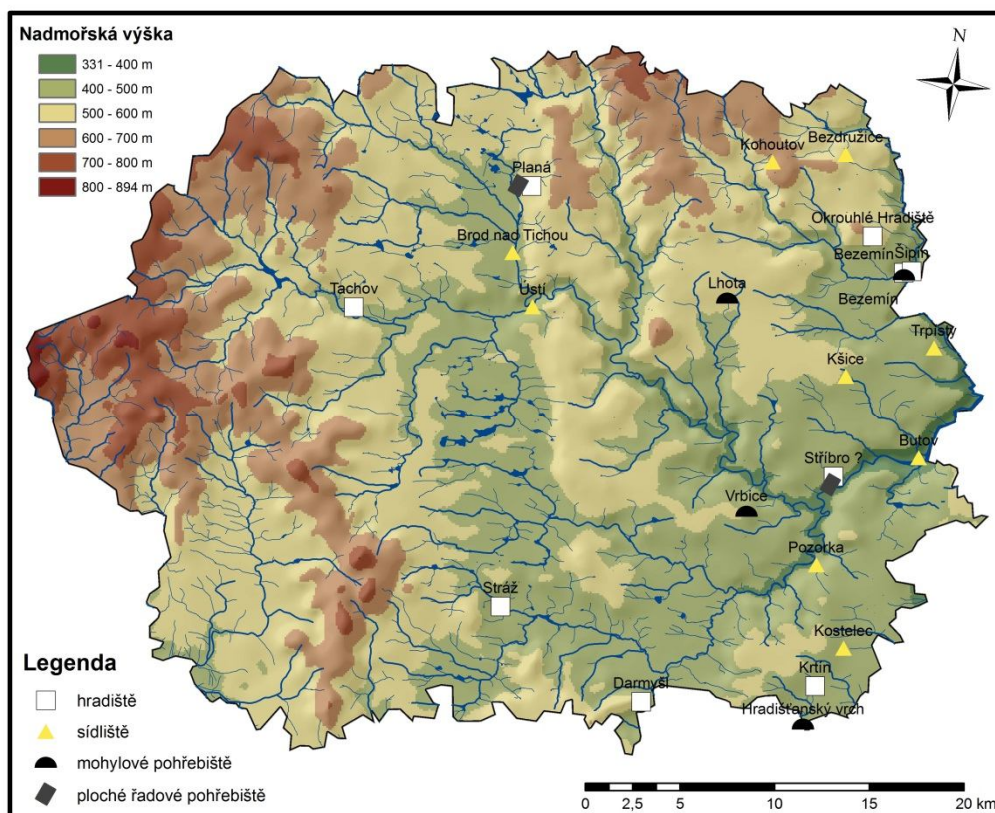
Obr. 7 – Raně středověké osídlení na Rokycansku (podle Vařeka – Holata – Rožmberský – Schejbalová 2011)

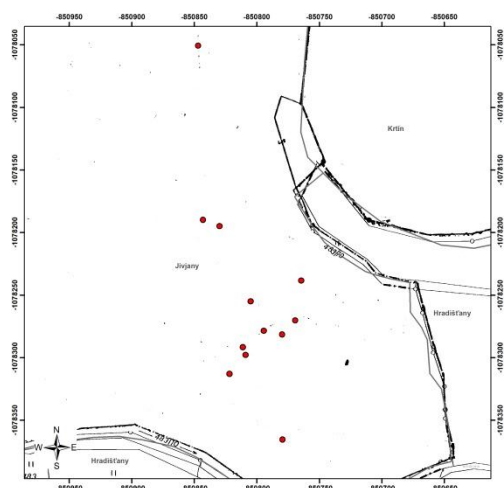
Obr. 8 – Hradiště Březina – LIDAR (okr. Rokycany; podle Vařeka – Holata – Rožmberský – Schejbalová 2012)

Obr. 9 – Mohylové pohřebiště u Hlohoviček (okr. Rokycany; podle Turek 1958)

Obr. 10 – Raně středověké osídlení Tachovska (podle Vařeka – Holata – Rožmberský – Schejbalová 2012)

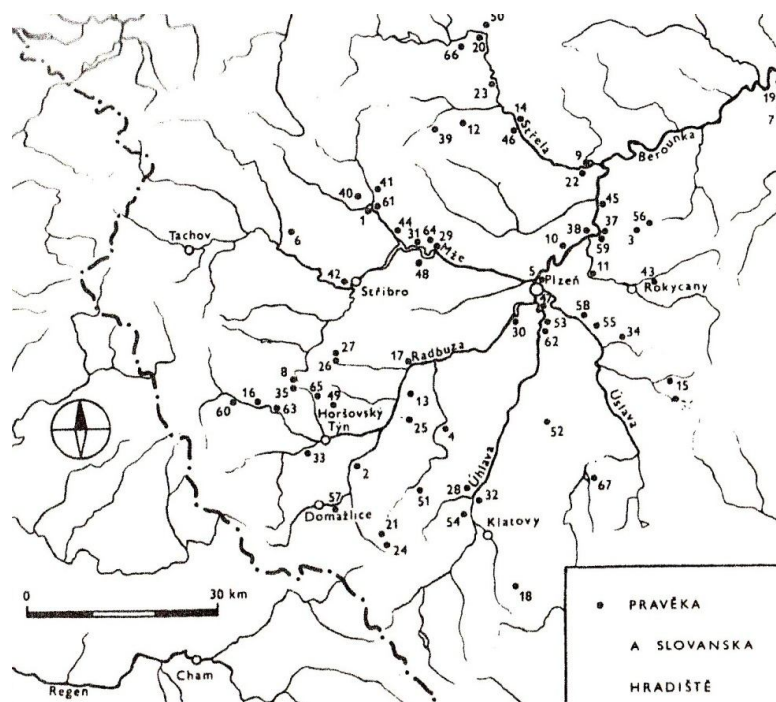
Obr. 11 a 12 – mohylník Hradišťanský vrch u hradiště Krtín (okr. Tachov; ZS)

Obr. 13 – Hrad Přimda (okr. Tachov; ZS)

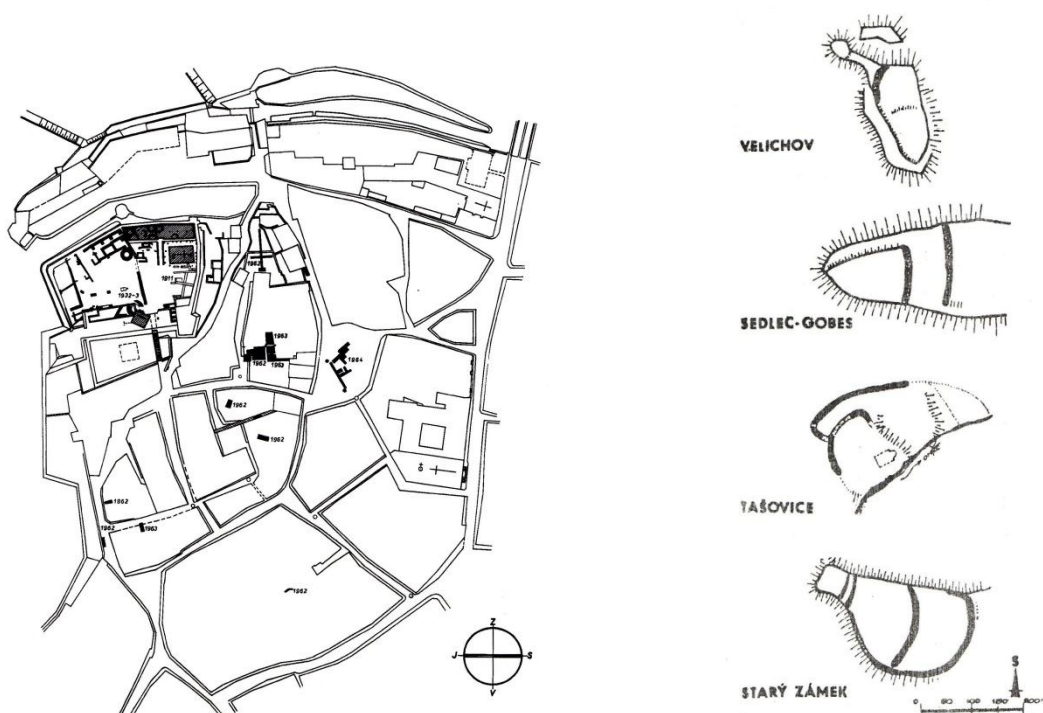
Obr. 14 – Rotunda sv. Petra na Starém Plzenci (okr. Plzeň – jih; ZS)

Obr. 15 – Raně středověká a pravěká hradiště v Plzeňském kraji (podle *Bašta – Baštová 1988*)

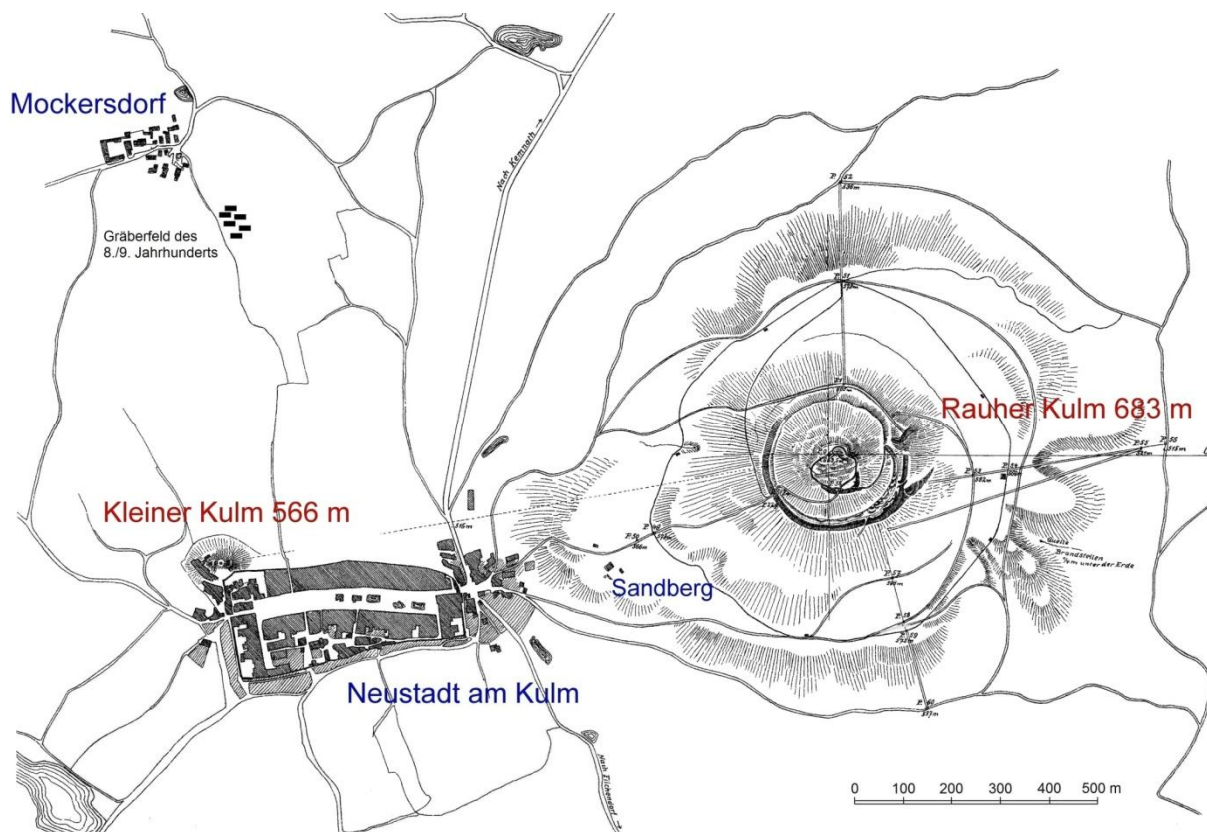

Obr. 16 – Chebská falc (okr. Cheb; ZS)

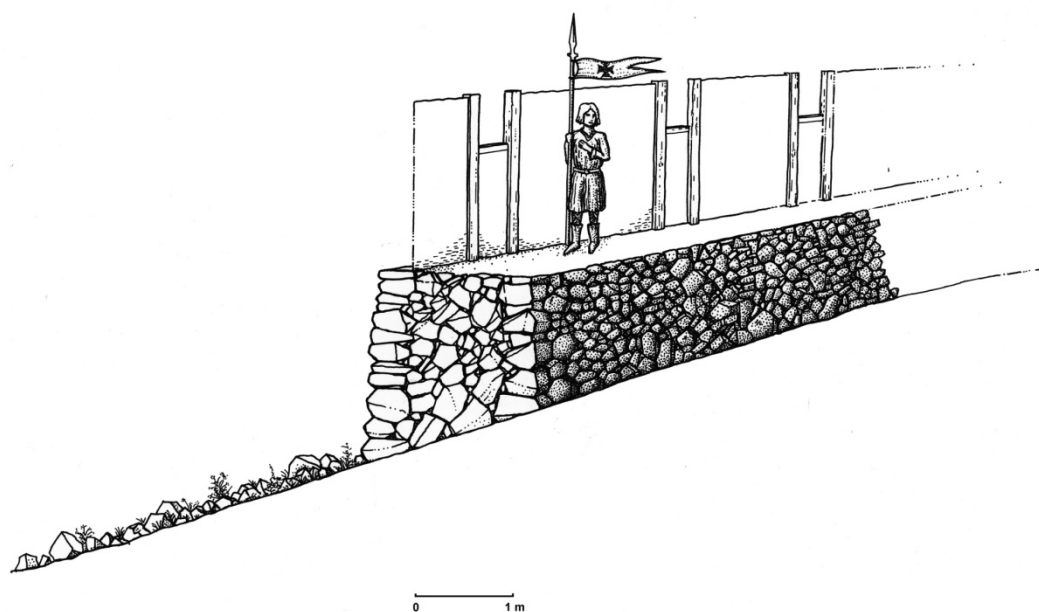

Obr. 17 – Výzkumy na chebském hradě (podle Hejna 1967); **Obr. 18** – Výšinné lokality na Karlovarsku (podle Kašička – Nechvátal 1980)

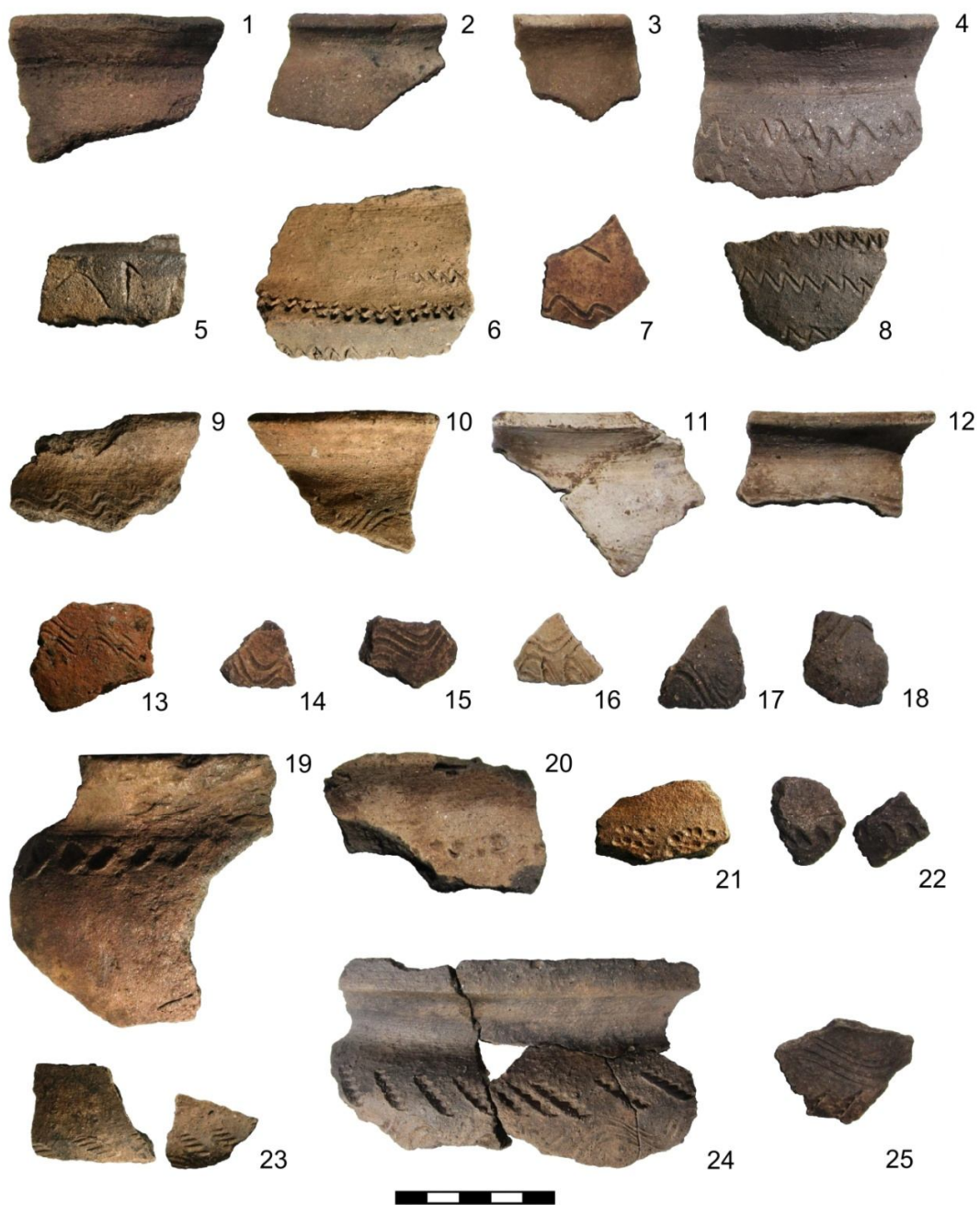

Obr. 19 – Hradiště Rauher Kulm (okr. Neustadt/Waldnaab; podle Losert 2009)

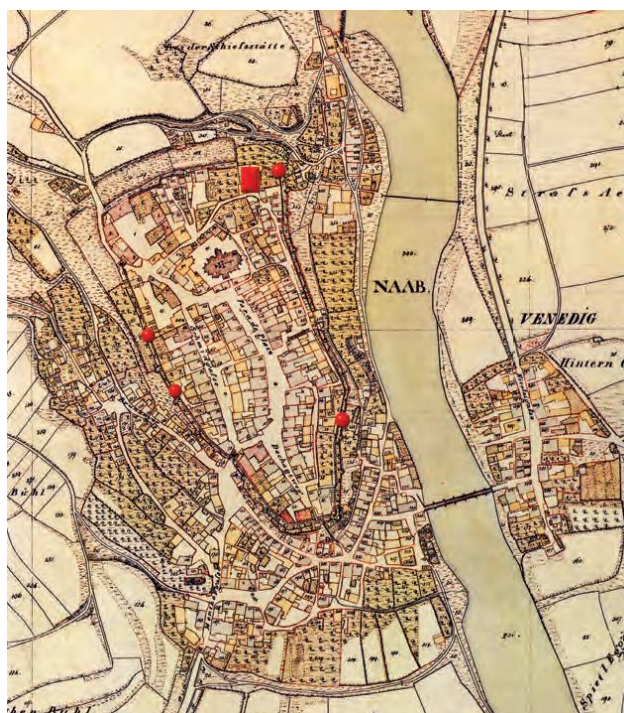
Obr. 20 – Rekonstrukce opevnění hradiště Rauher Kulm (podle Losert 2012)

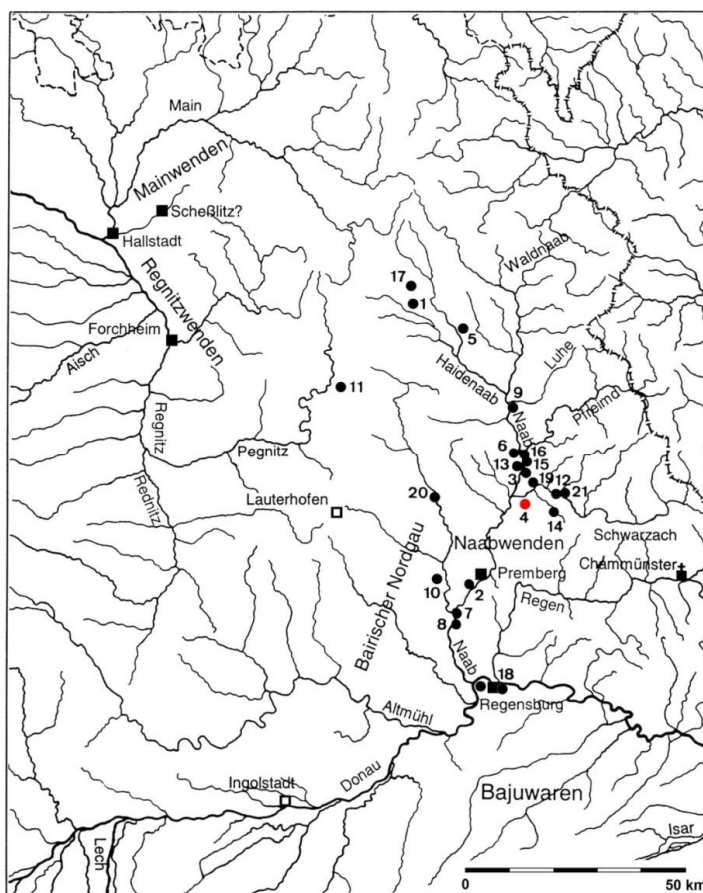
Obr. 21 – keramika z hradiště Rauher Kulm (podle *Losert 2012*)

Obr. 22 – Nálezy z hradiště Rauher Kulm (podle *Losert 2012*)

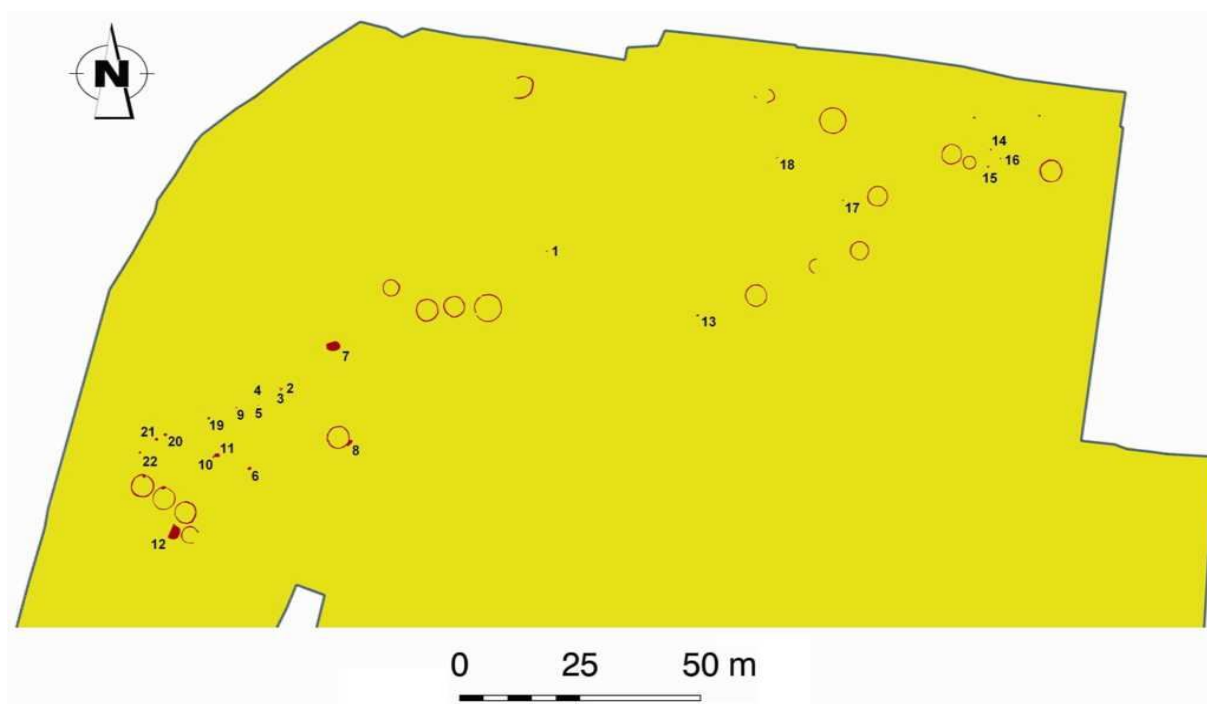
Obr. 23 – Zkoumané plochy v Naaburgu (okr. Schwandorf; podle *Hensch 2012*)

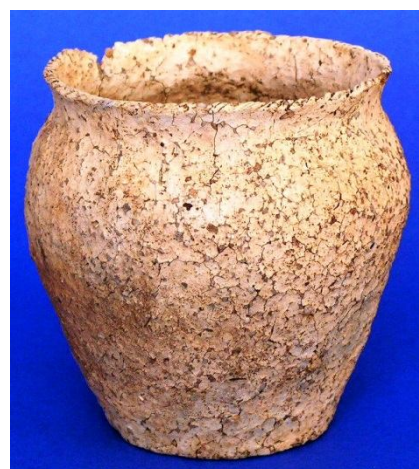
Obr. 24 – Nálezy „slovanské“ keramiky (podle *Losert 2003*)

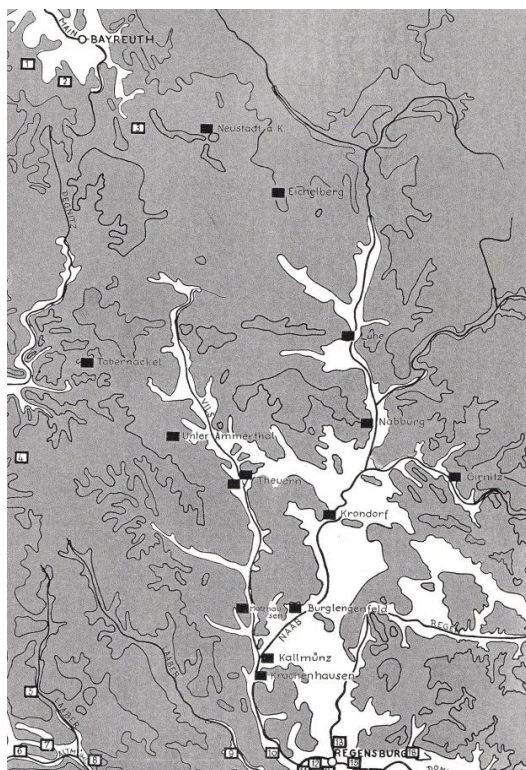
Obr. 25 – Dietstätt (okr. Schwandorf), nález studny (podle *Losert 2012*)

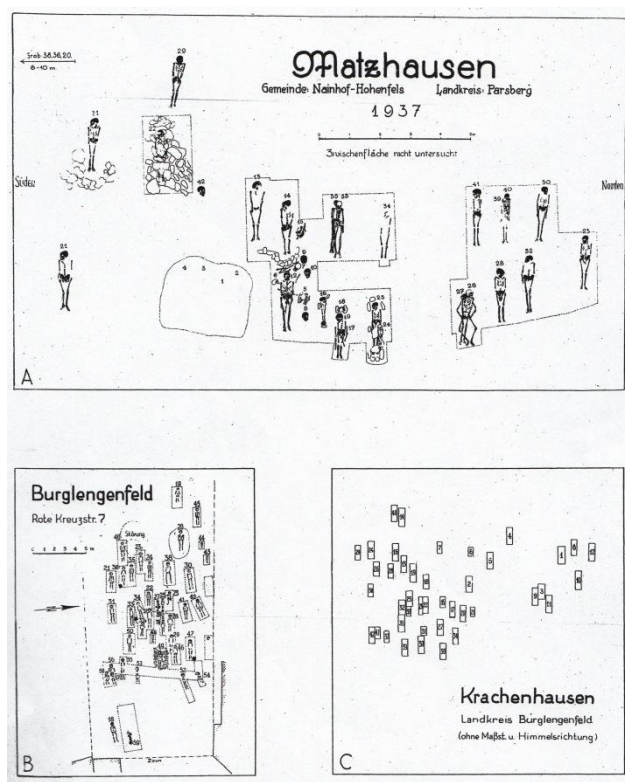
Obr. 26 – Pohřebiště v Řezně – Großprüfeningu (podle *Losert 2009*)

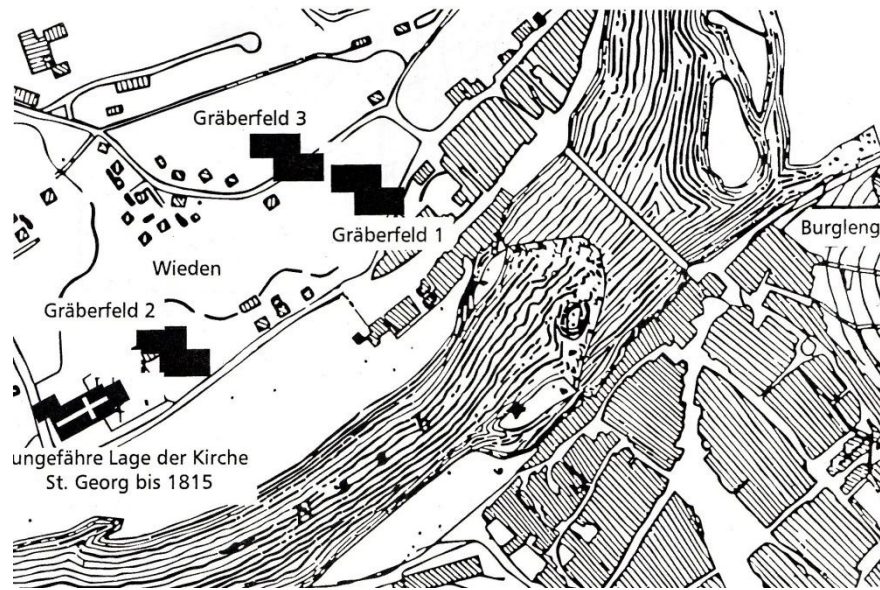
Obr. 27 – 29 – Nálezy z Řezna – Großprüfeningu (podle *Losert 2011, 2012*)

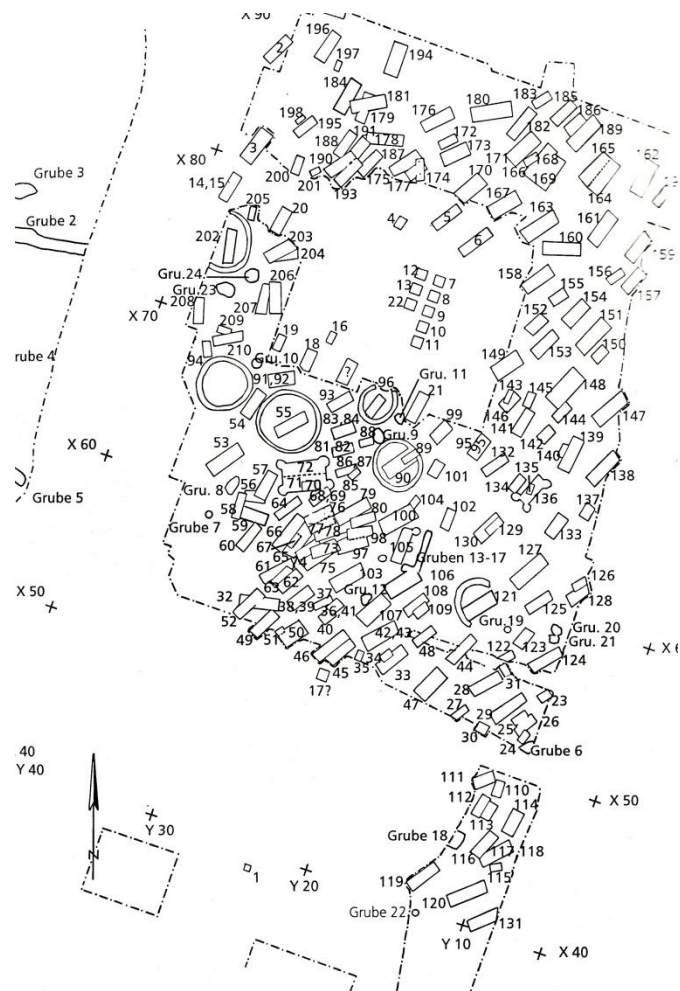
Obr. 30 – Pohřebiště v Horní Falci (podle Stroha 1954)

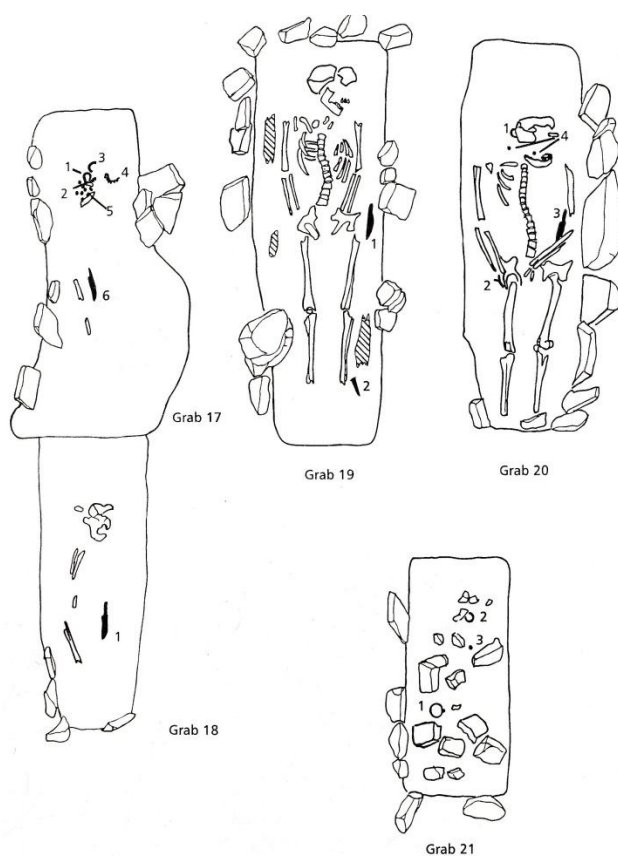
Obr. 31 – Plány pohřebišť podle A. Stroha (Stroh 1954)

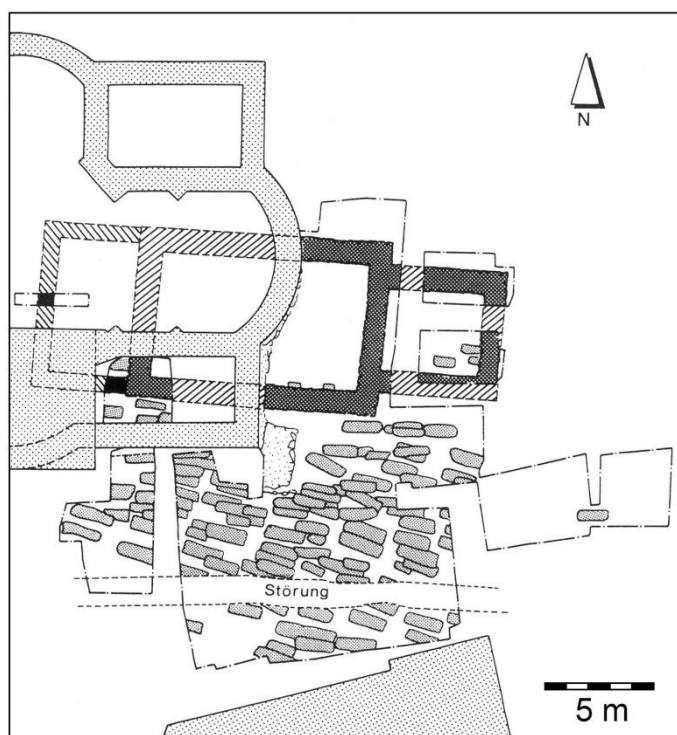
Obr. 32 – Burglengenfeld (okr. Schwandorf; podle Pöllath 2002)

Obr. 33 – Weismain (okr. Lichtenfels; podle Pöllath 2002)

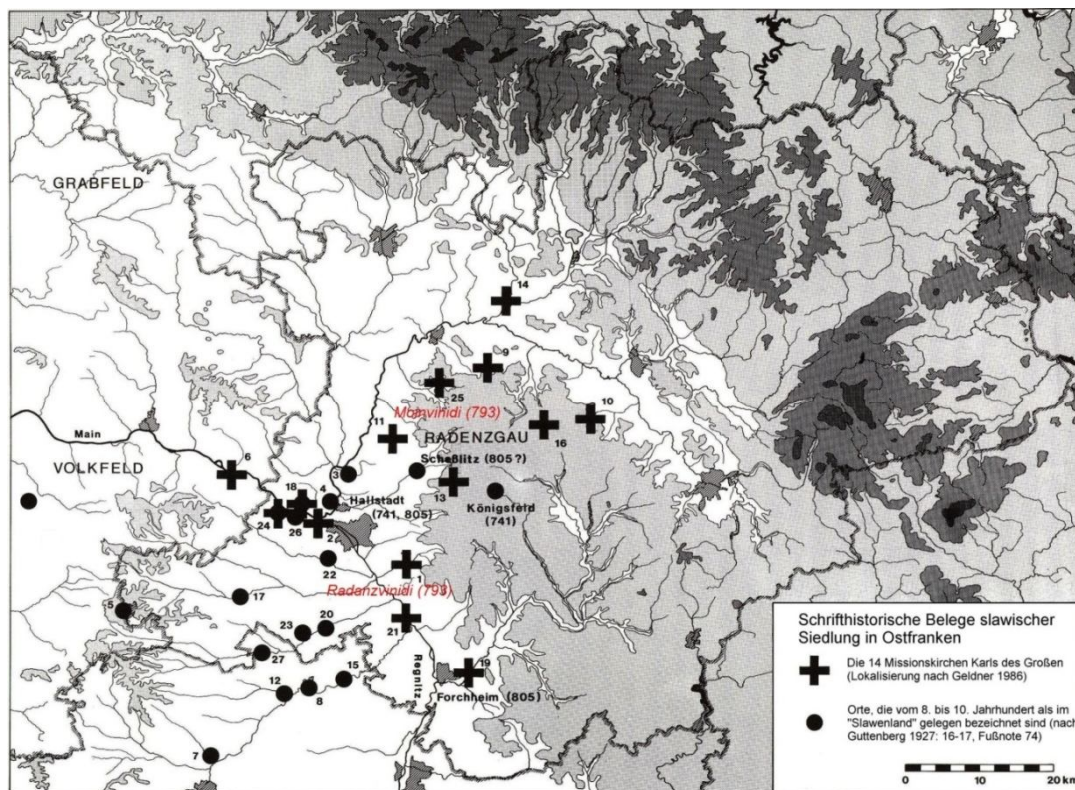

Obr. 34 – Pohřebiště Thurnau – Alladorf (okr. Kulmbach; podle *Pöllath 2002*)

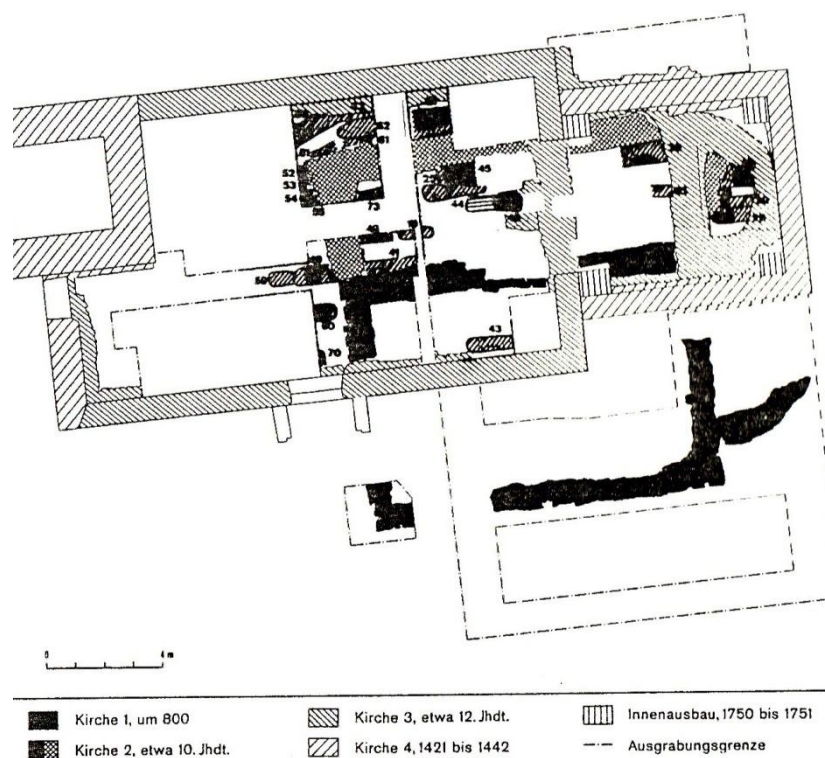

Obr. 35 – Pohřebiště u kostela sv. Barbory v Barbarabergu (okr. Neustadt/Waldnaab; podle *Heidenreich 1997*)

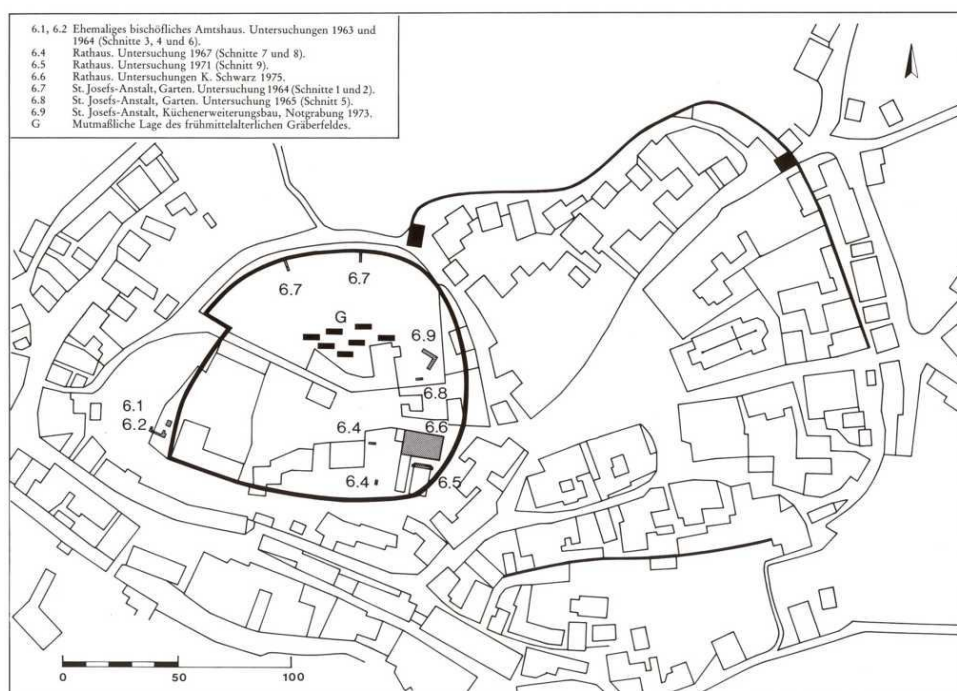

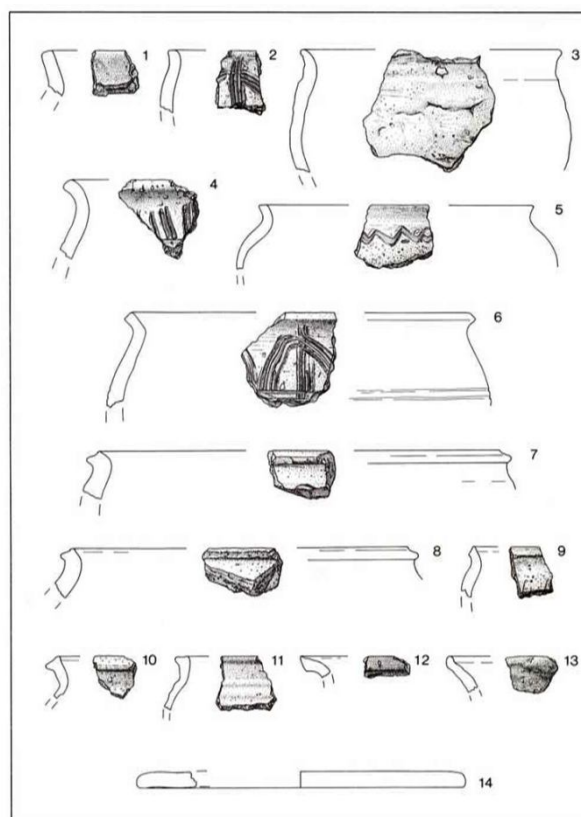
Obr. 36 – Poloha 14 „slovanských“ kostelů v severovýchodním Bavorsku (podle Losert 1993b)

Obr. 37 – Kostel v Amlingstadtu – St. Aegidius (okr. Bamberg; podle Losert 1993b)

Obr. 38 – Burgkunstadt (okr. Lichtenfels)

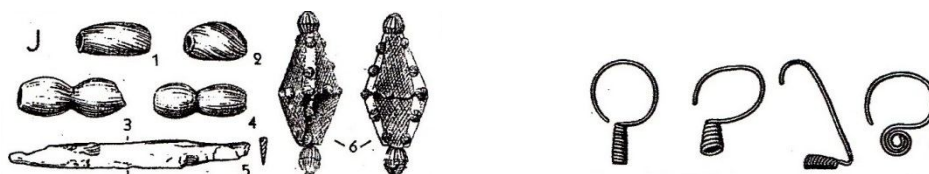
Obr. 39 – Keramika z Burgkunstadt (podle Losert 1993b)

Pohřební výbava	Plzeňsko	Karlovarsko	Horní Falc	Horní Franky
„Bommelohrringe“			+	+
Náušnice s bipyramidálním závěskem			+	
Náušnice s spirálovým ukončením			+	
Náušnice s očky			+	+
Lunicovitá Náušnice s řetízky			+	
Záušnice	+	+	+	+
Kovový korálek	+	+	+	+
Sklo olivovitý k.	+		+	+
Sklo segmentovaný k.	+		+	+
Polodrahokam	+		+	+
Jantar	+	+	+	+
Prsten uzavřený, otevřený se zašpičatělými konci	+	+	+	+
Prsten s rytou výzdobou	+	+		+
Prsten pletený		+		
Prsten skleněný	+			
Náramek				+
Náhrdelník				+
Mince	+	+		+(Řím)
Gombík	+		+	
Rolnička	+		+	+
Přívěsek			+	
Jehlice			+	+
Zoomorfní figurka			+	
Hřeben			+	
Kopí			+	+
Sekera			+	
Šipka			+	+
Ostruha			+	+
Meč	+(import)	+(import)	+	+
Sax			+	+
Nůž	+	+	+	+
Nůžky	+		+	+
Ocílka		+	+	+
Přezka	+	+	+	+
Srp			+	
Vidle				+
Vědro	+		+	+
Přeslen	+	+	+	+
Keramika	+	+	+	+

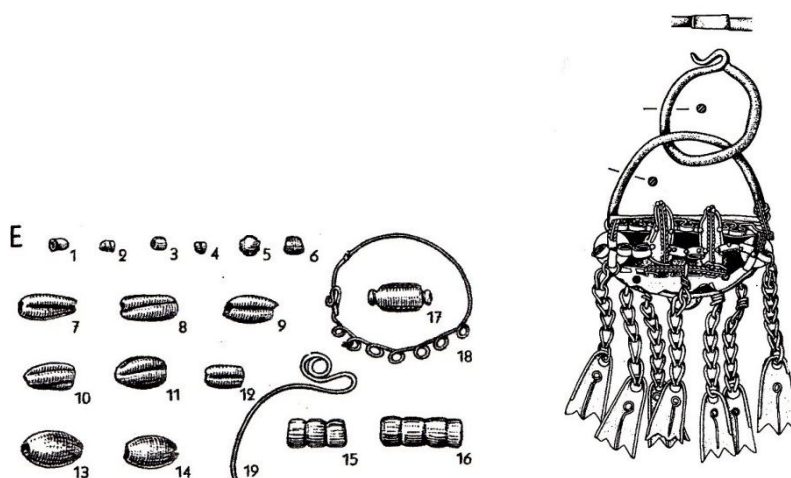
Tab. 1 – Přehled pohřební výbavy a jejich zastoupení v jednotlivých regionech

Obr. 40 – Weismain (podle *Losert 2009*); Kallmünz (podle *Stroh 1954*); Prušánky (podle *Klanica 2006*)

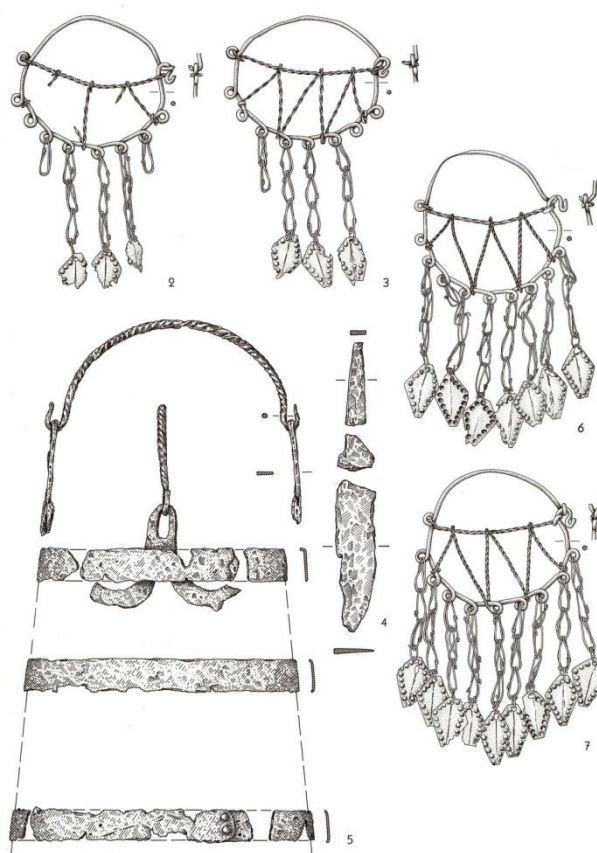
Obr. 41 – Burglengenfeld H 30 (podle *Stroh 1954*); **obr. 42** – Krachenhausen H 37 (podle *Stroh 1954*)

Obr. 43 – Burglengenfeld H9 (podle *Stroh 1954*); **obr. 44** – Řezno Niedermünster (*Profantová 2005*)

Obr. 45, 46 - Matzhausen (podle *Menghin 1990*)

Obr. 47 - Weismain H 53 (podle *Pöllath 2002*)

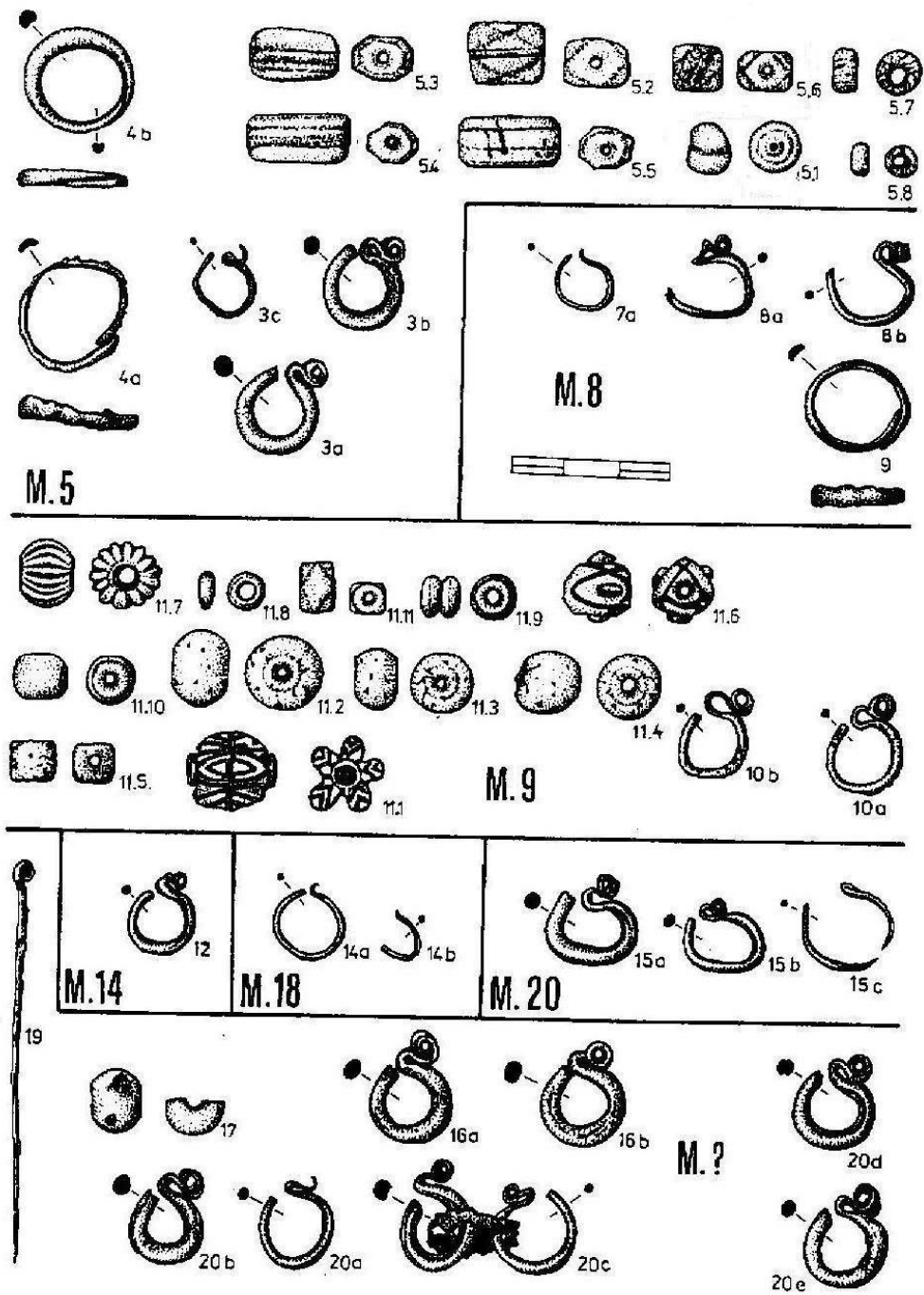
Obr. 48 – Sušice (ZS)

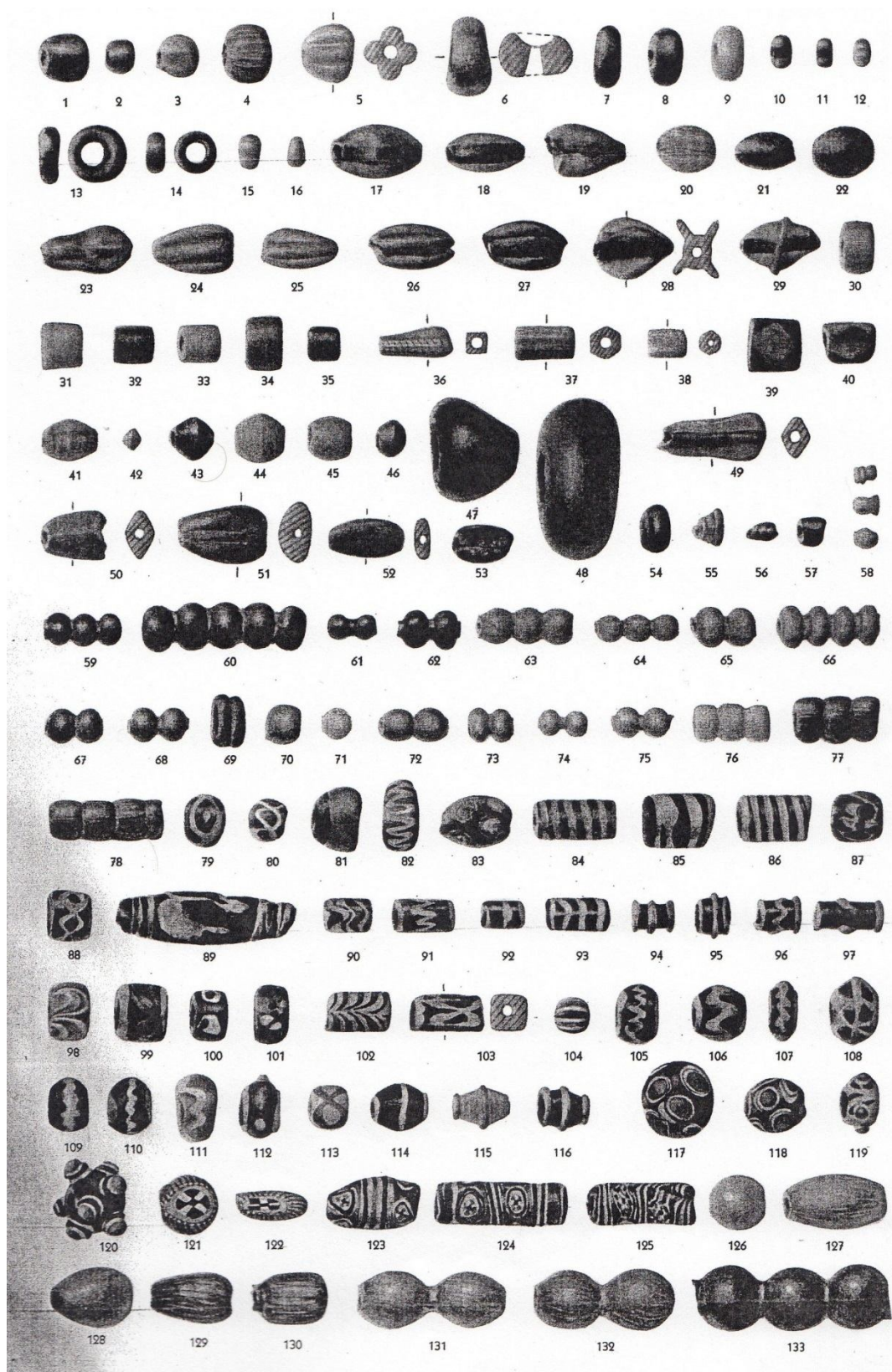
Obr. 49, 50 – Cheb (ZS)

Obr. 51 – Řesanice (podle Schejbalová 2011)

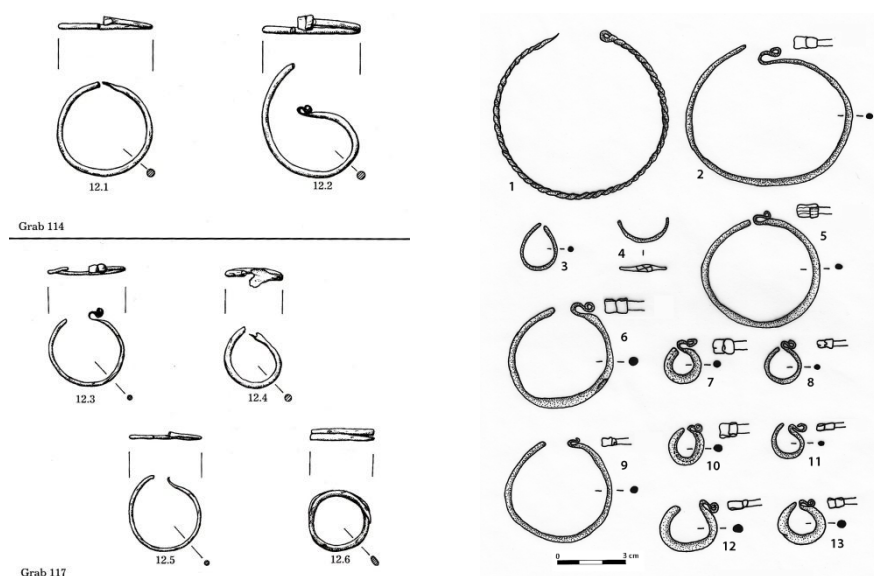

Obr. 52 - Hlohovičky (podle Lutovský - Tomková 1993)

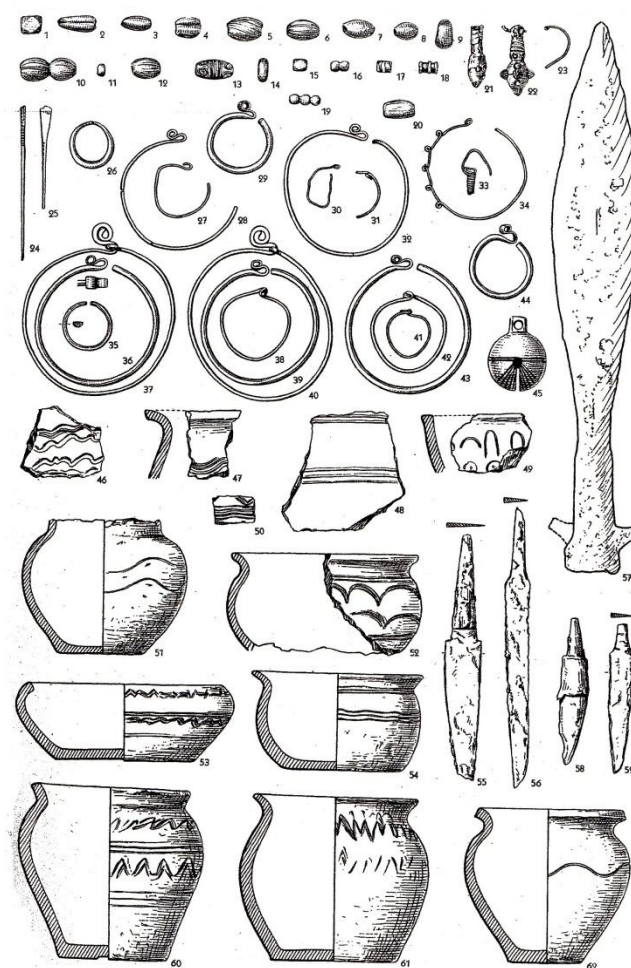

Obr. 53 – Přehled tvarů korálek z Horní Falce (podle *Stroh 1954*)

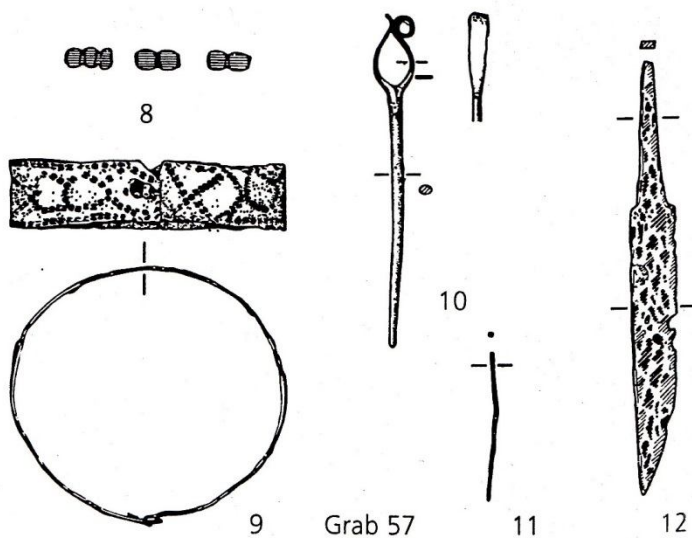
Obr. 54 – Barbaraberg (podle *Heidenreich 1998*); **obr. 55** – Plzeňský kraj (Plasy, Plzeň – Doubravka, Plzeň – Homolka; podle *Schejbalová 2011*)

Obr. 56 – Burglengenfeld (podle *Stroh 1954*)

Obr. 57 – Matzhausen (podle *Menghin 1990*); **obr. 58** – Řesanice (podle *Buchvaldek – Sláma – Zeman 1971*)

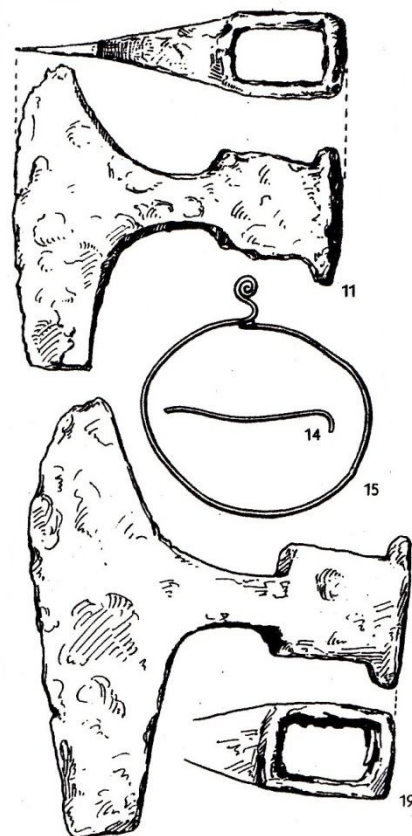
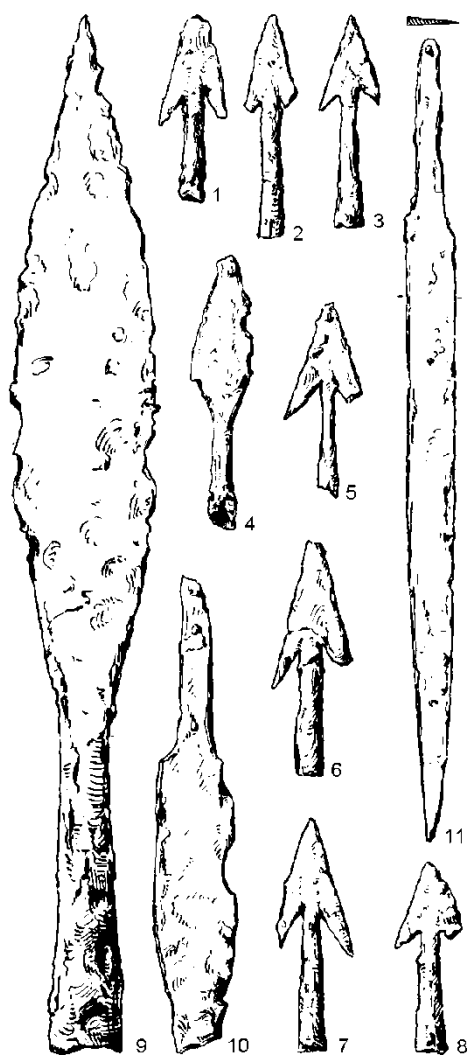
Obr. 59 – Weismain (podle *Pöllath 2002*)

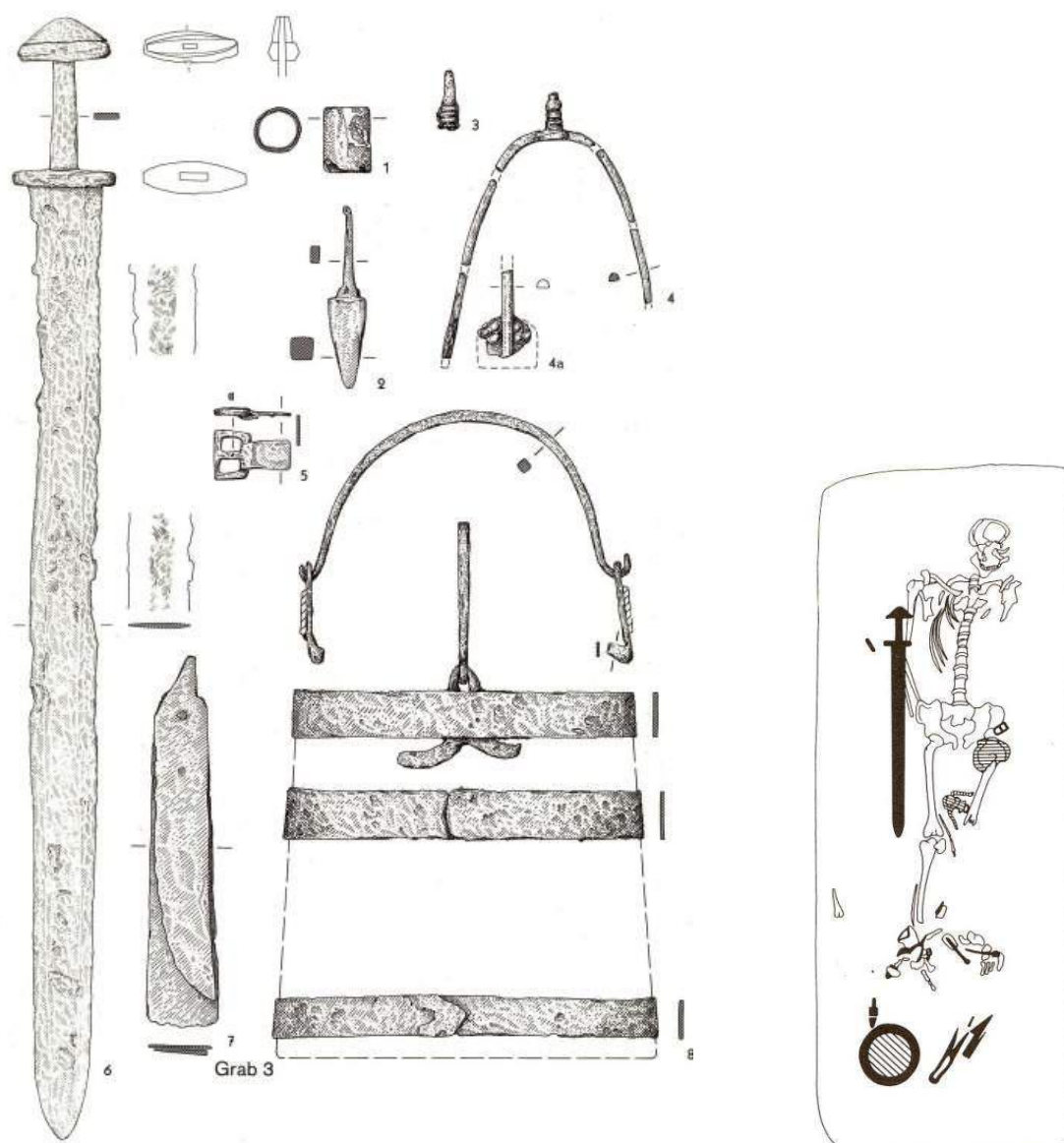
Obr. 60 – Matzhausen (podle *Menghin 1990*)

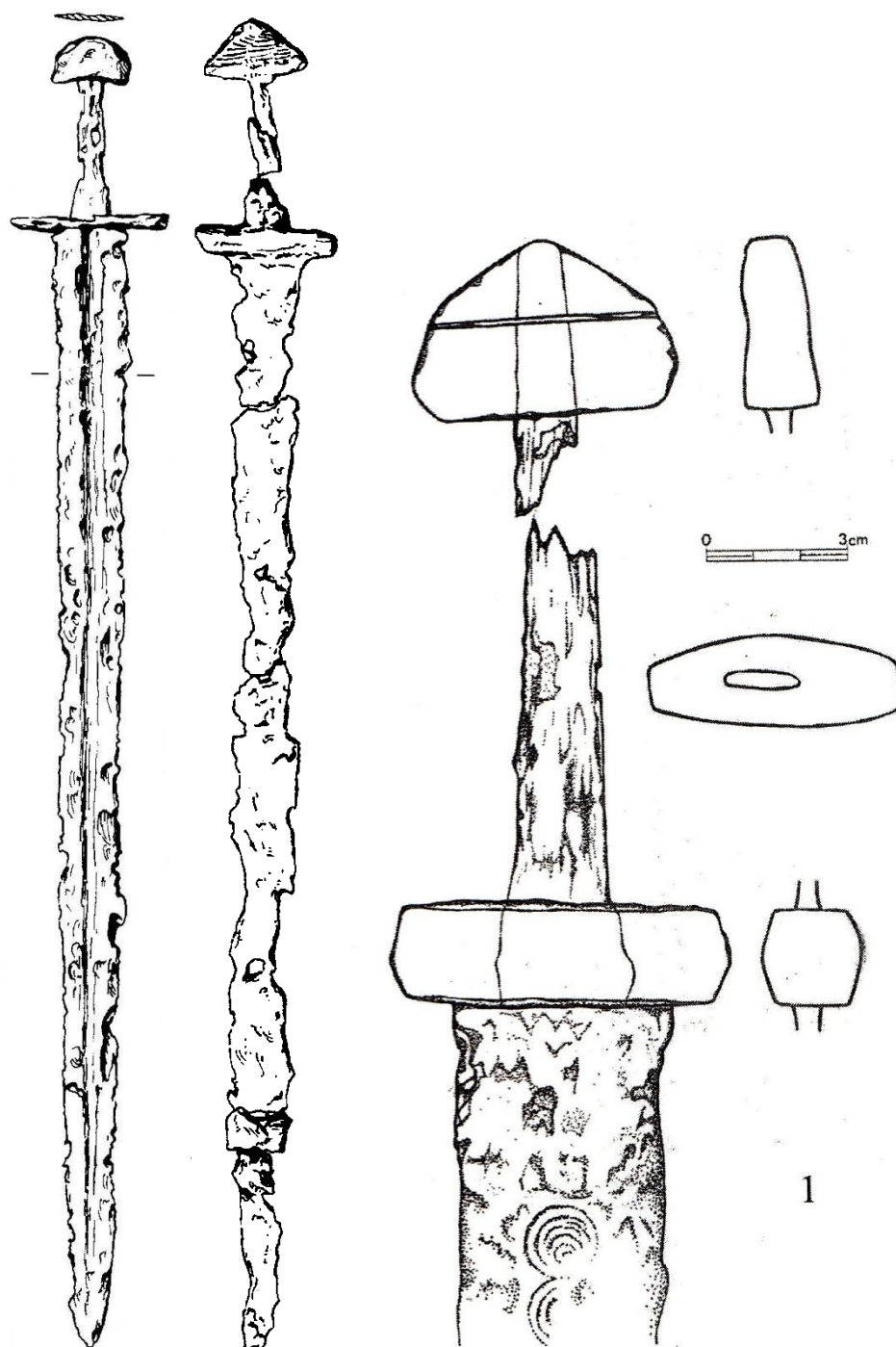
Obr. 61 – Rekonstrukce nálezu z Wirbenz (podle *Haberstroh 2004*); **obr. 62** – Řesanice (podle *Schejbalová 2011*)

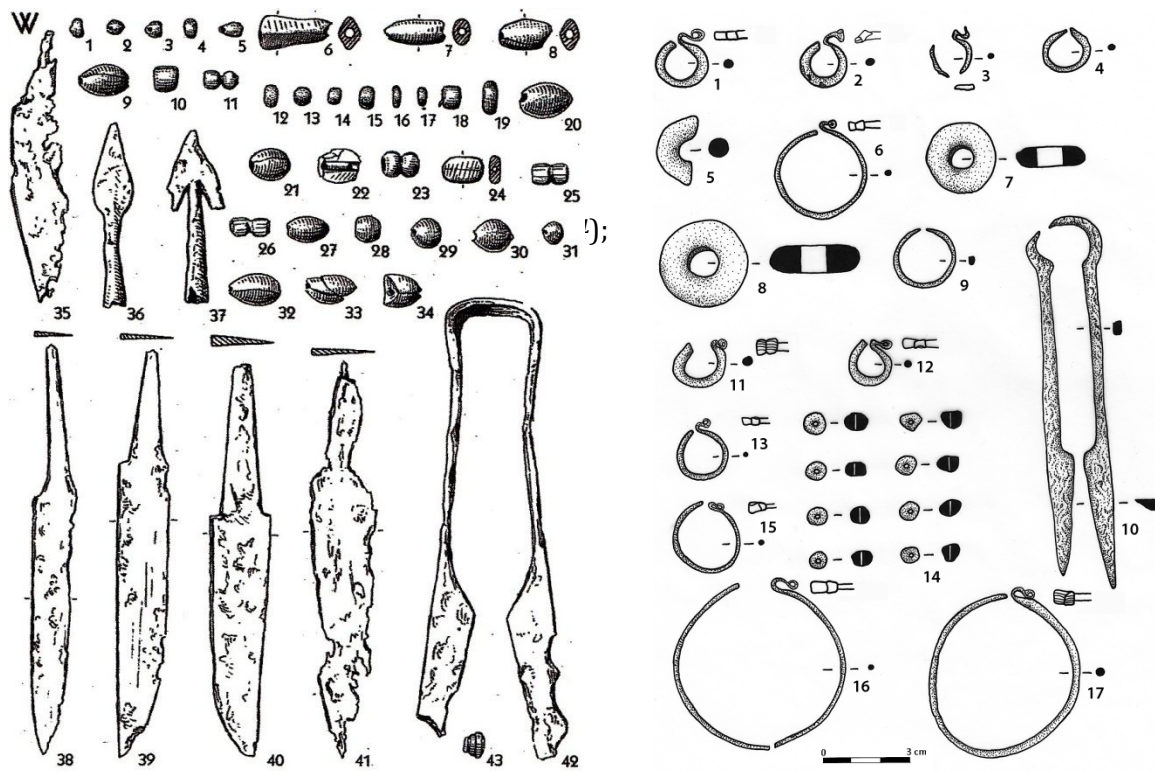
Obr. 63 – Burglengenfeld (podle *Stroh 1954*); **obr. 64** – Luhe (podle *Stroh 1954*)

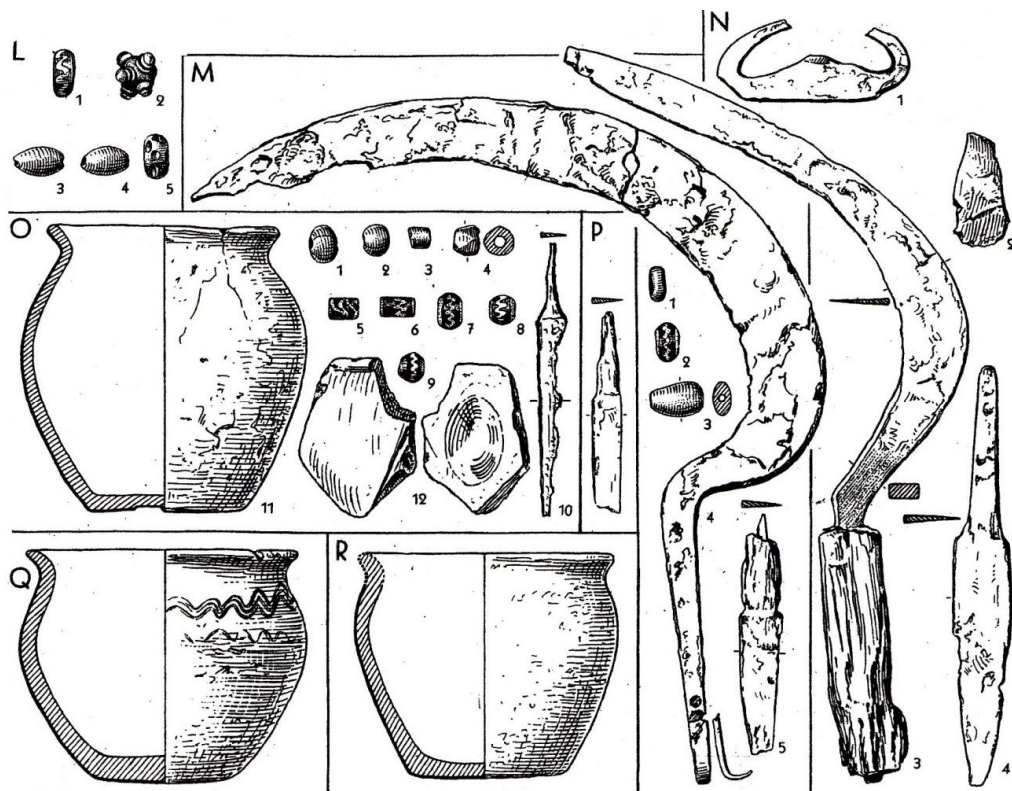
Obr. 65, 66 – Weismain (podle Pöllath 2002, upravil Losert 2011)

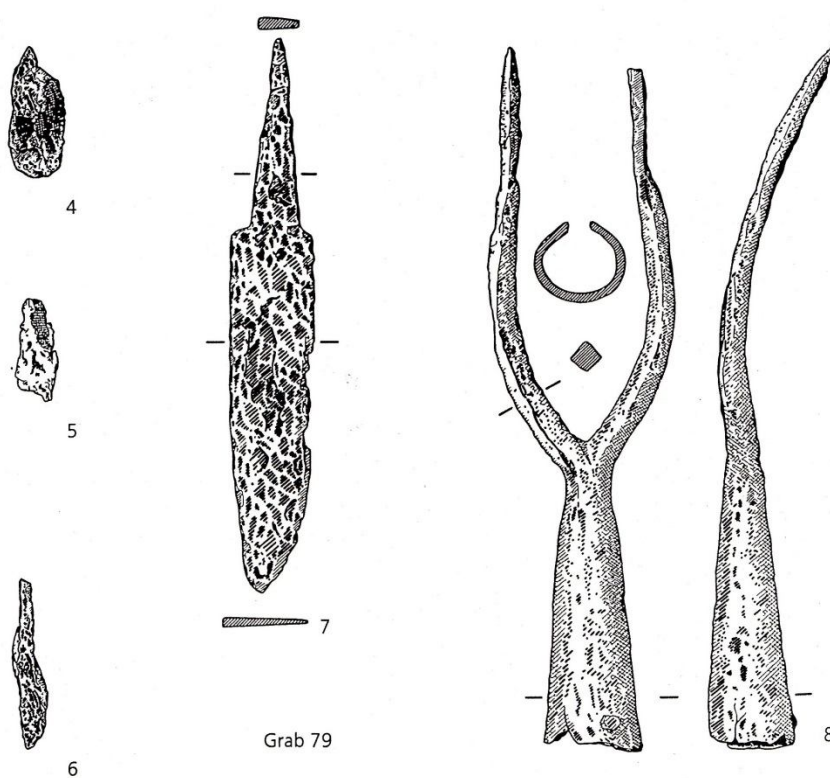
Obr. 67 – Girnitz (podle *Stroh* 1954); **obr. 68** – Krondorf (podle *Stroh* 1954); **obr. 69** – Plzeň – Doudlevice (podle *Profantová* 2011b)

obr. 71 – Plzeňský kraj (Dobřany, Ejpovice, Havlovice, Domažlice, Holubeč, Luženice, Myslív; podle Schejbalová 2011)

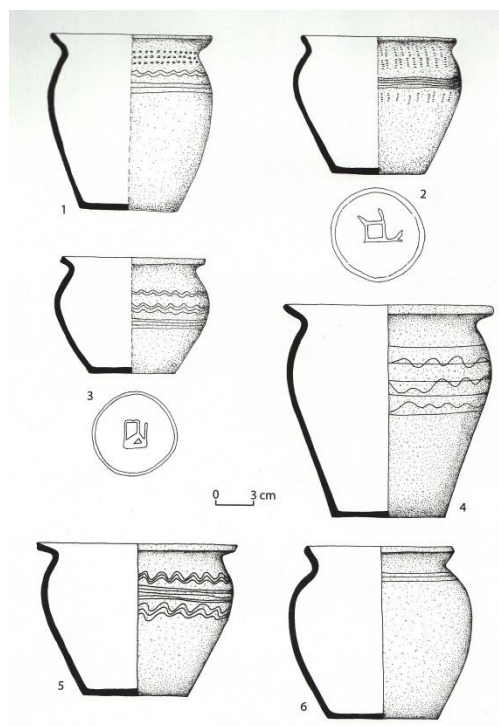

Obr. 72 – Krachenhausen (podle Stroh 1954)

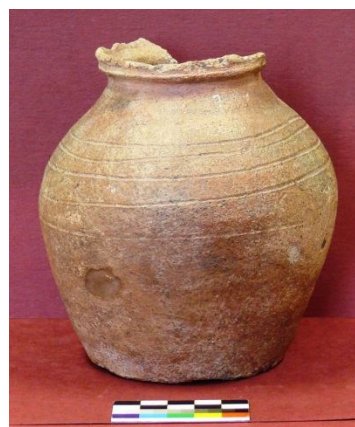
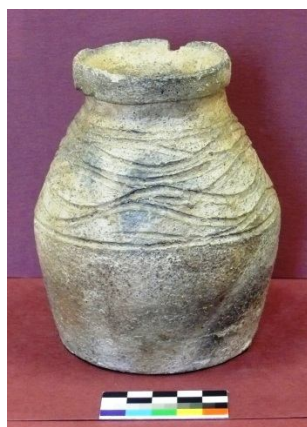

Grab 79

Obr. 73 – Weismain (podle Pöllath 2002)

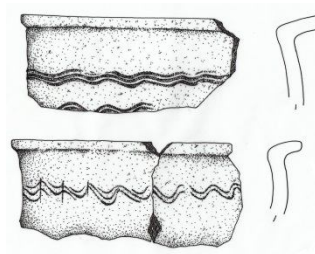
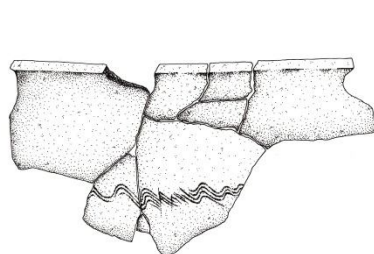
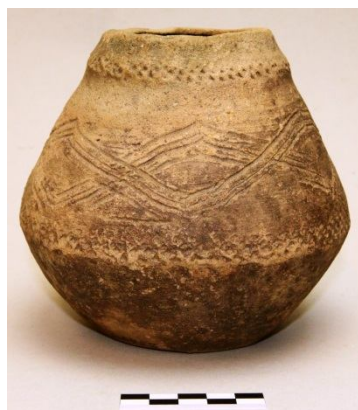

Obr. 74 – Plzeňský kraj (podle Schejbalová 2012)

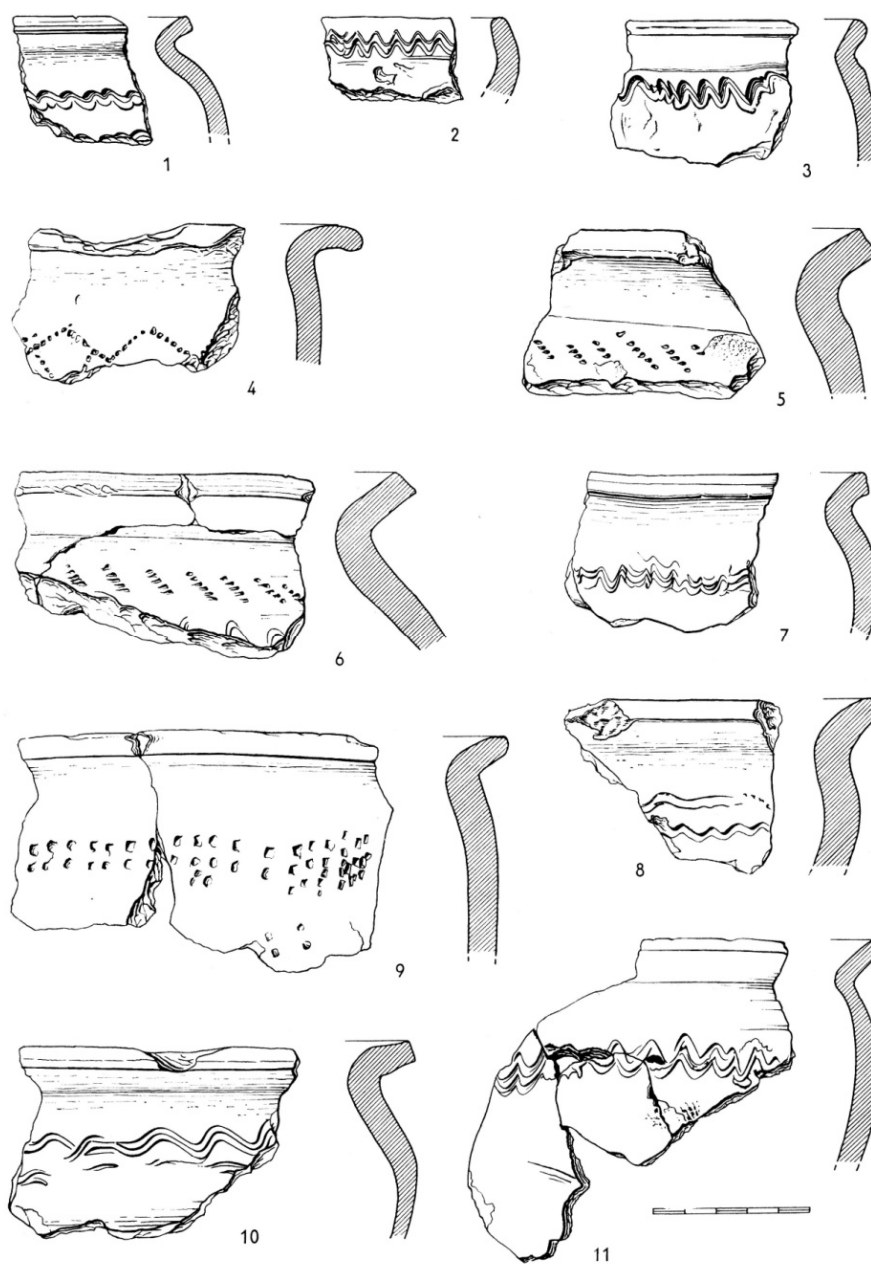

Obr. 75 – 80 – Keramika z Plzeňského kraje (ZS)

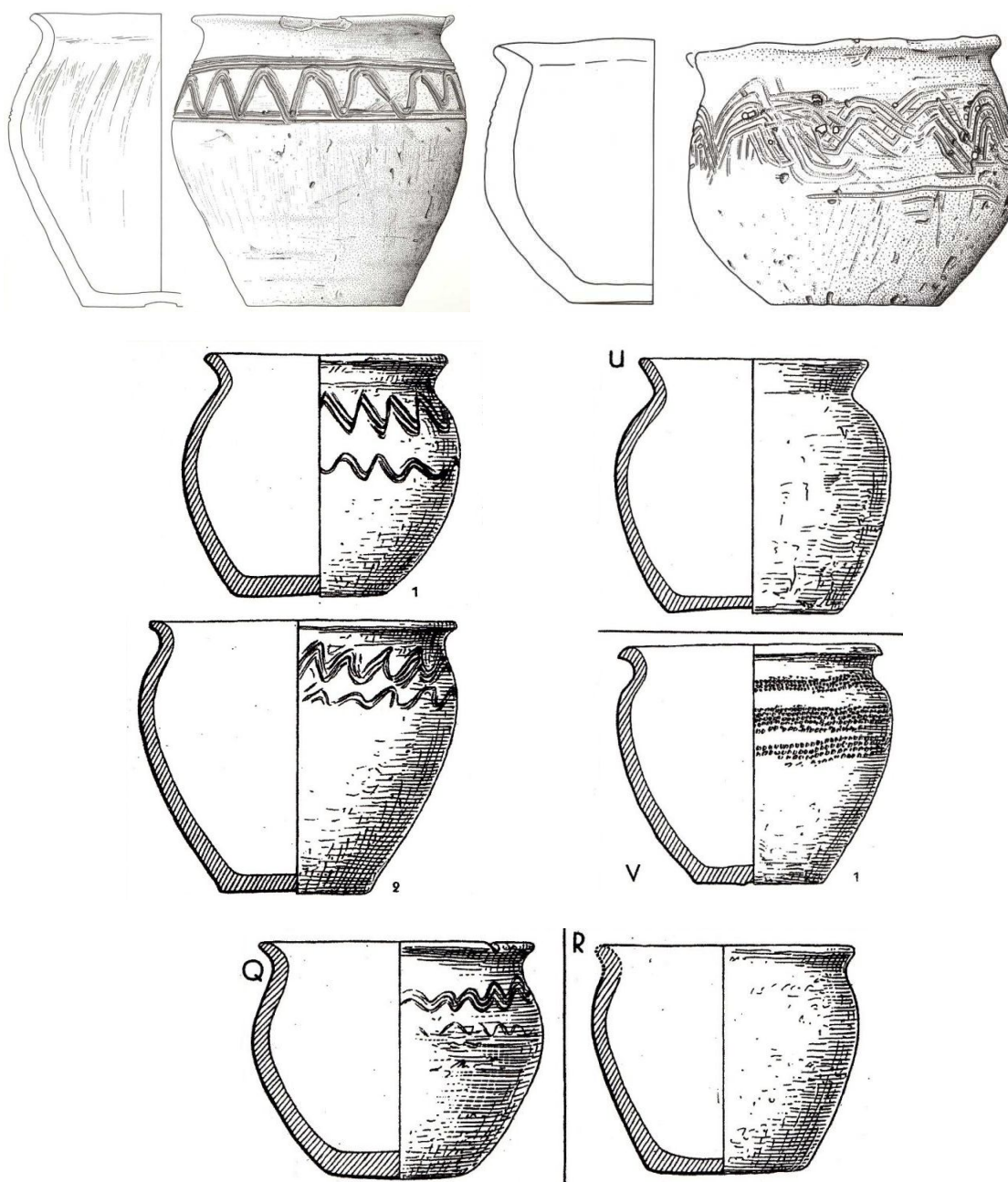
Obr. 81 - 86 - Keramika z Chebska (ZS, kresba ZS, DVF)

Obr. 87 – Keramika z výzkumů na chebském hradě (podle Hejna 1967)

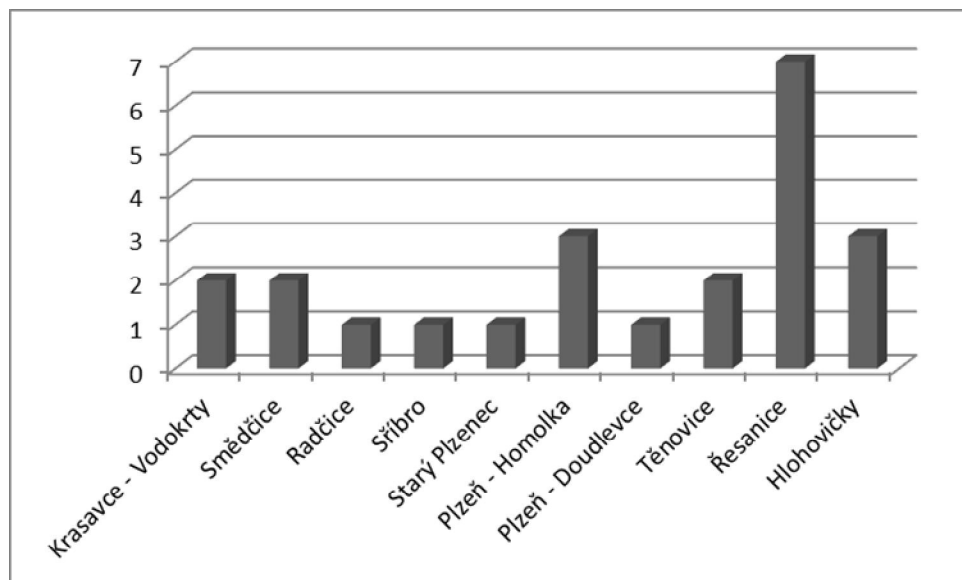
Obr. 88 – 90 – Keramika z Řezna – Großprüfeningu (podle *Losert 2009, 2012*)

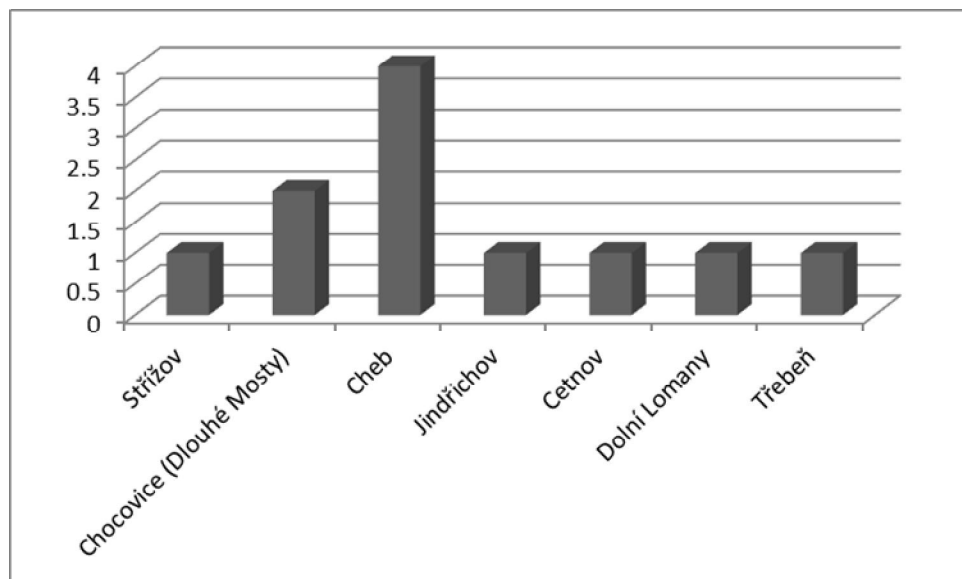
Obr. 91 – 98 – Výběr keramiky ze severovýchodního Německa (podle *Losert 2012; Stroh 1954*)

	Hrnc	Láhev	Miska
Plzeňský kraj	20	3	0
Karlovarský kraj	9	0	1
Severovýchodní Bavorsko	53	2	3

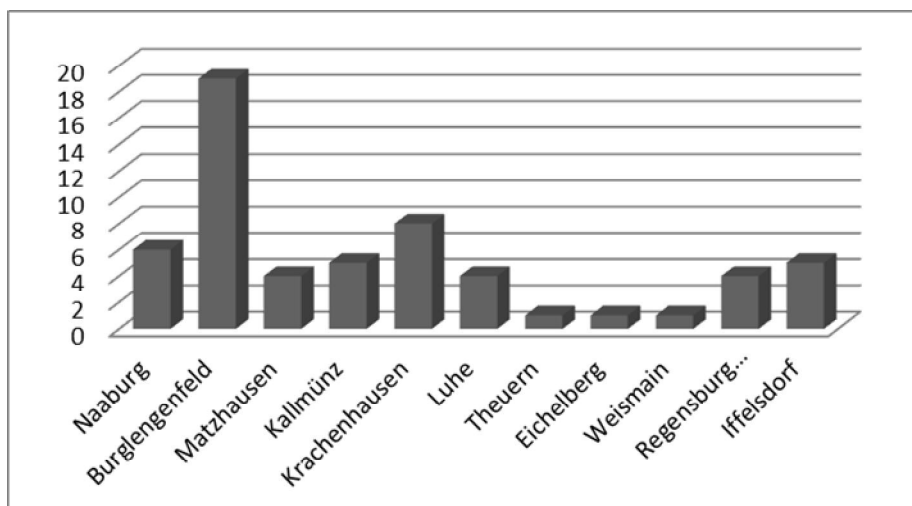
Tab. 2 – Tvary keramických nádob

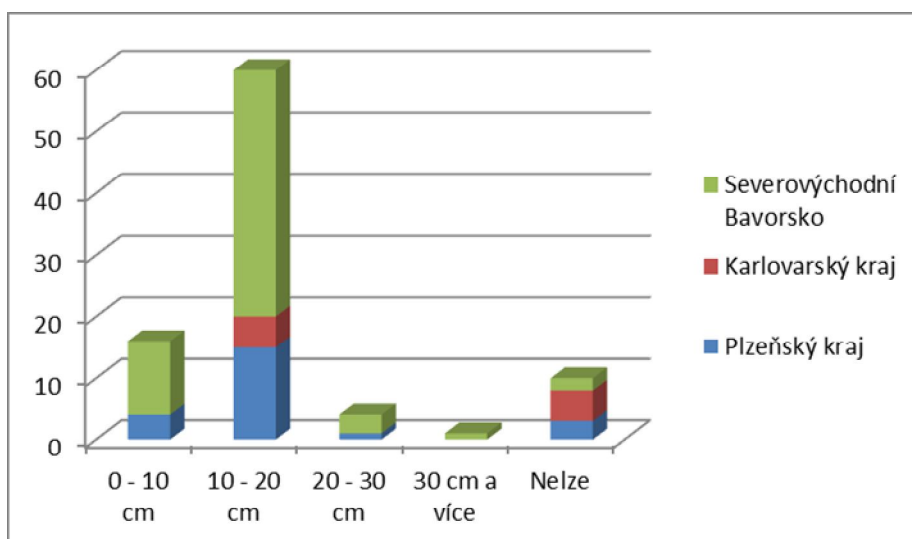
Graf 1 – Keramické nádoby z Plzeňského kraje

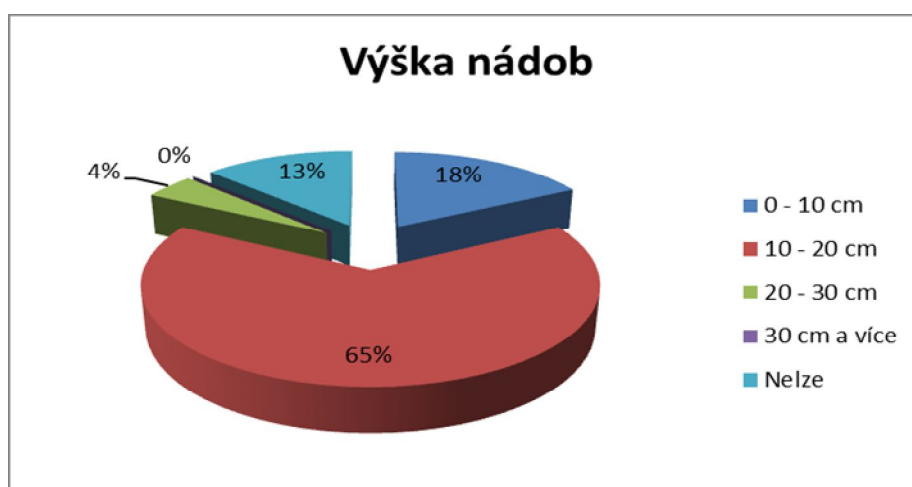
Graf 2 – Keramické nádoby z Karlovarského kraje

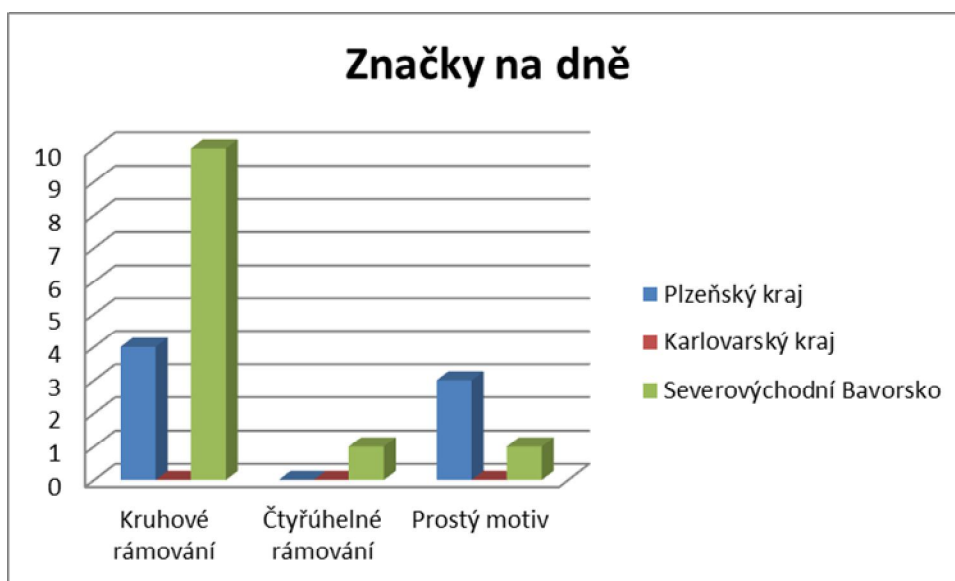
Graf 3 – Keramické nádoby ze severovýchodního Bavorska

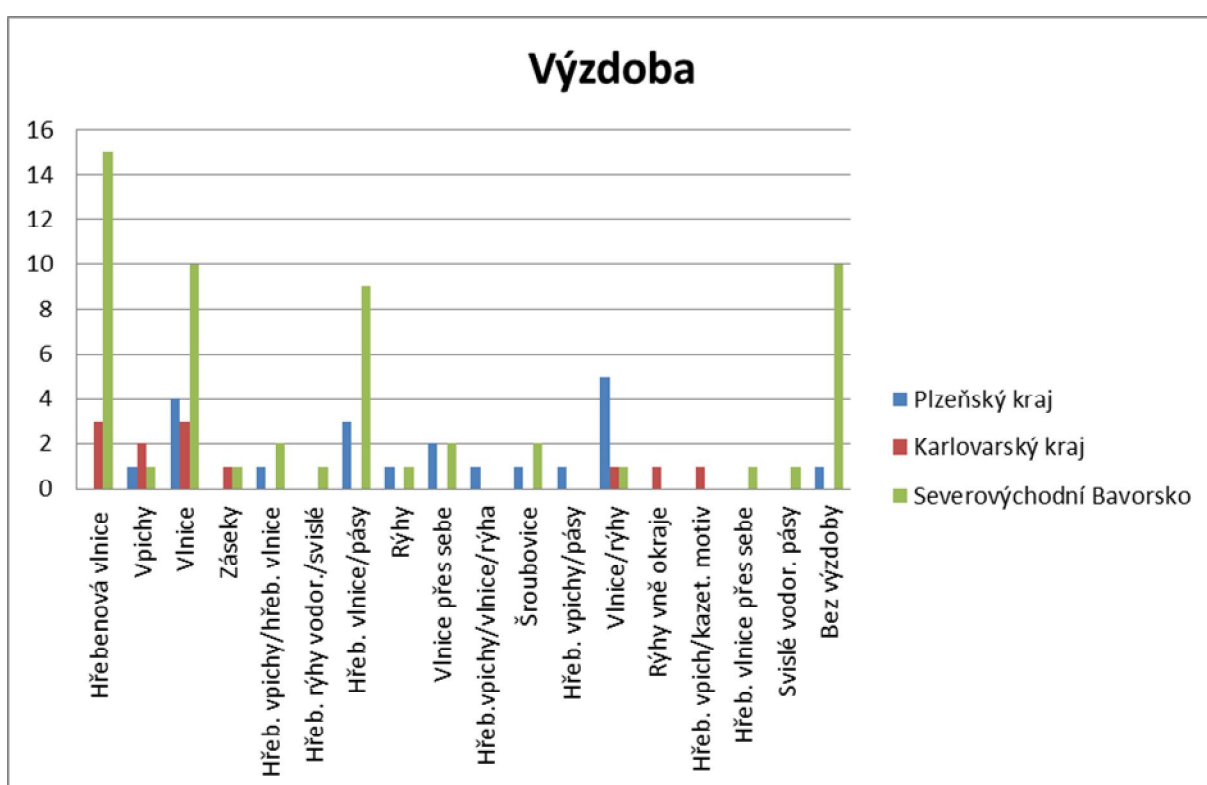
Graf 4 – Zastoupení velikostí v jednotlivých regionech

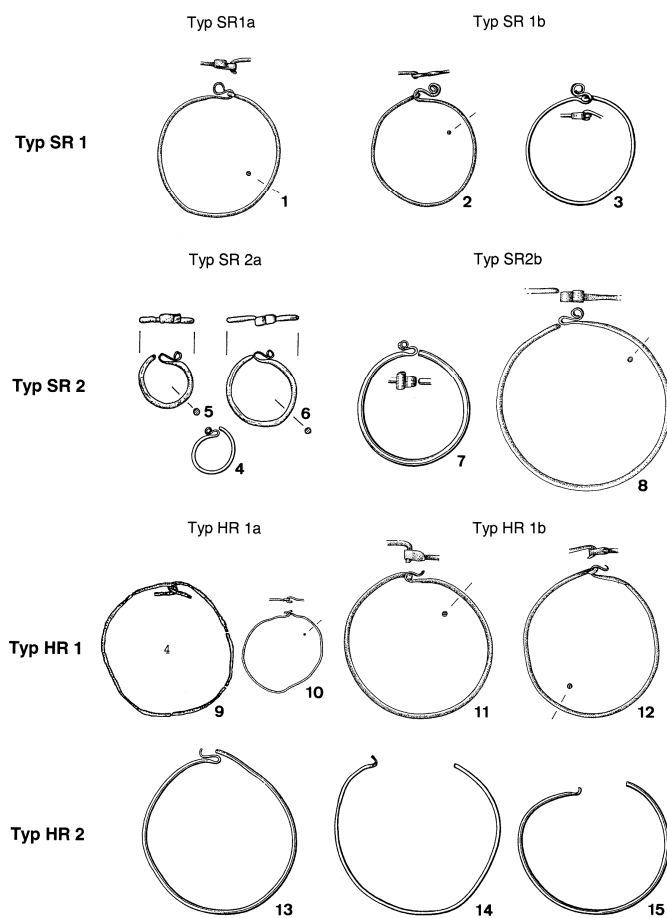
Graf 5 – Výška nádob ze všech regionů

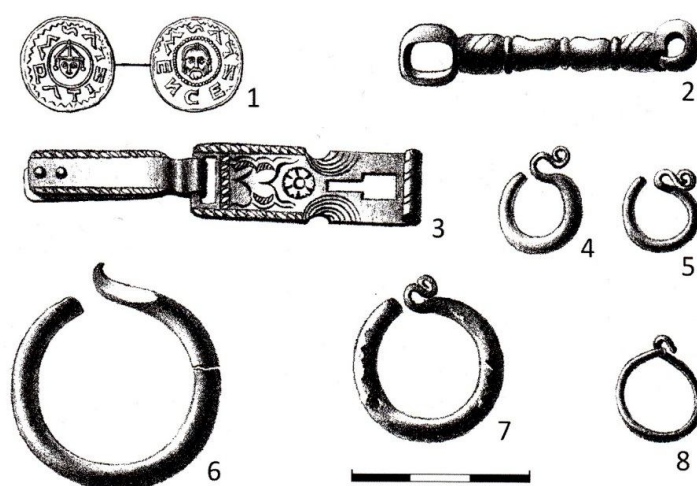
Graf 6 – Značky na dně ve všech regionech

Graf 7 – Výzdoba na keramických nádobách

Obr. 99 – Typy záušnic (podle Hannig 2003)

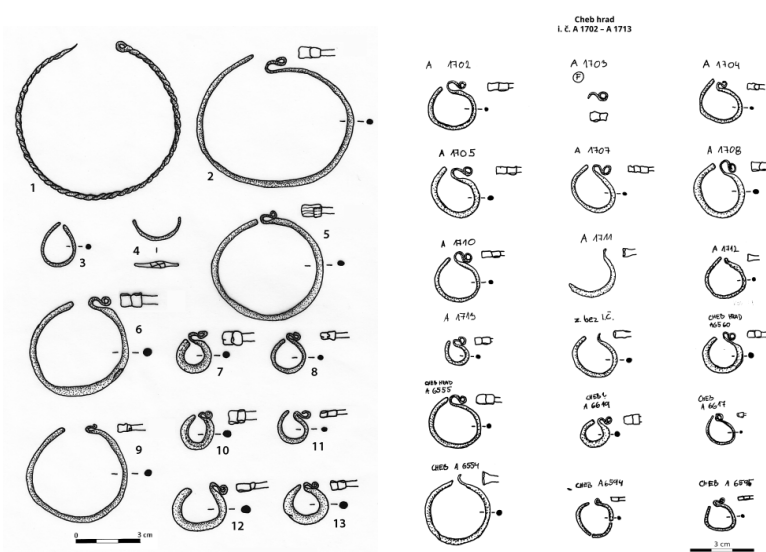

Obr. 100 – Nález z pohřebiště Sušice pod Svatoborem (podle Lutovský 2011)

Obr. 101 - 104 - Záušnice z Chebska (ZS); **obr. 105 - 106** - Záušnice z Plzeňska (ZS);
obr. 107 - 109 - Záušnice z Bavorska (podle *Losert 2012*)

Obr. 110 – Plzeňsko (ZS); obr. 111 – Chebsko (ZS)

PLZEŇSKÝ KRAJ	HORNÍ FALC A FRANKY	KARLOVARSKÝ KRAJ
Sušice	Barbaraberg	Cheb
Řesanice	Burglengenfeld	Horní Lomany
Dobřany	Matzhausen	Třebeň
Havlovice	Krondorf	Štědrá
Cheznovice	Neustadt a.K	Žlutice
Chockov	Naaburg	
Luženice	Luhe	
Mariánská Týnice	Tabernackel	
Myslív	Pressath-Riggau-Eichelberg	
Planá (P-S)	Rundig-Niederrunding-Satzdorf	
Plasy	Bindlach-Lehen	
Plzeň - Doubravka	Ebensfeld-Döringstadt	
Plzeň - Homolka	Gesees	
Plzeň - Litice	Kasendorf "Turmberg"	
Přeštice	Kasendorf-Zultenberg	
Příšov	Staffelstein-Altenbanz	
Radčice	Staffelstein-Schwabthal-	
Rokycany	Kümmersreuth	
Srby	Thurnau-Alladorf	
Starý Plzenec	Wattendorf	
Tasnovice - Štítary	Weismain	
Úboč	Wirbenz	
Velké Hydčice	Theuern	
Planá (T)	Unterammerthal	
	Harsdorf	

Tab. 3 – Lokality s nálezy záušnic, které byly využity k podrobnější analýze

	Počet nálezů
Plzeňský kraj	118
Karlovarský kraj	91
SV Bavorsko	446

Tab. 4 – Celkový počet analyzovaných záušnic ze všech zkoumaných regionů

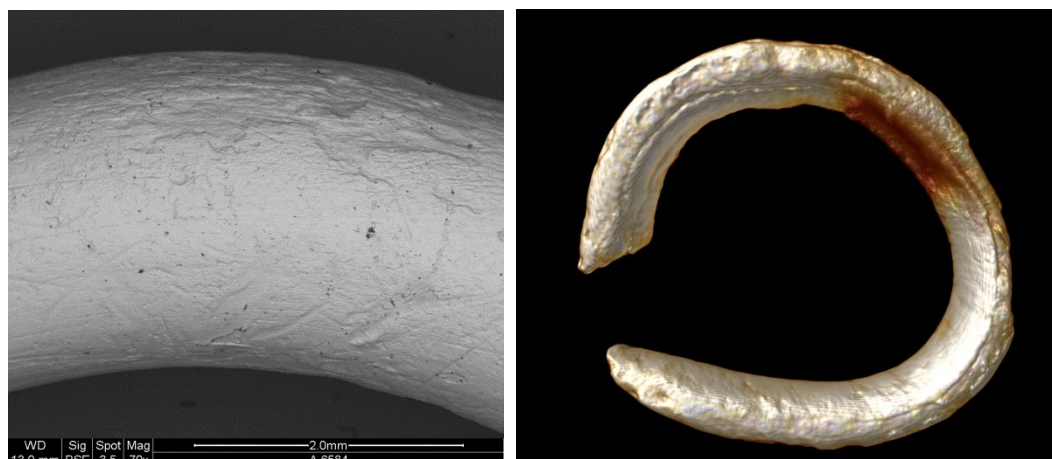
	Lokalita	Inventár ní číslo	Průměr	Skupina
1	Cheb	A6588	M1	B1
2	Cheb	A6598	M1	B1
3	Cheb	A6558	M2	B1
4	Cheb	A6592	M2	B1
5	Cheb	A6594	F	B1
6	Cheb	A6589	M2	B1
7	Cheb	A6593	M1	B1
8	Cheb	A6591	M2	B1
9	Cheb	A6587	M2	B1
10	Cheb	A6595	M2	B1
11	Cheb	A6599	M2	B1
12	Cheb	A6553	M2	B1
13	Cheb	A6597	M1	B1
14	Cheb	A6596	M2	B1
15	Cheb	A6571	F	B1
16	Cheb	A1713	M1	B1
17	Cheb	A6579	M2	B1
18	Cheb	A6585	M2	B1
19	Cheb	A6583	M2	B1
20	Cheb	A6582	M1	B1
21	Cheb	A6584	M1	B1
22	Cheb	A6560	M2	B1
23	Cheb	A6600	M2	B1
24	Třebeň	A1524	M1	B1
25	Třebeň	A1522	M1	B1
26	Třebeň	A1523	M2	B1
27	Horní Lomany	A1966	M2	B1
28	Horní Lomany	A1967	M2	B1
29	Cheb	A6617	M1	B1
30	Cheb	A6619	M2	B1
31	Cheb	A6580/1	M1	B1
32	Třebeň	A1513	VT	B1
33	Třebeň	A1519	M1	B1
34	Cheb	A1705	S	B1
35	Třebeň	A1525	M1	B1
36	Třebeň	A1521	M1	B1
37	Třebeň	A1520	M1	B1
38	Cheb	A1711	S	B1
39	Cheb	A6555	S	B2

40	Cheb	A1710	S	B2
41	CHeb	A1708	S	B2
42	Cheb	A1707	S	B2
43	Cheb	A1446	S	B2
44	Cheb	A1702	S	B2
45	Třebeň	A1526	M1	B2
46	Třebeň	A1516	M1	B2
47	Třebeň	A1515	M1	B2
48	Cheb	A1704	M3	E
49	Cheb	A1445	VT	B4
50	Cheb	A1712	M2	B4
51	Cheb	A1448	S	B3
52	Cheb	A6586	F	D4
53	Třebeň	A1527	M1	D4
54	Třebeň	A1528	M1	D4
55	Třebeň	A1514	M1	D4
56	Cheb	A6561	M2	D4
57	Cheb	Bez i.č.	S	D4
58	Cheb	A1444	VT	G
59	Třebeň	A1518	M1	G
60	Třebeň	A1517	M1	G
61	Horní Lomany	A1962	M2	G
62	Horní Lomany	A1964	M2	G
63	Horní Lomany	A1961	F	G
64	Horní Lomany	A1963	M2	G

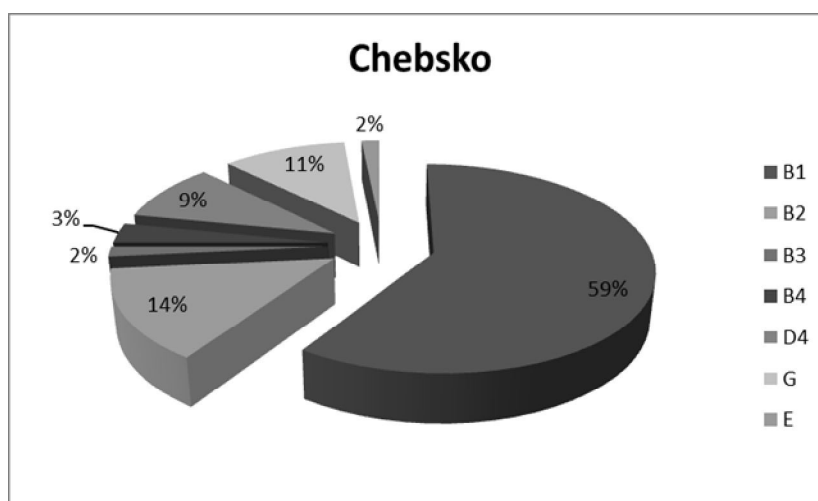
Tab. 5 – Zařazení záušnic do skupin podle materiálu (výsledků RFA).

	Lokalita	Inventární číslo	Skupina
1	Cheb	A6565	D5
2	Cheb	A1449	L
3	Cheb	A1450	L
4	Třebeň	A1512	B1
5	Horní Lomany	A1965	D4

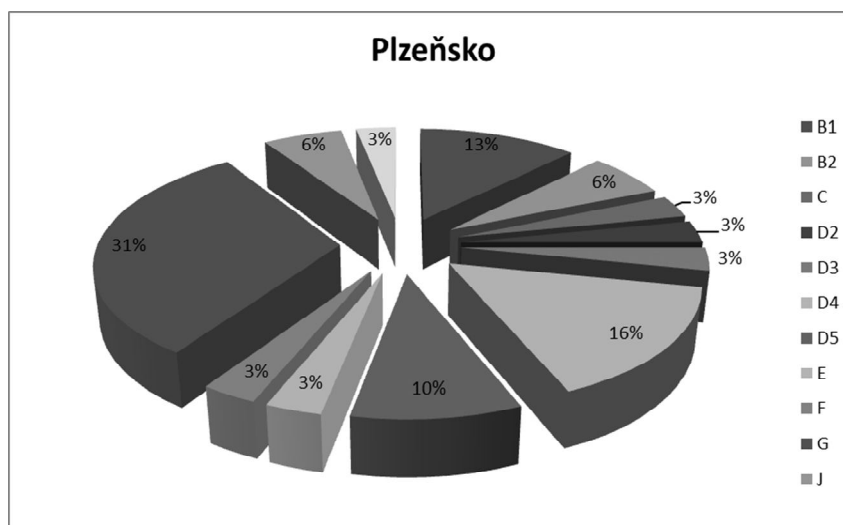
Obr. 6 - Zařazení prstenů do skupin podle materiálu (výsledků RFA).

Obr. 112 – Makrosnímek záušnice z Chebu (PB); **obr. 113** – Tomografie záušnice z Třebeně (TG)

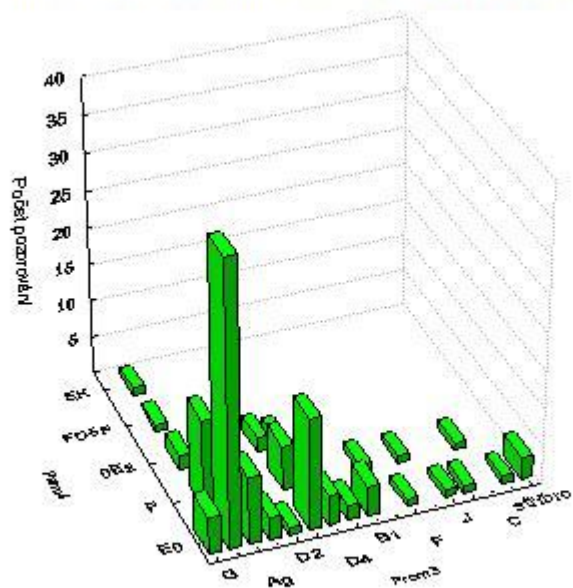
Graf 8 – zastoupení materiálových skupin v souboru kovových šperků z Chebska

Graf 9 – zastoupení materiálových skupin v souboru šperků z Plzeňska

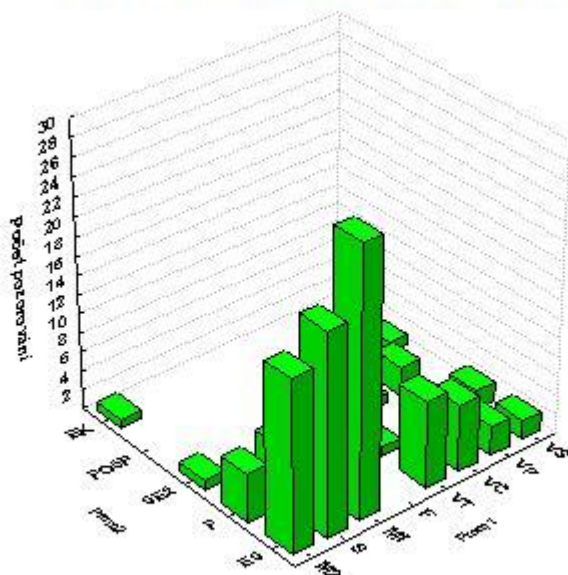

Materiál versus ukončení (Plzeňský kraj)

Graf 12 – Vztah mezi způsobem ukončení a materiálem (Plzeňský kraj)

Skupina versus ukončení (Plzeňský kraj)

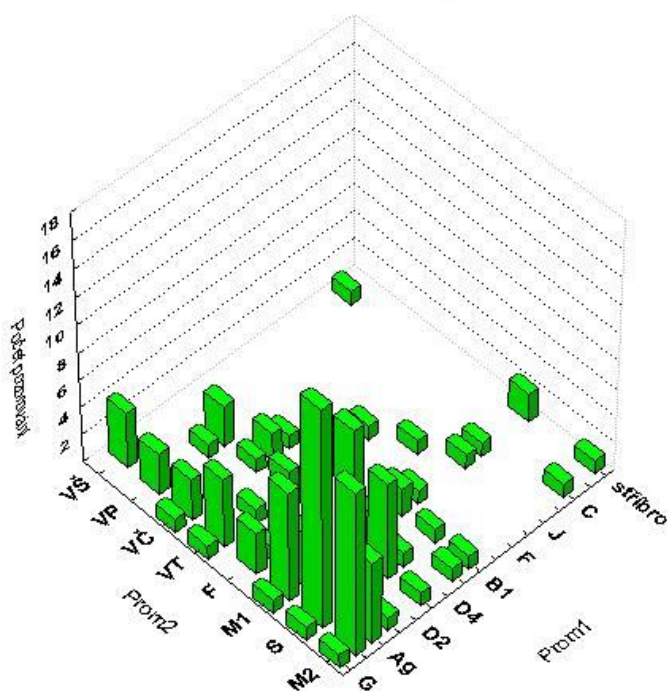

Graf 13 – Vztah mezi způsobem ukončení a velikostní skupinou (Plzeňský kraj)

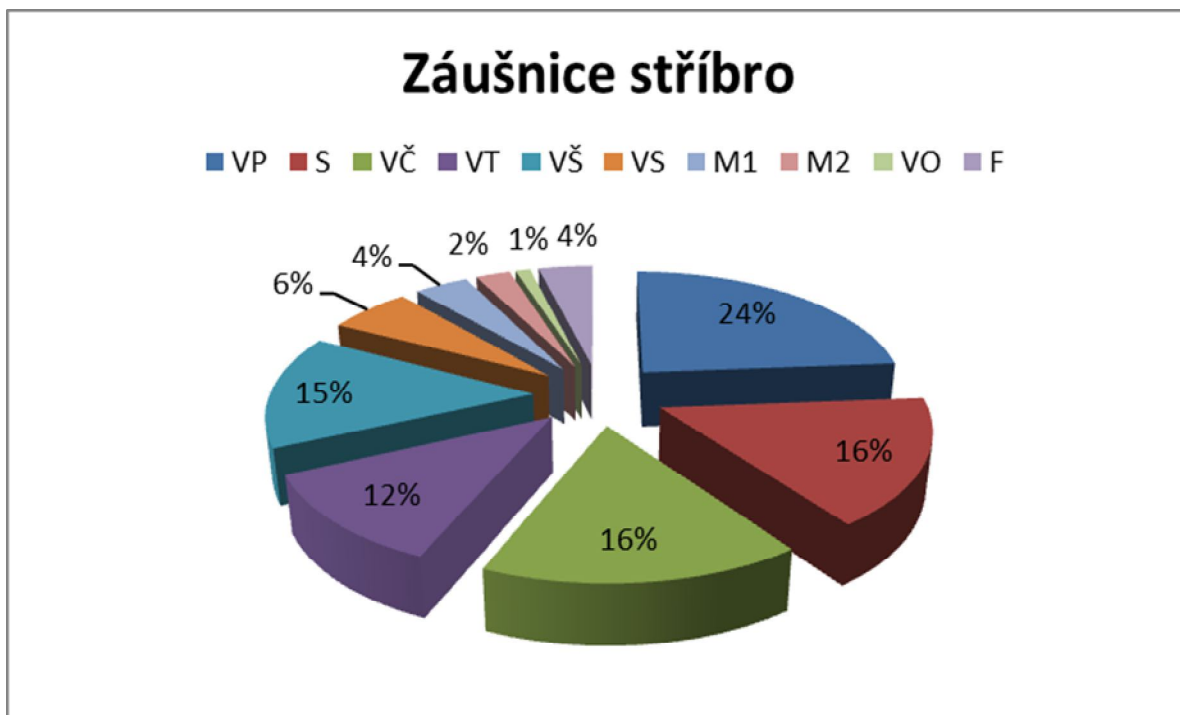

Velikost versus materiál (Plzeňský kraj)

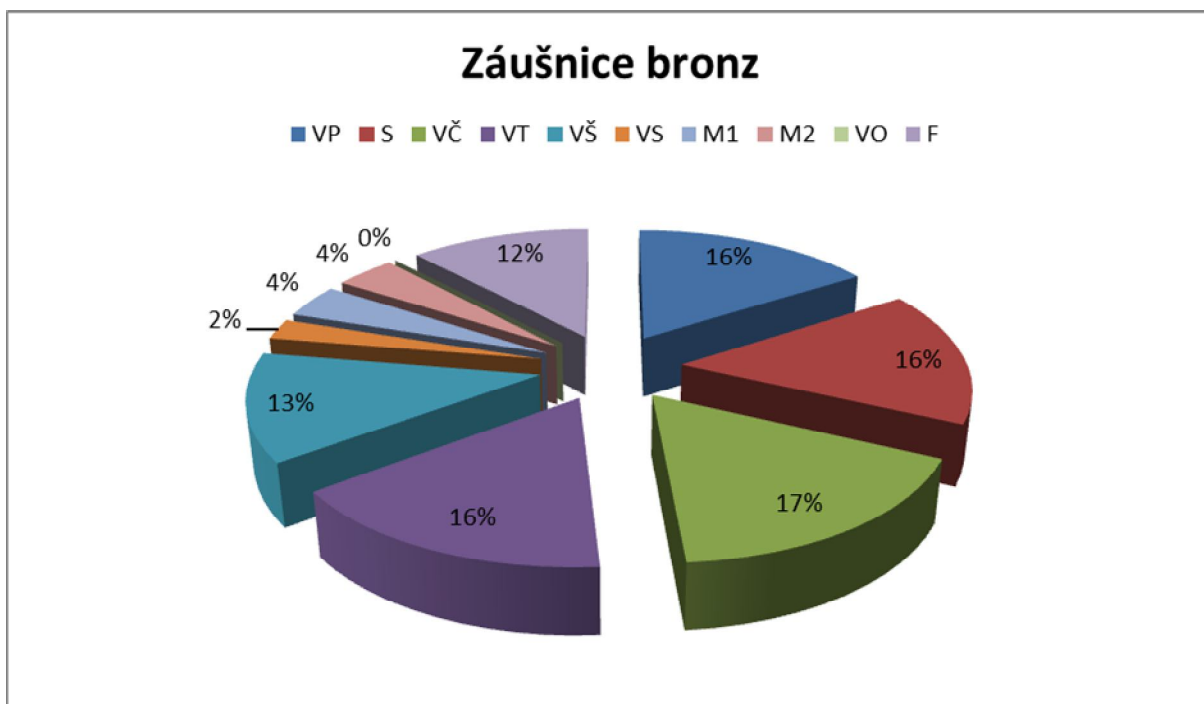

Graf 16 – Vztah mezi materiálem a velikostní skupinou (Plzeňský kraj)

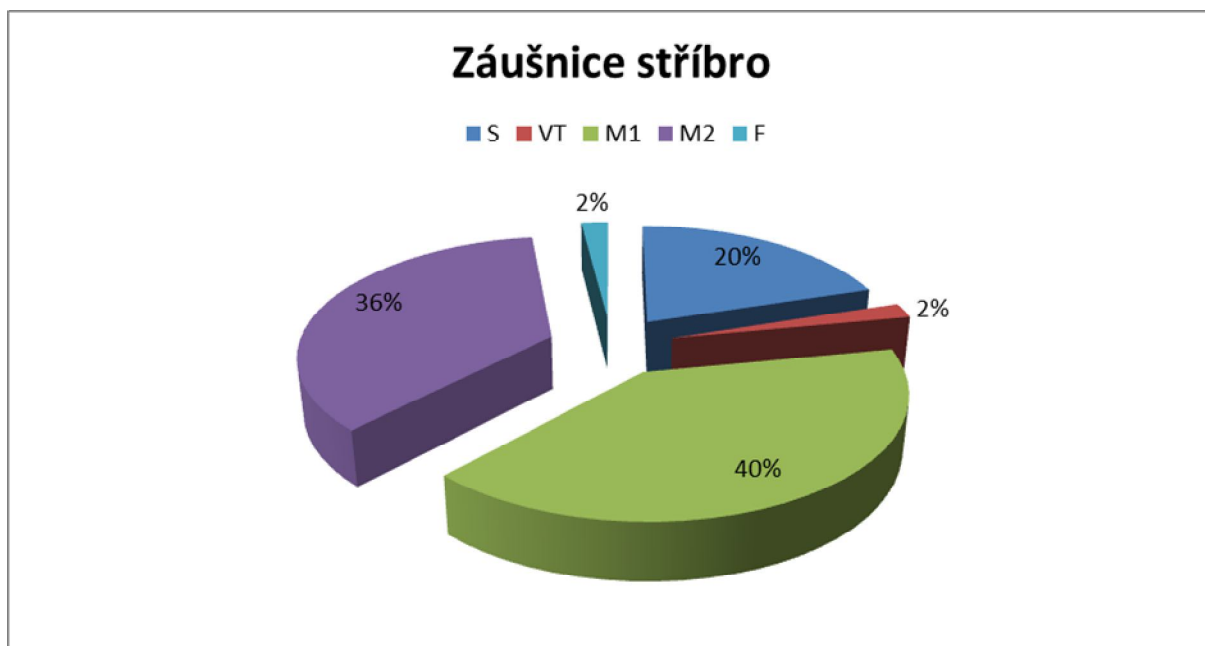

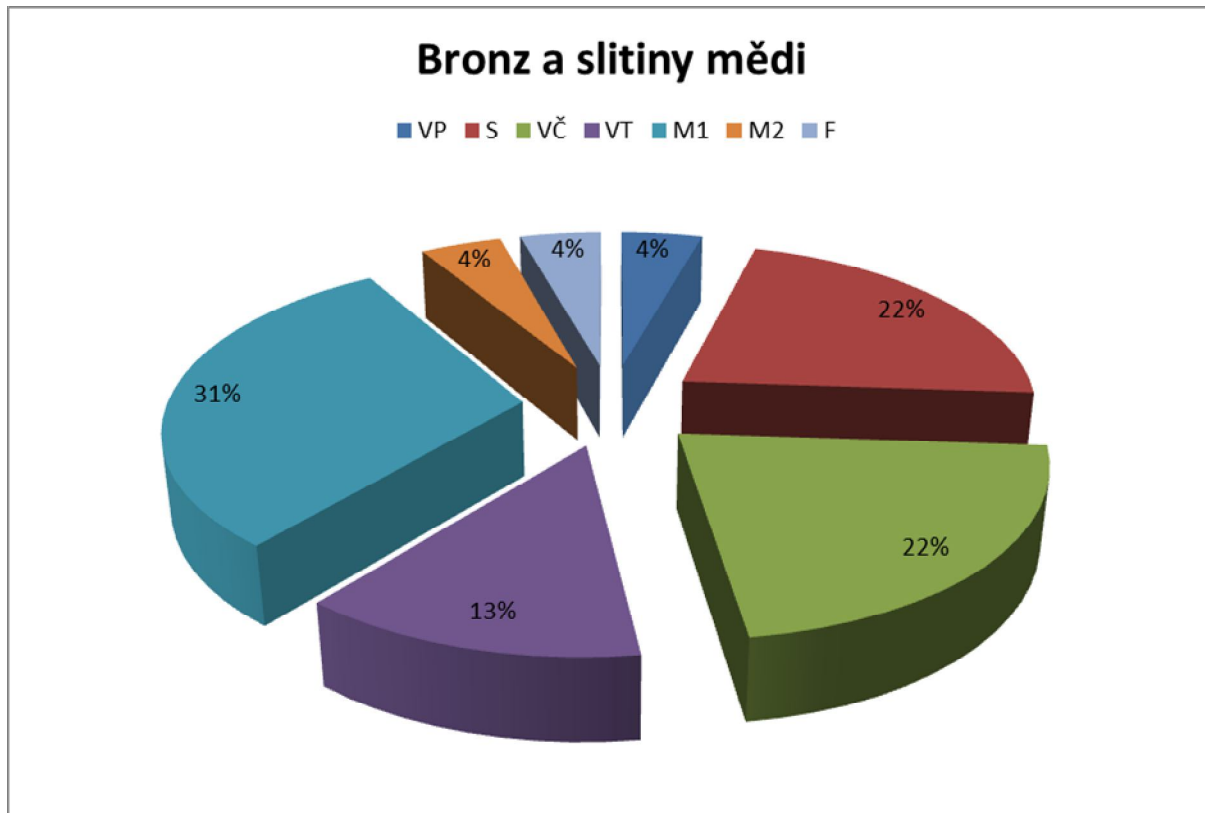
Graf 19 – Stříbrné záušnice v Bavorsku a jejich vztah k velikosti

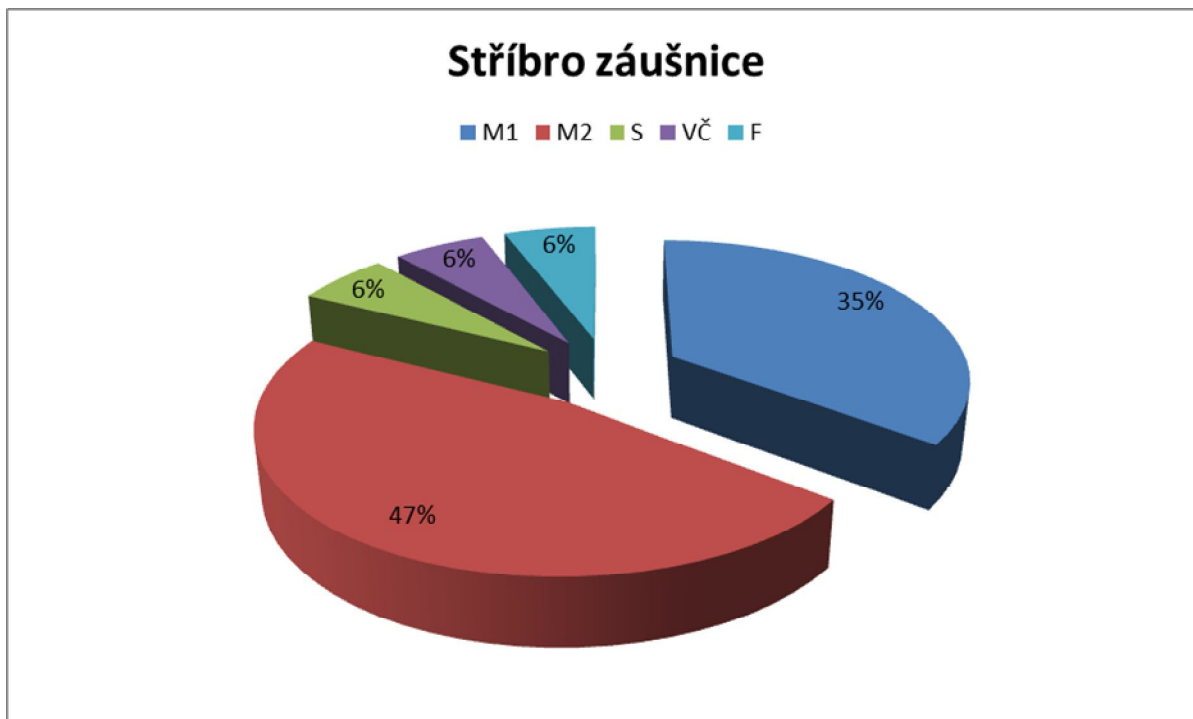
Graf 20 – Bronzové záušnice v Bavorsku a jejich vztah k velikosti

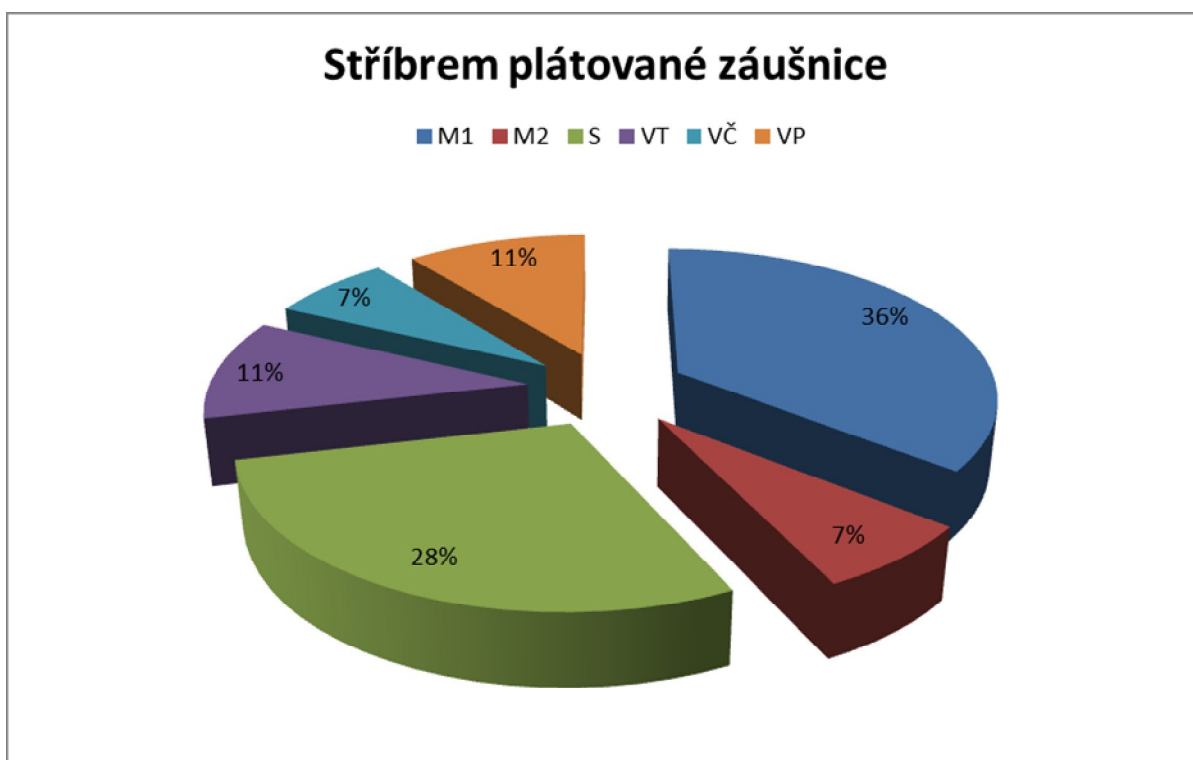
Graf 21 – Stříbrné záušnice v Karlovarském kraji a jejich vztah k velikosti

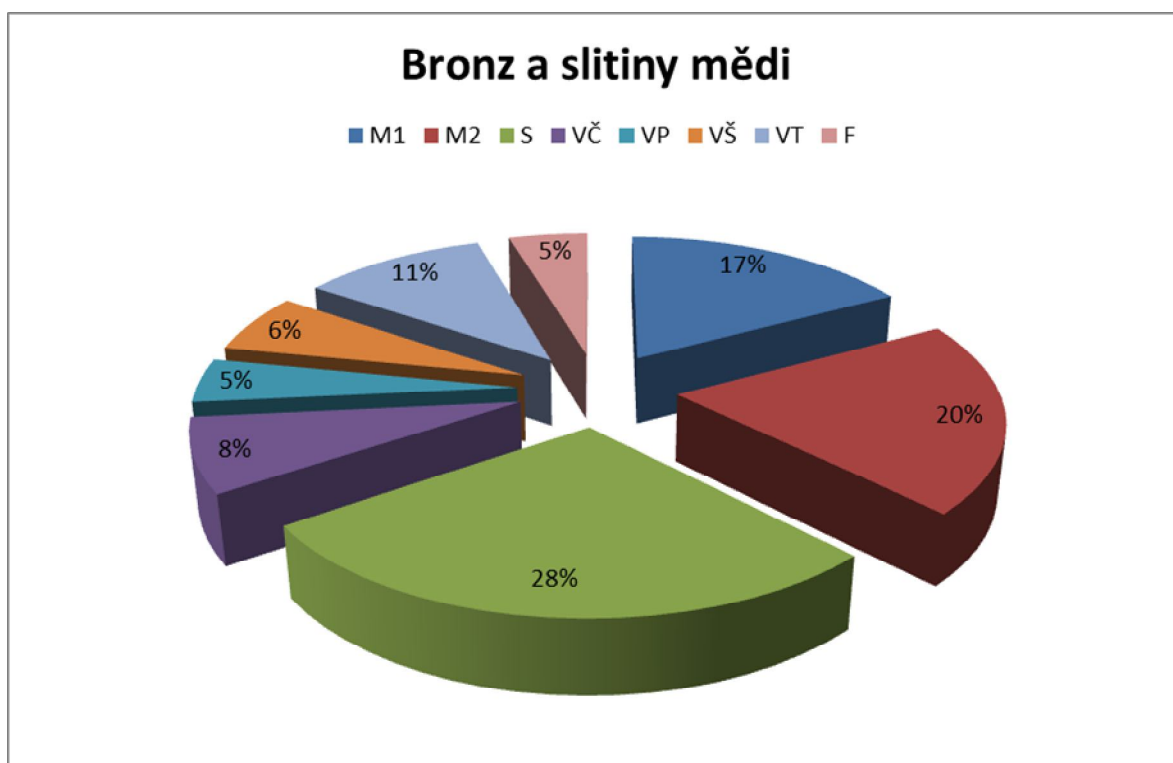
Graf 22 – Bronz a slitiny mědi a jejich vztah k velikosti v Karlovarském kraji

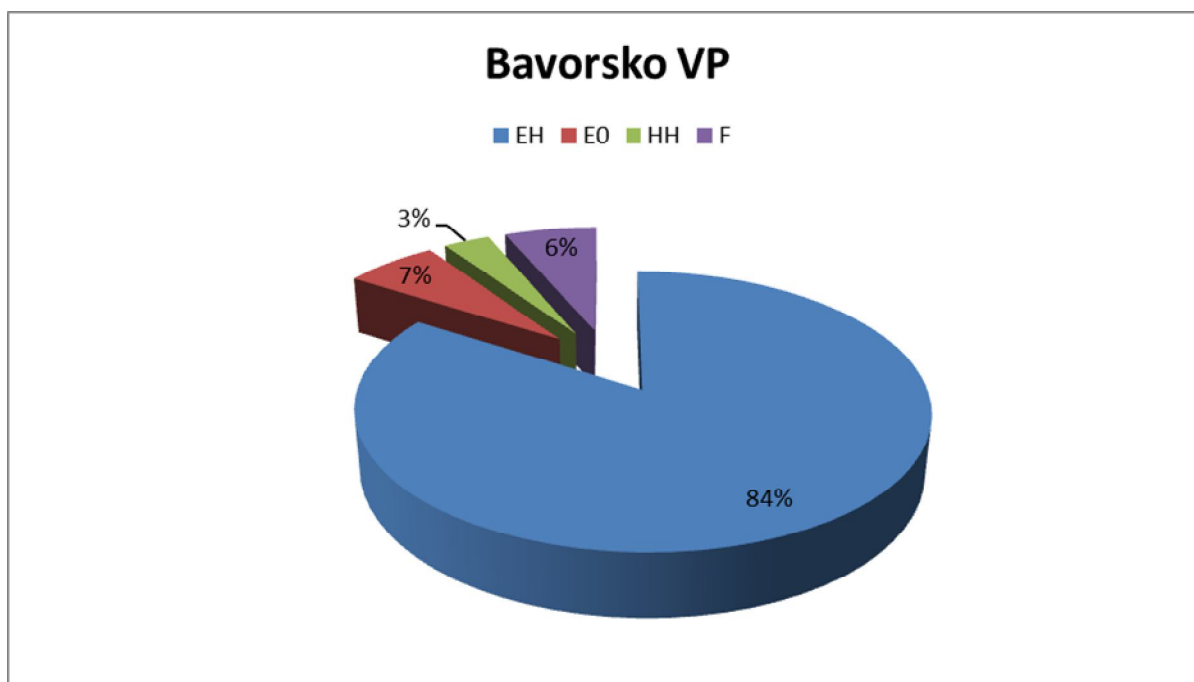
Graf 23 - Stříbrné záušnice na Plzeňsku a jejich vztah k velikosti

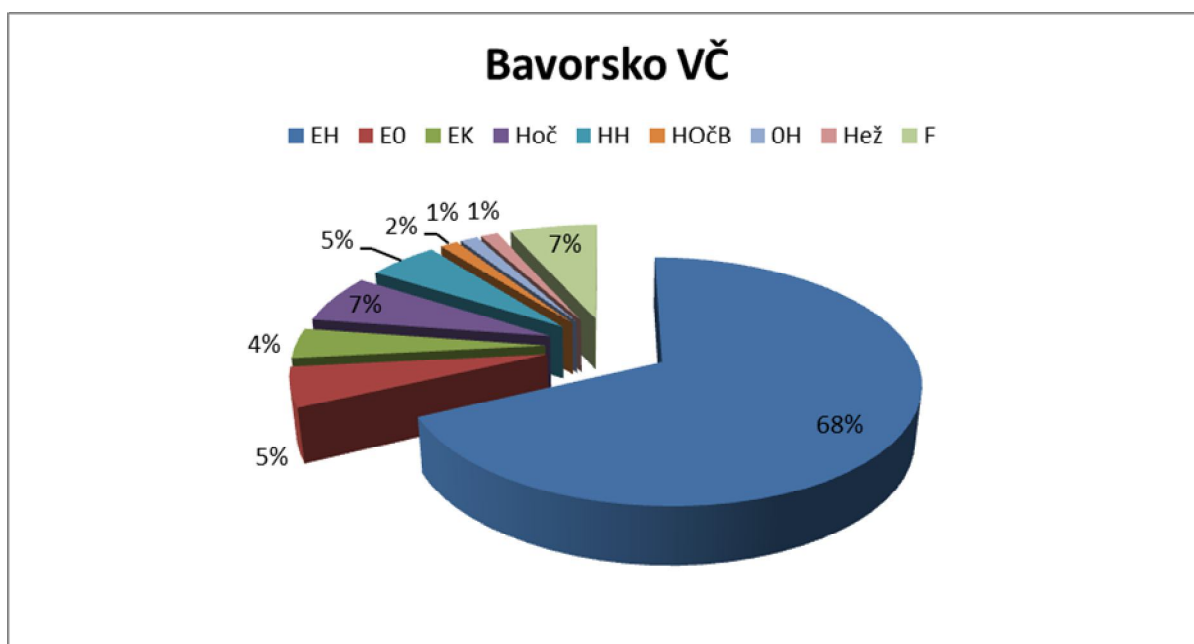
Graf 24 – Stříbrem plátované záušnice na Plzeňsku a jejich vztah k velikosti

Graf 25 – Bronz a slitiny mědi a jejich vztah k velikosti na Plzeňsku

Graf 26 – Zastoupení způsobů ukončení na velikosti VP v SV Bavorsku

Graf 27 – Zastoupení způsobů ukončení na velikosti VČ v SV Bavorsku

Oblast	Žárové pohřby V popelnici	Mohylníky (žeh, inhumace)	Řadová pohřebiště	Pohřby u sakrální stavby
Plzeňsko		+	+	+
Karlovarsko			+	+
Horní Falc	+	+?	+	+
Horní Franky			+	+

Tab. 7 – Výskyt jednotlivých jevů ve sledovaných regionech

Oblast	Horizont 1a	Horizont 1b	Horizont 2	Horizont 3	Horizont 4a	Horizont 4b
Plzeňsko			+	+	+	+
Karlovarsko				+	+	+
Horní Falc	+	+	+	+		
Horní Franky	+	+?	+	+		

Tab. 8 – Výskyt chronologických horizontů ve sledovaných regionech

Řadová pohřebiště	Výšinná poloha	Vazba na vodní tok	Orientace Z-V	Kumulace hrobů (rodiny?)	Úprava HJ Obložení kamenným	Úprava HJ Dřevěné rakve	Úprava HJ Náhrobní kámen	Nestandardní pohřby (protivamp. zásahy)
Plzeňsko	+	+	+		+	+	+	+
Karlovarsko	+	+	+		+		+	
Horní Falc	+	+	+	+	+	+		+
Horní Franky	+	+	+		+	+		

Tab. 9 – Výskyt jednotlivých jevů ve sledovaných oblastech (pohřebiště)

Hradiště	8. – 9. stol.	10. – 11. stol.	Fortifikace Kámen	Fortifikace Dřevo-hlína	Využití pravěkých fortifikací
Západní Čechy	+	+	+	+	+
Severovýchodní Bavorsko	+	+	+	?	+

Tab. 10 - Výskyt jednotlivých jevů ve sledovaných oblastech

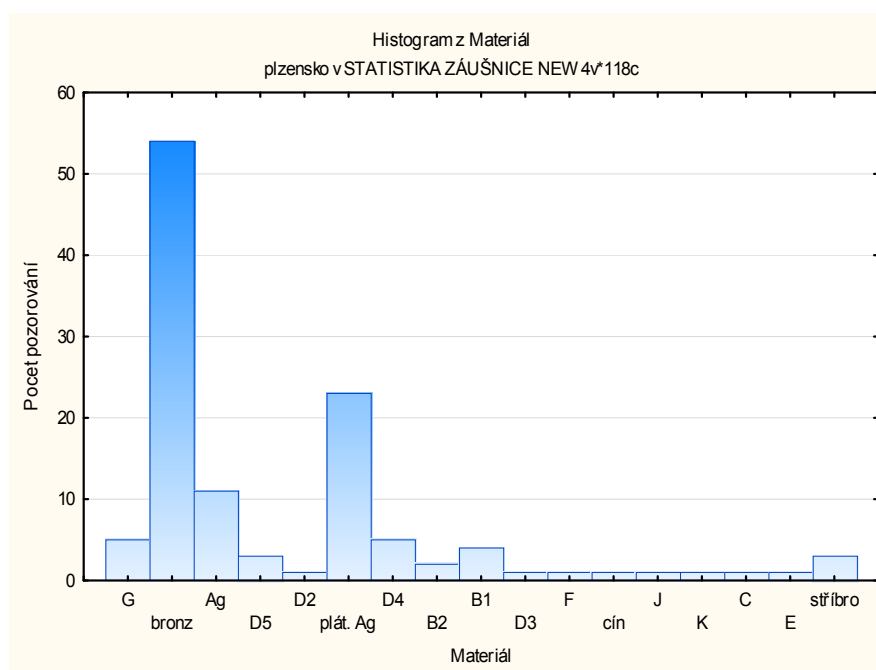
Sídliště	Celá osada	Fragmenty stavby	Ojedinelé nálezy keramiky	Další nálezy (např. studna)
Plzeňsko		+	+	
Karlovarsko		+	+	
Horní Falc		+	+	+
Horní Franky		+?	+	

Tab. 11 - Výskyt jednotlivých jevů ve sledovaných oblastech

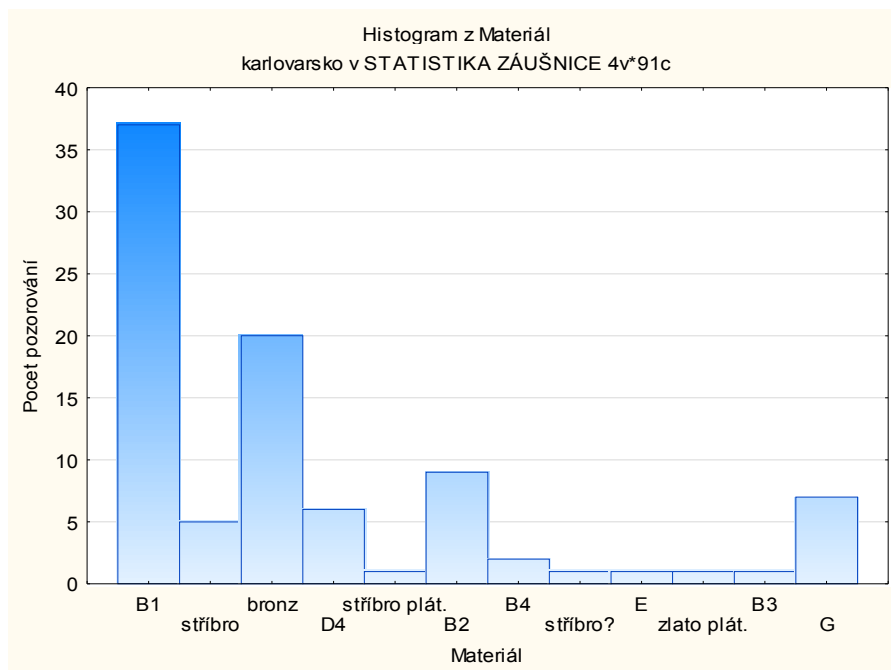

Materiál	stříbro	bronz	cín	olovo	měď	železo	plátování stříbrem	plátování zlatem	nevíme	RFA
Plzeňsko	14	54	1	0	0	0	23	1	0	26
Karlovarsko	6	20	0	0	0	0	1	1	0	63
Bavorsko	281	126	0	1	4	9	0	0	25	0
	301	200	1	1	4	9	24	2	25	89

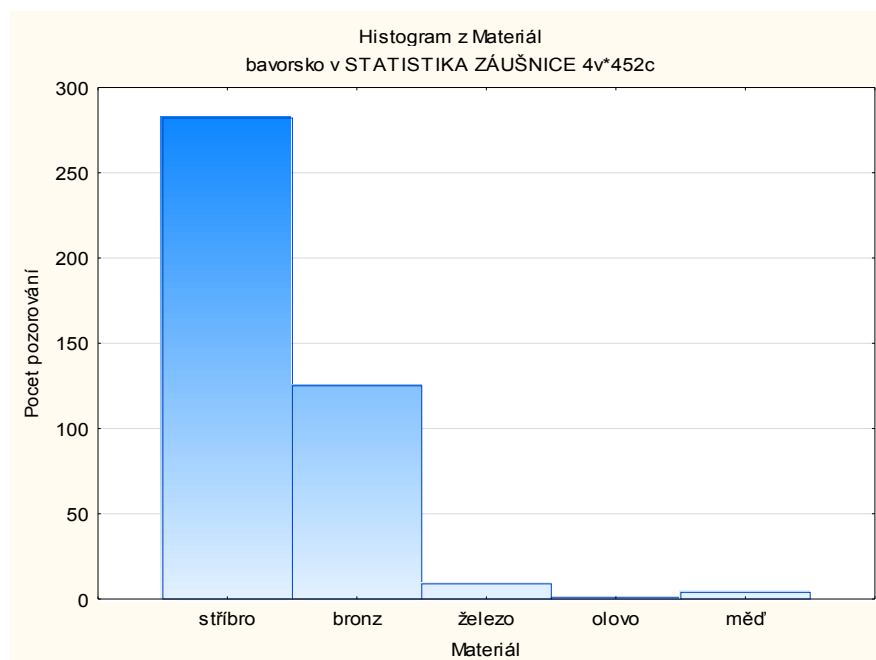
Tab. 12 – Celkové zastoupení materiálu na souboru šperků z vybraných pohřebišť západních Čech, Horní Falce a Frank.

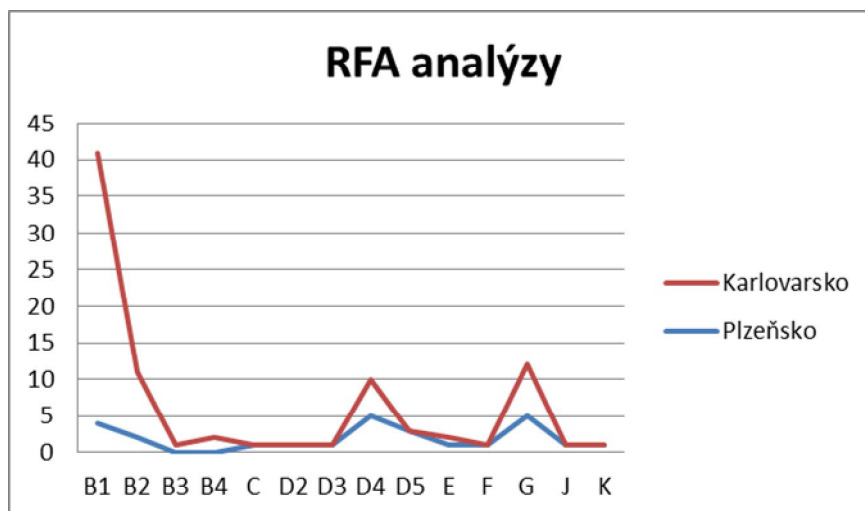
Graf 28 – Histogram materiálu (včetně RFA analýz) u záušnic z Plzeňského kraje

Graf 29 – Histogram materiálu (včetně RFA analýz) u záušnic z Karlovarského kraje

Graf 30 – Histogram materiálu u záušnic ze SV Bavorska

Graf 31 - Výsledky RFA analýz ze západních Čech

Plzeňsko	stříbr o	bron z	cí n	olov o	měď	želez o	plátování stříbrem	plátování zlatem	nevím e
Sušice	3	16	0	0	0	0	0	0	0
Řesanice	7	6	0	0	0	0	0	0	0
Dobřany	3	2	0	0	0	0	0	0	0
Havlovice	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Cheznovice	0	3	0	0	0	0	0	0	0
Chockov	0	3	0	0	0	0	0	0	0
Luženice	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Mariánská Týnice	0	1	0	0	0	0	0	0	0
Myslív	0	3	0	0	0	0	3	0	0
Planá (P-S)	0	4	0	0	0	0	0	0	0
Plasy	0	3	0	0	0	0	0	0	0
Plzeň - Doubravka	0	1	0	0	0	0	0	0	0

Plzeň - Homolka	1	1	0	0	0	0	3	0	0
Plzeň - Litice	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Přeštice	0	2	0	0	0	0	0	0	0
Příšov	0	0	0	0	0	0	1	0	0
Radčice	0	2	0	0	0	0	12	0	0
Rokycany	0	0	1	0	0	0	1	0	0
Srby	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Starý Plzenec	0	4	0	0	0	0	1	0	0
Tasnovice - Štítary	0	2	0	0	0	0	0	0	0
Úboč	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Velké Hydčice	0	1	0	0	0	0	0	0	0
Planá (T)	0	0	0	0	0	0	2	0	0

Tab. 13 – Výskyt materiálu na pohřebištích (bez RFA analýz)

Karlovy Vary	stříbro	bronz	cín	olov o	měď	železo	plátován í stříbrem	plátován í zlátém	nevíme
Cheb	6	11	0	0	0	0	1	1	0
Horní Lomany	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Třebeň	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Štědrá	0	5	0	0	0	0	0	0	0
Žlutice	0	4	0	0	0	0	0	0	0

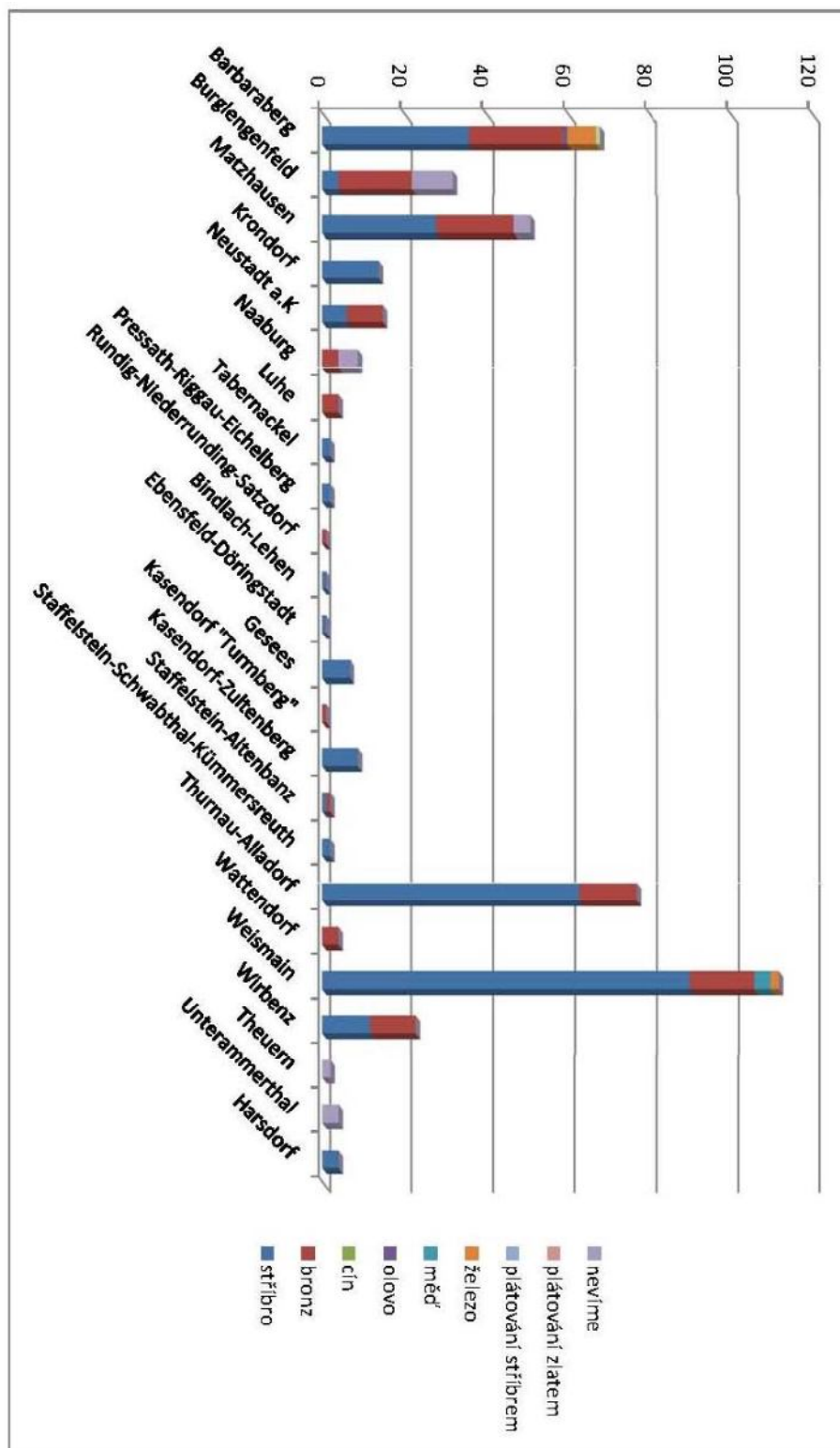
Tab. 14 – Výskyt materiálu na pohřebištích (bez RFA analýz)

Bavorsko	stříbro	bronz	cín	olovo	měď	železo	plátování stříbrem	plátován í zlatem	nevím	
Barbaraberg	36	23	0	1	0	7	0	0	0	67
Burglengenfeld	4	18	0	0	0	0	0	0	10	32
Matzhausen	28	19	0	0	0	0	0	0	4	51
Krondorf	14	0	0	0	0	0	0	0	0	14
Neustadt a.K	6	9	0	0	0	0	0	0	0	15
Naaburg	0	4	0	0	0	0	0	0	5	9
Luhe	0	4	0	0	0	0	0	0	0	4
Tabernackel	2	0	0	0	0	0	0	0	0	2
Pressath-Riggau- Eichelberg	2	0	0	0	0	0	0	0	0	2
Rundig- Niederrunding- Satzdorf	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1
Bindlach-Lehen	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Ebensfeld- Döringstadt	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Gesees	7	0	0	0	0	0	0	0	0	7
Kasendorf "Turmberg"	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1
Kasendorf- Zulzenberg	9	0	0	0	0	0	0	0	0	9
Staffelstein- Altenbanz	1	1	0	0	0	0	0	0	0	2
Staffelstein- Schwabthal- Kümmersreuth	2	0	0	0	0	0	0	0	0	2
Thurnau- Alladorf	63	14	0	0	0	0	0	0	0	77
Wattendorf	0	4	0	0	0	0	0	0	0	4
Weismain	90	16	0	0	4	2	0	0	0	112
Wirbenz	12	11	0	0	0	0	0	0	0	23
Theuern	0	0	0	0	0	0	0	0	2	2
Unterammerthal	0	0	0	0	0	0	0	0	4	4
Harsdorf	4	0	0	0	0	0	0	0	0	4

Tab. 15 - Výskyt materiálu na záušnicích z hornofalckých a hornofranských pohřebišť

Velikost	M1	M2	S	VT	VČ	VP	VŠ	VS	VO	Nelze určit
Plzeňsko	31	25	27	10	8	7	5	0	0	5
Karlovarsko	30	24	18	6	5	1	0	0	0	7
Bavorsko	16	13	72	58	74	94	63	22	6	28
	77	62	117	74	87	102	68	22	6	40

Tab. 16 – Velikostní skupiny záušnic, zastoupené v regionech

Graf 32 – Materiál záušnic na jednotlivých pohřebištích SV Bavorska

Plzeňsko	M1	M2	S	VT	VČ	VP	VŠ	VS	VO	Nelze určit
Sušice	5	7	6	1	0	0	0	0	0	0
Řesanice	12	4	0	0	0	0	0	0	0	2
Dobřany	1	2	2	0	0	0	0	0	0	1
Havlovice	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
Cheznovice	1	2	0	0	0	0	0	0	0	0
Chockov	0	0	2	0	1	0	0	0	0	0
Luženice	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0
Mariánská Týnice	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0
Myslív	0	0	1	0	1	4	0	0	0	0
Planá (P-S)	0	1	4	0	0	0	1	0	0	0
Plasy	0	1	0	0	0	0	2	0	0	0
Plzeň - Doubravka	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0
Plzeň - Homolka	0	6	2	0	0	0	0	0	0	0
Plzeň - Litice	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Přeštice	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0
Příšov	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0
Radčice	11	1	2	3	0	0	0	0	0	0
Rokycany	0	0	2	1	0	0	0	0	0	1
Srby	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Starý Plzenec	0	0	1	4	0	0	0	0	0	0
Tasnovice - Štítary	0	0	1	0	0	1	2	0	0	0
Úboč	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
Velké Hydčice	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Planá (T)	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0
	31	25	27	10	8	7	5	0	0	5

Tab. 17 – Velikostní skupiny záušnic v plzeňském kraji

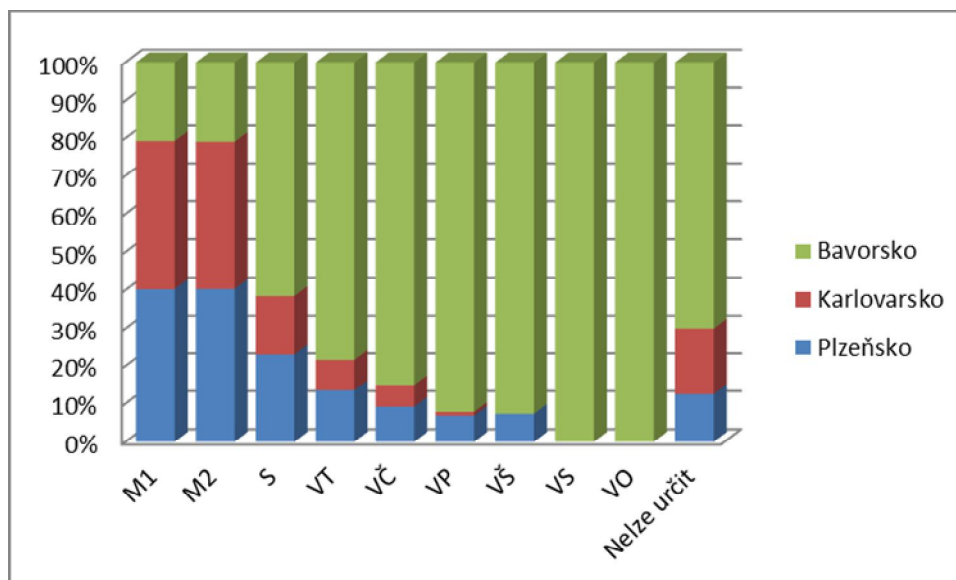
Karlovy Vary	M1	M2	S	VT	VČ	VP	VŠ	VS	VO	Nelze určit
Cheb	16	18	17	3	0	0	0	0	0	6
Horní Lomany	0	5	0	0	0	0	0	0	0	1
Třebeň	14	1	0	1	0	0	0	0	0	0
Štědrá	0	0	1	2	2	0	0	0	0	0
Žlutice	0	0	0	0	3	1	0	0	0	0
	30	24	18	6	5	1	0	0	0	7

Tab. 18 - Velikostní skupiny v Karlovarském kraji

Bavorsko	M1	M2	S	VT	VČ	VP	VŠ	VS	VO	Nelze určit
Barbaraberg	5	7	28	12	5	2	0	0	0	8
Burglengenfeld	0	1	5	4	5	5	5	2	2	3
Matzhausen	3	0	5	12	5	11	6	4	0	5
Krondorf	1	1	0	2	6	2	2	0	0	0
Neustadt a.K	0	1	0	0	3	2	7	1	0	1
Naaburg	0	0	0	0	0	2	4	1	1	1
Luhe	0	0	0	0	0	1	2	0	0	1
Tabernackel	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0
Pressath-Riggau-Eichelberg	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Rundig-Niederrunding-Satzdorf	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Bindlach-Lehen	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0
Ebensfeld-Döringstadt	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
Gesees	0	0	0	1	0	2	2	1	0	1
Kasendorf "Turmberg"	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
Kasendorf-Zultenberg	0	0	0	0	1	2	4	0	1	1
Staffelstein-Altenbanz	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0
Staffelstein-	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0

Schwabthal-Kümmersreuth										
Thurnau-Alladorf	2	1	11	10	11	23	14	3	0	2
Wattendorf	1	0	1	1	0	0	0	1	0	0
Weismain	1	2	15	11	26	34	14	7	0	2
Wirbenz	0	0	4	4	8	5	0	0	0	2
Theuern	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0
Unterammerthal	0	0	0	0	0	0	2	0	2	0
Harsdorf	0	0	3	0	1	0	0	0	0	0
	16	13	72	58	74	94	63	22	6	28

Tab. 19 – Velikostní skupiny v SV Bavorsku

Graf 33 - Zastoupení jednotlivých velikostních skupin ve sledovaných regionech

	E0	EK	00č	0Ež	OK	HOčB	HOč	HEž	OH	HHd	HH	EH	HEb	FOčP	F
Bavorsko	60	8	2	4	1	3	13	1	4	1	18	231	1	0	99
Plzeňsko	88	1	0	5	0	0	0	0	1?	0	0	0	0	1	23
Karlovarsko	68	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	22
	216	9	2	9	1	3	13	2	4	1	18	231	1	1	144

Tab. 20 – Způsoby ukončení záušnice, které se vyskytly na všech sledovaných územích

Bavorsko	EO	EK	OOč	OEž	OK	HOčB	HOč	HEž	OH	HHd	HH	EH	HEb	F
Barbaraberg	32	6	2	0	1	0	2	0	0	0	0	0	0	24
Burglengenfeld	9	0	0	0	0	0	0	0	2	0	5	8	0	8
Matzhausen	5	0	0	0	0	1	0	0	1	1	2	33	0	8
Krondorf	2	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	11	0	0
Neustadt a.K	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	12	0	2
Naaburg	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	7	0	1
Luhe	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0	1
Tabernackel	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Pressath-Riggau-Eichelberg	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Rundig-Niederrunding-Satzdorf	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Bindlach-Lehen	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
Ebensfeld-Döringstadt	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
Gesees	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6	0	1
Kasendorf "Turmberg"	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Kasendorf-Zulzenberg	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	2	4	0	2
Staffelstein-Altenbanz	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
Staffelstein-Schwabthal-Kümmersreuth	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0
Thurnau-Alladorf	1	0	0	4	0	2	4	1	1	0	4	47	0	13
Wattendorf	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3
Weismain	5	0	0	0	0	0	7	0	0	0	0	76	1	23
Wirbenz	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5	13	0	5
Theuern	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0
Unterammerthal	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	0	0
Harsdorf	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	2
	60	8	2	4	1	3	13	1	4	1	18	231	1	99

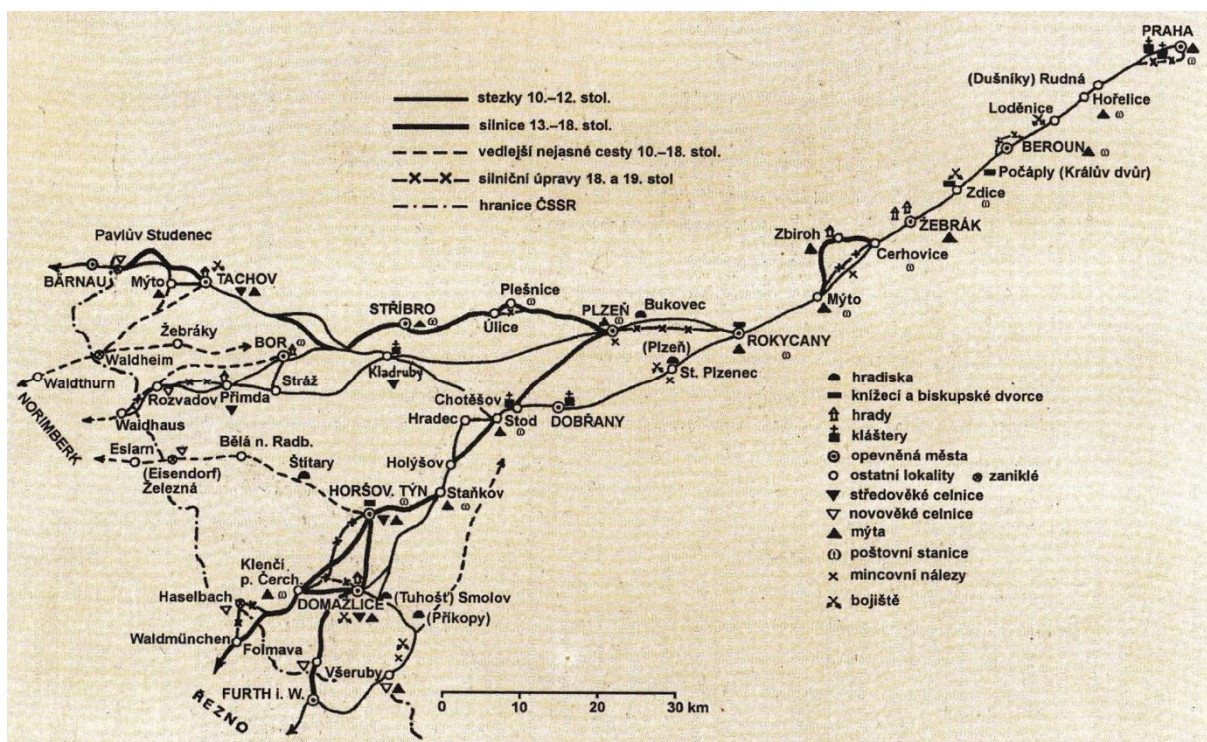
Tab. 21 – Způsoby ukončení záušnice v SV Bavorsku

Plzeňsko	EO	EK	OOč	OEž	OK	HOč B	HO č	HEž	OH	HH d	H H	EH	HEb	FOč P	F
Sušice	17	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1?	0	0	1
Řesanice	16	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
Dobřany	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3
Havlovice	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Cheznovice	2	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Chockov	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Luženice	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Mariánská Týnice	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Myslív	2	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Planá (P-S)	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
Plasy	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	1
Plzeň - Doubravka	2	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Plzeň - Homolka	7	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Plzeň - Litice	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Přeštice	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Příšov	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Radčice	15	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
Rokycany	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
Srby	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Starý Plzenec	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Tasnovice - Štítary	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Úboč	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Velké Hydčice	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Planá (T)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
	88	1	0	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	23

Tab. 22 – Způsoby ukončení záušnice na Plzeňsku

Karlovarsko	EO	EK	OOč	OEž	OK	HOčB	HOč	HEž	OH	HHd	HH	EH	HEb	FOčP	F
Cheb	43	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	17
Horní Lomany	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3
Třebeň	14	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1
Štědrá	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Žlutice	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	68	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	22

Tab. 23 - Způsoby ukončení záušnice na Karlovarsku

Obr. 114 – Norimberská a Řezenská cesta (podle Květ 1997)

Přehled zkratk

ZS – Zdeňka Schejbalová

PB – Petr Baierl

TG – Tomáš Gregor

DVF – Dagmar Vokounová Franzeová

Závěrem bych ráda poděkovala všem, kteří mi byli nápomocni při tvorbě této práce. Kromě školitele, patří můj dík především PhDr. Kateřině Tomkové a doc. PhDr. Pavlu Vařekovi, PhD., za cenné rady a připomínky během studia této problematiky. Dále všem kolegům, kteří mi pomohli či poradili v různých záležitostech (především technického rázu; Mgr. Ladislav Čapek, Mgr. Petr Netolický, Bc. Lucie Machtová, Mgr. Radek Novák a další), nebo zpřístupnili sbírky v muzejních sbírkách (především Mgr. Markéta Macků, Mgr. Jiří Orna a další spolupracovníci).